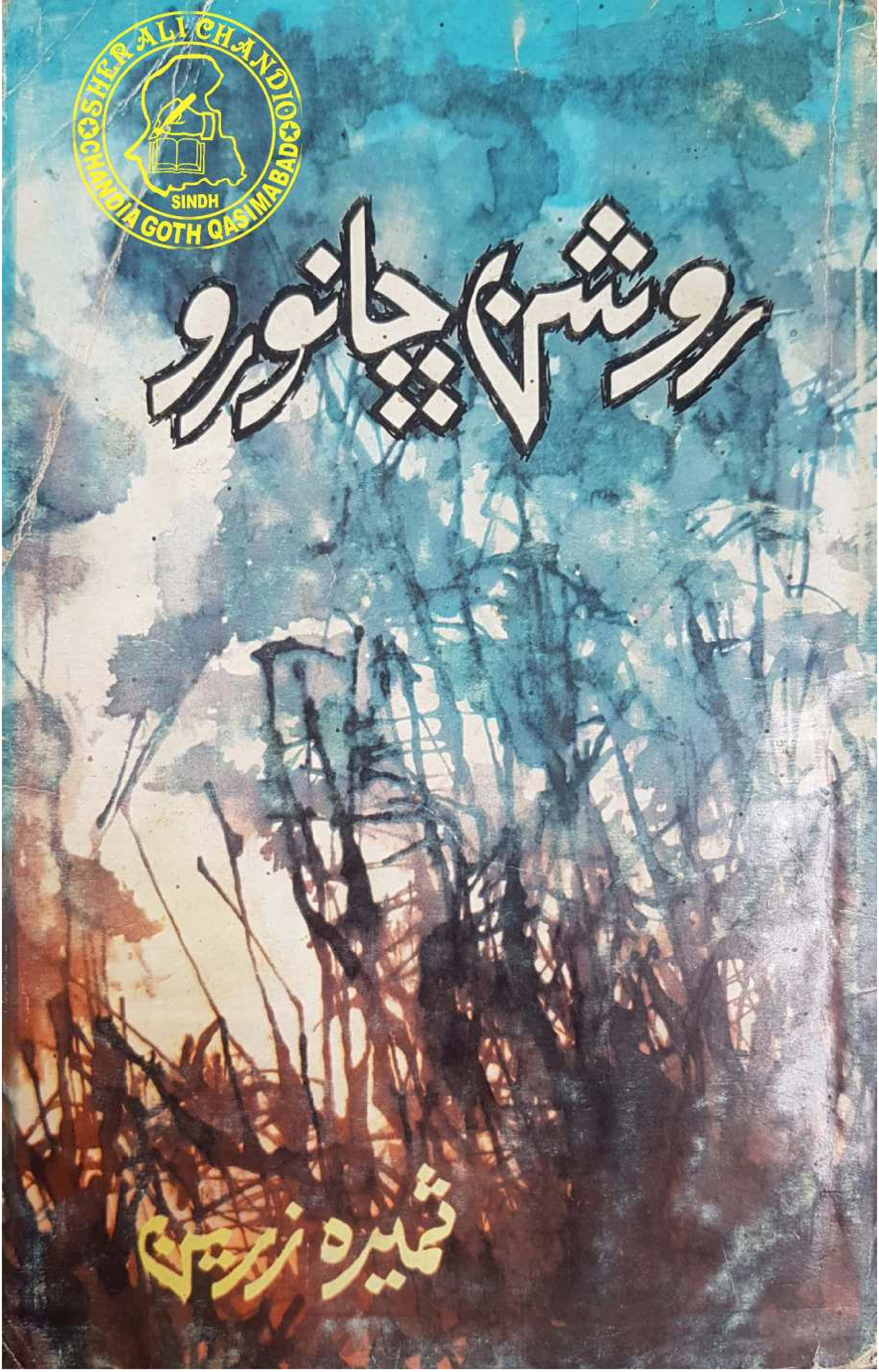

SHER ALI CHANDIO
SINDH
CHANDIA GOTH QASIMABAD

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

SHER ALI CHANDIO
CHANDIA GOTH QASIMABAD
SINDH

نـاري پبليڪيشنـــس

جو ويهون ڪتاب

روشن چانورو

(سنڌي ڪهاڻيون)

ليکڪا

ثميره زرين

Book No. A-93
Date 15-9-91

ناري پبليڪيشنس
حيدرآباد سنڌ.
1989ع

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

سڀ حق ۽ واسطا ڇپائيندڙ وٽ محفوظ آهن

ڇاپو : پهريون

ڇپجڻ جو سال اپريل 1989ع

ڳاڻيٽو : هڪ هزار

لکپڙهه جي ائڊريس :
ناري پبليڪيشنس باڪس نمبر 15 حيدرآباد سنڌ

قيمت : 30/-

ڇپائيندڙ : نذير ناز پاران ناري پبليڪيشنس حيدرآباد سنڌ

سول ايجنٽ : "شاهه لطيف ڪتاب گهر" ويجهو حيدر چوڪ
گاڏي کاتو حيدرآباد سنڌ

SHER ALI CHANDIO
SINDH
CHANDIA GOTH QASIMABAD

ڇپيندڙ : ص : 9 کان 208 پرفيڪيٽ پريس حيدرآباد
ص : 209 کان 244 نيو گرين پرنٽرس صدر حيدرآباد
فون نمبر 29381

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪهاڻين جي فهرست

ڪهاڻي		صفحو نمبر
(1)	دروازو	9
(2)	تنهائي	29
(3)	ساز حيات	37
(4)	خواب	46
(5)	هڪ خط	53
(6)	زندگيءَ جي بازي	57
(7)	پاڇو	71
(8)	جوين ۾ ني ڏينهڙا	84
(9)	بيشرم ڪير؟	99
(10)	لڙڪ ۽ مرڪ	108
(11)	ساريان ڪونه سڪوءِ	119
(12)	ڪنول	140
(13)	پتنگ چائين پاڻ کي	150
(14)	چانو	170
(15)	صبح ڪٿي آهي	191
(16)	وڃايل واٽ	197
(17)	۾ رستا هڪ منزل	223

SHER ALI CHANDIO
CHANDIA GOTH QASIMABAD
SINDH

Scanned with CamScanner

ثمير جي نانءُ

ثميرا زنده هئي! ثميرا مري وئي!! آهي تہ بظاهر مختصر ننڍي ڳالهڙي. پر ان هئي ۽ آهي جي مختصر وچوٽيءَ ۾ وقت جو هڪ طويل وقفو آ- هڪ دور آ- عهد آ.... تکي منٺي جيون جو رس ڪس آ....

سڀئي ساري ثميرا چند ڪاغذن ۾ قيد ٿيٺي تہ ناهي پر جڏهن بہ ذهن اڳ مون ڪي سندس جندڙيءَ تي لکڻ لاءِ چيو ويو تڏهن هيڪر هاٺوڪر جي ڪر تہ ڪنيم پر ڪو بہ ڪاڌم. ڀلا سالن جون محبتون ڪٿ ٿيون لحظن ۾ لاهي سگهجن.... چند جملا جوڙي هن جي سڄي جيوت جو قرض چڪائڻ آهي تہ قرض تي چڻ قرض چاڙهڻ! پر محبتن ۾ اهي قرض هروڀرو بوجهہ نہ ڀانئبا آهن. ۽ مقروض ٿي مري وڃڻ ۾ سڪرات بہ هروڀرو ايڏو نہ ستائيندي آهي.

بيشڪ ثميرا منهنجي دوست هئي. اول ادب جي اڻ ٽٽ ناتي. ائين جڻ ٻالڪ جي مکڻ ۽ ماءُ جي ارهہ ۾ تيج ناتي امر ۽ لافاني رشتو جڙي.

اهو رشتو ساڻس اڄ بہ قائم آ صبحان بہ قائم رهندو. ڀل هوءَ جيوت جا سڀ وسيلا ٽوڙي ڀريءَ کي پور ڪري قبر جي تنهائين ۾ وڃي پنهنجو آگهر اڏي....

پوءِ ثميرا سان دوستي ٿي سندس شخصيت ناتي. هوءَ هوءَ هئي، آئون آئون هئس- بس ان ڪري هڪ ٻئي کي سلهاڙيو آڀاسين ساڻ ساڻ. ڪيس جيسين نہ ڏٺو هئم، تيسين ساڻس لاءِ دل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

۾ احترام ۽ عزت رکندي آئي هئس. جڏهن سائس مليم تڏهن احترام ۽ عزت ٻنهي لاءِ ڇڏي سائس محبت جوڙي ويٺس.

هوءَ ڪيتريءَ قدر قابل محبت هئي لفظن ۾ نه ٿي آڻيان. ان ڪري نه جو محبتن ۾ جيڪي ڳالهيون لکيون وڃن پنهنجي اهميت وڃائي ويهن ٿيون بلڪ انهن محبتن جي سهاري ئي ته غار حرا جي عبادتن آڪاش عظيم جو سفر طئي ڪيو هو. دلين جون محبتون ساعتن ۾ معراج جو مزو بخشيو وڃن. ۽ سچ ته آئون سندس وقفي ۽ ڏيرج ڏيرج پر ڏيرڻا هلندڙ مزاج ۽ محبتن کي قلم جي ڪوڙڪيءَ ۾ آڻي ئي نٿي سگهان مون کي پنهنجي قلم جي ڪمزوريءَ جو پورو اعتراف آ. هوءَ ته تازي ناريل جو اڇو کير جهڙو اڻ ڇهيو پوتر پاڻي هئي.

جنهن سان چکي چکي ئي هن جي وڻ ۽ واس جي مٺاس جو مزو ماڻي سگهبو هو. ڀانءِ ته ڪو باغ ارم جي ميون جي مٺاس ۾ ڪا ڪمي هئي. جن جي پورائيءَ لاءِ خالق قدرت کيس اوچتوئي اوچتو فرش تان کڻي عرش جي وسعتن ۾ آڪلائي ڇڏيو.

بس هن سان ملياسين ۽ وڇڙي وياسين! آهي ته وري به مختصرئي ڳالهڙي!

پر ان ملاپ ۾ چاهتن جا لنمبا سلسلا هئا. ادبي بحثن جو بي پاپان ذڪر هو. ننڍڙين ڳالهين تي وڏڙا رساما ۽ پرچاءُ ڪتابن جي ڏي وٺ خيالن جي ڏي وٺ. گهرن ۾ ننڍڙيون دعوتون، فونن تي وڏيون ڪچهريون .... ذات نيات جا ڏک ڏولانجهه. ياد ٿم هڪ لڳان هن ڪنهن وڏي ماڻهون کان ڏکوئجي نااميدي وچان فون تي چيو هو. "يار ڪجهه نه ٿو وڻي. ڪجهه نه ٿو وڻي. هڪدم هر چيز ٻوڙ." ان تي چيو هو مانس. ثميرا ننڍي لاءِ ساڻن جو تماشو ڪڏهن ڏٺو هئه! وڏين وڏين کهڻين ۾ ٻارڙا انبوهه ڪيو گول دائري جي صورت ۾ ساڻن کي ورايو

ٻيٺا هوندا هئا. وچ ۾ هزارين منهن سائيرڙن پٺين سان ٻيلا ٻيلا ساڳيا ڍڪڻي مٿان ست ڪيو سرندا پيا هئا.

ياد ٿم ڪتي ڪو ساڳيو احتجاج وچان ٿڙ ڪان ٿيڙ ڪائي ٻري سرڻ لڳندو هو. ته تماشي ڏيکارڻ وارو ڀيل ان کي چمڻي سان جهلي واري هٿندو هو وچ ۾. پاسي کان هڪ وڏي لوهه جي ڪڙهائي ٽانڊن تي ڌڪندي رهندي هئي. تماشي ڏيکارڻ وارو جيٺرا جيٺرا سرندڙ ساڳيا ڪڙهائيءَ ۾ وجهي ان جو تيل ڇڪائيندو ويندو هو ۽ شيشون ڀري جواني ڀيهر ماڻڻ لاءِ خريدارن کي وڪڻندو ويندو هو. پر تڏهن اسين ان کي تماشو سمجهندا هئاسين.

هاڻ خبر پئي ته اسين پاڻ تماشو آهيون اسين پاڻ ئي تماشائي. آهي به وري به مختصر ئي ڳالهڙي. پر ان ۾ ٻيڙين کان ٻيڙين تائين جون پيڙائون پوريل آهن. ڪاٽي سماج جي سيڻن جو سٽاءَ شامل آهي ڏک ڏولاءَ مسلسل ڳوڙها ۽ انهن جون ڳالهيون- سماجي سٽاءَ ۾ اسين ساڳين سمان آهيون. اسان جي تيل تي اسان جا وڏڙا بوٽ ٻهريل وڏا اسان جي ئي تيل تي هردم جواني ماڻين ٿا- انهن جي ڏئورن جي طاقت اسان جي ئي تيل تي آهي. سچ ته هوءَ پنهنجي ڳوڙهڻ کي منهنجي ڳالهين ۾ ڳهي وئي.

پر حالتن سان هلي ڪانه سگهي- سهي ڪانه سگهي.... تماشو بنجڻ هن جي ساهس ۾ ڪونه هو. تماشائي ٿيڻ جن جي سهاءَ وٽان ڪونه هو.

بس ستي جتي ٻهرڪي جو ٻاڳ هئي. رات جي ڪاراڻ ۽ سج جي تيز اکين کان حراسجي هڪڻي هلي وئي:

جنهن مون ٽميرا جي شخصيت تي ڪو خاص ناهي لکيو تنهن مون هن جي ادب تي به ڪجهه خاص ناهي لکيو.

ڇو جو وڙي به وقت ٿورو ۽ قلم ڪچو اٿم. ائين ته

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪونه هو ته ڪو ثميرا ادب کي ٻانهڙا پائيندڙ ٻار جيان آڱر
کان وٺي اڳتي هلايو. ادب سندس ٻالهپ تي اڳيان هلندو رهيو ۽
هوءَ هڪ موڙ تي ٿڪجي ٻري ويهي رهي- پر به هوءَ پنهنجي
مت ۽ وت آهر ان وقت جي گهرج ۽ ضرورت آهر جڏهن عام
عورتن ۾ لکڻ ته ڇا پڙهڻ جي سمجهه به پوري ساري ڪانه هئي مردن
مٿ مس نائيٽ اينگل جيان ادبي مشعل هٿ ۾ ڪري اونداهي
واٽن تي لاٽ ۽ ڪيرينديءَ "خاتون اول" جو لاب پاتي وٺي،
ٻوءِ پل ته روشنيون درجي بدرجي ترقيءَ جون منزلون طئي ڪندي،
وهندڙ وقت سان گڏ پنهنجا ماپ مانا. ڏيئي جي ننڍڙي لاٽ
کان سؤ واٽن جي بلبن تائين رسي ويون. ثميرا انهن بلبن جي
چڪا چوند روشني ۾ پنهنجي اکين تي سهي نه سگهي هجي.
پر به ٻاٽ اونداهين ۾ سندس هٿن جا ڪڙڪپيتا ڪوڙ نور سان
چيهه جيان چمڪندا رهيا. اڄ سندس ڪهاڻي پڙهندي پل وڌندڙ
وقت جو پتو پئي نه پئي پر پرڻين وقت جي پوري سچائيءَ
جو ساءُ ضرور اچي ٿو. هن جيڪو لکيو جيترو لکيو سچ لکيو.
بقول آغا سليم سقراط ته فقط هڪ زهر جو پيالو پيتو. ثميرا
سڄي ڏرتيءَ جو زهر اندر ۾ اوتي موت ۾ امله اکر ڏنا.

سچ ته "مهراڻ جون چوليون" ثميرا جي پورهئي جو
اهو پگهر آ- جنهن مان ٻانت ٻانت اديب جي سهيڙ ۽ سيڙپ
مان چڪايل عطر جي خوشبو واسي سگهجي ٿي. مهراڻ جون
چوليون هميشه چڙ ۾ هونديون آهن. وقت جي در انهن کي
ماٺو ڪري ميجائي نه سگهندي آهي- ثميرا جي اها ڪوشش
هميشه عطر ۽ عنمبر رهندي. وقت هن جي سڳنڌ کي هميشه
ساڻيي رکندو.

آخر ۾ آئون ايترو چوان ته سڄي ساري ثميرا جيئڻ
جيئن هوءَ هئي تئن ٺي مون هن کي هنن چند ڪاغذن تي
ٻيهر جنم ناهي ڏنو. ڇو جو اڄ ثميرا جو جنم ڏينهن نه، ڏک

ته هن جي مرتئي جو ڏينهن آهي.

ثميرا تون پنهنجي شخصيت جي باقي وصفن کي منهنجي اڳ ڇهي ڇڏي وڃڻ کي بخش ڪري ڇڏجانءِ جيڪڏهن محبتن ۾ ڪو روحاني رشتو آ. پل ته موت جي وڇوڙي توکي اسان ڪان ڇني پري ڇڏيو آ.... پر ٻه ايترو سو ايمان اٿم تنهنجي جندڙي پل ڪٿ ٻه قبر جي تنهاين ۾ قيد هجي. ۽ تنهنجي جان هتي نه ڪٿي اسان جي آس پاس پرڙا هڻندي هوندي. اڄ جون هي چار گهڙيون اسين سڀ تنهنجي نالي گڏ ٿيا آهيون. هت ڪو ڪير آ ڪو ڪير؟ جو سوال ڳالهه ناهي. بلڪ هت توکي ڪنهن ڪيئن محسوس ڪيو ڪنهن ڪيئن جي ڳالهه آ.... سو اڄ جي هيءَ شام تنهنجي ني نالي رهي. شام جون هي چار گهڙيون اسين پنهنجون شخصيتون ڀري ڪري اسين تنهنجي ني حوالي سان هڪٻئي کي سڃاڻنداسين.

خيرالنساء جعفري

SHER ALI CHANDIO
CHANDIA GOTH QASIMABAD
SINDH

www.sindhsalamat.com　books.sindhsalamat.com　Scanned with CamScanner

لئکور

سنڌيڪار: ثميره زرين

دروازو

"مريم!"

"حبيب، آرام ڪر! رات وڃي رهي آهي!"

"خير، وڃڻ ڏي رات کي، مان به ته هينئر ڪجھ ڏينهن جو مهمان آهيان! مان سوچي رهيو هوس ته زليخا پنهنجي پيءُ وٽان ٿي اچي ته چڱو! مگر هو هينئر ڪٿي هوندا؟"

"رامپور."

"ها! رامپور ٿي کڻي هن کي موڪل، هن کي هتي بيمار جي نزديڪ ايترو زياده وقت نه رهڻ گهرجي، هوءَ خود به ضعيف آهي!"

"او هو! هينئر ڇوڪري جون ڳالهيون ڇڏ! اهڙي وقت ۾ هوءَ توکي ڇڏي ڪيئن هلي وڃي؟"

"ڇا! هن کي خبر نه آهي ته ڊاڪٽرن منهنجي متعلق ڇا راءِ ڏني آهي؟"

"اهو ته هن کي به نظر اچي ٿو، پر اڳئين پيري به هن کي پنهنجي پيءُ جي گهر وڃڻ لاءِ چيو هوم، ته بس روئي روئي اکيون ڳاڙهيون ڪري ڇڏيون هئائين!"

"هون!"

"چڱو، تون هينئر آرام ڪر. مان وڃان ٿي."

"زليخا، تنهنجي پيءُ، انور جي ذريعي توکي ڪجھ چوائي موڪليو آهي ڇا؟ مون کيس ڪالهه هتي ڏٺو هو!"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

”ها، اينڊڙ جمعي ڏينهن، منهنجي پيءُ جو عقيقو آهي، ۽ منهنجو خيال آهي ته.....“

”ها، ڏيءَ! تون ان لاءِ موتين جي هڪ مالها موڪلج-تنهنجي ماءُ خوش ٿي ويندي!“

”مون خود ٿي وڃڻ جو ارادو ڪيو آهي. مون کي ڏاڍي سڪ لڳي آهي، ۽ مون پنهنجيءَ اِنهيءَ پيءُ کي ڏٺو به نه آهي.“

”جيڪي وڻيئي سو ڪر، مگر اهڙيءَ نازڪ حالت ۾ حبيب کي ڇڏي، تون ڪيئن وڃي سگهندينءَ! تو ته ٻڌو هوندو ته ڊاڪٽر ڇا چيو آهي؟“

”ها، مگر ڊاڪٽر ته چيو ته في الحال ڪا خاص فڪر ۽ تشويش جي ڳالهه نه آهي.“

”جي ائين چيو اٿائين ته به ڇا ٿيو؟ تون خود ته هن جي حالت ڏس!“

”مان ٻڌان ٿي ته نهايت شاندار تقريب ٿيندي، ۽ هونئن به ٿن پائرن ڪان پوءِ اها هڪ ئي ڇوڪري آهي. جي مان نه ويس ته امان کي ضرور ملال ٿيندو.“

”ها، ٺيڪ آهي! مان تنهنجي ماءُ جي خيالن کان پوري واقف به ته نه آهيان! پر مان سمجهان ٿي ته جي تنهنجي والدين کي معلوم ٿيو ته تون حبيب کي هن حالت ۾ ڇڏي آئي آهين، ته هو ضرور ناراض ٿيندا.“

”توهين تسليءَ جا ٻه چار لفظ لکي موڪلجو ته ’ڪو خطرو ڪونهي‘ - بس. ٻئي ڪندي، منهنجي وڃڻ ڪري گهر جي ڪم ڪار ۾ ڪو خاص فرق ٿوروئي پوندو!

”تون ٺيڪ ٿي چوين! جي تون هلي وئينءَ، ته ڪو خاص نقصان ڪونه ٿيندو؛ پر جيڪڏهين تنهنجي والد کي ڪجهه لکڻو ئي پيو ته منهنجو خيال آهي ته هن کي صاف صاف سمورو احوال لکنديس.“

”اوهه! ته انهيءَ صورت ۾ توهين اڪثر جي تڪليف نه ڪجو — مان بابا سائينءَ کي پاڻ چونديس؛ ۽ مون کي يقين آهي ته هو....“

”ڇوڪري، مان گهڻو برداشت ڪري چڪي آهيان؛ پر جيڪڏهين تو ائين ڪيو، ته مان به چپ نه رهنديس. تنهنجو والد توکان خوب واقف آهي، انهيءَ ڪري تون هن کي دوکو نه ڏيئي سگهندينءَ.“

مريم هلي ويئي — ۽ زليخا غصي ۾ پلنگ تي ليٽي پيئي. ايتري ۾ هن جي سهيلي آئي، ۽ پڇيائين، ”اڙي چپ چو آهين! ڪهڙي ڳالهه آهي؟“

زليخا چيو، ”ڏس نه! ڪهڙي نه شرم جي ڳالهه آهي — منهنجي هڪ ڏي پيءُ ۽ ان جي عقيقي تي مون کي وڃڻ نٿا ڏين!“

”پر، ڇا! تون حبيب کي اهڙيءَ بيماريءَ ۾ ڇڏي ويندينءَ؟“

”مان هن کي ڪهڙو آرام پهچائي رهي آهيان — ۽ پهچائڻ چاهيان به ته ڇا ڪريان! هيءَ گهر ڏي اهڙو پيانڪ آهي — بس، منهنجي ته دل ڏي بيزار ٿي پيئي آهي!“

”تون ته عجيب عورت آهين!“

”ها! مگر توهان مائٽن وانگر مون کي دوکو ۽ فريب ڏيڻ نه ايندو آهي، ته مائٽن جي خوف کان ڪو خواه مخواه ڏک ظاهر ڪرڻ ويهي رهان!“

”آف، ڪهڙي نه هلڪي هٺيلي عورت آهين! توبه!“

حبيب کي جڏهن مريم پڙهايو ته زليخا پيءُ جي گهر وڃڻ جو پڪي ڏي روئڻ لڳي، ته هن کي ايتري قدر ته خوشي ٿي، جو هو پنهنجي بستري تي اٿي ويهي رهيو — ۽ نرم نرم گاديلن جي سهاري، ڪيتري دير ويٺو رهيو. چيائين:

”مريم، دري کولي ڇڏ، ۽ روشني بند ڪر!“

خاموش رات، مسافر عدم وانگر دريءَ تي چپ چاپ

Scanned with CamScanner

ٻرندي هئي. تارا، جي غير محدود زماني کان موت جا هزارين منظر ڏسي چڪا آهن، هينئر به لڳاتار ڏسي رهيا هئا.... حبيب، انهيءَ تاريڪ شب ۾ زليخا جا نقش ڏسندو هوا هينئر به هو تاريڪ شب کي ڏسي رهيو هو، ۽ هن جي ننڍا ڪرڻ اکين ۾ لڙڪ پريل هئا!

مريم هن کي اهڙيءَ طرح خاموش ڏسي، مطمئن ٿي ويئي. جهٽ ۾ هن پاسو بدلايو، ۽ چوڻ لڳو:

”مريم، تون چوندي هئينءَ ته زليخا اهڙي نه آهي جو اسان جي گهر خوش رهي سگهي! هاڻ تو ڏٺو؟“

”ها، پٽ! هينئر مان ڏسان ٿي، ته منهنجو خيال غلط نڪتو. بيشڪ، تجربي سان ئي ماڻهوءَ جي خبر پوي ٿي.“

”مريم!“

”جئين پُٽ! هينئر آرام ڪر.“

”ٿوري دير ائين ئي رهڻ ڏي! مريم، تون خفا نه ٿين، ته مان ٿورو وڌيڪ ڳالهيون ڪيا!“

”چڱو، بيشڪ ڪر!“

هڪ دفعي، جڏهن مان سمجهندو هوس ته زليخا مون سان محبت نه ڪري سگهندي، ته مان نه خاموشيءَ سان برداشت ڪندو هوس؛ مگر، توکي پنهنجي حالت ياد آهي؟“

”نه پٽ! هينئر مان توکي اهو چوڻ نه ڏينديس. مان به برداشت ئي پئي ڪيو.“

”ها، مگر تون سمجهه! اسان جا دماغ مٽيءَ جا ڳنڍا ته نه آهن، جو هٿ ۾ ڪٺندي ٿي، ڪوئي پنهنجي قبضي ۾ ڪري ڇڏي! ۽ مان خود محسوس ڪندو هوس ته زليخا هينئر نه نه ٿي سمجهي، پر جڏهن ڪو صدمو پيش ايندس، تڏهن....“

”ها، تون ٺيڪ ٿو چوين، پٽ!“

مريم پنهنجي سرد آهه کي روڪي بيهي رهي — ۽ پوءِ هلي ويئي... ٿوريءَ دير بعد هوءَ آئي؛ هن ڏٺو ته بارش هوندي

Scanned with CamScanner

۽ حبيب ورانڊي ۾ ٻڌي ويٺو هو، ۽ پنهنجي خوابگاهه ڏانهن نه ويو هو. هو هر هر پاسا ورائيندو رهيو - ۽ مريم بخوبي سمجهي رهي هئي ته حبيب کي زليخا جو انتظار آهي ته هوءَ اچي ته هو هن سان ڪجهه ڳالهيون ڪري .... مگر، زليخا ٽئيٽر وڃڻ جي تيارين ۾ مشغول هئي.

مريم قريب اچي، حبيب کي ڀڪو هڻڻ لڳي- ۽ حبيب بيزاريءَ سان هن جو هٿ روڪيو— مريم هن کي چوڻ چاهيو: 'حبيب، تون ڇو هن ڇوڪريءَ جو ايترو خيال ڪرين؟ تون ته پاڻ ڇڏ ته هن ۾ تنهنجي طلب جو جذبو پيدا ٿئي - ۽ ڪو سبق سکي!'— مگر.... اهڙيون ڳالهيون چوڻ جهڙيون نه هيون. اهڙيءَ طرح غلط فهمي پيدا ٿيڻ جو انديشو هو.

حبيب جي دل، حسن جي ملڪه جو مندر هو، ۽ ان جي تخت تي زليخا براجمان هئي. هو انهيءَ ڳالهه جو خيال ئي نه ڪري سگهندو هو ته خود هن جي قسمت، هن کي جام محبت کان محروم ڪري ڇڏيندي! هن لاءِ آن جو دؤر ڪنهن ديويءَ جي نگاهن سان هلندو هو، انهيءَ واسطي پرستش جاري هئي، قربانيون برابر ڪيون وينديون هيون، ۽.... اميد منقطع نه ٿي ....

مريم حبيب ڏانهن ڏٺو. هو چپ چاپ ليٽيو پيو هو. اوچتو حبيب چيو: "تنهنجو هيءُ خيال هو ته مان زليخا مان خوش نه آهيان، ۽ انهيءَ ڪري تون به ان سان ناراض هئينءَ — ليڪن، مريم، خوشي هڪ نارن مثل آهي - ڏس! هو ساريءَ اونداهه تي غالب نه آهن! وچ ۾ ڪٿي ڪٿي اونداهو حصو باقي آهي— اسان زندگيءَ ۾ غلطيون ڪندا آهيون، ۽ ان کي پوريءَ طرح نه ٿا سمجهون— تڏهين به بعض حصا باقي رهجي ويندا آهن، ۽ ان مان صداقت چمڪندي آهي. مان چئي نه ٿو سگهان، منهنجي دل ۾ خوشي ڪهڙي ڪنڊ کان اچي جاگزين ٿي ويئي!"

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

مريم آهستي آهستي هن جي مٿي کي زور ڏيئي رهي هئي، ۽ پنهنجن ڳوڙهن کي اونداهيءَ جي ٻوڙدي ۾ اڪائي وٺي هئي.

”مريم، هوءَ اڃان ٻار آهي!“ حبيب يڪايڪ چيو.

”خبر نہ آهي، هن جي زندگي ڪيئن گذرندي، جڏهن مان....“

”ٻارا حبيب، هوءَ تہ ڪافي وڏي آهي. مان بہ جوان ٿي هيس تہ منهنجو شوهر منهنجي زندگي تاريڪ ڪري هليو ويو. مگر انهيءَ ڏينهن کان وٺي اڄ تائين، هو منهنجي دل ۾ آهي. اهڙيءَ صورت ۾ مون کي ڪهڙو نقصان ٿيو؟ ڇا! زندگيءَ لاءِ سڪ ايترو ضروري آهي؟“

”مريم، ائين معلوم ٿو ٿئي تہ جڏهين کان زليخا جي دل مون ڏانهن لڙي آهي، تڏهين کان مون کي دنيا مان....“

”حبيب، ان جو خيال نہ ڪر. هيءَ ڪا نئين ڳالهہ نہ آهي، تہ هڪ زال پنهنجي مڙس سان سچائيءَ رکڻ ڏانهن مائل ٿي آهي.“

اوچتو، حبيب کي هڪ گيت ياد آيو؛ جو هن ڪيترا ڏينهن اڳ هڪ ڳوٺ ۾ ٻڌو هو. هو ياد ڪرڻ لڳو — ۽ هن کي ياد آيو:

”اي منهنجي دل! تون ان وقت سجاڳ نہ ٿيئن،
جڏهين تنهنجو مالڪ تنهنجي دروازي تي آيو
هو. پوءِ ان جي واپس ويندڙ پيرن جي آواز تي
تون سجاڳ ٿيئن. آه! تون سجاڳ تہ ٿيئن، پر،
تاريڪيءَ ۾!“

”مريم، هينئر ٽائيم ڪيترو ٿيو آهي؟“ هن يڪايڪ پڇيو.

”تون جي قريب وقت آهي.“

”اڃان تہ ڪافي سوير آهي. مان سمجهہ، تہ ڪي بہ ٻا ... تي ٿيا هوندا! پر تون بہ سمجهہ، تہ منهنجي رات تہ غروب آفتاب

سان شروع ٿي ويندي آهي! مگر تون مون کي ننڊ ڪرڻ لاءِ ايترو زور ڇو ڪري رهي هئينءَ؟"

"اٺين ڏي، ڪالهه تون ڪيتريءَ رات تائين جاڳندو رهئين؛ سو مون سوچيو ته اڄ سوير ڏي آرام ڪرين ته بهتر."

"ڇا، زليخا کي ننڊ اچي ويئي؟"

"نه، هوءَ تنهنجي واسطي سوپ تيار ڪري رهي آهي."

"مريم، تون مذاق ته نه ڪري رهي آهين! ڇا واقعي هوءَ...؟"

"ها، ها! ڇو؟ هوءَ ويچاري ته تنهنجو سارو کاڌو تيار ڪندي آهي."

"اوهه! مان سمجهندو هوس ته زليخا کي شايد کاڌو رڌڻ نه ايندو آهي!"

"عورتن کي هيءَ ڪم سکندي دير ڪانه لڳندي آهي. جڏهن ضرورت پوندي آهي، تڏهن پنهنجو پاڻ سيکيجهي اچي ويندو اٿن."

"صبح، مان جيڪو سوپ پيتو، اهو ڏاڍو سٺو هو. مان سمجهو، تو تيار ڪيو آهي!"

"نه، مون ڪٿي ٺاهيو هو! زليخا مون کي تنهنجو ڪم ڪرڻ ڏي ڪٿي ٿي ڏئي! سڀ ڪپڙا خود ٿي ڌوئي. هن کي معلوم آهي نه، ته تون صفائي بيحد پسند ڪندو آهين! ڪاش! تون خود ڏسين، ته هوءَ تنهنجو ڪمرو ڪهڙو نه صاف ٿي رکي! جي مان ڪمس تو وٽ اچڻ ڏيان، ته هوءَ روئي روئي پريشان ٿي وڃي، ۽ اٿڻ جو نالو ئي نه وٺي!"

"مگر، ڇا! زليخا جي صحت انهيءَ قابل آهي....؟"

"ڊاڪٽرن جو خيال آهي ته مريض اڳيان هن کي بار بار نه آندو وڃي: هن جي دل نهايت ڪمزور آهي."

"مگر تون ڪمس هتي اچڻ کان ڪهڙيءَ طرح روڪين ٿي؟"

"هوءَ منهنجي سڀ ڳالهه مڃيندي آهي، ۽ مان به هن

ڪي تنهنجو ذرو ذرو احوال ٻڌايان ٿي."

"هون!"

"چڱو، مان وڃان ٿي."

تارا آسمان تي ڳوڙهن جي قطرن وانگي چمڪي رهيا هئا.... حبيب، پنهنجو سر ان زندگيءَ جي اظهار تشڪر ۾ جهڪايو، جا عنقريب رخصت ٿيڻ واري هئي.... ۽ جڏهن موت، هن ڏانهن پنهنجو هٿ وڌايو، ته هن ان کي ڪامل اطمينان ۽ سڪون سان قبول ڪيو.

هن هڪ سرد آهه ڪئي، ۽ ڪجهه اوسيڙي سان چوڻ لڳو:

"مريم!".... ۽ مريم هن جو آواز ٻڌي هلي آئي.

"مريم، جي زليخا اڃا تائين جاڳي رهي هجي، ته، ڇا! هوءَ مون وٽ صرف ٿوريءَ دير واسطي....؟"

"چڱو مان هينئر وڃي کيس وٺي اچان ٿي."

"مان هن کي دير تائين نه ترسائيندس، صرف پنجن منٽن واسطي... مون کي ضروري ڳالهه چوڻي آهي کيس."

مريم ڪان هڪ آهه نڪري ويئي، ۽ هوءَ زليخا کي وٺڻ هلي ويئي.

انهيءَ دير ۾ حبيب جي نبض جي حرڪت وڌي ويئي....

هن کي چڱيءَ طرح ياد هو ته هو زليخا سان راز و نياز جي گفتگو ڪڏهن به نه ڪري سگهيو آهي: انهيءَ ڪري ته ٻنهي سازن جا راڳ جدا هئا، ۽ ٻنهي جو نغمو هڪ آواز سان نڪرڻ ناممڪن هو. حبيب جڏهن به زليخا کي پنهنجين سهيلين سان خوش، بي تڪلف ڏسندو هو، تڏهن هن جي دل جي تار رشڪ کان ڦڙڪي اٿندي هئي- مگر حبيب پنهنجو پاڻ کي ئي الزام ڏيندو هو- ڇو ته هو پاڻ زليخا سان اهڙي قسم جون ڳالهيون نٿي ڪري سگهيو. عورتن کي جيڪي معمولي ڳالهيون پسند ايندڙيون آهن، اهي مردن کي ٿوروئي ايندڙيون آهن، ۽

جيڪي معمولي ڳالهيون ڪرڻ مردن کي وڻنديون آهن، اهي عورتون ٻڌڻ پسند ڪنديون آهن ڇا؟‘ ... اهڙيءَ طرح، حبيب ۽ زليخا هڪ ٻئي کان هميشه پري رهيا.

ڪيترائي دفعا، جڏهن هو وراڻدي ۾ ويهي زليخا سان گفتگو ڪندو هو، تڏهن هن کي محسوس ٿيندو هو ته زليخا هن وٽان وڃڻ ٿي چاهي! ۽ هوءَ وٽس سدائين بيزاريءَ سان ويهندي هئي. ان وقت هن جي دل چوندي هئي ته ڀلو ڪوئي اچي وڃي ۽ زليخا کي ان سان ڳالهائڻ ڪري، اتي ڏي ڪجهه دير ويهڻو پوي! ليڪن، اهڙا اتفاق روز نه ٿيندا هئا. هميشه به هو سوچي رهيو هو ته ’زليخا اچي ته مان هن سان ڇا گفتگو ڪيان؟ اڄ مس زليخا منهنجي گفتگوءَ مان ڪجهه دير وندري سگهي!‘ هن کي ڳڻتي هئي ته ’متان اڄ رات جا اهي پنج منٽ به ضايع نه ٿي وڃن!‘— ڇو ته هن کي زليخا سان ڳالهائڻ واسطي صرف پنج منٽ هئا!

”ڏيهه، هيءَ ڇا ڪري رهي آهين؛ تون ته ڪٿي وڃڻ واري نه هئينءَ؟“

”مان رامپور وڃي رهي آهيان.“

”آخر ڪيئن! ڪير ٿو هلئي؟“

”انور.“

”ڏيهه، اڄ نه وڃ. ٻئي ڪنهن ڏينهن هلي وڃجانءِ!“

”مگر، برٿ ته رزرو ڪرائي ورتي آهي!“

”خير، هجڻ ڏي. هيءَ ڪا وڏي ڳالهه ته نه آهي. سڀاڻي سوير هلي وڃج.“

”اوهه! مردم، مان تنهنجن انهن مبارڪ ۽ منحوس ڏينهن جي قائل نه آهيان. اڄ ويس ته ڇا ٿو بگڙجي وڃي؟“

”حبيب تو سان ڪجهه ڳالهائڻ ٿو چاهي.“

”چڱو! اڃا ته ڪافي وقت آهي. مان فوراً وڃان ٿي،

Scanned with CamScanner

۽ مون سان ملاڻ ٿي.“

”مگر، اهو نه ٿيندو ته تون وڃي رهي آهين.“

”ڇو! مان نه چوندس. مگر مان گهڻي دير نه ترسي سگهندس. سڀاڻي منهنجي همشيره جو عقيقو آهي، ۽ مان اڄ ضرور ويندس.“

”آه! منهنجي ڌيءُ، خدا جي واسطي مون دعوي ته منهنجو چوڻ مڃ. ٿوري دير ترس، ۽ مون وٽ اطمينان سان ويهه. ائين نه ٿئي ته هو تنهنجيءَ انهيءَ ڳالهه جو مطلب سمجهي وڃي.“

”مان ڇا ٿي ڪري سگهان؟ ٿرين ته منهنجو انتظار نه ڪندي! انور جيستائين اچي، مان اوترو ٽائيم اتي وڃان ٿي.“

”نه، بس، هاڻي نه‌ٿيو. مان توکي هن اٻهرائيءَ ۾ حبيب وٽ هرگز نه وڃڻ ڏيندس. آه، بدنصيب ڇوڪري! تون جنهن تي ظلم ڪري رهي آهين، اهو جلد هن دنيا کان رخصت ٿي ويندو. مگر مان سچ ٿي چوان، تون به انهيءَ وقت ڪي پنهنجي آخري گهڙيءَ تائين نه وساري سگهندينءَ! خدا جو خوف ڪر ان جي غضب کان خوف ڪر!“

”اوه! مريم، تون مون کي اهڙيءَ طرح پٽين ته نه ٿي؟“

”آه! منهنجا پٽ، تون هيئنر ڇا واسطي زنده آهين! هن ظلم جي انتها ڪانهي؛ مگر، ڇا ڪريان، منهنجي وس جي ڳالهه ڪانهي!“

مريم ٿوريءَ دير کان پوءِ، مريض جي ڪمري ۾ ويئي. هوءَ خيال ڪري رهي هئي ته حبيب کي ننڊ اچي ويئي هوندي. ليڪن هو جاڳي رهيو هو. مريم چيو، ”بڙا! هوءَ ڇا ڪري رهي آهي!“

”ڇا آهي؟ زليخا ڪانهي؟ مريم تو ايتري دير ڇو ڪئي؟“

”اڙي، مان جو ويس، ته ڏٺم ته هوءَ زار زار روئي رهي آهي — صرف انهيءَ لاءِ جو تنهنجو ڪمرو سڙي ويو! گهٽوئي

سمجهايو مانس ته فڪر نه آهي، پيو ڪهڙ اچي وڃندو، مگر هن کي هيءَ خيال ته تنهنجي ڪيرڪان هوءَ ايترو غافل ڇو ٿي؟ ڪوڙها روڪجنس ٿي نه پيا! ڏاڍيءَ مشڪل سان ڪيس تسلي ڏنيم ۽ هينئر آرام اچي ويو اٿس. تڏهين نه وٺي آئي مانس. ٺيڪ آهي - ڀلي آرام ڪري!"

جيتوڻيڪ زليخا جي نه اچڻ تي حبيب کي سخت تڪليف ٿي، تڏهين به هن کي هڪ قسم جي تسڪين هئي. هن جي دلي خوشيءَ لاءِ زليخا جي خيالي تصوير ئي هن لاءِ ڪافي هئي. اهڙا واقعا هن ڪان اڳ به هن کي پيش اچي چڪا هئا- ۽ اهو خيال ته 'هن جي ڪير سڙي وڃڻ ڪري زليخا کي افسوس ٿيو هو'- هن لاءِ واقعي اٿاهه مسرت جا پيغام کڻي هن کي پهچائي ويو هو.

"مريم!"

"ڇو، پٽ ڇا آهي؟"

"مون کي يقين آهي ته منهنجو وقت اچي ويو آهي. مگر مون کي افسوس ڪونهي، تون به منهنجي واسطي رنج نه ڪج!"

"نه پٽ، مان ڪجهه رنج نه ڪنديس. منهنجو هيءَ اعتقاد نه آهي ته صرف زندگيءَ ۾ ئي خوشي آهي، ۽ موت ۾ نه!"

"مريم، مان سچ ٿو چوان موت ڏاڍو مٺو آهي!"

حبيب جون نگاهون آسمان جي تاريڪيءَ تي کتيون پيون هيون، ۽ هو محسوس ڪري رهيو هو گويا زليخا موت جي بهاني سان ڏانهس اچي رهي آهي، ۽ هوءَ حسن آهي - غير فاني ۽ مجسم! ۽ ستارا، امن ۽ عافيت جا گل آهن، جي مادر دهر جي هٿن سان، زليخا جي لنبن ۽ سياهه زلفن تي پکڙجي رهيا آهن. اڻين معلوم ٿي رهيو هو ته هڪ دفعو وري هو نوڪلائيءَ ۾ پنهنجي ڪنوار جو چهرو ڏسي رهيو آهي. هن ڏٺو ته رات جي ڪليل فضا ۾ زليخا جي محبت سان لبريز

اکين جي ھڪڙي ڀرپور ڪيفيت ڇانئجي وئي. زليخا، ھن جي
دل جي روشني.... ھن جي دل جي مالڪ.... زليخا ھن جي
حسين ڪنوار.... ھن کي ڪائنات جي ھر حصي ۾ زليخا نظر
اچڻ لڳي – آن جو تخت ستارن جي قربان گاھ، ۽ موت ۽
حياتيءَ جي گڏجاڻي واريءَ منزل تي نظر اچي رھيو ھو! حبيب
جي دل خوشيءَ سان لبريز ٿي وئي. ھو تصور ٿي تصور ۾
خوش ٿيڻ لڳو، ۽ سوچڻ لڳو: 'آخرڪار حجاب جو پڙدو پري
ھٽي ويو، ۽ تاريڪيءَ ۾ روشني نظر اچي رھي آھي! اي حسن
جي ديوي، تو مدت کان منھنجي دل کي تڪليفون ڏنيون،
مگر ھاڻ تون مون کان جدا ٿي نہ سگھندينءَ!"

"مريم، مون کي سخت تڪليف آھي. مگر اھڙي قسم
جي نہ، جھڙي تون سمجھين ٿي: ائين معلوم ٿي رھيو آھي،
گويا منھنجون تڪليفون رفتہ رفتہ منھنجي زندگيءَ کان رخصت
ٿي رھيون آھن، منھنجي زندگي، انھيءَ ڀربل ڪشتيءَ وانگر
ھئي، جنھن کي مدت کان وھڪري جي خلاف ھلائڻ جي
ڪوشش ڪئي ويئي، مگر آن جي رسي ھينئر ڇڄي پيئي آھي،
۽ ھوءَ تيزيءَ سان اڳتي وھندي وڃي رھي آھي.... سان ان
کي ڏسي رھيو آھيان.... مگر ھاڻي ھوءَ منھنجي نہ آھي ––
ليڪن، مريم! انھن ٻن ڏينھن ۾ زليخا ھڪ دفعو بہ ڏسڻ
۾ نہ آئي!"

"حبيب، مٿو ھيڏانھن ڪر، تہ زور ڏيانئين!"

"مريم، مون کي ائين معلوم ٿو ٿئي تہ زليخا بہ منھنجي
ان لنگر ٽٽل ٻيڙيءَ کي ڇڏي ڏنو آھي، ۽ اھا ھينئر دور
تيز وھڪرن ۾ ٻنھ بيوس ڪيڏانھن لڙھندي وڃي رھي آھي!"

"ٻٽ، ھيءَ ٿورو عرق پيءُ. تنھنجو گلو خشڪ ٿي
ويو ھوندو."

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

”مون ڪالهہ پنهنجو وصيت نامو لکيو آهي. ڇا توکي نہ ڏيکاريم؟“

”مون کي ڏيکارڻ جي ضرورت بہ نہ آهي.“

”جڏهن امان جو انتقال ٿي ويو هو، تہ مون وٽ ڪجهہ بہ نہ هو. تو منهنجي پرورش ڪئي، مون کي ڪارايو، پيئاريو. انهيءَ ڪري مان سوچي رهيو هوس تہ...“

”پٽ، هي ڪهڙيون بيوقوفيءَ جون ڳالهيون ڪري رهيو آهين، مون وٽ نہ صرف هيءَ مڪان هو، ۽ ٿوري جائداد؛ باقي سڀ تو پاڻ پيدا ڪيو.“

”مگر، هيءَ مڪان...“

”ڪا ڳالهہ نہ آهي. تو بہ تہ هن ۾ اڌترو لڳايو آهي، جو هينئر هيءَ تميز ڪرڻ دشوار آهي، تہ منهنجو مڪان ڪٿي هو!“

”مان سمجهان ٿو تہ زليخا مون پڄاڻان تنهنجي سار سنڀال لهندي رهندي!“

”ها، ها! ٺيڪ آهي، هينئر تون آرام ڪر!“

”جيتوڻيڪ مان پنهنجي سموري جائداد زليخا کي ڏئي رهيو آهيان، مگر حقيقت ۾ اها تنهنجي قبضي ۾ رهندي، ۽ زليخا، توکي ڪا بہ تڪليف ڏيئي نہ سگهندي.“

”پٽ، تون اجاين ڳالهين ۾ وقت وڃائين ٿو.“

”مون وٽ جو ڪجهہ آهي، سڀ تنهنجي ئي بدولت آهي. انهيءَ ڪري، جڏهين تون منهنجو وصيت نامو ڏسين، تہ هڪ پل واسطي بہ هيءَ خيال نہ ڪج...“

”حبيب، تون هيءَ ڇا چئي رهيو آهين؟ ڇا، مون کي ايتري ٿور - ڳڻائين ٿو سمجهين جو پائين ٿو تہ مون کي خيال ٿيندو تہ تون پنهنجي جائداد زليخا کي ڇو ڏيئي رهيو آهين؟“

”مگر، نہ، توکي بہ تہ مان...“

”ڏس حبيب! مان توسان خفا ٿي وينديس، تون مون کي پئسا ڏيئي تسڪين ڏيڻ چاهين ٿو.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

”ڪاش! مان پئسن کان زياده بهتر ڪائي چيز ڏيئي سگهان!“

”حبيب، اهو تون ڪافيءَ کان زياده ڏيئي چڪو آهين. ڇا؟ تون منهنجي ويران گهر جي رونق نه هئين! تو مون کي ايتري قدر ڏنو آهي، جو جيڪڏهين منهنجي قسمت مون کي ڪجهه نه ڏيئي سگهي، تڏهين به مون کي مطلق پرواهه نه آهي. تون زليخا کي سڀڪجهه ڏيئي ڇڏ — مڪان، جائداد، موٽر – انهيءَ ڪري ته هي سڀ چيزون هميشه منهنجي لاءِ بار آهن، اهڙو بار جيڪو منهنجي سهڻ کان مٿي آهي.“

”ها، مان سمجهان ٿو ته، تنهنجي لاءِ دنيا ۾ ڪوئي لطف نه آهي؛ مگر زليخا جوان آهي، ۽...“

”نه ائين نه چئو. جي تون هن کي جائداد ڏيئي رهيو آهين، ته بلڪل ٺيڪ آهي؛ مگر عورت لاءِ مسرت جون گهڙيون، سندس شوهر سان گڏ ئي ٿينديون آهن.“

”مريم، جيڪڏهين هوءَ پنهنجي زندگي، لطف ۽ آرام ۾ گذاري، ته ان ۾ ڪهڙو ڏوهه آهي!“

”نه، ناممڪن آهي. هن لاءِ عيش ۽ آرام، مصيبت ۽ عذاب ٿي ويندو!“

حبيب خاموش هو. هن کي خبر نه هئي ته هي صحيح آهي يا غلط، قابل افسوس آهي يا نه! – مگر هن سمجهيو ٿي ته زليخا جي زندگي، صرف هن جي ڪري تلخ ٿي ويندي! – ائين معلوم ٿي رهيو هو، گويا ستارا چئي رهيا هجن ته ’واقعي هي ٺيڪ آهي؛ اسان هزارها سالن کان ڏسي رهيا آهيون ۽ سمجهون ٿا ته عيش و عشرت جا هي ۽ ٻيا سڀ سامان محض طلسم ۽ فريب آهن.“

حبيب هڪ سرد آهه ڀري چيو:

”حقيقت ۾ اسان پنهنجي پويان اهي چيزون نه ٿا ڇڏي سگهون جيڪي ڇڏڻ جي قابل آهن.“

”منهنجا ساهه سيبائل پٽ! هي ڪجهه به نه آهي؟ –

تون جو ڪجھہ مون کي ڏيئي رهيو آهين! بس، هيءَ دعا ڪر ته خدا مون کي انهيءَ تحرڪي جي قدر ڪرڻ جي توفيق عطا فرمائي!"

"مريم، مون کي ذرا انناس جو پيو به ٺرق ڏي.
مون کي پياس محسوس ٿي ٿئي. چا، ڪالھه زليخا آئي هئي ۽ مون کي خبر ئي نه پئي!"

"ها، آئي هئي، توکي ننڊ هئي. هوءَ ڪافي دير ويٺي توکي پکو هڻندي رهي، ۽ پوءِ اٿي پنهنجا ڪپڙا ڌوئڻ هلي وئي."

"عجيب اتفاق آهي. مون کي ياد ٿو اچي ته مان ان وقت اهوئي خواب ڏسي رهيو هوس ته زليخا منهنجي ڪمري ۾ اچڻ تي آهي ۽ دروازو ٿورو کلي رهيو آهي. مون وڏيڪ کولڻ چاهيو، مگر نه کليو! مگر مريم، مان سمجھان ٿو، تنهنجو احتياط حد کان زياده وڌي ويو، توکي زليخا کي منهنجي آخري وقت ته اچڻ ڏي، ورنه هوءَ اهو صدمو ڏاڍيءَ مشڪل سان برداشت ڪندي."

"پٽ، تنهنجا پير ٿڌا ٿي رهيا آهن. هيءَ گرم لوئي وجهانءِ!"
"نه، مان ڪابه چيز وجھڻ نه ٿو چاهيان."

"حبيب، توکي خبر نه آهي! هيءَ لوئي زليخا تنهنجي لاءِ ڏاهي آهي! سڀ آرام ڪندا هئا، هيءَ ويهي اِن کي تيار ڪندي هئي. ڪالھه ئي نه تيار ٿي آهي!"

حبيب لوئيءَ تي نگاھ وڌي. پوءِ محبت مان ان کي هٿن ۾ کنيائين. مون کي گرم پشم جي لوئيءَ جي نرمي، خود زليخا جو جسم معلوم ٿي رهي هئي ـ زليخا جو گداز جسم....
زليخا جي محبت جا جذبا گويا مون لوئيءَ جي تاڃي پيٽي ۾ رات جو تيار ڪرڻ وقت اُڻجي ويا هئا. مون لوئيءَ ۾ صرف زليخا جي جذبات جي اُڻت نه هئي، بلڪ مون کي زليخا جي هٿن به ڇهيو هو ـ اِنهيءَ ڪري، جڏهن مريم لوئي مون جي پيرن تي وڌي، تڏهن مون کي محسوس ٿيو گويا زليخا

جا هٿ ٿي هن کي پيار ڪري رهيا آهن.

”مگر، مريم! مان سمجهان ٿو ته زليخا کي اُٿڻ نه ايندو آهي؛ گهٽ از گهٽ هن جي دل ته اهڙن ڪمن ۾ لڳندي آهي.“

”پر، ڪنهن ڪم جو سکڻ ڪا وڏي ڳالهه آهي ڇا؟ مان سيکاريو هو مانس، ۽ هن ۾ اُٺت جون اوڻايون به ته گهٽيون آهن!“

”هجڻ ڏي اوڻاين کي. اسان کي پيرس جي نمائش ۾ نه موڪلڻي ڪانهي؛ هن وقت پير نه گرم ڪيائين نه!“

حبيب جي تصور زليخا جون به تصويرون پيش ڪيون—هڪ، جڏهن هوءَ لوٽي آڻي رهي آهي، ۽ ٻي جڏهن مُنجهي، اُبتا سبتا ڏاڪا اُٺي ۽ لٿي رهي آهي، پريشان ٿئي ٿي، ۽ گهٻرائجي ٿي، مگر راتين جو اورچائيءَ سان ويهي ڪم ڪري ٿي.

آهه! هي ڪهڙيون نه دلڪش ۽ چٽيون تصويرون هيون!

هن وري لوٽي هٿ ۾ کنئي، ۽ چوڻ لڳو:

”مريم، ڇا ڊاڪٽر هيٺ آهي؟“

”ها، هو رات جو اتي رهندو.“

”هن کي چئو ته ’مون کي ننڊ ڏيڻ واري دوا نه ڏئي. ان مان مون کي ڪجهه به آرام نه ٿو ملي. الٽو تڪليف ٿئي ٿي.... مون کي سجاڳ ٿي رهڻ ڏيو.‘ مريم!.... توکي خبر آهي، منهنجي شادي چنڊ جي چوڏهينءَ رات ٿي هئي—اڄ صبح تائين به اهائي تاريخ رهندي! اهوئي چنڊ اڄ به آسمان تي ڪڙيو بيٺو رهندو! زليخا ڪاش شايد وسري ويو هجي، مان هن کي ياد ڏيارڻ چاهيان ٿو— صرف هڪ منٽ لاءِ هن کي سڏ ڪر.... ڇو؟ چپ ڇو ڪيئي؟ مون کي خبر آهي ته ڊاڪٽرن توکي چيو ته ضعف جي حالت ۾ تورو ڳالهائڻ به.... مگر نه، مريم.... سچ ٿو چوان.... جي پنج منٽ زليخا سان گفتگو ڪرڻ ڏين، ته پوءِ رات جو ننڊ واسطي دوا ڏيڻ جو ضرور نه آهي! مان بلڪل ٺيڪ آهيان.... اڄ منهنجي دل

ايتري قدر مطمئن آهي، جو هن کان اڳ ڪڏهن به نه ٿي آهي.... انهيءَ ڪري مان زليخا کي سڏايان ٿو.... نه، نه.... مريم! مان توکي روئندو نه ڏسي سگهندس.... آخر توکي ڇا ٿي ويو!.... هن وقت تائين ته تون خاموش هئينءَ...“

”آه، حبيب! مان سمجهندي هيس ته منهنجا ڳوڙها ختم ٿي چڪا آهن؛ پر نه، اڃا گهڻا باقي آهن! آه، هيئنئر مان برداشت ڪري نٿي سگهان!“

”زليخا کي وٺي اچ ته مان کيس اڄ شاديءَ جو ڏينهن ياد ڏياريندس، ته جيئن سياڻي ٿئي....“

”چڱو، مان وڃان ٿي؛ نوڪر دروازي تي ويٺو آهي؛ ڪنهن چيز جي ضرورت ٿئي ته سڏ ڪجِ.“

مريم، زليخا جي ڪمري ۾ وڃي ان جي پلنگ تي ويهي روئڻ لڳي – ’اي بدنصيب ظالم! هيئنئر به جنهن توکي سڀ ڪجهه ڏنو آهي، ان جي اها تمنا پوري ڪر. آخري تمنا جو خود مري رهيو آهي، ان جي حالت تي رحم ڪر!....، هوءَ اڪيلي ڪمري ۾ روئي ائين چوندي رهي، پر زليخا دور وڃي چڪي هئي....

پيرن جي آواز تي حبيب جو ڌيان ڇڪيو. هن چيو:

”زليخا!“

”مان عبدل آهيان – ڇا سرڪار جو ڪوئي ڪم آهي؟“

”زليخا کي وٺي اچ.“

”ڪنهن کي، حضور؟“

”زليخا کي.“

”هوءَ ته اڃان واپس نه آئي آهي!“

”واپس؟.... ڪٿان نه آئي آهي!“

”رامپور کان!“

”ڪڏهن وئي آهي؟“

”حضور، اڄ ٽي ڏينهن ٿيا!“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

فوراً ئي حبيب جا هٿ پير ٿڌا ٿي ويا. هن جو منهن ڦِڪو ٿي ويو، پير هٿي، هن گرم لوئي هيٺ ڪيرائي ڇڏي.

جڏهن ڪافي دير کان پوءِ مريم آئي، ته حبيب، زليخا جو ذڪر نه ڪيو، ۽ مريم سمجهيو ته هن کان ڳالهه وسري ويئي آهي.

اوچتو ئي اوچتو، حبيب چيو:

”مريم، توکي مان انهيءَ خواب جو حال ٻڌايو هو، جيڪو مون ڪالهه ڏٺو هو؟“

”ڪهڙو خواب؟“

”ته زليخا دروازو کولي رهي آهي، ۽ اهو دروازو هڪ انچ کان وڌيڪ نه ٿو کلي سگهي، ۽ هوءَ ٻاهر ٿي بيٺي آهي، ۽ اندر نه اچي سگهي! مان سمجهان ٿو ته ان کي آخر وقت تائين ٻاهر ئي بيهڻو پوندو!“

مريم خاموش رهي، پر سمجهي ويئي ته حبيب کي جيڪي سبز باغ، هوءَ ڪوڙا سچا ٻڌائي ڏيکاري رهي هئي، اهي هينئر غائب ٿي ويا آهن.... الله تعاليٰ جي رضا سان لڙڻ بيسود آهي — ۽ جڏهن مصيبت اچي، ته ان جي اڳيان صبر سان ڪنڌ جهڪائڻ ئي بهتر آهي.

”مريم، مون کي توسان جيڪا محبت آهي، هر زندگيءَ، هر جنم ۾ اها مون سان گڏ رهندي. مون هن زندگيءَ ۾، ان کي جمع ڪيو آهي ته ايندڙ زندگيءَ ۾ اها مون وٽ رهي.... ايندڙ جنم ۾ يقيناً تون منهنجي هوندينءَ، ۽ مان انتهائي محبت سان، تنهنجي پرورش ڪندس“

”حبيب، هينئر آرام ڪر، ڳالهيون ڪري ٿڪين ٿو!“

”مان تنهنجو نالو عائشه رکندس.“

”مگر اهو ته پراڻي زماني جو آهي.“

”ها! مگر تون به ته منهنجي پراڻي زماني جي مريم آهين.“

”مان ڇوڪري ٿيندي، تنهنجي گهر لاءِ مصيبت نه بڻجندس.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

”چا! تون چاهين ٿي ته هميشه منهنجي مصيبت هاڪي ڪندي رهين!“

”عزيز من، مان عورت آهيان، ۽ انهيءَ ڪري ڪمزور! اهوئي سبب آهي جو ساري عمر توکي تڪليفن کان بچائڻ جي ڪوشش ڪيم، مگر نتيجو ڇا نڪتو!“

”مريم، هو ڪير آهي؟ هو ڪير آهي؟“

”ڪير، هتي ته ڪوئي به نه آهي.“

”مگر، مون کي ته صاف نظر اچي رهيو آهي ته هو...“

”ڪجهه به نه آهي، حبيب! ڊاڪٽر اچي رهيو آهي.“

”ڏسو! توهين هينئر آرام ڪيو. اوهان کي بيمار جي نزديڪ ايترو وقت ويهڻ نه گهرجي. هينئر منهنجو اسسٽنٽ هتي رهندو.“

”نه، مريم کي مان نه وڃڻ ڏيندس.“

”چڱو پٽ! مان هتي ڪنڊ ۾ چپ چاپ ڪري ويهي رهنديس.“

”نه! نه، تون منهنجي پرسان ٿي ويهي رهه – مان تنهنجو هٿ نه ڇڏيندس.... تنهنجن هٿن مون کي پاليو آهي.... ۽ انهن ئي هٿن مان خدا مون کي پاڻ ڏانهن گهرائيندو.“

”چڱو، توهين هتي اچو. مگر حبيب صاحب اوهان سان ڳالهيون نه ڪري – ۽ هيءَ دوا پياريوس.“

”منهنجي لاءِ دوا؟ فضول، بلڪل فضول! جنهن جو وقت ختم ٿي ويو، ان کي دوا پيارڻ محض دوکو ڏيڻو آهي–– هي ڪندي مون کي موت کان خوف ڪونهي. مريم، موت پنهنجي ڪم ۾ مشغول آهي – هي وري ڊاڪٽر جي مصيبت ڇو گهرائي آئئي! هن کي واپس موڪل. مون کي هينئر صرف تنهنجي ضرورت آهي....“

”اوهه! پڏو صاحب، مان بحيثيت هڪ ڊاڪٽر جي، توهان جي هن جوش ۾ آئيندڙ جذبات کي ڏسي ڏچان ٿو، ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

اها روش ٻنهي پسند ڪئي اٿم.“

”ڊاڪٽر، وچ! منهنجي تڪليف ڪي وڌائڻ واسطي ڇو بيٺو آهين؟ مريم، هو ويو؟ چڱو، هينئر تون منهنجو مٿو ڪٿي گود ۾ رک!“

”چڱو، پٽ! هاڻي ننڊڙي ڪر!“

”مريم، مون کي ننڊ ڪرڻ واسطي نه چئو. جي مون ننڊ ڪئي، ته وري ڪڏهن نه اٿندي سگهندس — مون کي صرف ٿوري دير جاڳڻو آهي.... ڇا! تون ڪوئي آواز ٻڌين ٿي؟.... ڪوئي اچي رهيو آهي....“

”حبيب، پٽ! اکيون نه کول، هيءَ اچي وئي. هڪ دفعو ڏس!

”ڪنهن کي ڏسان.... خواب کي؟....“

”ڇا، تو کي ڏسڻ ۾ نٿو اچي؟ هيءَ تنهنجي زليخا آهي!“

”زليخا؟.... ڇا دروازو کليو پيو؟....“

”پٽ، اهو ته ڪڏهن جو کليو پيو!“

”نه مريم.... هيءَ نه لوڻي.... هرگز نه.... اها دوکو آهي.... فريب آهي....!“

”حبيب! هيءَ لوڻي نه آهي، زليخا آهي - جا تنهنجن پيرن تي پئي آهي.... ٿورو هن جي مٿي تي تسليءَ جو هٿ ته ڦير....!.... آه.... آف.... زليخا، هاڻي نه روءُ.... روئڻ واسطي گهڻوئي وقت پيو آهي.... هن وقت.... ٿوريءَ دير لاءِ خاموش ٿي وڃ.......آه.... اوهه خدا!....“

[”مهراڻ“ مرڪ، ١٩٥٥ع حيدرآباد]

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

تنهائـــي

مسلسل تيمارداريءَ سڀ کان وڌيڪ غم ۽ فڪر، هن جي جسم ۾ ٻه حرارت پيدا ڪري ڇڏي- ۽ هو ڊاڪٽرن جي پيهم اصرار تي مريض وٽان هٽايو ويو.

رفعت! هن جي شريڪ زندگي، مسلسل پندرهن ڏينهن کان موت ۽ زيست جي ڪشمڪش ۾ هئي- هن جي ملاحت زرديءَ ۾ تبديل ٿي چڪي هئي.

۽ زندگي آهسته آهسته موت جي نزديڪ وڃي رهي هئي.

گهر جا سڀ افراد پريشان هيا. ۽ خالد جي پريشانيءَ ٻه هنن کي وڌيڪ بيقرار ڪري ڇڏيو. گهر جي هر فرد جي زبان تي رفعت جي خيريت لاءِ دعا هئي.

۽ هو بند ڪمري ۾ سوچي رهيو هو. ڇا! هينئر منهنجي زندگي تباهه ٿي ويندي؟

ڪيس پنهنجو خوشين جو زمانو اکين آڏو اچڻ لڳو- ۽ هو سوچيندو رهيو.

هن جي والده ڪيس عهد طفوليت ۾ ڇڏي راهي عدم ٿي وئي هئي. ليڪن پيءُ جي پيار هنن ٻن ڀائرن کي ڏک محسوس ٿيڻ نه ڏنو —

۽ جڏهن ڀاڀي سلطانه هنن جي گهر ۾ بهار بڻجي آئي، تڏهن گهر جون تمام ويرانيون دور ٿي ويون.

خالد کي ڀاڀيءَ جي وجود مان، ڀاڀيءَ جي فطري چنچل عادت سان گڏ ڀيڻ جو پيار ۽ ماءُ جي شفقت ٻه حاصل ٿي.

۽ هنجو تمام وقت ڀاڀيءَ سان کل مذاق ۾ گذرندو رهيو.

اختر ۽ خانصاحب جي اصرار تي سلطانه، خالد کي شاديءَ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

لاءِ اصرار ڪيو. هو شام جو چانهه پي رهيا هيا، ته سلطانه ذڪر ڇيڙيو.

”مونکي ابا جان چيو آهي ته، خالد کي هينئر سونهري زنجير پاراءِ.“

مبهم هوندي به، هو مطلب سمجهي ويو، ۽ مشڪي چيائين ”والد صاحب جي نه، البته تنهنجي مرضي هوندي.“

”ڪينئن به سهي، پر تون به ته، رايو ظاهر ڪر. اگر ڪا پسند آئي هجيئي ته اتي ڪوشش ڪيان.“

”تون سنجيدگيءَ سان چاي رهي آهين، پاپي؟“ خالد ڪجهه سوچي چيو.

”ها! سچ پڇاءِ نه.“

”ته پڇ پلا! مان في الحال شادي ڪونه ڪندس.“

”ڇو؟“ سلطانه ناراضگيءَ مان پڇيو.

”اڙي ناراض ڇو ٿي ٿئين پاپي! صرف ڪجهه ڏينهن ترش. جڏهن مونکي ڪا هم خيال ڇوڪري نظر آئي، تڏهن اول اهو مقدس ڪم سرانجام ڏيندس.“

خالد ڪاي ڳالهه ٽاري ڇڏي، ۽ سلطانه به وڌيڪ چوڻ بيفائدي سمجهي چپ ڪئي.

ان کان پوءِ سلطانه دانسته خالد جو ڪيترين ڇوڪرين سان تعارف ڪرايو. ليڪن سڀ هن جي امتحان ۾ فيل ٿيون.

هو ازلي لا ابالي هو. سندس عادت سڀني هجن سان گڏ، عام طور انهن کان ڪافي علحدي به هئي. تنهنڪري ڪنهن صرف دولت ۽ حسن متاثر نه ڪري سگهيا. آخر سلطانه سندس خرمغزيءَ کان تنگ ٿي سندس شاديءَ جي ڪوشش ڇڏي ڏني.

۽ سن رشيده خانصاحب پنهنجي ننڍڙي پٽ جي شاديءَ جا خواب هنوز ڏسندو رهيو.

”اڄ ڪافي خوش ٿي نظر اچين پاپي! ڪٿي وڃڻ جون تياريون آهن؟“

”منهنجي ننڍپڻ جي ساهيڙي عابده هتي آئي آهي، ان سان ملڻ ٿي وڃان.“

”ڪير؟ بيگم نياز !“

”ها! مسٽر نياز جي بدلي هت ٿي آهي.“ خالد مصنوعي خفگيءَ سان چيو، ”توبه! وري قاتاسين.“

”ڇو ، ڪيئن؟“ سلطانه حيرانگيءَ سان پڇيو.

”پاپي، وري جڏهن تون ۽ بيگم نياز روز داستان امير حمزه دهرائينديون، ته پوءِ گهر جو واهي الله !!“

”منهنجي اهميت، جو احساس به ته ٿئي نه.“ ڪاڻ لڳو.

”سچ پاپي! اگر تون پيدا نه ٿئين ها، ته خدا ڄي ته نٿو چئي سگهان، البته اسانجي فيملي وجود ۾ ئي نه اچي ها.“

”ڏاڍو شرير آهين.“ سلطانه مشڪي چيو.

واپس اچي، حسب معمول سلطانه ڪيس هن ملاقات جو مختصر احوال ٻڌايو. هن دفعي بيگم نياز سان گڏ سندس ننڍي ڀيڻ رفعت به آئي هئي.

سلطانه ڪيس گهڻن ڏينهن کان پوءِ ڏاڍو ۽ ڪيس سندس طبيعت خواه صورت بيحد پسند آئي. ۽ هن خالد کي رفعت جو ڪافي احوال ٻڌايو.

سلطانه رفعت جي اها شخصيت هن اڳيان ظاهر ڪئي، جا ڪيس بيحد مرغوب هئي، ۽ جنهن جي تلاش ۾ هن ڪيتريون حسين پيشڪشون ٺڪرايون هيون. اها هينئر ڪيس رفعت جي پيڪر ۾ نظر آئي.

بي ساخته هن جي وات مان نڪري ويو، ”چڱو پلا، منهنجي هن سان واقفيت ته ڪراءِ !“

پاپيءَ معنيٰ خيز نظرن سان ڪيس ڏسندي چيو،

”ڇو؟ ڇا جي لاءِ !“

هو محجوب ٿي ويو. سلطانه مشڪڻ لڳي، پر هوءَ جلد ڇڏڻ واري نه هئي. ٺهڪ ڏئي چيائين:

Scanned with CamScanner

”پر، هوءَ توسان نہ ملندي.“

”ڇو؟“

”ڇاڪاڻ تہ مان ڪيس تنهنجي نسبت بہ ڪافي احوال ٻڌايو آهي تہ ’مسٽر ڇوڪرين جو مذاق اڏائيندو آهي وغيره.‘“

”هون! تو ڪيس ائين ڇو چيو پاپي!“ خالد ڪجھہ ٻرو لڳو ۽ سلطانہ مشڪي ڪنهن ڪم سان باورچي خاني ڏي هلي وئي— ۽ هو سيٽي وڄائيندو ڊرائنگ روم ڏانهن هليو ويو.

هيئنر سلطانہ ڪيس مزيد تنگ ڪرڻ واسطي، رفعت جو ڪافي احوال ٻڌائيندي رهي— ۽ هو سوچ ۾ گم ٿيندو رهيو ۽ آخر شڪست کائي ويو.

هيئنر سندس دماغ هڪ اڻ ڏٺل هستيءَ جي گرد ڦرڻ لڳو. رفعت هن جي تصور جي ملڪہ بڻجي پوري تابانيءَ سان هن جي دل تي حڪمران ٿي رهي هئي...... اگر هوءَ نہ ملي سگهي تہ؟ عجيب بي ضرر سوال هن جي ذهن ۾ اڀرندا رهيا.

آخر سلطانہ جڏهن ڏٺو تہ هو پورو متاثر ٿي چڪو آهي؛ تڏهن ڪيس چيائين:

”اگر چوين تہ تنهنجي لاءِ اتي ڪوشش ڪيان؟“

”تون مون سان مذاق ٿي ڪرين پاپي!“ هن منهن ٺاهي چيو. ”نہ، نہ سچ ٿي چوانءِ.“

۽ هن ها! ڪئي. سلطانہ کلڻ لڳي.

”ڏس نيٺ شڪست اچي ويئي نہ!“

”ڪيئن؟“ هن معجوبانہ انداز ۾ مشڪي چيو.

”تون تہ سڀني ڇوڪرين جو مذاق اڏائيندو هئين.“

”مان؟ ڪٿي پاپي!“ هن پنهنجي تازي شڪست کي پردي ۾ لڪائڻ چاهيو ۽ اٿي هليو ويو.

ڪجھہ ڏينهن بعد رفعت جي سرپرستن کي پيغام ڏنو ويو، جن معمولي انڪار بعد اقرار ڪيو. پراڻن خيالن جي حامي بزرگن رفعت کان سندس راءِ نہ پڇي. جڏهن هن کي

معلوم ٿيو، نڌمن هن کي ڪافي انسوس ٿيو، ته هڪڙي مغرور انسان جي شريڪ زندگي بڻجڻو پيو. ليڪن وري هن سوچيو ته ڪيس به شڪست ته مون وٽان ئي ملي آهي. ضرور سندس رضامنديءَ سان ئي پيغام آيو هوندو، ۽ هيءَ بي فڪر ٿي وئي. شادي جون تياريون ٿيڻ لڳيون- ۽ خالد خوش هو ته اها ماڪ، جيڪا هن جي دل جي تخت تي متمڪن آهي، اها جلد اچي سندس گهر جي راڻي به ٿيندي.

هڪ دفعي هو پاپيءَ سان گڏ باغ ۾ گفتگو ڪري رهيو هو ته سلطانه کيس چيو، ”خالد، مون کي رفعت جي هڪ خاص ڳالهه توکي ٻڌائڻ وسري وئي-“

”ڪهڙي؟“

”رفعت جي شڪل بالڪل معمولي آهي، بلڪ ڪنهن حد تائين......“ جملو اڌ ۾ ڪٽي، هوءَ خالد جي چهري جو جائزو وٺڻ لڳي. ليڪن هن جو چهرو بدستور مطمئن هو.

”نڌمن پاپي، تو مون کي صرف حسن پرست سمجهيو آهي؟“

”منهنجي ڳالهه نه ڪر! اهو ته تنهنجي طبيعت مان ئي ظاهر آهي.“

”نه پاپي! مان نه صورت کان وڌيڪ شخصيت جو قائل آهيان.“ ۽ سلطانه اختر جو سڏ ٻڌي هلي وئي، ۽ هو سوچيندو رهجي ويو. هڪ عجيب خيال هن جي دل ۾ آيو ته شاديءَ کان اڳ، صرف هڪ دفعو رفعت کي ڏسجي.

اهو خيال شايد سلطانه جي اکرن ئي هن جي دل ۾ پيدا ڪيو هجي. ۽ هو پنهنجي مردانه بيصبر عادت کان مجبور ٿي ويو. انهيءَ واسطي هن پنهنجي اڳينءَ ڪلاس فيلو ۽ رفعت جي سهيليءَ عابده جي مدد ورتي. جنهن کيس چيو ته مان کيس تنهنجي اکيان آڏو ۾ ڪامياب نه ٿي سگهنديس. هوءَ ذهين آهي، سمجهي ويندي ۽ سمجهڻ کان پوءِ شايد سندس دل ۾ اوهان لاءِ سٺو خيال پيدا ٿي نه سگهي. البته مان سندس فوٽو اوهان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

کي ڏيکاريندي هئس.

عابده هلي وئي. ۽ هو رفعت جي خيالن اڳيان پاڻ کي گهٽ محسوس ڪرڻ لڳو ۽ هو سوچڻ لڳو ته مان عابده کي نه چوان ها ته بهتر هو. اهڙيءَ طرح هر دفعي نه رفعت کان به شڪست نه کائڻ گهرجي.

ڪجهه ڏينهن گذري ويا.... ليڪن عابده نه آئي.

هڪ ڏينهن هو باغ ۾ محوِخرام هو ته عابده کيس سامهون ايندي نظر آئي. هو ڏانهنس وڌي ويو. عابده کيس چيو:

”صرف فوٽو نه، سچو البم کڻي آئي آهيان- اچي ڏس.“

ايتري ۾ سلطانه، اچي وئي. پر هو بدستور لاپرواهيءَ سان فوٽو ڏسندو رهيو. سلطانه پڇيو، ”ڪنهن جو آلبم آهي؟“

”رفعت جو-“ خالد سنجيدگيءَ سان چيو.

”اوهوا“ سلطانه کلڻ لڳي. ”عابده، ڪيئن هٿ آيو؟“

”آپا، هوءَ لاپرواهه آهي، هن جو آلبم کڻي اچڻ ڪاوڙي ڳالهه ٿوري ئي آهي- باقي هوءَ پاڻ ته ڪنهن به حالت ۾ نه ڏئي ها!“

عابده جي چپن اڪرن تي خالد جو ڌيان ڇڪجي ويو ۽ هن آلبم بند ڪري هن ڏانهن وڌايو. گهري سنجيدگيءَ سان چوڻ لڳو-

”پاپي، مون کي خبر ڪانه هئي ته تون ڪوڙ به ڳالهائيندي آهين!“

”چا مطلب؟“ هوءَ ڪجهه گهٻرائجي وئي، ۽ کيس شڪ پيو ته، شايد خالد کي رفعت جي صورت پسند ڪانه آئي آهي.

”ٻڌاءِ نه، مون ڪهڙو ڪوڙ ڳالهايو آهي؟“ سلطانه آتاوليءَ سان پڇيو.

۽ هن کي پاپيءَ جي گهٻراهٽ تي کل اچي وئي.

”اهو ئي! تو چيو هو نه، ته رفعت جي شڪل بلڪل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

معمولي آهي! هن جي ايترين خوبين تي توکي حسد ٿيو ڇا؟"

"اوهه! نڏهن تو چرچو ڪيو!" سلطانه ٽڪ جو ساهه کنيو.

ڪجهه ڏينهن بعد هن جي شادي ٿي وئي ۽ سن رسيده خانصاحب جي ديرينه آرزو پوري ٿي. خالد تمام خوش هو. ڪيس جنهن گوهر ناياب جي تلاش هئي، اهو کيس هڪ متوسط خاندان وٽان مليو چڪو هو. رفعت اگرچه سندس مقابلي ۾ ڪافي غريب هئي، ليڪن خالد کي پنهنجي دولت کان به وڌيڪ رفعت جي شخصيت نظر آئي. کيس حسن ۽ حسن اخلاق جي دولت ميسر هئي.

۽ زندگي مسرتن جي جهولي ۾ لڏي رهي هئي.... ته اچانڪ سياه بادل ڇانئجي ويا ۽ زندگيءَ جو رخشنده آفتاب سياه ڪڪرن جي لپيٽ ۾ اچي ويو. ۽ هو پريشان پريشان، انهيءَ بحر ظلمات ۾ روشنيءَ جو ڪرڻو تلاش ڪرڻ لڳو.

رفعت کي ٽائيفائيڊ ٿي پيو هو، مسلسل پندرهن راتيون هن هڪ منٽ به آرام نه ڪيو هو- ۽ سندس جسم ۾ حرارت پيدا ٿي وئي ۽ هو مريض وٽان هٽايو ويو.

ڪمري ۾ اڪيلو سگريٽ جا ڪش لڳائي، هو گذريل زندگيءَ کي ياد ڪندو رهيو. سندس شاديءَ کي بمشڪل هڪ سال مس ٿيو هو. هو سوچي سوچي ٿڪجي پيو ۽ هن تي غنودگي ڇانئجي وئي. هن عجيب ڀيانڪ خواب ڏٺا. ڪيتريءَ دير تائين هو ائين صوفي تي ليٽيو پيو هو.

جڏهن سجاڳ ٿيو، تڏهن پنهنجي قريب سلطانه کي بيٺل ڏٺائين. هن جلديءَ سان پڇيو، "رفعت هوش ۾ آهي؟-"

ڀاڀي کيس دلداري ڏيئي، رفعت جي ڪمري ڏانهن وٺي وئي، جتي هوءَ سندس منتظر هئي.

"رفو! مون سان خفا ٿي وڃي رهي هئينءَ؟" خالد مصنوعي رنجيدگيءَ سان چيو. ۽ رفعت مشڪڻ لڳي، گويا تمام ڪائنات مشڪي اٿي .... غم جا بادل آهستي آهستي دور ٿي رهيا هئا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

۽ رفعت جو بخار ٽٽي پيو. خوشيءَ جو ڪرڻو ڦٽي رهيو هو، ته، دفعتاً، رفعت جو ٽائيفائيڊ اٿلي پيو، ۽ سڄي گهر ۾ پريشانيءَ جي لهر ڊوڙي وئي.

۽ هڪ اداس شب، .... رفعت هن کان رسي.... ستارن جي دنيا ۾ هلي وئي ....

پاپيءَ جي چيخ نڪري وئي. بيگم نياز آنسن جي درياهه ۾ ٻڏي وئي.... اختر افسرده ٿي ويو.... هن رسيده خانصاحب جي خشڪ ويران اکين ۾ آنسو اچي ويا. ليڪن هو، .... هو بدنصيب روئي به نه سگهيو. هو ساڪت و جامد ٿي ويو.... گويا هن جو روح سلب ٿي ويو هجي.

سلطانه ۽ اختر جي پيهم ڪوشش هن جي خشڪ ويران اکين ۾ آنسو آندا. ۽ ٽپ ٽپ آنسو ڪرڻ لڳا، گويا ڪا مالها ڇڄي پئي هجي.... هينئر هو تنها هو. اڳ جڏهن رفعت هن جي زندگيءَ ۾ نه آئي هئي، تڏهن به هو تنها هو، ليڪن اُن ۾ هن تنهائيءَ ۾ ڪيترو نه نمايان فرق هو!!

اڳ هو لاپرواهه هو، ۽ رفعت جي ملڻ کان پوءِ زندگيءَ جي سچي مسرت سان آشنا ٿيو .... ۽ هينئر اها مسرت ڇنجي چڪي هئي.......... ۽ زيست.......... پوءِ زيست هڪ طويل سڏڪو بڻجي پئي.........!!

"تقاضا"، جلد ۲ نمبر ۱۷، مئي ۱۹۵۶ع، لاڙڪاڻو]

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ساز حيات

هوا فلوڪس جي خوشرنگ، ڪاسني مکڙين کي ڌوڏي رهي هئي. ليڪن هن جو سارو ڌيان ڦاٽڪ ڏانهن هو، جنهن مان ٿوريءَ دير ۾ سنهري ٻيوڪ لنگهي اچڻي هئي.

گول ڪمري مان ارشد ۽ سعيد جي ٽهڪن جي گونج اچان پئي ٻڌڻ ۾ ٿي آئي.

ڪالهه هن ارشد کي ”سيمسن ڊاليلا“ فلم تي وٺي هلڻ واسطي چيو، ليڪن هو واعدي ڪرڻ جي باوجود سعيد سان ڪنهن ٻيءَ فلم تي هليو ويو.

ڪالهه جڏهن رابعه ارشد کي فلم تي وٺي هلڻ واسطي اصرار ڪيو، ته قريب ويٺل سعيد شرارت سان مشڪڻ لڳو. رابعه ارشد کان انجام وٺي، ڊرائنگ روم ڏانهن هلي وئي.

جڏهن ٻاهر آئي ته هن سعيد کي چوندو ٻڌو، ”ارشد، اڄ ته پبلڪ لائبرريءَ ۾ وڃڻو آهي. سو سيڪنڊ شو تي ڪٿي هلنداسين.“ ۽ ارشد به تائيد ڪئي. هو رابعه کي سيڪنڊ شو تي هلڻ واسطي چئي، سعيد سان هليو ويو. هن کي سعيد جي شرارت جو ٿورو شڪ ته تڏهن ئي پيو. ليڪن جڏهن ارشد رات جي هڪ بجي واپس موٽيو، تڏهن کيس پڪ ٿي، ته سعيد دانسته ئي هن جو پروگرام خراب ڪيو آهي. کيس ڪافي برو لڳو، ليڪن صبح جو ڊائننگ ٽيبل تي به جڏهن، ارشد پنهنجي غلطيءَ جي تلافي نه ڪئي، تڏهن هن کي سعيد تي بيحد خار آئي. باقي ارشد ته ازلي لاپرواه هو. کيس اهو ياد نه هجڻ ڪا نئين ڳالهه ڪانه هئي.

رابعه پنهنجي پاڻ ارشد سان گڏ وسيع ڪوٺيءَ ۾ تنها رهندي هئي. باقي سدن والدين ۽ ديگر عزيز جهمپير رهيل هئا.

ارشد هتي جي ڪاليج ۾ ننڍو پروفيسر هو ۽ رابعه اڃان زير تعليم هئي. ارشد جن جو رشتيدار سعيد، فرصت جو هر لمحو اتي گذاريندو هو، ۽ ارشد پنهنجي دوست سان سارو فرصت جو وقت گذاريندو هو. البته رابعه ڪڏهن ڪڏهن هن تنها ڪوني ۾ تنگ ٿي پوندي هئي.

رابعه کي ڪاليج ۾ ڪرسچن ڇوڪريون "روبي" ڪري سڏينديون هيون. ۽ هيئنر اهو نالو سندس گهر ۾ به واپرجي ويو هو. اهو هڪ اتفاق هو ته شدت سان چاهه جي باوجود به هوءَ اڃان تائين "سيمسن ڊليله" فلم نه ڏسي سگهي هئي. ڪيس فلم بينيءَ جو ايترو شوق ڪونه هو، پر رضيه ۽ ديگر ساهيڙين وٽان "سيمسن ڊليله" جي ساراهه ٻڌي، سندس دل ۾ شوق پيدا ٿيو، ۽ ڪالهه جڏهن هن ارشد کي چيو ته سعيد سندس پروگرام تي پاڻي ڦيري ڇڏيو. اڄ هن ڪاليج کان واپس موٽڻ بعد رضيه کي فون ڪيو ته شام جو مون وٽ اچج ته ڪٿي تفريح لاءِ وينديونسين .... ۽ هن خوشيءَ سان اهو پروگرام منظور ڪيو.

شام جا ساڍا پنج ٿي چڪا هيا. ليڪن رضيه اڃان ناپيد هئي، ۽ گول ڪمري ۾ سگريٽ جو دونهون اڃان پکڙجي رهيو هو، ۽ ٽهڪ اڃان گونججي رهيا هيا.

هوءَ اٿي وڌي، زرد گلاب جي ٻوٽن کي پاڻي ڏيڻ لڳي، نه ڪار جو هارن ٻڌڻ ۾ آيو. هن پٺتي نهاريو، سونهري بيوڪ اچي رهي هئي. هوءَ رضيه جي استقبال لاءِ اٿي وڌي ويئي. هيءَ اڄ ٻيون دفعو هن جي گهر آئي هئي. ارشد ۽ سعيد به سگريٽن جو دونهون اڏائيندي، هنن جي قريب آيا.

ارشد جون اکيون رضيه کي ڏسي خوشيءَ جي تاثر کان چمڪڻ لڳيون. هن رضيه جو تعارف سعيد سان ڪرايو ۽ رضيه حسب عادت هن سان ملي جلد بي تڪلف ٿي ويئي.

ته دفعتاً ارشد چيو:

"اڙي روبي، ڪالهه ته سيمسن تي هلڻ جو ارادو هيو

نہ، هل ته اڄ هلون!“

”ادا، ڪالهه گذري به چڪي، هينئر ٿئون ڏينهن ٿئون پروگرام! اسين ته فريش هال ڏي ٿيون وڃون.“ رابعه شڪايت آميز لهجي ۾ چيو.

”هل نه روبي! رضيه به آئي آهي...“ ارشد خوشامدي لهجي ۾ چيو.

روبيءَ ڪنڌ جي اشاري سان انڪار ڪيو. رضيه چوڻ لڳي، ”اڙي رابعه، توکي ته هن فلم ڏسڻ جو شوق به آهي، هل نه! ۽ سعيد چپ چاپ سگريٽ پي رهيو هو. گويا ڪالهه واريءَ شرارت ۾ هيءُ هيو ڏي نه — ارشد کي رضيه جي رضامندي ملحوظ خاطر هئي. تنهنڪري چپ رهيو. لاچار رابعه به تيار ٿي.

فلم ڏسڻ جي دوران ۾، تمام وقت هوءَ چپ هئي. چو ته رضيه سندس موجودگيءَ کان بي نياز، ارشد ۽ سعيد سان گفتگو ۾ مصروف هئي —

ڪيس رضيه جي سعيد سان ايتري بي تڪلفي الائي چو پسند نه آئي. اگرچه هن جو سعيد تي ڪو به سماجي حق ڪونه هو.

انٽرويل ٿيو، رضيه جا پسنديده چاڪليٽ گهرايا ويا، ۽ ارشد به ان ۾ شامل ٿي ويو. سعيد جي مرغوب ترين چيز ”آئيس ڪريم“ هئي. ۽ هن جي به! بيرو سعيد ڏي وڌي آيو. سعيد آرڊر ڏيڻ بجاءِ روبيءَ ڏانهن ڏسڻ لڳو ته هوءَ آرڊر ڏئي. ليڪن روبيءَ ڪجهه به نه چيو. بيري تنگ ٿي پڇيو:

”صاحب چا آڻيان؟“

”سگريٽ!“

۽ روبي سوچڻ لڳي ته هو آئيس ڪريم مون کان سواءِ به کائي پيو سگهي، پوءِ چو نه .... مگر هن جو تصور ٽُٽي پيو، جڏهن رضيه هن کي چاڪليٽ پيش ڪيا، ۽ هو خوشيءَ سان کائڻ لڳو. فلم ختم ٿيو، رابعه ڪار جي اڳئين طرف اچي ويٺي. پهريون به ڪار ارشد ڊرائيو ڪئي

Scanned with CamScanner

هئي. ۽ هينئر به هو اڃي رهيو هو. ليڪن سعيد چيو،
”هينئر ڪار مان هلائيندس.“

بي ساخته روبيءَ جي وات مان نڪري ويو، ”اوهان جي لاءِ پٺئين طرف ويهڻ زياده بهتر رهندو. ڪار ارشد ئي ڊرائيو ڪري.“

سعيد حيران نگاهن سان ڪيس ڏسندو رهجي ويو. ۽ هڪ تلخ مشڪ هن جي چپن تي نمودار ٿي وئي. هو پٺئين طرف رضيه سان ويٺو. جنهن ويهڻ شرط ئي گفتگو جو سلسلو ڇيڙي ڇڏيو. تمام وقت هو فلم تي تبصرو ڪندا آيا. ۽ ارشد به ڪين جواب ڏيندو رهيو.

صرف روبي ئي خاموش هئي. هوءَ سوچي رهي هئي ته سعيد سواءِ منهنجي ٻيءَ ڪنهن به ڇوڪريءَ سان بي تڪلف ٿيڻ هرگز پسند نه ڪندو آهي .... ۽ هينئر .... رضيه سان ايترو بي تڪلف ٿيڻ جو سبب؟

هوءَ انهيءَ سوچ ۾ گم هئي ته ڪار بيهي رهي. گهر اچي ويو هو. هوءَ رضيه کي خدا حافظ چئي، سڌو خوابگاهه ڏي هلي وئي، ۽ ارشد، سعيد ۽ رضيه کي سندن گهر ڇڏڻ ويو.

رضيه، روبيءَ جي مقابلي ۾ ڪافي سوسائٽي گرل هئي. هن جي فطرت مان هينئر مخصوص سنڌين جو شرم ۽ حجاب نڪري چڪو هو.

۽ هن سعيد کي هڪ ئي ملاقات ۾ دوست بنائي ڇڏيو. سعيد کي روبيءَ جي بي تڪلف ٿيڻ جي تمنا هوندي هئي.

ليڪن چونڪ، تڪبر هيس، تنهنڪري روبيءَ به ڪيس خاص لفٽ نه ڏني هئي. باقي دل، سا هن جي نذر ٿي چڪي هيس... ۽ سعيد ٻيءَ ڪنهن ڇوڪريءَ سان بي تڪلف ٿيڻ پسند نه ڪندو هو. ليڪن اڄ جي واقعي، ۽ رضيه جي رنگين طبيعت، روبيءَ جي تصور جو قصرشاهي منهدم ڪري ڇڏيو، ٻئي ڏينهن، ڪاليج کان واپس اچي، رابعه آرام ڪرڻ جي بجاءِ، ڪجهه مضمون لکڻ ويٺي، جو ڪيس ڪاليج ميگزين ۾ ڇپائڻو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هو. اڃان ٿورو لکيو هئائين ته سعيد اندر آيو. هن جلديءَ ۾ مضمون مٿان بلاٽنگ پيپر رکي ڇڏيو.

”روبي، ڇا ٿي ڪرين؟“

”امان جان ڏي خط ٿي لکان،“ هن رکائيءَ مان چيو.

”ايڏو وڏوا ڪنهن جي شڪايت لکي رهي آهين ڇا؟“ سعيد شرارت سان مشڪي چيو.

هن ڪجهه ڪجهه برو لڳو، خفگيءَ مان چيائين:

”ها!“

”ڀلا ڪنهن جي؟ ناراض ته مون سان آهين نه!“

روبي ڪجهه محجوب ٿي ويئي، تيزيءَ مان چيائين.

”مان! ڇا جي ڪري!“

سعيد مشڪڻ لڳو.

”سڀڪجهه ڄاڻندي به بي خبر ٿي رهين!“ ۽ روبيءَ جي جواب ڏيڻ کان اڳ ۾ سعيد، ارشد جو آواز ٻڌي، هليو ويو. ۽ روبي سوچ ۾ پئجي ويئي....

اڃان قلم هٿ ۾ مس کنيائين ته فون جي گھنٽي وڄڻ لڳي. هن بيزاريءَ مان رسيور کنيو — رضيه ڪيس چيو، ”شام جو ڪيڏانهن نه وڃج، مان اينديس.“

هن ”چڱو!“ چئي رسيور رکيو. ۽ سوچڻ لڳي ته ڪالهه وانگر وري سعيد پنهنجي روش ڦيريندو. ۽ وري بنا ڪنهن سبب گفتگو شروع ڪندو. پر آخر هن مڪاريءَ جي ضرورت ئي ڪهڙي آهي؟

شام جو حسب معمول هوءَ گلن کي پاڻي ڏيئي رهي هئي — سعيد اڄ سوير آيو هو.

گول ڪمري ۾ وڃڻ جي بجاءِ، هو سڌو هن جي قريب هليو آيو. روبي اڪثر وڏي ڇمبليءَ جي گلن کي پاڻي ڏيئي سرخ گلاب جي ٻوٽن ڏانهن هلي ويئي — سعيد اکثر اچي چيو.

”روبي! مون کي هڪڙو گلاب جو گل ڏي —“

"هاڻ چو نه ٿو ڪٿهن—"

"نه، نون ڏي!"

روبيءَ کي هن جو ضد برو لڳو — گلاب جو هڪ گل ٽيڙيءَ مان پٽي، هن ڏانهن اڇلائين، جو سعيد جي پيرن ۾ ڪري پيو. هڪ عجيب مايوسيءَ ۽ حيرت مان سعيد هن ڏانهن ڏٺو، ۽ گل کڻي هليو ويو.

روبيءَ جو سفيد هٿ، سرخ خون ۾ آلوده ٿي رهيو هو. ۽ هوءَ هن کي ڏسندي رهي.... ۽ رضيه اچي وئي — سرتاپا سبز لباس ۾ ملبوس!

رضيه جو ميڪس فيڪٽر سان سينگاريل چهرو، سبز لباس ۾ ائين لڳي رهيو هو، جيئن گلاب جو گل سبز پنن جي وچ ۾!

رضيه جي پٺي ڏيڻ تي روبيءَ ڏٺو، ته گلاب جو سرخ گل هن جي سياهه وارن ۾ چمڪي رهيو هو.

اڄ ساحل سمنڊ تي وڃڻ جو پروگرام بڻايو ويو. روبي جلد ڪپڙا تبديل ڪري آئي. سرتاپا سفيد لباس!

۽ سعيد جون نگاهون بار بار هن جي پيڪر سان ٽڪرائجڻ لڳيون. ڪيس روبيءَ جي چهري تي حورن جهڙو تقدس نظر اچي رهيو هو. ۽ ڪنول جي گل جهڙي پاڪيزگي!

ڪالهه وانگر روبي اڄ خاموش نه هئي. ڪالهه کان اڳ هن کي طوفان جو خوف هو — ۽ ڪالهه طوفان اچي چڪو هو، جنهن خس و خاشاڪ وانگر سندس سڀ امنگ اڏائي ڇڏيا. هينئر ڪجهه به باقي نه رهيو، ته باقي ڪنهن جي حفاظت ڪئي وڃي! ۽ طوفان جو خوف ڪنهن لاءِ ڪيو وڃي—

هن جي حساس طبيعت، سعيد جي رضيه سان ايتري رغبت برداشت نه ڪري سگهي، ۽ هن تمنا به ڇڏي ڏني...

ساحل سمنڊ تي پهچي هوءَ فضا جي دلفريبيءَ ۾ گم ٿي وئي. ڪيس اهڙي تفريح بيحد پسند هئي.

۽ رضيه، فضا جي حسن کان بي نياز، سعيد سان الائي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڇا گفتگو ڪري رهي هئي.

ليڪن سعيد اڄ خلاف معمول خاموش هو.

هينئر رضيه جي زياده تر هر شام رابعه وٽ گذرندي هئي، پر هاڻي روبيءَ هنن جي محفلن ۾ شرڪت گهٽ ڪري ڇڏي هئي.

”آخر بي سبب دل جلائڻ مان ڇا فائدو!“

سعيد هينئر ڪجهه خاموش نظر ايندو هو. اها شگفتي، اهي ٽهڪ ختم ٿي چڪا هئا، جيڪي گول ڪمري ۾ گونجندا هيا.

آخر، اها منزل به اچي ويئي. جڏهن رضيه رابعه کي چيو ته عنقريب، سعيد ۽ مان رشته ازدواج ۾ منسلڪ ٿينداسون. ۽ روبيءَ کي بي تعلق هوندي به ڏاڍي اذيت پهتي. هينئر هوءَ وڪيشن جو شدت سان انتظار ڪرڻ لڳي. جيئن هو جهجهير وڃي سگهي. آخر اهو ڏينهن به آيو. وڪيشن ملڻ شرط ٿي هن پنهنجو سامان بند ڪيو. اڄ شام هوءَ وڃي رهي هئي.

هن جي زندگيءَ ۾ هينئر هڪ خلا پيدا ٿي چڪو هو: دفعتاً سگريٽ جي دونهين سان ڪمرو معطر ٿي ويو. ۽ سعيد اندر آيو. رابعه اٿي ويهي رهي.

”روبي مون کي توسان ڪجهه ڳالهائڻو آهي.“

”فرمايو؟“ هن رڪائيءَ سان چيو.

توکي منهنجي متعلق جيڪا غلط فهمي ٿي آهي، تنهن کي مان دور ڪرڻ ٿو چاهيان. مون کي اجازت ڏي!“

هن جي آواز ۾ ڪرب آميز مايوسي ڇانيل هئي. ليڪن روبيءَ تي هن جو ڪو به اثر نه ٿيو. سعيد جي بي نيازيءَ هن جي طبيعت چيڙاڪ ڪري ڇڏي هئي. ۽ هن نه ڪڏهن به سندس روش ۽ صورت ڏانهن ڌيان نه ڏنو هو، جڏهن کان رضيه هن سان مائل التفات ٿي هئي! ورنه نه ڪيس سعيد جي اداسيءَ مان پتو پوي ها. ۽ هوءَ اجائي غلط فهمي دل مان ڪڍي سگهي ها. تلخ لهجي ۾ چيائين:

”مون کي ڪا به غلط فهمي ڪانه ٿي آهي. اوهان کي جيڪو چوڻو آهي، سو چئو. باقي منهنجي اجازت وٺڻ جو ڪهڙو ضرور آهي.“

”تنهنجا اکر ٿي ظاهر ڪري رهيا آهن ته تو مون کي غلط سمجهيو آهي. روبي! صرف خيال سان پڙهه!“

”اوهان چئو ته، مون کي پڙهڻ کان ڪڏهن انڪار آهي.“

هن پنهنجي بيزاريءَ کي لڪائڻ به نه چاهيو. ۽ هو مايوس ٿي ويو.

”مان چوڻ ڪجهه آيو هوس، ليڪن تنهنجي روش ڏسي منهنجو ارادو بدلجي ويو. برابر، مون ٿي توکي غلط سمجهيو هو. چڱو، خدا حافظ!“

واپس ويندي هن ڪنڌ ڦيري چيو:

”پر روبي! ڪڏهن توکي پنهنجي انهيءَ روش تي پڇتائڻو پوندو...“

هو هليو ويو...... ۽ پردو دير تائين لڏندو رهيو....

روبي دم بخود رهجي ويئي.

شام جو ارشد ۽ رضيه، ڪيس اسٽيشن تي چڙهڻ آيا، پر سعيد ڪونه هو.... هن جون منتظر نگاهون پڪنديون رهيون. ۽ هوءَ جهڄپر پڄي ويئي. پر اتي به ڪيس سڪون نه مليو. ڪجهه ڏينهن کان پوءِ ڪيس رضيه جو خط مليو.

هن ڏڪندڙ هٿن سان خط کوليو، ضرور شاديءَ جي خبر هوندي.... هوءَ خط پڙهندي رهي.... ۽ سندس چهري جو رنگ بدلبو ويو.... خط ختم ڪرڻ سان گڏ سندس ضبط به ختم ٿي ويو.... ۽ ڳوڙها برسات جي روانيءَ سان هن جي اکين ۾ ايندا ويا.... خط ۾ اڪيل هو ته.... ”تنهنجي وڃڻ کان پوءِ سعيد الائي ڪيڏانهن هليو ويو آهي.... مان توکي سندس نسبت جيڪو به احوال ٻڌايو هو، حرف اول کان آخر تائين غلط آهي. ۽ شاديءَ نسبت به! خبر نه آهي ته هن کي ڪنهن سان محبت هئي؟ جنهنڪري هن منهنجن امنگن کي ٺڪرائي ڇڏيو. ارشد کي به سندس اڻين

بنا اطلاع وجڻ جو ڪافي افسوس آهي...“ وغيره.

وڊڪمشن ختم ٿي... ۽ ان سان گڏ رابعه جي غلط فهمي به ختم ٿي چڪي هئي.

هوءَ مضمحل دل سان ڪراچي‌ءَ ويئي، ڪيس گذريل ڏينهن جو ذرو ذرو ياد اچڻ لڳو. ۽ هن پنهنجي بربادي‌ءَ جو ذميدار تنها پاڻ کي ئي سمجهيو.

رضيه هينئر به سندس گهر ايندي هئي. ۽ رضيه بيحد خوش هئي. آخر ڪجهه ڏينهن بعد ارشد جي خوشي‌ءَ کي دائمي بڻايو ويو. ۽ سندس شادي رضيه سان ٿي ويئي. هينئر هوءَ رابعه جي پاڻي هئي. هوءَ سوچڻ لڳي ته منهنجي بربادي‌ءَ جو ذميدار ڪير هو ؟

رضيه، سعيد، يا مان؟؟

رضيه هن جي ساز حيات تي ڪجهه اهڙي‌ءَ ته بيخودي‌ءَ سان قدم رکيو.... جو هن جي حيات جا تار تار منتشر ٿي ويا. ۽ ساز ٽٽي پيو.... بظاهر ڍهيل هو.... ليڪن هن جو دلنواز نغمو هميشه لاءِ ختم ٿي چڪو هو....

ڪيس سعيد سان به شڪايت هئي.... سندس مبهم حلت به هن جي زندگي تباه ڪري ڇڏي، اگر هو اظهار ڪري ها.... ته زندگي اڄين بي رونق نه بڻجي ها.... ليڪن هينئر بجز افسوس ٻيو رهيو ئي ڪونه هو.

هن جي زندگي‌ءَ ۾ ڪجهه اهڙو ته طوفان لڳو، جنهن سندس حيات جي درخشنده راهگذر مدهم ڪري ڇڏي.... ۽ منزل هميشه لاءِ دور ٿي ويئي.......

[”نقاضا“، لاڙڪاڻو، جلد ۲، نمبر ۱۷، مئي ۱۹۵۶ع]

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

خواب

ڪاليج کان واپس اچي هن ڪتاب ٻي ڊاليءَ سان ميز تي اڇليا ۽ پلنگ تي ڍڳهي ٿي ويٺي. رات جو جنهن وقت، جو ناول پڙهي سُتي هئي، سو اڃان اُئين ئي اڌ کليو رکيو هو، جيئن هن رات رکيو هو. هن جي نظر وڃي ڪتاب تي چڙهيل اخبار جي پراڻي پوش تي پيئي، جنهن تي لکيل هو: ”حڪومت شاگردن اڳيان جهڪي ويئي، شاگردن جا سمورا مطالبا مڃيا ويا.“

هن جي اڳيان ماضيءَ جا لتاڙيل پيچرا گهمي ويا ۽ سندس اکيون ٿڪاوٽ سبب بند ٿيڻ لڳيون ۽ اُئين هوءَ ننڊ ۾ ماضيءَ جي لتاڙيل پيچرن تي گهمڻ لڳي.

ٻي سال اڳ جڏهن هوءَ ميٽرڪ جو امتحان پاس ڪري ڪاليج ۾ داخل ٿي هئي، ته هر ڪاليجي ڇوڪري سندس استقبال بکايل نظرن سان ڪيو هو. هن ڀوري ڇوڪري کان وٺي، جو روزانو نئون فل سوٽ پائي، ڪئڊلڪ ڪار ۾ چڙهي ايندو هو، ان سانوري ڇوڪري تائين، جو سياري جي برف ڄمائيندڙ سردين ۾ به رڳو قميص پائي ايندو هو – ڇاڪاڻ ته شايد کيس ڪوٽ ٺهرائڻ جي سمرٿا ڪا نه هئي – انهن سڀني ڏانهس اُئين نهاريو هو، ڄڻ ته هو کيس ڪچو کائي ڇڏيندا!!

هوءَ جڏهن ڪلاس ۾ داخل ٿيندي هئي ته سندس آڏرڀاءَ عجيب غريب آوازن سان ٿيندو هو. بعضي ڪوڪلر پيو ڀونڪندو، ڪٿان مياڻو مياڻو جو آواز پيو ايندو، ۽ ڪٿان وري ڪا گهنڊڻي وڄندي ٻڌڻ ۾ ايندي هئي. باوجود انهن سڀني ڳالهين جي، هوءَ ڪڏهن به ڪنهن تي ڪين چڙي. کيس چڙ اچي به نٿي سگهي. ڇو ته سندس ساهيڙي تسنيم کيس چڱيءَ طرح سمجهائي ڇڏيو هو ته چڙڻ جو نتيجو ڇا نڪرندو آهي، چڙندي ته سندس به اهوئي حال ٿيندو جو هاجره ۽ ڪلثوم جو ٿيو هو— ويچارين کي آخر ڪاليج ڇڏي وڃڻو پيو هو...

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

سڄي ڪاليج ۾ هڪ ڇوڪرو هو، جنهن کي هن ڪڏهن به ڪا شرارت ڪندي نه ڏٺو هو. هو ڪلاس ۾ هميشه سڀني کان اڳيان رکيل بينچ تي ويهندو هو. جيڪڏهن اتفاق سان پروفيسر ڪلاس نه وٺندو هو ته هو وانددڪائيءَ جو وقت لئبرريءَ ۾ ويهي اخبار يا رسالي جي پڙهڻ ۾ گذاريندو هو.

هڪ دفعي هوءَ لئبررين کان ورڊس ورٿ جي شاعريءَ تي ڪتاب وٺڻ ويئي ته هو اڳيئي اتي بيٺو هو. ڪيس گهربل ڪتاب ٻاهر ميز تي رکيو هو، هن ڪتاب تي هٿ رکندي چيو: ”مون کي هي ڪتاب گهرجي...“

”پر هي ڪتاب ته مسٽر وٺي چڪو آهي...“

لئبررين رجسٽر تي ڪجهه لکندي ورائيو.

هوءَ خاموش رهي.

”چڱو، مون کي شيڪسپيئر جي شاعريءَ تي ئي ڪو ڪتاب ڏيو!“ هن هوريان ورائيو ۽ پوءِ ڏانهس نهاري چوڻ لڳو، ”محترمه! هي ڪتاب ڀلي اوهين کڻو. اوهان جي ضرورت شايد مون کان زياده هجي.“

هن ڪجهه پڇو ڪونه، ماٺ ڪري، ڪتاب کڻي هلي ويئي.

ٻئي ڏينهن ڪاليج پهتي ته هو دروازي وٽ سگريٽ ڇڪي رهيو هو. هن، هن ڏانهن معنيٰ خيز مرڪ سان نهاريو. هو گهٻرائجي ويئي. سڌي ڪلاس ۾ گهڙي ويئي. پروفيسر ورڊس ورٿ جي شاعريءَ تي ليڪچر ڏيئي رهيو هو. هوءَ اڃان پنهنجي جاءِ تي ويٺي ئي مس، ته هو به اندر داخل ٿيو.

”مسٽر اختر، مون ڪالهه اوهان کي ورڊس ورٿ جي فطرت جي حسن جي نظريي تي مضمون لکي اچڻ لاءِ چيو هو!“

”جي!“ هو گهٻرائجي اٿيو، ”سائين... سائين رات بيچاق هوس.“

”۽ اوهان مس فرخنده!“ پروفيسر اختر تان نظر هٽائي، فرخنده ڏانهن نهاريندي، چيو.

”مون لکيو آهي...“ هن اٿي چئي، مضمون

ڪڏي پروفيسر کي ڏنو ۽ پوءِ دل ۾ چوڻ لڳي: ”ڪھڙو نه ٺلھو ڪوڙ ھڻيو اٿس، ڇي مان بيچاق ھوس! ڇٽي نٿو سنئون سڌو ته ھڪالھ سخاوت تي ڪتاب ڏئي ڇڏيم!“

پيرڊ پورو ٿيو. شاگرد ٻاھر نڪتا. تسنيم فرخ کي ڇھنڊڙي پائيندي چيو، ”اڄ تون اسان سان ڳالھائين ڪٿي ٿي-“

”ڇو؟“ فرخ حيرت مان چيو.

”ويچاري ٻالي ڀولي ٿي بڻجي، ڄڻ ته ڪجھ ٿيو ئي ڪينھي!“

”نه، نه، سچ پچ مون کي خبر ڪانھي، ٻڌاءِ آخر ڳالھ ڇا آھي؟“

”ڳالھ ڇا آھه؟ بس ڄڻ نوڪي ڪل ئي ڪانھي؟ سڄي ڪاليج جي رقيب بڻجي ويئي آھين!“

”ھان!“ فرخ چيو، ”بس نوڪي ته ھجي رکو ڇيڙ ڇاڙ-“

”ڇيڙ ڇاڙ ته ان سان ھوندي جيڪو اک ئي نٿو کڻي تو مان.“

”ھل، ھل، ڇڏ مسخري!“ فرخ تسنيم کي ٻانھن کان وٺي ڪراس ڪامن روم ڏانھن وڃندي چيو.

۽ سچ پچ ھوءَ ڪاليج جي رقيب بڻجي ويئي. ڇوڪريون چميگوئيون ڪري رھيون ھيون....، ”يوسف ثانيءَ جو ڪنڌ نوايو اٿس! معتبر ڪتان جو. ڪنھن ڏانھن نھارياٿين نٿي. ڄڻ ته پٽ آسمان جو رھاڪو آھي! ھون! ھوءَ وري شريف زادي ڏس! ظاھري ته ڪيئن مڪر ڪندي ھئي، ڄڻ ته ويچاري ٻالي ڀولي آھي!“ اھڙي ۽ ٻيون اھڙي قسم جون چميگوئيون ٿينديون رھنديون ھيون.

شروعات اختر ئي ڪئي ھئي. ھڪ ڏينھن ھوءَ مضمون لکڻ سانگي لئبرريءَ ۾ ويئي، ڪاليج جا ڊيسڪ خالي ڪونه ھئا، پريان ڪنڊ ۾ ھڪ ڇوڪرو اڪيلو بينچ تي ويٺو ھو. ھوءَ دل جھلي ڏانھس وڌي، ”مسٽر، اوھان مھرباني ڪري ٻئي ڪنھن ڊيسڪ تي وڃي وھو، مون کي ضروري مضمون لکڻو آھي.“

”مون کي به مضمون لکڻو آھي. اوھان ٻي ڪا جاچيو.“

هن ڪنڌ مٿي ڪڻي ڪان سواءِ لاپرواهيءَ سان چيو.

”هي ته ڪابه خالي ڪانهي،“ هن ورائيو.

”هون!“ هن ڪنڌ مٿي ڪڻي ڏٺو، ”او- توهين! توهين ويهو، مان ٻي ڪا ڏسان ٿو...“ هو چپ چاپ اٿي هليو ويو. هن جي ڪتاب مان ڪو ڪاغذ پٽ تي ڪري پيو.

”اوهان جو ڪو ڪاغذ ڪريو!“ هن ڪاغذ پٽ تان کڻي، هن ڏانهن نهاري چيو. پر هو پٺي ڏيئي تڪڙو تڪڙو وڃي رهيو، ۽ سندس ڪن گهٻراهٽ کان ڳاڙها ٿي ويا هئا.

هن ڪاغذ تي نظر وڌي. لکيو پيو هو، ”مون پنهنجي دل جي دروازي تي لکي ڇڏيو هو ’هي شارع عام نه، آهي.‘ ليڪن محبت ان ۾ ائين چٽي آهستي آهستي داخل ٿي ته ’مان جتي ڪٿي وڃي سگهان ٿي‘“ ڪاغذن جي ڪنڊن ۾ پاسن سان ”ف“ ”ف“ لکيو پيو هو!

هن جو شڪ يقين ۾ بدلجي ويو.

حجاب جا پڙدا ٽٽي ويا. فرخ اختر جون ملاقاتون جيئن پوءِ تيئن وڌڻ لڳيون. ڪڏهن باغ ۾، ڪڏهن هوٽل ۾ ۽ ڪڏهن سئنيما ۾. محبت ٻنهي طرفن کان هئي. نينهن جو نشو ٻنهي تي چڙهيل هو. ٻه البيليون جوانيون ائين ٿي سمجهي رهيون هيون ته زندگي رڳو پيار جي گيتن ڳائڻ جو نالو آهي، جڻ ته زندگيءَ ۾ رڳو پريت جا گل ٽڙندا آهن. هنن طرح طرح جا انجام ۽ اقرار ڪيا، پنهنجي مستقبل جا سونا محل ٺاهيا ۽ انهن ۾ سونا ڏيئا جلايا.

هڪ ڏينهن فرخ ڪاليج پهتي ته ڏٺائين ڏاڍو گوڙ شور متل هو. هنڌ هنڌ شاگردن جا انبوهه بيٺل هئا. تسنيم اچي کيس ٻڌايو، ”اڄ ته اسٽرائيڪ آهي!“

”ڇو؟“ فرخ پڇيو.

”شاگردن جو چوڻ آهي ته سندن فيون گهٽايون وڃن. ڇو ته، اسان جا ٻي ماءُ غريب آهن، ڪاليج جي فين جو

ڪرو بار ڪٿي نه ٿا سگهن. هونئن به ته تعليم انسان جو بنيادي حق آهي، ان جي حاصل ڪرڻ ۾ ڪيتريون رڪاوٽون ڇو؟ هيڏا خرچ ڇو؟ خرچ، جي ڪنهن منهن ماڻهپي جا هجن ته به ٺهيو. هت ته غريب غربي جي جاه ٿي ڪانهي. ڪهڙ ۾ آهي ايتري سامرٿي، جو ٻڪ رپين جا سال بسال ڪيڏي ٻار پڙهائي؟

شاگردن حڪومت کي ڪليو ڪلايو چتاءُ ڏنو آهي ته جي سندن مطالبا مڃيا نه ويا ته هو جلوس ڪيندا.”

”اختياريءَ وارا ڇا ٿا چون؟“ فرخ تسنيم کان پڇيو.

”اختياريءَ وارا ته ماڻهوءَ جا قدر ئي نه آهن!“ تسنيم چڙ مان چيو. ”شاگردن جو هڪ وفد وزير تعليم سان ملاقات ڪرڻ ويو، پر وزير صاحب ملڻ کان انڪار ڪيو.“

”اها ته خراب ڳالهه چئبي.“

”بلڪل!“ تسنيم ورائيو. ”هيٺي جهڙيون ڳالهيون ڪنديون واپس گهر پهتيون.“

فرخ ٻئي ڏينهن ڪاليج پهتي ته ڪاليج ۾ جهنڊا جهولي رهيا هئا، جن تي لکيل هو: ”اسان جون فيون گهٽ ڪيو! اسان کي تعليمي سهولتون ڏيو!“

اختر وٽي فرخ ڏانهن آيو: ”اوهين واپس وڃو!“

”ڇو؟“

”اڄ اسين جلوس ڪيندا سون.“

”پر اخبار ۾ لکيل هو ته جلوس ڪڍڻ تي پابندي لڳائي وئي آهي.“

”اسان کي پابنديءَ جي پرواه نه آهي.“

”پوءِ، اسان کي آهي. اسان به جلوس ڪيندينسين، آءٌ ٿي وڃي ڇوڪرين کي تيار ڪريان!“

فرخ ڪامن روم ۾ وئي. ڇوڪريون اڳيئي ٻاهر نڪتيون ويٺيون هيون.

”هڏي مرو. هڏي مرو. هو جهنڊا کنيو بيٺا آهن ۽ اوهين رڌي جي گهڻجن ۽ سرن کي ڏاهي ۾ مشغول آهيو!“ فرخ ايندي چيو.

”ڪير ٿو چئي ائين؟ اسان کي رڳو تنهنجو انتظار هو!“

”نہ پوءِ ھلو ڀاھرا!“

ويرم ئي ڪا نہ ڪڏري تہ جوانن ۽ جوانڙين جو جلوس سمنڊ جيان ڇوليون ھڻندو اڳتي وڌيو. جلوس وڌندو رھيو ۽ ھلي ھڪ چوراھي تي بيھي رھيو. سامھون پوليس لٺيون کنيون بيٺي ھئي. لائوڊ اسپيڪر تي اعلان ٿي رھيو ھو: ”جلوس ختم ڪيو! جلوس غير قانوني آھي! ھڪدم پوئتي ھٽو!“

جلوس ۾ چر پر ٿي. آواز بلند ٿيا. ۽ جلوس اڳتي وڌيو.

”اسان جو جلوس پر امن آھي. اسان صرف پنھنجا مطالبا پورا ڪرڻ چاھيون ٿا!“

جلوس اڳتي وڌيو. پوليس پوئتي ھٽي. جلوس وڌندو رھيو ۽ وري ھڪ چوراھي وٽ بيھي رھيو. سامھون ھٿيار بند پوليس بيٺي ھئي: ”خبردار! اڳتي نہ وڌو، پوئتي ھٽو. ختم ڪريو ھي غيرقانوني جلوس، ھڪدم ختم ڪريو!“ مگر جلوس اڳتي وڌيو.

ڏڏڪو ٿيو...

”ٺاا ٺاا ٺم!“

ڳوڙھا آڻيندڙ گئس جا بم ڦاٽڻ لڳا.

جلوس ۾ ھنگامو ٿي ويو. پرامن جلوس زور ۽ زور سان اڳتي وڌيو. پوليس ڏرڪن ۾ چڙھي پٺي ويئي.

نوجوان شاگرد ۽ شاگردياڻيون ھيڏانھن ھوڏانھن ڊوڙي رھيا ھئا. ڪيترا شاگرد ڳوڙھا آڻيندڙ بمن لڳڻ سبب زخمي ٿيا ھئا. انتھائي جوش وارن انھن جي خون سان جھنڊن کي رنگي ڇڏيو ھو. سبز ۽ ڪارا جھنڊا ھوا ۾ ڦڙڪندا اڳتي وڌي رھيا ھئا، فضا ۾ غوغاءُ پئجي ويو ھو، سامھون وزير تعليم جو بنگلو ھو، بنگلي جي چوڌاري لوھي ڪٺھڙي سان گڏ پوليس جو ڪٺھڙو ھو. پوليس لائوڊ اسپيڪر تي واڪو ڪيو...

”پوئتي! خبردار، جي ڪو وڌيو آھي!“

”توھين ڪير آھيو اسان کي روڪڻ وارا؟“ جلوس سان ڪنھن واڪو ڪيو. نعرا بلند ٿيا، جھنڊا زور سان ڦڙڪڻ

لڳا. جلوس اڳتي وڌيو ۽ ڏڏڪو ٿيو.... ”ڏم- ڏم- ڏم! ٺا! ٺا!“ گوليون ڪهوڪهاٽ ڪري وسڻ لڳيون.

فضا ۾ گوڙ، شور، دانهون ڪوڪون وڃڻ لڳيون. اختر جهنڊو ٻئي جي حوالي ڪري فرخ ڏانهن ڊوڙيو. هن فرخ جي هٿ مان جهنڊو ڪسيندي چيو: ”فرخ، تون پٺتي وڃ! پٺتي وڃ!“

”ڇو؟“

”پٺتي وڃ فرخ! گوليون وسي رهيون آهن....“

”تون؟“

”مان اڳتي وڌندس، مان....“ گولي اختر جي سيني مان پار ٿي ويئي، فرخ کان دانهن نڪري ويئي- ”اختر....“

”امان!.... امان!“

فرخ جون اکيون کلي ويون، سندس پاسي کان سائس بيٺي هئي، ڪيس ڏونڌاڙي رهي هئي، ”امان! فرخ! ڇو؟ دانهن ڇو ڪيئه!“ فرخ اکيون مهٽي اٿي ويٺي ۽ هوريان چوڻ لڳي، ”امان، مون خواب لڌو هو!“

[”ادا“، نواب شاهه، جلد ۱، نمبر ۱۱، مئي ۱۹۵٦ع]

SHER ALI CHANDIO
SINDH
CHANDIA GOTH QASIMABAD

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

(ترجمو)

هڪ خط

همدم !

پياسيءَ مان تشنگيءَ جي شڪايت ڪيتري نه فضول ۽ بيڪار ڳالهه آهي!

منهنجي زندگي ته خود زهرآب آهي، جنهن جو هر قطرو تنهنجي زندگيءَ جي چند مسرتن کي به گهري ننڊ ڏيئي ڇڏيندو. توکي شعلن مان شبنم جي اميد نه رکڻ گهرجي، ڪوهِ آتش فشان کان تمنا ڪرڻ ته هو توکي پاڻي ڏي! ڪيتري نه بيڪار ڳالهه آهي ....

باقي مان ته وسيع قلب آهيان .... مان نـه انهن اکين ۾ به گم ٿيڻ جي ڪوشش ڪندو آهيان، جن ۾ منهنجي لاءِ نفرت ڏي ڇو نه هجي........

پوءِ، مون کان گهرين به ڇا ٿي........ مان ته هر لمحي ائين محسوس ڪيان ٿو، ڄڻ مان زندگيءَ تي بار بڻجي رهيو آهيان، يا زندگي مون تي.

حالانڪ مان زندگيءَ جي هر شعلي ۾ رازجوئيءَ کان ڪم وٺڻ جو عادي آهيان .... ڪوئي مون کي سخت برو ڳالهائي، ڪا ڳالهه ڪيئن ڪهي؟....... انهيءَ جي اهميت ڏي ڪهڙي آهي! بس، جيئن سگريٽ جو دبيز دونهون رقص ڪري ڪري فضا ۾ تحليل ٿي ويندو آهي، ۽ اسان فضا کي چيري انهيءَ دونهين جي ليڪ کي واپس آڻي نٿا سگهون.... پوءِ، بدلي جو تصور ڪيتري قدر احمقاڻو آهي.......

صلح ڪندي منهنجي عزيز !....

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

اهوئي هڪ آخري علاج آهي، ورنه زندگيءَ جي ڪلهن تي بار ناگزير بڻجي رهجي ويندينءَ .... تـوکي گهرجي تہ منهنجي لبن تي پکڙيل زهريلي تبسم سان بہ صلح ڪر...... ٽپڪندڙ ڳـوڙهن سان بہ .... ۽ وڌنـدڙ جذبن ۽ مستقبل جي تمنائن سان بہ .... ورنہ، وقت جي لهر ڏاڍي تيز آهي. مقابلي کان اڳ ۾، ٻانهن جي طاقت جو بہ اندازو ڪندي ڪر .... تون چوين ٿي .... منهنجي زندگي آهن ۽ اشڪن جو مجموعو آهي .... آخر ائين ڇو؟.... زندگيءَ کان گريزان ڇو آهين.... تون چوين ٿـي توکي خـوشي گهرجي، شادمانيءَ حيات جي تلاش آهي، .... ليڪن منهنجو خيال آهي، اها توکي نہ ملي سگهندي. شبنم جي خواهش ٿي ڇو ڪرين، جو تنهنجو دامن شعلن سان ڀريو وڃي!...... شفق کي حاصل ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪندي ڪر، .... پر خوشي بہ ڇا آهي؟....... هڪ لمحاتي مشڪ يا آهو ٽٽل ستارو، جو آسمان جي وسعتن تان ڇڄي، آهستي آهستي .... ريشمي اونداهي ۾ ٻڏي ويندو آهي ....

پوءِ جگنو سان محبت، ڪهڙي نہ بيڪار ڳالهہ آهي!

توکي تہ هر جاودان چيز سان پيار هئڻ گهرجي.......

منهنجي خيال ۾ غم جاودان آهي، .... ۽ زندگيءَ جي صحيح خوبصورتي انهيءَ ۾ مستور آهي.......

اگر مان زندگيءَ جا ننڍا ننڍا حادثا بيان ڪيان، تہ تون روئي لڳنديءَ ....؟ ۽ مان نہ ٿو چاهيان نہ منهنجو خط جڏهن توکي ملي، تڏهن تنهنجي ننڍڙي ڪمري ۾ ويـرانيون پکيڙي ڇڏي. تي سگهي ٿو، انهيءَ ڏينهن اينڌڙ رات شادمان هجي!.... ڪير ڄاڻي، تون مون کي الائي ڇا ڇا نہ چونديءَ ....

تو منهنجي گهر جو حال پڇيو آهي؟ ليڪن ڇا لکان، خواه مخواه تنهنجي اکين جي سرمئي ڪنارن تي ڳوڙهن جا چند قطره .... شمع جهڙيءَ جوت سان جگ مگ ڪرڻ لڳندا- ليڪن مختصر ٻڌ!...... منهنجي گهر ۾ ويراني جو راڄ آهي،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

منهنجي اردگرد بيمار چهرا آهن.... حد درجي ڪمزور ۽ نحيف، جن جي شڪل مون کي خوابن ۾ به پريشان ڪندي آهي.... ڪڏهن سوچيندو آهيان، آخر انهيءَ جو علاج؟ دماغ چڪر کائڻ لڳندو آهي.... ڪاش! مان انهن واسطي زندگيءَ جي قيمت ادا ڪري به ريشمي تبسم خريد ڪري سگهان؟....
ليڪن افسوس، هي مجبوريون!!

منهنجي ماءُ کي منهنجي شاديءَ جو ڏاڍو فڪر آهي، چنڊ جهڙيءَ نُنهن جي تمنا آهي، ليڪن هيءَ صرف تمنا آهي نه...... مثالي چنڊ جي تمنا کي سراب سمجهندو آهيان.... مان ماءُ کي ڪيئن سمجهايان، ته تون سراب جي پوڄا ڪري رهي آهين....

ليڪن هوءَ منهنجي ماءُ آهي. اڪثر جڏهن منهنجي ماءُ جي اکين مان ڳوڙهن جي لنبي قطار وهي ٿي جن جي زرد چهري کي آلو ڪري ڇڏيندي آهي .... تڏهن، تڏهن مان محسوس ڪندو آهيان، ڄڻ بيابانن جا زهريلا نانگ مون ڏانهن وڌي ايندا هجن.... مان انهن آنسن جي تصور کان به فرار حاصل ڪرڻ چاهيان ٿو، هر لمحي گريزان ٿو رهان .... ليڪن منهنجي ماءُ جا آنسو، منهنجي ذهن ۾ هردم پنهنجي نميءَ سان محسوس ٿيندا آهن.... اهي مقدس آنسو، جن جي قيمت دنيا ۾ ڇا ٿي سگهي ٿي! اگرچ نهايت پراڻو جملو لکي ويٺو آهيان .... جو ڪڏهن سڪندر اعظم پنهنجي قائم مقام سلطنت کي لکيو هو "منهنجي ماءُ جي آنسن جو هڪ قطرو، تنهنجي هزار خطوط تي ڪورو آهي."

ليڪن روايتي چيزون بعض وقت ٽاري نه ٿيون سگهجن.... انهن جي گهري معنويت جي ڪشش هوندي آهي، جا ڪا ناگزير آهي.

ڪالهه تنهنجو رشتيدار مليو، چوڻ لڳو تون پنهنجي گهر ۾ بيحد اداس ٿي رهين حالانڪ تنهنجو شوهر توکي بيحد چاهي ٿو.... آخر ائين ڇو؟

تو ڇو نه مان توکي هميشه ياد ڪندو رهان، تڏهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

تون خوش رهي سگهندينءَ.... ڇئو؟ مان ڪڏهن تغافل اختيار ڪيو؟

مان ته هر باغي جذبي مان صلح ڪرڻ لاءِ تيار آهيان، حتي ڪ هينئر منهنجي اندر وارو انسان به مون کان سرڪشي ڪندي ڏجي ٿو.

تون ڪنهن ٻئي جي ٿي وئينءَ... ان وقت منهنجي دل احتجاج ضرور ڪيو، ۽ مجنونءَ فرهاد بڻجڻ جي ڪوشش ڪئي- ليڪن زهريلي تبسم، هڪ زهريلي ٽهڪ، منهنجي اندر واري انسان کي ڏنگ هڻي ماري ڇڏيو، ۽ هينئر هو اٿي نه ٿو سگهي.

مان توکي زندگيءَ جي آخري ساهه تائين خط لکندو رهندس. تنهنجو شوهر توکي بيحد چاهي ٿو. ان کي تنهنجي خوشيءَ کان انڪار نه هوندو، بلڪ نه هجڻ گهرجي.... ته مان توکي خط لکندو رهان- آخر مان توکان گهران به ڇا ٿو..... پڙاءِ ـــــجواب ڏي ـــ

هو تنهنجي انهيءَ خوشيءَ تي ڪڏهن به ناراض نه ٿيندو. هو به انسان آهي نه ـــ تنهنجو شريڪ حيات!

مون کان دور ٿي ڪري، تون ڪيتري قدر متبرڪ بڻجي وئي آهين ــــــ ستارن جي هڪ ليڪ جنهن کي مان ڇهي نٿو سگهان ــــ هڪ مقدس آواز ــــ جنهن کي مان جذب نٿو ڪري سگهان ــــ توُن ته هڪ غير مرئي لهر آهين ــــ توُن مون کان دور ٿي ڪري مون کي وڌيڪ عزيز بڻجي وئي آهين.

["تقاضا" سکر، جلد ۲، نمبر ۲۰، سيپٽمبر ۱۹۵٦ع]

زندگيءَ جي بازي

جاويد جن ڳالهين تي ويٺا، ڪيرم کيڏي رهيا هئا، ۽ عادت موجب راند ڪرڻ سان گڏ، ڪافي گوڙ به ڪري رهيا هئا؛ ليڪن ڪيرم جي ٺڪ ٺڪ ۽ هنن جي گوڙ جو اسان تي ڪوئي اثر نه پيو. اسان جي گفتگو بدستور جاري رهي، ۽ موضوع ڦرندي ڦرندي، اسان جي گفتگو ماروئيءَ تي اچي بيٺي. هوءَ چوڻ لڳي:

”ماروئيءَ جو بلند ڪردار، پختو عزم ۽ پاڪيزگي، اسان جي مٺڙي وطن سنڌ جي تمدن جي بلنديءَ جو بهترين ثبوت آهي....“

”ها، ان کان ڪير ٿو انڪار ڪري سگهي!“ مون چيو.

”پر ماروئي نه ڇڏ، عمر جو ڪردار به قابل تمثيل آهي.“

”آهو ڪيئن!“ مون تعجب مان پڇيو.

”اهو هيئن ته عمر ماروئيءَ کي پنهنجي حرم جي راڻي بنائڻ تي چاهيو ۽ نه هڪ دفعو! هن سندس دل ۾ پنهنجي لاءِ جڳهه پيدا ڪرڻ چاهي، هن ساڻس جبر نه ڪيو، ۽ زبردستيءَ نڪاح نه ڪيو. ڪنهن شاهه کي ايتري ضرورت ڪٿي ٿي رهي؟ شاهن اڳيان ته اڏين آهي، ڳل پٽي، چپپاڻي، اچل!.... راڻي ٿيءَ نه ٿيءَ، پرواهه ڪهڙي آ! ان ڪري عمر جو ڪردار به قابل تمثيل آهي، ان مان هڪ سنڌي بادشاهه جي بلند خياليءَ ۽ شرافت جو ثبوت ملي ٿو.“

مان سندس خيالن جو قائل ٿي ويس.

”هون.... پوءِ ڇا ڪيو؟“ مون پڇيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

“ڪيت مان قابل تمثيل نہ ٿي سمجهان.”
مان حيرانگيءَ مان ڏانهنس ڏٺو. ۽ هوءَ چوڻ لڳي:
“ها نہ! ماروئي جڏهن پريشان حال ۾ پنهنجي وطن پهچي ٿي، تڏهن ڪيت کي سندس پاڪيزگيءَ تي يقين نہ ٿو اچي! ماروئي جيتري عزم جي پختي ۽ بلند خيال آهي، ڪيت اوترو شڪي مزاج آهي. ان مان نہ اٿين معلوم ٿو ٿئي تہ ڪيت جي جذبي ۾ ايتري صداقت ڪانہ هئي، جو هو ماروئيءَ جي قائل ڪپڙن، چهري، پيلي وارن ۽ ڏکن ماريءَ صورت کي ڏسي، ان جي بي انتها سڪ ۽ پاڪيزگيءَ جو اندازو ڪري سگهي! ايترو بہ ماروئيءَ جي شديد چاهہ ڏي ڪيس ڇڪي ايتري مقام تي پهچايو، جو هو ماروئيءَ کي سڙندو ڏسي، پرندڙ مچ ۾ ٽپو ڏيئي سگهيو. ورنہ، سندس جذبو ماروئيءَ جيترو شديد هرگز نہ هو. ۽ هوندئن تہ جي ماروئيءَ جي پاڪيزگي باقي نہ رهي ها، تہ بہ هن کي پريشان حال ڏسي، ان جو قدر ڪرڻ گهربو هو: پوءِ ان ۾ بہ ڏوهہ تہ سندس هم ذات مرد جو ئي هو. پر هن تہ ماروئيءَ جي پيار کي ڪا اهميت ئي نہ ڏني. ڪيت جو ڪردار نہ مرد جي شڪي طبيعت ۽ پيار جي اڇاترائيءَ جو بهترين دليل آهي.”

هوءَ مردن تي بہ چوٽ ڪري ويئي. اگرچہ هن ٺيڪ چيو هو، پر تہ بہ مون کي الائي ڇو ڪجهہ برو لڳو. مون چيو:

“پر، هينئر سنڌ ۾ اها ماروئي ڪٿي آهي؟ انهيءَ بلند ۽ عظيم ماروئيءَ کي خوابيده ٿئي تہ صديون گذري ويون!”

“ها، پر صرف ماروئي نہ. هينئر نہ سنڌ جي ريگزارن ۾ اها بلند ڪردار، عزم جي پختي، اخلاق ۽ پاڪيزگيءَ جو مجسمو ماروئي ئي باقي آهي، جا ساڻهہ جي سڪ کي محلن تي ترجيح ڏئي: ۽ نہ اهو عمر، جيڪو ڪنهن ماروئيءَ کي داشتہ نہ، پر پنهنجي حرم جي راڻي بڻائڻ چاهي، ۽ ساڻس زبردستيءَ نڪاح

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

نه ڪري؛ ۽ نه اهو ڪيٽ، جنهن جو ڪردار اگرچه مثالي نه آهي، جو ڪنهن ماروئيءَ کي پنهنجي پاڪيزگيءَ جو ثبوت ڏيڻ لاءِ باهه ۾ سڙندو ڏسي، پرندڙ مڇ ۾ ٽپو ڏيئي سگهي— ايتري همٿ هينئر ڪنهن ڪيٽ ۾ نه آهي.... سيڪجهه بدلجي چڪو آهي، سيڪجهه!"

مان سندس خيالن تي حيران رهجي ويس.

"توبهه، سڏ ڪري ڪري ٿڪجي پيئي آهيان، پر توهان پنهنجين راندين ۾ مگن آهيو! هلو، ماني تيار آ."

آپا حميده اندر اچي، جاويد جن کي راند ۾ گم ۽ اسان کي ڳالهائڻ ۾ مشغول ڏسي، چڙ مان چيو.

"اوهه! آپا اسان ڪان نه ڳالهه ئي وسري ويئي،" مان اٿندي چيو.

"هون! خوب آهيو!" آپا طنزيه انداز ۾ چئي، هلي ويئي.

۽ اسين سڀ ڊرائنگ روم ۾ هليا وياسين.

مان ڪيتريءَ دير تائين خورشيد جي گفتگو متعلق سوچيندو رهيس.

هوءَ جڏهن ننڍي هوندي هئي، تڏهن مان کيس ڏاڍو چيڙائيندو هيس. هڪ دفعي مون کيس چيڙائڻ خاطر چيو هو ——

"توهان عورتن کي عقل بلڪل ڪونهي. اسان مرد توهان ڪان هر طرح بلند آهيون."

هن نه مڃيو. مون کيس چيو:

"ڏس! حڪومت مرد هلائي ٿا، جنگيون مرد ڪن، جهاز، ٽرينون وغيره سڀ مرد جي دماغ جو ئي ڪرشمو آهن. توهان عورتون بلڪل بيڪار آهيو، غير ضروري!"

هوءَ چڙي ويئي، چوڻ لڳي——

"اسان جيڪڏهن توهان جيترو پڙهون ته ضرور اهڙا ڪم ڪري سگهون، ۽ هينئر به اسان جهڙو نفيس سبق پرڻ ڪنهن مرد کي نه اچي، ۽ اسان جهڙو لذيذ کاڌو به ڪو مرد نه

تيار ڪري ڏيکاري!"

هن ننڍڙيون ڳالهيون پيٽ ۾ پيش ڪيون. مون چيو:
"بادشاهه جو ڪاڏو هڪ عورت نه، بلڪ مرد تيار ڪندو
آهي. سندس ۽ رائيءَ جا ڪپڙا به مرد ئي تيار ڪندا آهن.
تون ئي ڪٿي ڪنهن بورچياڻيءَ جي مقابلي ۾ بورچيءَ کي آڻ،
ڏس ته ڪير ٿو کٽي؟ هر هنڌ مرد ئي کٽي ويندو."

هن جو ننڍڙو دماغ پيو دليل پيش ڪري نه سگهندو
هو. ۽ هوءَ روئڻهارڪي ٿي ويندي هئي.

"واهه، ادا، منهنجي پيءَ کي ڇو ٿو روڄارين؟ خورشيد،
ڇٺينس نه عورت 'ماءُ' آهي، ۽ ان ڪري قابل تعظيم آهي."

آپا حميده کيس پرچائڻ خاطر چوندي هئي.

ليڪن تڏهن سندس ننڍڙو دماغ، عورتن جي انهيءَ
عظمت کي نه چاڻي، مطمئن نه ٿيندو هو.

۽ پوءِ هوءَ ڪيترو وقت ناراض ٿي، مون سان نه
ڳالهائيندي هئي.

کيس خبر نه هئي ته عورت جيڪا "ماءُ" آهي اها
ڪيتري نه مقدس آهي، ڪيتري نه عظيم آهي! ماءُ جنهن جي
پيرن هيٺان فردوس بريں هو، جنهن جي دل دنيا جي وسعت
کان به وڌيڪ وسيع ۽ فراخ هئي، جيڪا عظيم شخصيت هئي
۽ جنهن جي عظمت مرد جي عقل کان گهڻي بلند هئي.

ليڪن ان وقت خورشيد اهو سمجهي نه سگهندي هئي
۽ نه مان ئي سمجهندو هيس.

۽ هوءَ مون سان تڏهن پرچندي هئي، جڏهن مان کيس
چوندو هيس ته—

"مرد جو درجو وڌيڪ نه آهي، ٻئي هڪجهڙا آهن، بس!"

وقت جو چڪر ڦرندو رهيو، مان وڌيڪ پڙهڻ لاءِ
ڪراچيءَ هليو ويس.

ڳوٺ ۾ ڪنهن سٺي اسڪول جو انتظام ڪونه هو،

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

تنهنڪري خورشيد کي گهر ۾ ماستريائي رکي، ٿورو پڙهايو ويو.
پر، هن تڏهن به پڙهڻ اصل نه ڇڏيو هو. ۽ هوءَ گهرجي
ڪم ۾ بلڪل دلچسپي نه وٺندي هئي.
تنهنڪري چاچي اڪثر هن مان ناراض رهندي هئي.
۽ آپا حميده ڪاڙهي وغيره ڪاڙهڻ ۾ نهايت هوشيار هئي. ان جي
مقابلي ۾ هن کي گهرو ڪم بلڪل نه ايندو هو.
وڏڪيشن هئي. مان جڏهن گهر آيس، تڏهن هن کي
ڪافي بدليل ڏٺم. هوءَ ننڍپڻ کان جوانيءَ ۾ قدم رکي
چڪي هئي.
هوءَ اگرچه ڪافي محتاط ٿي چڪي هئي، پر نه به اسان جي
گفتگو بند نه ٿي هئي. ۽ مان به هينئر هن کي اڳي وانگر
چيڙائي، ناراض ڪري، وري پرچائي نه سگهندو هيس. ايترو
احتياط مون به ڪيو هو.
هڪ ڏينهن شام جو اسان سڀ ٻاهر ويٺا هئاسين، ته
چاچي محمدبخش جي نوڪر بدحواسيءَ مان اچي خبر ٻڌائي
ته هو اڄ صبح جو فوت ٿي ويو....!
امان ۽ چاچيءَ جا نه هوش و حواس ڏي گم ٿي ويا.
۽ هوءَ ۽ آپا حميده ان وقت ڏي وڃڻ لاءِ تيار ٿي ويون.
چاچا زمين تي هو، ۽ بابا ڪنهن ڪم سان حيدرآباد
ويو هو. تنهنڪري پوئتي گهر ۾ مون کي ڇڏيو ويو. منهنجي
دل نه وڃڻ تي هوندي به ڪانه هئي، بيڪار به ٿي ڪوڙها
ضايع ٿين ها.
۽ چاچيءَ جن، خورشيد کي ٻارن لاءِ ڇڏي ويون. هوءَ
نه ڊڄي هئي. ضرور سندس دل به اوڏانهن وڃڻ تي ڪانه هوندي.
امان جن موٽر ۾ پنج ميل پري چاچي محمدبخش جي
ڳوٺ هليون ويون. هو اسان جو پريون مائٽ هو، پر عورتون
همدردي ڪرڻ وقت ڪجهه ڏسنديون ڏي ڪٿي آهن!
سڀ ٻار چپ چپ ٿي نظر آيا. پنج ميل پري ڳوٺ

۾ ٿيل موت جي دهشت هيستائين اچي ويٺي هئي.
۽ منهنجي ذهن ۾ خيالات ٻڇجي بگڙجي رهيا هئا، ۽ منهنجي چپن تي بي ساختہ شرير مشڪ چانئجي ويئي.
مدت بعد، مان خورشيد سان اڳي جي طرح ڳالهائي ٿي سگهيس.... مان اهو سوچي، خوش ٿي رهيو هوس تہ.... ڪيس چوان تہ.... تون.... تون ڪيتري نہ....!
مان ٻاهر وڃي بورچيءَ کي سڏ ڪيو. هو ڪم اڌ ۾ ڇڏي ٻاهر آيو. مون کيس چيو تہ —
”شهر ۾ جيڪي بہ اسان جا مائٽ آهن، انهن کي چاچي جي فوتيءَ جو اطلاع ڏيڻو آهي؛ سو تون رات جي ماني تيار ڪري وڃ، ۽ سڀني کي چڱيءَ طرح ٻڌائي اچج، ٻوہ ڪٿي ٻلاشڪ ٻئي ڏينهن نہ اچين تہ فڪر نہ آهي.“
”حاضر، سائين!“ چئي، هليو ويو.
مون کي يقين هو تہ گهٽ ۾ گهٽ هڪ ڏينهن رهڻ کان سواءِ هو هرگز نہ موٽندو. ۽ مان بہ بورچيءَ کي ڪيڏي خورشيد کان ڪاڏو تيار ڪرائڻ ٿي چاهيو، جنهن کي ڪجهہ بہ نہ ايندو هو.
مان اندر اچي ڪنهن کي بہ بورچيءَ جي وڃڻ متعلق نہ ٻڌايو. نہ تہ هن کي ان وقت ڏي روڪيو وڃي ها.
”ادا، ڪا آڪاڻي تہ ٻڌايو!“ جاويد پنهنجي خوف کي مٽائڻ ٿي چاهيو. سڀ ٻار اصرار ڪرڻ لڳا.
”مون کي آڪاڻي تہ نہ ايندي آهي، باقي هڪڙو واقعو توهان کي ٻڌايان ٿو.“
۽ سڀيئي ٻار منهنجي پرسان هليا آيا. مان ڳالهہ شروع ڪئي.
”ڪراچيءَ ۾ هڪڙو ماڻهو هو، جيڪو جنن ڀوتن کي اصل نہ مڃيندو هو، ۽ چوندو هو تہ سڀ ڪوڙ آهي. هڪ ڏينهن هو پنهنجي گهر ۾ ويٺو ڪجهہ لکي رهيو هو تہ ڀر ۾ ٿي پٽر اچي ڪيس لڳا. هن هيڏي هوڏي ڏٺو، پر ڪيس پٽر هڻڻ

وارو نظر نہ آيو. هو حيران ٿي ويو، ٻاهر اچي ڏڏائين تہ متان کو شرارت ڪري، لڪي، پٽر نہ هٿندو هجي! پر ٻاهر سندس باغ ۾ ڪوئي بہ ڪونہ هو.

اڃان اندر مس ويو، تہ سندس گهر جا ڀاتي پنهنجن ڪمرن مان نڪري ڇوڻ لڳا تہ اسان ڪي هيءُ پٽر الائي ڪير ڏنو هئي؟ ۽ هو پريشان ٿي ويا.

تعجب بہ اهو هو، جو بند ڪمرن ۾ بہ پٽر وسي رهيا هئا.

مان سيٺي جي ڇهري جو جائزو ورتو. جنن جو نالو پڌي سيٺي ٻارن جو خون خشڪ ٿي رهيو هو. پر تہ بہ شوق کان مجبور ٿي، هو پڌي رهيا هئا.

”ها، ادا پوءِ؟“ سيٺي ڊڪزبان ڇيو.

”پٽر وسڻ بند نہ ٿيا، پوءِ هن ڪيترين اخبارن ۾ انهيءَ متعلق لکايو ۽ پوليس وغيره کي اطلاع ڏنو. ليڪن ڪوبہ پٽر وسڻ بند نہ ڪري سگهيو.“

”جاويد، اها ڳالهہ تو اخبار ۾ بہ پڙهي هوندي، ياد اٿي نہ!“

”ها، ادا!“ هن جواب ڏنو.

سو، هنن ڏاڍي ڪوشش ڪئي، پر پٽر وسڻ بند نہ ٿيا.

مان اها ڳالهہ اخبار ۾ پڙهي هئي. ليڪن مان اُن کي ڪوڙ سمجهندو هيس.

هڪ ڏينهن اسان جي پروفيسر مسٽر رضويءَ مون کي ان ماڻهوءَ وٽ ڪنهن ڪم سان موڪليو. مان سندس گهر ويس، هن جي جاءِ ماڊرن نموني جي ٺهيل هئي ۽ بيحد خوبصورت هئي. مون کي سندس جاءِ ڏاڍي وڻي. دل چيو تہ جيڪر اتي اچي رهجي، پر سوچيم تہ ’هتي تہ ڪوئي غيبي هٿ پٽر وسائيندو آهي!‘ ليڪن ٻئي لمحي ٿي دل چيو ’اهو بلڪل ڪوڙ آهي، اهو اجايو بناءُ آهي.‘ سو مان دل ئي دل ۾، پروفيسر کي هن جاءِ ۾ رهڻ لاءِ خواهش آهي، ان ٿي سوچڻ لڳس، تہ جيڪڏهن

پروفيسر مجي سگهي ۽ مون کي هن جاءِ ۾ رهڻ لاءِ بندوبست ڪري ڏيئي سگهي!

مان اندر گهڙيس، هن منهنجي چڱيءَ طرح آجيان ڪئي. مان ڪيس پروفيسر جو هدايل ڪم ڏسيو. هن ها ڪئي، ۽ مون اڳيان ڪجهه ميوو رکيو.

اڃان اسان شروع مس ڪيو سين ته پليٽون هڪبئي متان ڪرڻ لڳيون. مان بلڪل حيران ٿي ويس. مون ڏٺو ته خوف ۾ ميزبان جو چهرو به زرد ٿي ويو هو، اصل سره جي پن جيان! هڪ ڇري اچي منهنجي ٻانهن کي لڳي ۽ ايترو زخم رسيو، جو منهنجي سڄي قميص رت ۾ خراب ٿي ويئي."

"هان، ادا!" نعيم جو وات حيرت ۽ خوف کان کاهو رهجي ويو.

"ها، هيءَ ڏس! مان ٻانهن تان قميص مٿي ڪري، کيس ننڍپڻ واري زخم جو داغ ڏيکاريو. سڀ ٻار ٻانهن ڏسڻ لاءِ وڌي آيا.

جاويد جيڪو انهيءَ ڳالهه کي فرضي سمجهي رهيو هو. ان جي چهري تي به ٻانهن کي ڏسي، خوف جي لهر ڇانئجي ويئي. سلمه ڪرسيءَ تان اٿي، خورشيد جي گود ۾ وڃي ويٺي، سڀني ٻارن جا چهرا خوف زده لڳي رهيا هئا.

"پوءِ؟" جاويد همت ڪري پڇيو.

"پوءِ ڇا، بس مان انان جو ڀڄو آهيان ته سڌو هاسٽل! ۽ وري انهيءَ جاءِ ۾ رهڻ ته ڇڏ، انهيءَ پاسي جو رخ به نه ڪيم."

جاويد هيڏي هوڏي اٿين ڏسي رهيو هو، ڄڻ ڀتر اڃهو چالُ هتي به ڪرڻ شروع ٿيا!

"آپا، مان توسان سمهنديس،" سلمه چوڻ لڳي.

خورشيد ڪنڌ لوڏي، کيس "ها" ڪئي.

۽ مان وڌيڪ ترسڻ مناسب نه سمجهي، پنهنجي ڪمري

ڏي هليو ويس. پوءِ ته خورشيد کي سڀ ٻار وڪوڙي ويا، ۽ پنهنجا بسترا هن جي ڪمري ۾ کڻي آيا.

ساري رات سندس ڪمري جي بتي ٻرندي رهي ۽ هن جو ڏيمو ڏيمو مٺڙو آواز ايندو رهيو، هوءَ ڪهن آکاڻيون ٻڌائي رهي هئي.

منهنجي دل ٿي ته جيڪر مان به وڃي هن جون مٺڙيون ڳالهيون ٻڌان، پر مناسب نه سمجهيم.

صبوح ٿيو. مان جلد هيٺ لهي آيس. سڀ ٻار به اٿيا ها. نعيم چوڻ لڳو:

”هاءِ ادا، اسان ته ساري رات ڏڪندي گذاري! ادي ته اسان کي آکاڻيون ٻڌائي ٻڌائي، بيزار ٿي ويئي، پر اسان کان ته توهان جي ڳالهه وسري نه پئي، مس مس ته ننڊ آئي!“

ته جاويد ٻاهران اچي چيو ته –

”مالهي چوي ٿو ته بورچي رات شهر ويو آهي، ۽ مون کي به ماني تيار ڪرڻ نه ايندي آهي، نه ته توهان کي تڪليف نه ڏيان ها.“

”هائي، پوءِ اسان ماني ڪيئن کائينداسين!“ سلمه چوڻ لڳي.

مون سنجيده بڻجي چيو، ”چڱو، خورشيد جو ويئي آهي!“

”ڪٿي، ادي کي ماني ٺاهڻ ٿي نه ايندي آهي،“ نعيم چيو.

خورشيد بي پرواهيءَ سان چيو، ”بس، گوڙ نه ڪر، توکي ماني ملندي.“

۽ هوءَ بورچي خاني ڏي هلي ويئي.

مان نعيم کي سڏ ڪري، کيس ڪن ۾ ڪجهه چيو، ۽ هو مشڪي خورشيد ڏي هليو ويو.

”آها، اسان ته مرغ روسٽ کائينداسين!“ نعيم چوڻ لڳو. پوءِ نه سيئي ٻار پنهنجي پنهنجي فرمائش ٻڌائڻ ۾ چڙهي ويا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

سلمه چوڻ لڳي:

”آپا، مون کي رات جو پڊنگ ٺاهي ڏجانءِ!“

تعجب ته اهو هو، جو خورشيد نهايت اطمينان سان کين ”ها“ ڪندي ٿي ويئي. مون سوچيو ته هوءَ مون اڳيان پاڻ کي اڌين لڪائي ٿي ۽ ٻارن تي ڪاوڙ نه ٿي ڪري، نه ته مون کي خبر هئي ته هوءَ ٻارن کي ذرو به لفٽ نه ڏيندي هئي. بس، ڪڏهن ڪڏهن دل ٿيندي هيس، ته ٻارن سان گڏ ٿوري گهڻي راند ڪري، بعد ۾ هڪ ٻن ٻارن کي زوريءَ روئاري، هلي ويندي هئي. پوءِ چاچيءَ ۽ امان جا آواز وڏي گهر جي ڪنڊ ڪنڊ ۾ گونججي ويندا هئا.

”هيءَ فضيلت آ! اهو ته نه ٿو پڇيس، جو ڪٿي هڪ ٻن ٻارن کي ٿڦي ڏيئي، ڪچڙا ٻارائي! هٿئون ڪلندن ڪائيندن ٻارن کي اڌين روئاري هلي ويندي!“ ۽ خورشيد ان وقت بي نياز بي پرواه، ٻڌي ويئي هوندي هئي، ڇو ته والده جن اهي لفظن جا هار ڪيس نه بلڪ ٻئي ڪنهن کي پارائي رهيون آهن.

مان پنهنجي ڪمري ڏانهن هليو ويس، ته جيئن هوءَ منهنجي موجودگيءَ ۾ ڪاڏو تيار ڪرڻ ۾ وڌيڪ خفت نه محسوس ڪري ۽ ڪاڏي جي فرمائشن ۾ به منهنجي شرارت نه سمجهي.

ڪيس ڪاڏو ٺاهڻ نه ايندو هو، ۽ اهو سوچي مان دل ئي دل ۾ خوش ٿي رهيو هوس ته سندس ٺاهيل ڪاڏي مان نقص ڪڍي، ڪيس اڳي جي طرح چيڙائي، چوندس ته ”..تون... تون بيڪار آهين... خسيس ڪـاڏو تيار ڪـرڻ به نه اچئي!“ ۽ هوءَ ناراض ٿي ويندي.... ۽ مان ڪيس وري، اڳـي وانگر، پرچائيندس....!

مون کي هن جي چهري جا اهي ٻه رنگ ڏاڍا وڻندا هئا. چڙ ۾ هن جا گلابي رخسار تپي شفق جيان لعل ٿـي ويندا هئا، ۽ هوءَ مون کان ناراض ٿي، فاخرانه انداز ۾ سر بلند

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪري، مون وٽان اٿي هلي ويندي هئي... تڏهن.... منهنجي دل ٽپندي هئي ته .... ته پنهنجي وچي ڪيس پيار ڪريان....!

وري پرچائڻ تي ، آهستي آهستي سندس چهري جي سرخي گهٽبي گهٽبي پنهنجي اصلي رنگت تي اچي ويندي هئي، جيئن شفق جو گهرو سرخ رنگ آهستي آهستي ڪاري رات کي ڇڏيندي هئي.... ستارن ڀريءَ آسمان تي روشن چنڊ جلوه افروز ٿي ويندو هو. انهيءَ جيان ئي خورشيد جي چهري جي گهري سرخي گهٽبي گهٽبي، پنهنجي چهري تي چنڊ جهڙي لطافت آڻي ڇڏيندي هئي.... هيئنر ڪيترن ڏينهن کان پوءِ مان وري سندس چهري کي انهن ئي رنگن ۾ ڏسڻ ٿي چاهيو.

نعيم سڏ ڪيو. مان هيٺ لهي آيس. ماني تيار هئي، اسان سڀ کائڻ ويٺاسين، ۽ مان حيران رهجي ويس.... ڪاڌو بيحد لذيذ ۽ سٺو هو. سڀ ٻار خورشيد جي تعريف ڪري رهيا هئا. مان ڪاڌي مان ڪوبه نقص ڪڍڻ ۾ ڪامياب نه ٿي سگهيس. جڏهن ڏٺم ته ننڍڙي فوج ئي ڪاڌي کان ايترو متاثر ٿي آهي، ته پوءِ منهنجي چوڻ جي هوءَ سخت مخالفت ڪندي ۽ مان هڪڙي جي ڳالهه وزندار نه لڳندي. مون کي پنهنجي شڪست جو احساس ٿي رهيو هو. ڪنڌ مٿي ڪئي مون ڏٺو، خورشيد فاتحانه انداز ۾ مون ڏانهن نهاري رهي هئي. منهنجو ڪنڌ هيٺ جهڪي ويو. شايد چاچيءَ کيس ڪاڌو تيار ڪرڻ سيکاري ڇڏيو هو.

”آپا، اهڙو سٺو مرغ روسٽ توکي ڪيئن ڏاهڻ آيو؟“ نعيم چيو.

جاويد چوڻ لڳو، ”صرف مرغ روسٽ! سڀ سٺو آهي.“

”سچ آپا، اهڙو سٺو ڪاڌو ٺاهڻ ڪيئن آيئه؟“ نعيم وري سوال ڪيو.

”مون کي علاءالدين جو چراغ هٿ اچي ويو هو،“ خورشيد مشڪي چيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

”ڪنهن آئي ڏنهن؟“ سلمه اشتياق کان پڇيو.

سيني کي کل اچي ويئي. ۽ خورشيد مون ڏانهن اشارو ڪري چيو، ”هن آئي ڏنو هو!“

منهنجون شڪايت آميز نگاهون هن جي چهري تي مرڪوز ٿي ويون ۽ هن جي لبن تي فاتحانه دلنواز مشڪ نچي اٿي.

ٻئي ڏينهن بورچي واپس آيو، ۽ آپا حميده به ٽورن ڏينهن بعد مان به ڪراچيءَ هليو ويس.

هينئر خورشيد، مارئيءَ متعلق جيڪو چيو، تنهن مون کي حيران ڪري ڇڏيو. ۽ مان سوچڻ لڳس، اهو ڪهڙو نه خوش نصيب هوندو، جنهن جي هيءَ ساٿي بڻبي.

هوءَ شاهه ڀٽائيءَ کان وٺي مغرب جي وڏن شاعرن تي گفتگو ڪندي هئي، ۽ ضرورت وقت لذيذ کاڌو به تيار ڪري سگهندي هئي. هن ۾ ڪيترديون نه خوبيون هيون؟.... ۽ مان پنهنجي خوش قسمتيءَ تي نازان، سوچيندي سوچيندي، خوابن جي دنيا ۾ پهچي ويس.

مان نعيم جن کي، پنهنجي ڪاليج جون ڳالهيون ٻڌائي رهيو هيس. خورشيد پري ويٺي لائيف مئگزين ڏسي رهي هئي. هڪ ڳالهه تي هنن کي اعتبار نه آيو، ۽ مان به کين ڪوڙي ٿي ٻڌائي هئي. جاويد پڇيو:

”سچ؟“

”ها،“ مون متانت سان چيو.

”ته سڀ کان پياري چيز جو قسم کڻو؟“ نعيم چيو.

”قسم کڻان، ته پوءِ مڃيندين؟“ مون چيو.

”ها...“

”يلا، قسم کڻان ته ڇا ٿيندو؟“

”جيڪڏهن توهان جي ڳالهه ڪوڙي هوندي، ۽ توهان ڪنهن جاندار جو قسم کڻندا ته اهو مري ويندو، ۽ جيڪڏهن

بي‌جان چيز هوندي، ته ان کي به نقصان رسندو.“ نعيم سمجهايو، جئن مون کي خبر ئي ڪانه هئي. مون کي ڪل اچي وئي.

”هينئر قسم کڻو نه،“ سلمه سنگين سزا ياد ڏياري.

”مون کي.... مون کي سڀ ڪان وڌيڪ.... ڪير پيارو آ....؟“ ۽ منهنجون شرير نگاهون خورشيد تي مرڪوز ٿي ويون.... هن جا رخسار گلنار ٿي ويا، ۽ شرمائجي، اکيون ڦيري ڇڏيائين.

ته چاچيءَ مون کي سڏ ڪيو، ۽ مان اٿي هليو ويس.

هن دفعي مون ڳوٺ وڃڻ جي بجاءِ، ٽيني دوستن سان گڏ ڪوهه مريءَ وڃڻ جو ارادو ڪيو، ۽ گهر به اطلاع ڏيئي ڇڏيم. امتحان ختم ٿيا، ۽ اسان تياريءَ ڪي لڳي وياسين. ليڪن الائي ڇو، منهنجي دل ڳوٺ وڃڻ تي ئي رهي هئي. جيتوڻيڪ مريءَ وڃڻ جو ڏاڍو شوق هو. نيٺ دل کان مجبور ٿي، هڪ ڏينهن دوستن کي بنان ٻڌائڻ جي مان ڳوٺ هليو آيس.

گهر آيس، ته وراندي ۾ آپا حميده نظر آئي.

”اري افتخار، تون؟ ڇو مريءَ نه وئين ڇا؟“

”بس آپا، دل نه ٿي. هيڏي هليو آيس.“ مون ٻڌڪ رکي چيو.

”چڱو ٿيو، جو پاڻ ئي آئين، نه ته اسان گهرايون ها.“ آپا حميده چيو.

”ڇو، ڪجهه آهي ڇا؟“

”پرينءَ خورشيد جو مڱڻو آهي نه!“

۽ مون کان ڇرڪ نڪري ويو.

”ايتري ۾ا ڪنهن سان؟“ مان بدحواسيءَ مان پڇيو.

”رفيق سان.“

۽ اسان جن اچي ويون. مان ٿڪاوٽ جو بهانو ڏيئي، پنهنجي ڪمري ۾ هليو آيس. منهنجي اکين اڳيان، زميندار جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

پٽ، مشترڪ فيل رفيق، جي تصوير ڦري ويئي.... اف!... هيتري قابل خورشيد کي ڪهڙو ساڻي مليو رهيو هو؟ ... جو خود نه پاڻ ڪنهن شخصيت جو مالڪ هو، ۽ نه خورشيد جي قابليت کي ڏي چاڙهي ڏي سگهيو.... خورشيد، جا ڪنهن جي زندگيءَ جي اولين خوشي هئي.... ۽.... آخري خوشي به ٻڏجي ويئي!...."

۽ مان سوچيو،

برابر، ڏسڻ ۽ ٻڌڻ ۾ فرق آهي، تڏهن نه ڏسي وڏيڪ اذيت سهڻ لاءِ پاڻ ڏي اچي ويس.... ۽ منهنجي ڪنن ۾ آپا حميده جا اکر گونججڻ لڳا.... "چڱو ٿيو، جو پاڻ ڏي اچي وئين.... چڱو ٿيو، جو پاڻ ڏي اچي وئين... !"

["نئين زندگي"– آڪٽوبر، ١٩٥٦ع]

پاڇو

رات بيحد خوبصورت هئي!

آسمان تي سفيد ۽ سرمئي بادلن جي وچان چنڊ ليئا پائي، وري لڪي ٿي ويو. جنهن گهڙيءَ چنڊ بادلن ۾ منهن پئي لڪايو، ان وقت فضا تي انڌيرو ٿي ڇانئجي ويو، جنهن جي پنيان لڪل چنڊ جي ٿڌي روشني اڇي رهي هئي. اهڙو انڌيرو نهايت وڻندڙ ٿي معلوم ٿيو ۽ جڏهن پورو چنڊ بادلن مان نڪري مشڪل ٿي لڳو، ان وقت تمام فضا نور پري نيران مان ڇڻ وهنجي ٿي اٿي.

چار مهينا اڳ، هڪ اهڙي ئي حسين رات هئي. پوري چنڊ جي دل آويز روشنيءَ ۾ ڪائنات جو ذرو ذرو درخشان ٿي پيو هو، ۽ چنڊ اڄ سرمئي بادلن مان اک ٻوٽ ڪري رهيو هو. هوا جي پرن تي ڪڇندي، سرنهن جي پيچ پيني خوشبوءِ دماغ کي معطر ڪري رهي هئي.

اها رات ننڊ لاءِ نه هئي. اها رات عبادت جي رات هئي. ليڪن سڀ ماڻهو ٿڪ ڪان چور ننڊ ۾ مست ستا پيا هئا. نه ڪو عبادت ڪري رهيو هو، نه ڪوئي ڪائنات جي هن لا انتها حسن کي چاهه ڀرين اکين سان ڏسي، انهيءَ خالق جي تعريف ڪري رهيو هو، جنهن اهڙو حسن تخليق ڪيو هو.

هر طرف سڪون ڇانيل هو. ٻاڙي ۾ هر ڪوئي ننڊڙيءَ جي گود ۾ آرامي هو، ليڪن هوءَ اڃا تائين جاڳي رهي هئي. ڏيئو، تيل کپي وڃڻ ڪري، آخري ڀڙڪو کائي ـ وسامي ويو. هن دريءَ مان تيل جي شيشي ڪڍي چنڊ جي هلڪي روشنيءَ ۾ ڏٺو ته تيل جو ذرو به شيشيءَ ۾ باقي نه هو. ”اوهه....

اڃان ته ڪافي ڪم پيو آهي-- !“ هن ٻڙ ٻڙ ڪئي، ير شڪر جو رات چانڊوڪي هئي ۽ هن اٿي، امر لاءِ چانور ڌوئي، ديڳڙي چلهه تي چاڙهي ڇڏي ۽ ٽانو ڌوئڻ ويهي رهي. سرنهن جي سرهي خوشبو هوا جي پرن تي ڪڇندي، اچي هن کي جهڙ لولي ڏيڻ لڳي، ۽ هن جون اکيون ننڊ کان ڳوريون ٿي رهيون هيون. ليڪن اڃان ڪافي ڪم رهيل هو. هن جا هٿ ٽڪڙا ٽڪڙا هلڻ لڳا. سندس مڙس ۽ ڏيئر چنل ڪٽڻ تي ستيون پيون هيون ۽ چنڊ جي ڇٽيل روشني هنن جي زرد چهرن تي پئجي رهي هئي.

هوءَ لا انتها حسن کان بلڪل بي نياز بڻي، پنهنجي ڪم ۾ مشغول هئي. جڏ ته چنڊ جي حسن کان وڌيڪ ڪيس برتن صاف ڪرڻ ۾ حسن نظر آيو هو! پر هن جي دنيا ۾ چنڊ جي چانڊاڻ ۽ ڪائنات جي حسن لاءِ ته جڳهه ئي ڪانه هئي. هن کي ته اها فرصت عمر ۾ نه ملي هئي، جو ڪنهن فطرتي حسن کي چاهه مان ڏسي سگهي! ڪيس اهو اطمينان ۽ آرام ڪڏهن به ته حاصل نه ٿي سگهيو هو! اهي چيزون به دنيا جي ٻين چيزن جيان هن لاءِ مهانگيون ٿي ته هيون. قدرتي حسن مان به ته وڏا ماڻهو ئي حظ حاصل ڪري سگهيا ٿي، جيڪي ريشم جا ڪپڙا پهريندا هئا ۽ جيڪي ٽيئي وقت پيٽ پري کاڌو کائيندا هئا. پيلا اڌ بکئي ۽ اڌ ننگي انسان لاءِ انهيءَ فطرتي حسن ۾ ڪهڙو لطف!

چنڊ سرمئي بادلن مان ليئو پائي هيٺ ڏٺو. سڀ ننڊ ۾ آرامي هئا. هوءَ اڃان جاڳي رهي هئي، ۽ چنڊ کي هن تي رحم اچي ويو. آف، ويچاري اڃا تائين ڪم تي ڪري!-- هوءَ ٻارهين ٻجي تائين جنڊ تي مرچ پيهندي رهي، ۽ جڏهن سندس ڏينو وسامي ويو، تڏهن لاچار اٿي، باقي رهيل ڪم شروع ڪيائون... عيد ويجهي هئي. هوءَ ڏينهن رات سخت محنت ڪندي هئي، ته جيئن هن دفعي ايترو پيسو بچائي سگهي، جو

حميده کي ڪانچ جون چوڙيون ۽ ننڍڙيءَ رشيده لاءِ ريشمي ڪٽ پيس جو فراڪ جوڙائي سگهي!

سخت مشقت ۽ سادگيءَ ۾ ڪڏهن ڪڏهن سندس ڏيڻ جي دل ۾ چاهه جاڳندو هو، ته هو به جهڪر ٻاڙي وارن ڇوڪرين وانگر ڪانچ جون رنگين ۽ خوبصورت چوڙيون پائي سگهن! ليڪن خانون، هر دفعي جڏهن به چوڙين وارو ايندو هو، تڏهن عيد تي وٺي ڏيڻ جو دلاسو ڏيئي، کين ٽاري ڇڏيندي هئي. مگر ڪيتريون ئي عيدون آيون ۽ حميده جن جي اکين ۾ آنسو ڏسي گذاري به ويون!

اچانڪ هن کي پنهنجي طبيعت خراب محسوس ٿيڻ لڳي. ساهه ايترو نه تڪڙو کڄڻ لڳس، جو ڇڻ ڪا تيز ڊوڙ پائي هٽائين! اول ته هن خيال نه ڏنو، ۽ ڪم ڪندي رهي، مگر تڪليف وڌندي ويئي ۽ هوءَ ڪم اڌ ۾ ڇڏي اچي کٽ تي ليٽي پيئي. وڌيءَ ڏيءَ کي آثاريائين ته عثمان به جاڳي پيو. هن کي گهر ۾ رکيل هڪ ٻه ديسي دوائون ڏنائون، مگر فائدو نه پيس. هن کي ائين محسوس ٿيڻ لڳو، ڄڻ ڪو مضبوط هٿ هن جي دل کي زور سان دٻائي رهيو هجي.... ۽ هن جي حالت خراب ٿيندي ويئي.... ڪلاڪ ٻه اهڙا تڪليف جاري رهي. .... ۽ پوءِ نه تو ڏني ۽ نه ماڻ!.... ۽ سندس روح اڌري وڃي رب کي رسيو. سڄي گهر ۾ هل مچي ويو.

”ڏسان ته سهي، هيڏمهر ننڍ اڙس يا اڇا ڪم ٿي ڪري؟“

— چند سوچيو ، ۽ نقاب هٽائي هيٺ ڏٺائين . هوءَ پاڻ ته کٽ تي ليٽي پيئي هئي، پر سندس گهر جا ڀاتي جاڳي رهيا هيا، ۽ سندس کٽ جي چوڌاري روئي رهيا هيا— ”هي ڇا؟“—
هو ڪجهه حيران ٿي ويو. ٻاڙي ۾ جتي گهڙي اڳ سڪون ڇانيل هو ، اتي به هن کي اداسي ۽ هراس نظر آيو ۽ پوءِ هرڪوئي اکيون مهٽيندو هن جيگهر اچي روئڻ لڳو .... چند کي ڳالهه سمجهه ۾ اچي ويئي— ”اوهه!.... تڏهن ويچاري مري

ويئي؟.... پر ايتري ڀرا.... اف، خدا جي قدرت جو نہ ڪو حد حساب ئي ڪونهي--!!“ ۽ اداس ٿي ھن وري بہ منهن تسي نقاب وجهي ڇڏيو، ڇو ھن جي پاڻين سان ڳڏ ھو بہ سندس نڪري موت تي افسوس ڪندو ھجي!- هرڪوئي حيران ٿي ويو - ”اجان سانجهيءَ مون سان ڳالهائيئين، ايتري ۾ ڇا ٿيس!!“ ۽ چلھ، تي رکيل چانورن جي ديڳڙي ڄڻ طنز ڪري رهي هئي- ”اسر لاء ئي تيار ڪيم، پوء پاڻ بہ اسر تائين نہ جيئري رهين ها-!

حق ني چيو انن نہ ”رڌي پڪي بہ ڀا نصيب!“ ڪيس ڪجھ، ڏينهن کان دل جي تڪليف ٿي پيئي هئي. دوا پوري نہ ٿيڻ سبب اڄ اچانڪ ھن جي دل ٻيهجي، سندس زندگيءَ جو ڏيئو گل ڪري ويئي!

سيئي روئي رهيا هئا ۽ ھن جون ڌيئر ۽ مڙس نہ سندس اوچتي موت تي ڄڻ بدحواس ٿي ويا هئا.

ساري رات ھنن روئندي گذاري، ڇنڊ بہ ھن روح فرسا منظر کي ڏسڻ لاء وري ڪڪرن مان منهن نہ ڪڍيو.

صبح ٿيو ۽ سندس مڙس، گهر جي ڪنڊ ڪڙڇ مان پيسا ڳولڻ لڳو. نيٺ ھڪ ٿين جي ڊبي کوليندي، ڪپڙن هيٺان چار رپيا ۽ ڪجھ، آنا نڪتا. عثمان کي افسوس کان اکين ۾ پاڻي اچي ويو. ”هيئنر سندس ڪفن دفن ڪيئن....!“

وٽن نہ ’آٺيون ۽ چاڙهيون، ڏٿ ڏهاڙي سومرا‘ واري ڪار لڳي پيئي هئي. اهي پيسا بہ خاتونءَ قناعت سان بچايا هئا. پر، نہ بہ انهن پيسن مان ڪنهن جو ڪفن دفن نہ ڪري پئي ٿي سگهيو!

هيءَ بہ ڪنهن جي ڪمتري نہ عجيب تخليق هئي، جو پيچ کان پوء بہ ھن کي پيسن جي ضرورت هئي! نہ تہ انسانن جي تخليق نہ پيچ کان پوء اجلائي ويندي هئي ۽ ان تي ھڪ پيسو بہ خرچ نہ ٿيندو هو. هيءَ تخلىق بہ پيچ کان پوء اگرچہ

مٿيءَ ۾ ئي اچلائي ويٺي، پر ٻئي جي ضرورت ڪيس زندگيءَ وانگر ٿي پئي رهي! اها ڪنهن جي ڪيتري نه عجيب تخليق هئي!... ۽ ڪيتري نه نرالي!

سيني پاڙي وارن ڳڌجي ڪجهه رقم گڏ ڪئي ۽ بازار مان ڪفن لاءِ ڪپڙو گهرائڻو ڏنو ويو. پر بدقسمتيءَ، الائي خوش قسمتيءَ، ڪان ڪفن لاءِ ڪوري ڪپڙي جي بجاءِ چلوار اچي ويئي. چلوار کي ڏسي، هن جي ڀيڻ روئي ويئي —”خاتونءَ کي چلوار جي ڪپڙي پائڻ جو ڪيڏو نه شوق هو.... ۽ هيئنر اهو شوق سندس زندگيءَ ۾ نه، نه موت ڪان پوءِ پورو ٿي رهيو...“ ڇيٽ جا سادا رنگين ۽ ڪورا ڪپڙا پائيندي، ڪڏهن ڪڏهن هن کي به چاهه ٿيندو هو ته جيڪر سلوار سفيد چلوار جي پائي سگهي—! ليڪن سندس شوق تڪميل کي نه رسي سگهيو. هن جي ڀيڻ ڪفن لاءِ چلوار ڏسي روئي ويئي— ”عمر ڀر ته چلوار لاءِ سڪندي رهينءَ.... هيئنر ات، ڏس ته اسان توکي سفيد ڪپڙا آڻي ڏنا آهن.... ات منهنجي مٺڙي .... ائين رسي نه نه وڃ....!“ ۽ سڀ عورتون روئڻ لڳيون.

ليڪن هوءَ چپ چاپ ليٽي پئي هئي. ڄڻ ته ڪڏهن گهرڻ ڪان پوءِ به ڪا چيز نه ملڻ ڪري رسي ويٺي هجي— ۽ هيئنر چيز ملڻ ڪان پوءِ به ڪيس خوشي نه ٿئي. ڄڻ ته هوءَ خاموش زبان سان ڪين چئي رهي هجي ته ”جڏهن گهريم تڏهن نه ملي، هيئنر مون کي اهي سفيد ڪپڙا نه گهرجن.“

هن کي ڏاڍي اهتمام سان سينگاريو ٿي ويو. هن جي ڪپڙن تي گلاب جو عطر به لڳايو ويو! اها، جنهن کي سخت پورهيو ڪندي ڪڏهن به پنهنجي سينگار لاءِ ايتري فرصت نه هئي، اڄ سندس سينگار ۾ ڪيترو نه وقت لڳي ويو هو!

هيءُ اڄ ٻيو دفعو هو، جو هن جي سينگار لاءِ ايترو اهتمام ٿيو هو ۽ ايترو وقت لڳو هو. پهريون دفعو جڏهن هن جي شادي ٿي هئي، تڏهن سٺن سهاڳڻين هن جي وارن ۾

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

خوشبودار تيل وجهي، چوٽي ڪئي هئي ۽ کيس سورنهن سينگار ڪرايا هئا. اڄ وانگر گلاب جي عطر جي سڄي شيشي سندس ڪپڙن مٿان وٽي ويئي هئي! سڀني چيو هو ته ”خاتون ڏاڍو پنهي پئي آهي!“ ۽ خوشبوءِ جي لپٽن سان گڏ سندس ساهيڙين جا لاڏا فضا کي ڪيترو نه نغمه بار بڻائي رهيا هئا!

اڄ به اهڙيءَ ئي سنڀال ۽ اهڙي ئي اهتمام سان کيس سينگاريو ئي ويو، مگر ته به الائي ڇو، هن جي چهري تي اها رونق نه آئي! ڇهه ڪو مٽيءَ جو بوتو هو، جنهن کي سينگارڻ ۾ نه سينگارڻ هڪجهڙو لڳي رهيو هو. زندگيءَ ڪانئس اها رونق ڇو کسي ورتي هئي؟ ۽ موت کيس مٽيءَ جي بوتي جهڙو بي معنيٰ ڇو بڻائي ڇڏيو هو؟

اڄ گلاب جي ٻهڪار ۾ سندس ساهيڙيون لاڏن جي بجاءِ سڏڪا ڀري رهيون هيون. اڄ جي فضا ۽ ان اڳينءَ فضا ۾ ڪيترو نه فرق هو، وڏو فرق!!

اڳي به هوءَ، جتي گڏين راند ڪيڏندي هئي، اهو گهر ڇڏي نئين گهر ويئي ٿي، ته هنگامون ٿيو هو. اڄ به جڏهن هوءَ وري ”نئين گهر“ وڃي رهي هئي، تڏهن به گهر ۾ اوترو ئي هنگامون هو. ليڪن هن ۽ هن هنگامي ۾ ڪيڏو فرق هو، ڪيڏو نه وڏو فرق! گهر بدلائڻ ڪيترا نه ڏکيا ٿا ٿين.

زندگيءَ ۾ ڪورا ۽ ڇيٽ جا ڪپڙا پائي، ڇلوار لاهه سگهندي، اڄ ڇلوار جو ڪفن پائي، هوءَ هن گهر مان هلي ۽ سندس ڏيئرن جا سڏڪا جيئن پوءِ تيئن وڌندا رهيا. هن جو مڙس ۽ ڏيئر بيحد پئي رنيون— ڪين تسلي ڏيندڙ مائٽ به هن روح فرسا منظر کي ڏسي روئڻ نه جهلي سگهيا.

سچ پچ ته اچرج جهڙو ته موت هيو! اجان ڪالهه تائين خوش چڱي ڀلي، ۽ راتوڪي رات ۾ رب کي وڃي پهتي!!

هن کي دفن ڪري آيا— مٽي مٽيءَ سان ملي چڪي ۽ هڪ ننڍڙو نشان باقي رهجي ويو. جنهن کي اڳ زندگي ۾ي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

چيو ويندو هو، اها متحرڪ زندگي هيئر سمينجي هڪ ننڍڙي نقطي ۾ سمائجي ويئي ۽ اهو نقطو هو مٽيءَ جو ڍير! ليڪن وقت گذرندي اهي نشان به ڊهي ويندا هيا– ۽ پوءِ ته اها تميز ڪرڻ به دشوار ٿيندي هئي ته آيا ڪهڙي اها مٽي آهي، جنهن ۾ انسان پوريو ويو هو، ۽ ڪهڙي مٽي، صدين گذرڻ کان پوءِ، جسم مان ڦري وري پنهنجي اصلي شڪل وٺندي هئي. رانديڪو صفا ڀڄي ڀري ويندو هو. اهو انساني فنا جو ڪيڏو نه وڏو دليل هو، اها زندگيءَ جي ڪيڏي نه وڏي شڪست هئي!!– اهي عقل جا وڏا، در اصل ڪيترا نه بيوقوف هيا، جن انهيءَ عظيم قوت کان انڪار ٿي ڪيو!....

هن جي ننڍي ڏيءَ ڳولي ڳولي ٿڪجي پيئي، پر هوءَ نه ڇڻ غائب ٿي ويئي هئي. ڇڻ کو ”پاڇو“ هو، جو ڪن پل ۾ گم به ٿي ويو! هوءَ الائي ڪهڙيءَ راهه کان ويئي هئي، جو وري هٿ اچڻ لاءِ هن کي ڪو رستو ڏسي نه ٿي ملي سگهيو! هن جو مڙس شاهه ڀٽائيءَ جا بيت جهونگارڻ لڳو. ڪجهه ته شاهه جا بيت ٿي اهڙا هيا ۽ ڪجهه ته هن جي ذڪ کي ڏسي، فاتحه ڏيندڙ ماڻهو به پنهنجو روئڻ جهلي نه سگهندا هيا.

شاهه جا بيت، جيڪي عالمن ۽ جاهلن ۾ يڪسان مرغوب هيا. عالم سندس بيتن جي تهه تائين پهچي، مالڪ موتي ڳولي لهندا هيا. ۽ جاهل جيڪي اگرچه سندس بيتن کي سطحي طور ٿي چائندا هيا، پر ته به ڪين لطف اوترو ٿي ايندو هو، جيترو عالمن کي!— ۽ سهاڳڻيون هن جي ايتري روئڻ کي ڏسي چوڻ لڳيون ته ”خاتون ڪيڏي نه خوش نصيب هئي! پاڪ رمضان جي مهيني ۾ ته موت نصيب ٿيس، ۽ مڙس کي به ڪيڏو نه ذڪ اٿس! بيشڪ، مڙس ٿين ته اهڙا—!“ ۽ زبيده سوچڻ لڳي ته ”جڏهن مان مري وڃان تڏهن الائي احمد جو ٻيءَ مون لاءِ ائين روئندو الائي نه!“ خديجه چوڻ لڳي: ”ادا عثمان خاتونءَ

جي ٻادگيريءَ ۾ اهڙا ته بيت ڳاهيا آهن، جو ٻڌندي ئي روئڻ اچيو وڃي!"

"شاهه جا بيت آهن، هن وري ڪٿي ڳاهيا آهن؛ جن جو بيت ڳاهڻ به ڪا مسخري آهي،" رحيم چوڻ لڳو.

هينئر خاندان جي سڀني عورتن کي خاتونءَ جي ڌيئرن سان ڪافي همدردي هئي ۽ ڪهن اڳي کان وڌيڪ پيار ڪرڻ لڳيون. سندس وڏي ڌيءَ حميده پندرهن ورهين جي، سعيده ٻارهن جي ۽ رشيده ته تمام ننڍي هئي.

خاندان جي سڀني زالن سندن شاديءَ لاءِ گهر جاچيا ۽ دل ئي دل ۾ کين پنهنجن پٽن سان رٽي ڇڏيو. سوچيائون ته سال ٻه گذري، ته پوءِ کين پرڻائي ڇڏبو. هينئر اڪيلي گهر ۾ ائين نياڻيون ويهارڻ ٺيڪ نه آهن.

خاتونءَ جي ساهرن ۾ نوڙي ڪيئن هڪ به پٽ کين هيو. چوندا هيا ته عثمان جن جي ڏاڏي ڪنهن سيد جي ڌيءَ جي بي حرمتي ڪئي هئي ۽ انهيءَ ڪيس پارانو ڏنو هو، تنهن ڪري سندس خاندان ۾ پٽ پيدا ئي نٿي ٿيو. اگر ڪين پٽ ڄمندو به هيو، ته جلد مري ويندو هو. ڏاڏو پاڻ ته هليو ويو، پر پويان پوڙن کي پٽ لاءِ دائمي سڪ ڏيئي ويو. ويچاري خاتون پٽ لاءِ سڪندي وڃي خدا کي ٻهڻي. مرڻ کان هڪ رات اڳ اسر جو تهجد نماز پڙهي، خدا کان دعا گهري هئائين ته "اي مالڪ! اسان کي پٽ ڏي، جيڪو اسان جي ٻڍاپي جو سهارو بڻجي—" ليڪن خدا کي ته خاتونءَ کي ٻڍاپو ڏيکارڻو ئي ڪونه هو، سو پٽ اجايو ڇا جي لاءِ ڏئيس!

رابعه، هنن جي خاندان ۾ سڀني کان وڌيڪ سهڻي هئي. ٻيءَ ته کيس ننڍي کان وٺي سڏيندو ئي "پتلي" هو، ۽ هوءَ هئي به سچ پچ پتلي.

خاتونءَ جي خدا کي پرچڻ کان پوءِ، حميده جون هم عمر ڇوڪريون گهڻو ڪري وٽن اچي، سندن دل وندرائينديون هيون.

Scanned with CamScanner

هڪ ڏينهن سانجهيءَ جو عثمان پنهنجي ڪوٺڙيءَ ۾ ويٺو، رحيم سان ڳالهائي رهيو هو، پر اڄان ڏيٺو نه ٻاريو هئائين. ڪاري ٻاٽ اونده، هئي. اهڙو ئي ڪارو رنگ عثمان جو به هيو. ڪنهن ڳالهه تي عثمان کلڻ لڳو ته سندس اڇا ڏند اونداهيءَ ۾ اٽين چمڪڻ لڳا جيئن ڪارن ڪڪرن مان ڪنوڻ چمڪندي هجي. انهيءَ وقت رابعه، سعيده کي ڳولهيندي، اندر ڪوٺيءَ ۾ گهڙي آئي، ۽ اونده ۾ صرف اڇن ڏندن جي ليڪ ڏسي ڇرڪي ويئي- ”هاءِ الا.... ڀڪ ئي ڀڪ جن آهي!“ ۽ هوءَ ڇرڪي جيئن واپس موٽڻ لڳي ته عثمان چيو: ”ڪير آن؟“ هن سڪ جو ساهه کنيو. ”اوهه! چاچا، مان رابعه....“ هوءَ ٽپ ڏيئي، ٻاهر هلي ويئي، ۽ هن سوچيو ”هاءِ الا.... چاچا ڪهڙو نه ڪارو آهي....!“ هوءَ مرڪندي، سعيده جن ڏي ٻورچي خاني ۾ هلي ويئي.

وقت گذرندو رهيو- آهستي آهستي عثمان جي ٻيٽن جي جهونگار بند ٿي ويئي.... ۽ رفته رفته سندس اداسي به، جيڪا هن جي ويران اکين مان پيئي ٻکندي هئي. پر سعيده جن جي اکين جا ڪنول اڇا اداس هيا ۽ کين ته ڄڻ دائمي اداسي ملي ويئي هئي.

رابعه هنن جي گهر ايندي ويندي هئي ۽ عثمان ڪڏهن ڪڏهن ته کيس اٽين ڏسندو هو، جو هن کي شرم اچي ويندو هو.

خاتونءَ جي مرڻ کان پوءِ ٽي مهينا گذري ويا، ته عثمان پنهنجي لاءِ رابعه جي گهر ڪئي. ان تي سيني مائٽن کي چڙ لڳي ويئي ۽ کيس انڪار ڪري ڇڏيائون.

سهاڳڻيون جيڪي سندس اڳ زال سان ايتري پيار کي ڏسي، خاتونءَ کي خوش نصيب چئي رهيون هيون، اهي چوڻ لڳيون: ”رابعه جي سگ گهرڻ کان ته ڀلي به نٿو مري!.... پنهنجي سعيده کان به نندي اٿس! ۽ هيئنر ڏيئرن جي پرڻائڻ

جي بجاءِ پنهنجي شاديءَ لاءِ چوندي شرم به ٿئو اچيس - جنهن ڪان سواءِ جيئرو ئي نه رهي سگهندو!"

"ها، اسان جو ته خانونءَ جي ٻيائين سان سر لڳي، پر هينئر ته هنن سان ب۔ پلئه اٽڪائيندي خوف ٿو ٿئي، ته متان وري هو اسان جي ڌيئن کي گار نه ڏيئي ڪڍي." خديجه چيو.

"مرد جي ذات ڪيڏي نه بي وفا آهي! اسان زالون ته سندن مرڻ بعد شاديءَ جو نالو به نه وٺون — ۽ هيءُ ته ڏس! اڃان ٿيو ئي ڪيترو وقت اٿس، ڪيس مٽي ٿيون مهينو ڏ-ي ته مس ٿيو آهي!" زبيده چيو.

عثمان کي به خار لڳي ويئي. رحيم کي چوڻ لڳو، "ڏٺو نه؟ مون کي رابعه جو سڱ نه ٿا ڏين!" ته رحيم چوڻ لڳو، "يار، تون به گهٽائين نٿو! ڇوڪر اڃان ننڍي آهي- ڪاڳوٽ جي رنڙ زال چوين ته سيئي مائٽ هٿ ڏيئي توکي پرڻائين، باقي هيءَ ڳالهه ته ٿيي ئي نٿي!"

عثمان کي رنڙ زال سان پرڻجڻ لاءِ چئي، جنهن رحيم کيس ڪا فحش گار ڏيئي ڪڍي. هو جوش ۾ اچي ڪيترن ئي وڏن ماڻهن جا مثال ڏيڻ لڳو، جن رابعه کان به ننڍين ڇوڪرين سان شادي ڪئي هئي.

سچ ته عثمان به بيوقوف ئي ته هيو. وٽس اهو ٿلهو پڙدو "دولت" ڪٿي هئي، جيڪا سندس پين بيشمار عيبن سان گڏ، پيريءَ جو عيب به ڍڪي ڇڏي ها! رابعه جا ماءُ پيءُ به پلا انڌا ته ڪين هيا، جو ڏسي وائسي ڇوڪريءَ کي کوهه ۾ اڇلين! اهڙو انڌير به ڪٿي ٿيو آهي؟ اولاد هر ڪنهن کي پياري آهي.

رحيم ويچارو، هن جي ايڏي خار ڏسي ڳالهه کي ٽارڻ لاءِ چوڻ لڳو ته "ادا، اڃا پاڇائيءَ کي سٽي ٻه ٽي مهينا مس ٿيا آهن، ڪجهه وقت کان پوءِ مڙيوئي توکي ڪوشش ڪري پرڻائيبو."

عثمان خشمگين اکين سان ڏسي چوڻ لڳو تہ ”واهہ
چڻ تہ مان بہ ڪا زال آهيان، جنهن لاءِ عدت جا ڏينهن گذارڻ
ضروري هجي! تنهنجي ڀاڄائيءَ جو تہ هتي پاڇو بہ نہ رهيو،
باقي مان ڪنهن جي ڪري ايڏي عمر گذاريان تون بہ اصل
کو بيوقوف آهين!“

رحيم چپ چاپ اٿي ٻاهر هليو ويو.

اڄ بہ اهڙي ئي حسين رات هئي! جهڙيءَ رات، چار مهينا
اڳ خاتون خدا ڏي هلي هئي.

ڪالهہ رابعہ جي ماءُ پيءُ سندس مڱڻو اسماعيل جي
پٽ نواز سان ڪري ڇڏيو هو ۽ عثمان کي بہ مڱڻي جي
مجلس ۾ اچڻ جي دعوت ڏني هيائون. عثمان نہ تہ پاڻ ئي
مجلس ۾ شرڪت ڪئي ۽ نہ وري ڏيڻ کي ئي اجازت ڏني
گهر ويٺي مٺن گارين جو ڏوڙيو وسائي ڏنو هيائين، اسماعيل
کي سوني ڪپڙي جو ننڍڙو دڪان هيو ۽ هو رابعہ جي
مڙني مائٽن کان وڌيڪ خوشحال هو. عثمان گهر ويٺو ڪين
گاريون ڏئي رهيو هو تہ، ”ڏسان تہ هن ڳليءَ مان رابعہ کي
پرڻائي ڪيئن ٿا وٺي وڃن،.... سڄي ڳلي خون ۾ نہ رڱي
ڇڏيان .... تہ ڪتي جو .... پٽ ٿيان.“ .... ۽ ڪهڙي طرح بہ
هو ڪنهن نوجوان جي جوش کان گهٽ نہ ويو هو. جهڙي
طرح نوجوان پنهنجي محبوبہ جي هاي وڃڻ تي ”جان جي بازي“
لڳائڻ کان نہ گسندا هيا. اهڙي طرح عثمان بہ رابعہ جي لاءِ
جان جي بازي لڳائي رهيو هو. هو پوڙهو هيو تہ ڇا، سندس
دل تہ اڃا ئي جوان هئي!

عثمان هوندي تہ مائٽي طبيعت جو هوندو هيو پر هينئر
جڏهن مائٽن سندس اها روش ڏٺي، تڏهن حيران ٿي ويا. بس

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

اهو رابعه جو حسن ئي هيو، جنهن کيس ٻيريءَ ۾ خوار خراب ڪيو هو ۽ هو ”جانبازن“ جي قطار ۾ اچي ويو هو. ورنه ڇا لڳي جهيڙو ۽ ڇا عثمان! ڪوڙو ئي نه پئي لڳو!

پورو چنڊ آسمان تي مشڪي رهيو هو ۽ چنڊ جي دل آويز روشنيءَ ۾ هن جون ٽيئي ڏيئر ننڊ ۾ بي خبر ستيون پيون هيون، سندن چهري تي اداسيءَ جي لهر ڇانئجي پيئي هئي ۽ عثمان کٽ تي ويٺو سوچي رهيو هو:

”اڄ خاتون کي مئي چوٿون مهينو گذري چڪو آهي.... ۽ هو اڃان پنهنجي گهر نئين زال نه آڻي سگهيو آهي!“ ۽ ڪالهه رابعه جي مڱڻي سندس سڪل زخمن ۾ رت ڀري ڇڏيو.

اڄ ڀوريون دفعو هو، جو قدرت کيس بيحد سفاڪ نظر آئي! جڏهن خاتون مري ويئي هئي ۽ سندس ٻڌيو گهر بگڙجي ويو هو، تڏهن به کيس خدا سان ايتري شڪايت نه هئي، جيتري اڄ هن جي دل ۾ پيدا ٿي پيئي هئي!

هوا جي پرن تي ڪڇندي، سرنهن جي ڀيني خوشبو سان گڏ، رابعه جي گهر مان دهل جو آواز به اچي رهيو هو. عورتون لاڏا ڳائي رهيون هيون ۽ رات جي خاموشيءَ ۾ سندن نناڍڙا ٽهڪڙا گونجي رهيا هئا، جن عثمان جي دل کي ڇيري ٿي ڇڏيو.

سندس قسمت ڪيتري نه خراب هئي! اڄ هن اڳين ۽ پوين ڏکن کي ياد ڪري روئڻ ٿي چاهيو، مگر سندس اکيون روئڻ کان به پڙ ڪيئي ٻيٺيون.... ۽ هو بيقراريءَ وچان اٿي ٽهلڻ لڳو.

چنڊ ڪڪرن مان ليئو پائي هيٺ ڏٺو ۽ کيس ايترو پريشان ڏسي، طنز طور مشڪڻ لڳو— ”انسان ڪيترو نه بيوفا آهي!“ ان سوچيو.

پاڇو

هوا جي ٻرن تي ڪڇندي، سرنهن جي پيلي خوشبوء سان، دور کان لاڏا ٻه ڪيس ٻڌڻ ۾ پئي آيا ۽ هن کي ڇيڙي رهيا هيا. هو خار وچان پڻ پڻ ڪري، سيني مائٽن کي گاريون ذهن لڳو- آواز تي سندس وڏي ڏيءُ جاڳي پئي ۽ ڪيس پڻ پڻ ڪندو ڏسي وري اکيون بند ڪري ليٽي پئي.

[ماهنامه ”مارئي“، جلد ۱ نمبر ۴، مئي، جون، ۱۹۵۷ع، حيدرآباد.]

SHER ALI CHANDIO
CHANDIA GOTH QASIMABAD
SINDH

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

جوڀن پڄ ٿي ڏينهڙا

هو آتشدان جي قريب ڪرسيءَ تي ويٺو، ڪا ميگزين ڏسي رهيو هو. ڪمري جا سڀ در ۽ دريون بند هئا. مسلسل ٽي ڏينهن لڳاتار برسات پئي هلي، جنهن سردين کي وڌائي ڇڏيو هو. ائين محسوس ٿي رهيو هوس، ڄڻڪ هو ڪنهن برفاني علائقي ۾ مقيم هجي.

هن اوور ڪوٽ جو ڪالر مٿي ڪري پنهنجي ڳلي کي محفوظ ڪيو ۽ آتشدان ۾ ٻه ٽي ڪاٺين جا ٽڪرا وڌا. باهه جا شعلا وري تيزيءَ سان نچڻ لڳا — ديوار تي ٽنگيل گهڙيال ڏهه ٺڪ هنيا، ۽ هن ڪر موڙي اخبار ميز تي رکي ڇڏي — لائيٽر ڪڍي سگريٽ دکايائين — سندس نگاهون وري ڪارنس تي رکيل تصوير تي وڃي کتيون — ۽ هن کان ٿڌو ساهه نڪري ويو —.

هيءَ ياسمين جو پورٽريٽ فوٽو هو. ڀرسان گلدان ۾ رکيل نرگس جا گل سرد هوا ۾ ڪومائجي چڪا هئا — پر فوٽي ۾ ياسمين جون اکيون ساڳيون آلي پر فسون هيون — هنجي اُداسي گهري ٿي وئي. ڪرسيءَ تي ٿي هو نيم دراز سگريٽ جي دونهي کي ڏسڻ لڳو — ۽ اتي ٻه هڪ مدهم، مانوس شڪل ظاهر ٿيڻ لڳي — هو سگريٽ جي نڪرندڙ دونهي کي ڏسندو رهيو — ۽ سوچيندو رهيو ......

ان وقت رضيه پردو پري ڪري اندر ڏٺو، ۽ هنکي ائين سوچ ۾ گم ڏسي سندس چهري تي هلڪي خفگي ڇانئجي وئي-

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

۽ هوءَ خوابگاهه ڏي هلي وئي — هو بدستور سوچيندو رهيو. سندس ذهن آڏو ٻه سال اڳ جا واقعات ايندا ويا.

ٻه سال اڳ، اهڙي ئي سرد رات هئي ۽ اهوئي وقت هو. هو پنهنجي ڪمري ۾ پڙهي رهيو هو. سندس دل پڙهڻ ۾ بالڪل نه لڳي رهي هئي — تفريح جو به وقت نه هو — تنهن هوندي به هو اوور ڪوٽ پائي هيٺ لٿو، ۽ گئريج مان ڪار ڪيي ائين ئي بي مقصد چڪر ڏيڻ لڳو — ڪجهه دير بعد، جڏهن هنجي ڪار پئراڊائيز جي بلند عمارت اڳيان آئي، تڏهن سندس هٿ خودبخود ٻهجي ويا ۽ هو سئنيما هال ۾ داخل ٿي ويو. الائي ڪهڙي فلم هئي، ڪيس اها به ته خبر ڪين هئي! ۽ جڏهن ٽڪيٽ وٺي اندرهال ۾ پهتو تڏهن سندس نگاهه سرسري طور هڪ ڪارين اکين واريءَ ڇوڪريءَ سان ٽڪرائي. ڪيس اهي اکيون بيحد خوبصورت لڳيون.... ۽ هنجي دل ۾ وري انهن اکين کي دوباره ڏسڻ جو چاهه جاڳيو. هن وري ڏٺو، ڇوڪري هينئر پنهنجي ڀرسان ويٺل ٻيءَ ڇوڪريءَ سان ڳالهائي رهي هئي.

ان وقت ئي بتيون گل ٿي ويون ۽ سڄي هال ۾ هلڪو انڌيرو ڇائنجي ويو، ۽ هو پنهنجي سيٽ تي ويهي رهيو.

فلم ڪافي دلچسپ هئي، ليڪن ڏسندي ڏسندي هنجي ذهن آڏو وري اهي ٻه ڪاريون اکيون ابري ٿي آيون. هنجو ڌيان فلم مان هٽي پئي ويو. اف! ڪيتريون نه پرڪشش هيون اهي اکيون! اکيون ته نه هيون، ٻه شراب جا لبريز جام هئا....!

هن اهڙيون اکيون اڳ ڪڏهن به نه ڏٺيون هيون، يا اگر ڏٺيون هيون ته انهن کان ايترو متاثر نه ٿيو هو.

انٽرول ٿيو، ليڪن هن عام لوفرن جيان چالاڪيءَ سان پنهنجي نهاري ان ڇوڪريءَ کي ڏسڻ جي ڪوشش نه ڪئي، ۽ نه فلم ختم ٿيڻ تي هو سندس انتظار ۾ ٻاهر بيهي رهيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

فلم ختم ٿي ۽ هو اٿي گهر هليو ويو، تاهم سندس ذهن آڏو اهي ڪاريون اکيون اچي ٿي ويون .... ۽ هو رات جو دير تائين، جيستائين ڪا ڪيس ننڊ اچي.... انهن ڪارين اکين کي ڏسندو رهيو.

ٻئي ڏينهن جيئن هو ڪاليج کان موٽيو، سوچ ۾ گم، گهر وڃي رهيو هو، ته هن جي بلڪل پرسان هڪ آسماني رنگ جي ڪار اسٽارٽ ٿيڻ لڳي. هو هٽي پري ويو، ڪار جي شيشي مان ڪيس اهي ئي مانوس ٻہ ڪاريون اکيون نظر چڙهيون.... هن حيرانيءَ ۽ اشتياق مان انهن اکين کي ڏٺو. ڪار اسٽارٽ ٿي، تيزيءَ سان ڪنهن طرف هلي وئي.

جڏهن هو پنهنجي بنگلي جو ڦاٽڪ لتاڙي اندر پهتو، تڏهن هن اها آسماني ڪار پورچ ۾ بيٺل ڏٺي.... هو ڪجهه وقت حيران ٿي ويو، ڪيس ڊرائنگ روم مان ٻہ خلاف معمول ڪجهه گوڙ ٻڌڻ ۾ آيو ۽ جڏهن هو پردو پري ڪري اندر داخل ٿيو، ته سامهون صوفي تي خالہ ويٺل نظر آئي. شفيق کي ڏسي هوءَ بي انتها سڪ سان اٿي هن سان ڀاڪر پائي ملي ۽ شڪايت آميز لهجي ۾ چيائين: ”ڏس! تون ته مون ڏي ڪڏهن ٻہ نہ آئين! هيئنر مان تو سان ملڻ آئي آهيان.“ هو خالہ جي ڀاڪر مان آزاد ٿيو، ته پريان نجهہ آيا سان ڪيس اهائي ڪارين اکين واري ڇوڪري ويٺل نظر آئي. اف ڪيڏيون نہ غضبناڪ هيون هن جون ڪاريون اکيون. تڏهن هيءَ خالہ جي ڌيءَ ياسمين هئي هو ته ڪيس سڃاڻي بہ نہ سگهيو — ليڪن هن ياسمين کي ڪالهہ پٿراڊائيز ۾ ڏٺو هو ۽ خالہ اڄ ئي بجي آئي آهي! هن ڏوراپو ڏيندي چيو:

”واهہ خالہ! توهان اسان کي پنهنجي اچڻ جو اطلاع بہ بہ نہ ڏنو ۽ هتي بہ هيئنر آيا آهيو، اصل غير سمجهيو اٿو.“

خالہ کلي ورتو: ”ڪٿي ٻٽ! اسان ته ڪالهہ هتي پهتاسين. مان نہ رات جو ئي ٽي آيس، مگر هو ڇوڪريون وري ياسمين

کي سڀنيما تي وٺي ويون. مون کي به اديءَ وٽ ڪجهه دير ويهڻ ضروري هو، تنهنڪري سوچيم ته سپاڻي وينداسين."

"تڏهن توهان هتي نه رهندؤ؟" هو ماسيءَ سان شڪايت ڪرڻ ۾ ياسمين کي خوش آمديد چوڻ به وساري ويٺو.

"جيئين! سان ڪيئن نه رهندس، باقي توهان سڀ مون کي غيرن ۾ ڏيئي غير ڪري ڇڏيو. ڪيترا دفعا لکيو ماڻهه ته وڪيشن اچي هتي گذار. مگر تون نه اچي نه آئين." خالہ الٽو پاڻ شڪايت ڪري ويئي، ۽ هو محجوب ٿي ويو. سچ پچ ماسي کيس هر خط ۾ بيحد اصرار سان ڪوئيٽا اچڻ لاءِ لکندي هئي.

"هينئر ته نه ڇڏيندي مانس ن، مهينو ته گهٽ ۾ گهٽ رهائيندي مانس،" سندس ماءُ چيو، "الائي ڪيترن سالن کان پوءِ ته آئي آهي." ۽ آپا نجمہ کيس چيو: "پر، تون سيني مهمانن سان مل ته سهي، يا رکو رهڻ لاءِ ٿو اصرار ڪرين!"

هن اڳتي وڌي ياسمين کي خوش آمديد چئي ۽ آپا نجمہ جي پرسان ويهي رهيو. هن جي ذهن ۾ ستن سالن جي ننڍي ياسمين جي تصويرڦري ويئي. جڏهن هو ماسيءَ جن وٽ ڪوئيٽا ويا هئا، تڏهن هو سچو وقت ساڻس وڙهندو هو، ۽ هوءَ روئڻهارڪي ٿي، وڃي ماءُ سان شڪايت ڪندي هئي ته "امان! شفو مون سان وڙهي ٿو." هوءَ خار ۾ سندس سچو نالو به نه وٺندي هئي. ۽ خالہ کيس کلي چوندي هئي ته: "اڙي، مهمانن سان به ڪو وڙهندو آهي؟ وڃين پرچائينس پياءُ کي."

"پر، امان! هينئر هو پنهنجي گهر چو نه ٿو وڃي؟ مان نه ڳالهائيندي سانس." ۽ خالہ کلي ويهندي هئي— ليڪن ٿوريءَ دير کان پوءِ شفيق خود اچي کيس پرچائيندو هيو. پر وري جلد وڙهندو به هيس....

ننڍپڻ جون ڳالهيون ياد ڪري هن جي چپن تي بي ساخته مشڪ ڦهلجي ويئي. هن ڏٺو ته ياسمين هينئر ڏاڍي سٺي ٿي پيئي هئي— سندس اکين ۾ ته سڀ کان وڏيڪ جادو ٻرجي چڪو

ھو!— نئڊي ھوندي ھوءَ پنھنجي ٻيءَ وانگر رنگ جي سفيد تہ ضرور ھوندي ھئي، پر ايتري سٺي نہ ھئي، جيتري ھينئر پئي نظر آئي—! نجم آپا ۽ مندن نئڊيڻ جون ڳالھيون شروع ڪيون ۽ ڊرائينگ روم ۾ سندن ھلڪا ھلڪا ٽھڪ گونججڻ لڳا.

ھن جي خالہ جي شادي ڪوئٽيا جي ھڪ امير، اعجاز خان سان ٿي ھئي ۽ ھوءَ پنھنجن سڀني مائٽن ڪان پري ڪوئيٽا رھندي ھئي. انھيءَ عرصي ۾ صرف ھڪ دفعو شفيق جن ھن سان ڪوئٽہ ماڻ وڃا ھئا، جڏھن شفيق نـون سالن جو ھيو. اعجازخان وٽ وڃي سندس ماسي ھڪ ۾ دفعو مس پنھنجن مائٽن سان ماڻ آئي ھئي جو اعجاز خان ھڪ عجيب سخت گير انسان ھو.

ھن دفعي پنھنجي پيڻ وٽ ھوءَ تقريباً 12 سالن ڪان پوءِ آئي ھئي، ۽ اھو بہ اعجاز خان جي ڀاڻيجيءَ جي شاديءَ ۾ شرڪت ڪرڻ واسطي!

نجم آپا ياسمين کي پنھنجي ڪمري ڏانھن وٺي وئي. خالہ ۽ سندس ماءُ پنھنجين ڳالھين ۾ محو ٿي ويون— شفيق کي خالہ جو پٽ نعيم دوست بڻائڻو پيو، ھـو مئٽرڪ پڙھندو ھيو. شفيق کي سندس ڳالھيون دلچسپ لڳي رھيون ھيون.

شام جو خالہ جن سان نجم ۽ شفيق جي ماءُ بہ اعجاز خان جي ڀاڻيجيءَ جي شاديءَ ۾ شرڪت ڪرڻ ويون.

شفيق جي ماءُ، اعجاز خان کـان ڀيڻ جي پاڻوت رھڻ جي موڪل گھري، تـڏھـن اعجاز خان مشڪي کيس چيو: "ادي بلاشڪ، جيترو وقت وٺي اوترو وقت رھائينس."

شفيق جي ماءُ ايترو تہ خوش ٿي، جو شايد شفيق جي جمڻ تي بہ ڪانہ ٿي ھئي. خبر نہ ھئي تہ اڄ خان ڪيئن راضي ٿيو ھو!

شاديءَ جي گـذرڻ ڪانپوءِ ھو سڀ شفيق جـن جي گھر ھليا آيا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ياسمين زياده تر پنهنجو وقت نجمه سان گڏ گذاريندي هئي ۽ هو نعيم سان. سندس ماءُ ۽ ماسيءَ جي ته خوشيءَ جو ڪو ٺڪاڻو ئي نه هيو. مدت بعد ٻه پيئر پاڻ ۾ مليون هيون. هڪ ڏينهن هو شام جو باغ ۾ ڪيرم کيڏي رهيا هيا. نعيم شفيق جو پارٽنر ٿيو هو ۽ نجمه ياسمين جي — اوچتو نجمه کي آئيس ڪريم کائڻ جو خيال آيو. هن چيو: ”جيڪر هن وقت آئيس ڪريم اچي وڃي ته ڪهڙو نه چڱو ٿئي!“ ”آها، آپا! ڏاڍو سٺو ٿئي“ نعيم تائيد ڪئي.

”چڱو، مان عبدل کي چئي اچان ٿي.“ نجمه اٿي هلي ويئي.

نعيم چوڻ لڳو، ”ادا شفيق! اڄ ته آپا کي هارايون، هينئر سندس پارٽنر به ويو آهي.“ ۽ هن جي وات مان نڪري ويو: ”ياسمين هارائڻ ڪٿي سکيو آهي، نعيم! هوءَ ته پين کي هارائي ڇڏي—“ ”توهين راند ته ڪيو، ڏسجو ته پاڻهي هارائيندي—“ نعيم بظاهر سادگيءَ مان چيو ۽ هو پيئي سوچ ۾ گم ٿي ويا.

نعيم وري اصرار ڪيو — ”ادا شروع ڪر نه راند! نجمه آپا الائي ڪڏهن اچي—“ ۽ شفيق اسٽرائيڪر کڻي جيئن راند کيڏڻ چاهي، تيئن سندس آڱريون هلندي هلندي بيهجي ويون. هن ڪنڌ مٿي کڻي ڏٺو، ياسمين جون نگاهون هن جي هٿ تي وڃي کتيون. ’سرخ نگينې واري منڊي سندس سفيد هٿ ۾ ڪيتري نه سٺي لڳي رهي آهي!‘ هوءَ سوچي رهي هئي. شفيق کي پاڻ ڏانهن متوجه ڏسي هوءَ شرمائجي ويئي ۽ گهٻرائجي نگاهون پري ڪري ڇڏيائين— نجمه اچي ويئي ۽ ڪيس انهيءَ پريشانيءَ کان نجات ملي ويئي. نوڪر آئيس ڪريم کڻي آيو ۽ هو راند ڇڏي آئيس ڪريم کائڻ ۾ لڳي ويا. نعيم پوءِ گهڻو ئي اصرار ڪيو ته وري راند کيون، ليڪن شفيق اٿي هليو ويو— هو پاڻ کي ڪجهه پريشان محسوس ڪري رهيو

هو— اڄ هن جي پوشيده جذبن پردو پري ڪري اکين مان
ليئو پاتو هو—
هفتي گذارڻ کان پوءِ نعيم ڪوٺيءَ هليو ويو، ۽ شفيق
کي امتحان گذارڻ بعد ڪوٺيءَ اچڻ جي دعوت ڏيئي ويو.
خالہ ۽ ياسمين اڄان هتي هيون. شفيق جي ماءُ کي
خان جي انهيءَ خوشيءَ سان ڏنل اجازت تي اطمينان هو، ان
ڪري هن پيءُ کي پاڻ وٽ رهائي ڇڏيو. ليڪن تڏهن به سندس
خالہ پنهنجي رعبدار شوهر جي ناراضگيءَ کان ڊڄندي رهي،
جڏهن نعيم جي خطن مان کيس معلوم ٿيو ته خان سندس نہ
اچڻ تي بلڪل ناراض ناهي، تڏهن کيس اطمينان حاصل ٿيو.
شفيق جي ماءُ به سوچڻ لڳي ته هن دفعي خان الائي ڪيئن
راضي ٿيو آهي! ۽ پوءِ هوءَ پنهنجن خيالن ۾ ڪٿان ڪان
ڪٿي پهچي ويئي.

شفيق ڪاليج کان موٽي، هلڪي هلڪي سيٽي وڄائيندو،
نجمہ جي ڪمري ڏانهن وڃڻ لڳو. نجمہ آپا ۽ سيمي آهستي
آهستي آلاپي رهيون هيون:
”سرتيون جي مان وسهو،
ننڊ ۾ هيريو نيڻ،
جوڀن ڀي ٿي ڏينهڙا....
رانيون جاڳن جي،
سي آءُ ڪندي سيڻ،
جوڀن ڀ ٿي ڏينهڙا....“
ياسمين هر هر اها سٽ آلاپڻ لڳي... شفيق اندر داخل
ٿيو ته هو ٻيئي چپ ٿي ويون.
”ڇو؟ بس ڇو ڪيو؟“ شفيق چيو.
”بس، اسان جي مرضي—!“ نجمہ کلي چيو— ۽ خالہ
جو سڏ ٻڌي، اٿي ٻاهر هلي ويئي— ”رانيون جاڳن جي، سي

آءٌ ڪندي سيڪ- جوين ۽ ٿي ڏينهڙا- جـوين ۽ ٿي ڏينهڙا!"
شفيق بيحد ڏهرائڻ لڳو- ۽ چيائين "ياسمين، توکي اهو بيحد
وڻي ٿو؟"

"بيحد - !" ياسمين محويت مان ورائيو.

شفيق ڪجهه سوچي چوڻ لڳو ته "زندگي بي ثبات
ضرور آهي، سيمي! ليڪن ايتري نه تـون تـه مايوس ٿـي
ڪري ڇڏين-!"

ياسمين گفتگو ڦيري چوڻ لڳي: "اسان جي 'شاهه' جي
شاعريءَ ۾ ڪيتري نه وسعت، ڪيتري نه گهرائي آهي؟ توهان
جو ڪهڙو خيال آهي؟"

"بيشڪ! شاهه هڪ عظيم انسان آهي،" شفيق جـون
اکيون عقيدت جي تاثر کان چمڪڻ لڳيون - ۽ سندس سر
فخر کان بلند ٿي ويو - هن آهستي چيو، "... اسان جو شاهه...
سيمي! هن تي اسان کي فخر آهي، ۽ صرف اسان کي نه، بلڪ
ساريءَ دنيا کي هن جي عظمت تي فخر ڪرڻ گهرجي—"

ايتري ۾ نجمه به اچي ويئي، ۽ هو دير تائين 'شاهه'
تي گفتگو ڪندا رهيا.

اڄ شفيق کي ياسمين جا خيال به معلوم ٿيا - سندس خيال
به خود هن وانگر دلچسپ ۽ بلند هئا.

هن کي محسوس ٿيندو هو ته سيمي آهستي آهستي هن
جي دل تي قبضو ڪري رهي هئي ۽ هو پاڻ کي ڪجهه پريشان
محسوس ڪندو هو. بعض وقت هن کي سيميءَ تي بخيلي وڻي
ويندي هئي. هن ڇو کيس اهو اضطراب ڏنو هو—؟ کيس ڪهڙو
حق هو!

هو سيٽي وڄائيندو هيٺ باغ ۾ لهي آيو. آپا نجمه ۽
سيميءَ جو هٿيي پٽو ڪونه هو- شفيق کي پريان نرگس جي
گلن وٽ ياسمين نظر آئي. هو اڳتي وڌي ويو- هو نرگس جي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

گلن کي ڏسي، وري سيميءَ کي ڏسڻ لڳو- نرگس جي گلن ۾ ياسمين جي اکين ۾ ڪيتري نہ مشابهت هئي!

”ياسمين.... او ياسمين!“ هن ڪيس آهستي سڏيو.

”هون!“

”هي نرگس جا گل تنهنجي اکين سان ڪيڏو نہ مشابهہ آهن!“

۽ سيمي شرمائجي ويئي.

اهي ڏينهن جلد گذري ويا- ياسمين سياڻي وڃي رهي هئي.

منجهند جو ڪاڌي جي ميز تي شفيق خالہ جي روانگيءَ جو پروگرام ٻڌو، تہ دل ٻڏي ويس- ڪاڌي بعد، آپا نجمہ جي ڪمري ۾ وڃڻ جي بجاءِ هو پنهنجي ڪمري ۾ هليو آيو.

شام جو ڪپڙا تبديل ڪرڻ بنان هيٺ باغ ۾ هليو ويو. پريان سيمي سرخ گلاب جي ٻوٽن کي پاڻي ڏيئي رهي هئي. بدستور شگفتہ، ڪيس وڃڻ جو ذرو بہ افسوس نتي ڏنو.... تڏهن بہ سندس اکين ۾ ڪا ڪهاڻي ضرور هئي!.... الائي ڪهڙو جذبو هو؟..... هو اهو سوچيندو هيڏانهن وڌي آيو.

”سيمي! تون سياڻي وڃي رهي آهين نہ؟“

”ها-“ سيميءَ مختصر جواب ڏنو.

شفيق کي اڄ سندس اکين ۾ هلڪي اداسي نظر آئي.

”مان هنن نرگس جي گلن ڏانهن ڏسندس، سيمي! جڏهن مون کي تنهنجي ياد ايندي-“ شفيق اداسيءَ سان چيو.

”ها! پوءِ- پوءِ تہ توکي منهنجي هجڻ يا نہ هجڻ جو فرق ئي نہ محسوس ٿيندو-“ سيميءَ هن جي اداسي دور ڪرڻ خاطر کلي چيو.

۽ آپا نجمہ اچي چيو: ”اڙي، شفيق! تون ڪپڙا بدلائي جلد اچ تہ ڪجھ شاپنگ ڪرڻ هلون-“ ۽ هو هلڪي سيٽي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

وڇائيندو وري مٿي چڙهي ويو.
خالہ جن لاءِ ڪافي سامان خريد ڪرڻ کان پوءِ جڏهن،
نجمہ شفيق کي گهر هلڻ لاءِ چيو، تڏهن ڪيس خيال آيو تہ
هن کي بہ نعيم لاءِ ڪجهہ وٺڻ گهرجي! سچ تہ هو ڪيترو
نہ ڪنجوس ٿي ويو هو- هن جي ماءُ خالہ جي گهر اچڻ جي
خوشيءَ ۾، سندس مصرف جون ڪيتريون چيزون تحفي طور
ڏنيون ۽ آپا نجمہ ياسمين لاءِ پرس، ساڙهي ۽ پيو الائي ڇا ڇا
ورتو هو- هن نعيم لاءِ ڪرڪيٽ جو مڪمل سيٽ ورتو.
گهر پهچي نجمہ هن کان پڇيو: "تو ياسمين لاءِ ڪجهہ بہ نہ
ورتو--؟"
"اوهہ! مون کان تہ وسري ويو- پر، تو بہ تہ نعيم لاءِ
ڪجهہ نہ ورتو آهي--"
"ها، مان هن لاءِ چيوگم ۽ چاڪليٽ ورتا آهن."
هو چپ ٿي ويو.... 'سيميءَ منهنجو ڪون ڪسي ورتو
آهي.... ان کان پوءِ پيو ڪجهہ ڏيڻ جي گنجائش ئي ڪٿي
هئي!' هن سوچيو.

صبح جو جڏهن ياسمين سامان بند ڪري رهي هئي،
تڏهن هن نعيم لاءِ ڪرڪيٽ جو سيٽ آڻي کيس ڏنو-- سيمي
کلي چوڻ لڳي:
"مٺان نعيم اهو تحفو خالہ طرفان نہ سمجهي، بهتر تہ
لکي ڏي، ورنہ اوهان جا پئسا مفت ضايع ٿيندا--"
هو کلي ويٺو ۽ ڪجهہ سوچي چيائين "چڱو!"
پين ڪڍي، هن بہ چار اکر ڪاغذ تي لکيا ۽ ڪاغذ
ٺهہ ڪري ياسمين ڏانهن وڌيو. "اچي وٺ! ليڪن پڙهج تون-"
سيمي بي‌خياليءَ مان ڪاغذ وٺي پرس ۾ وجهي ڇڏيو.
ٽرين جو ٽائيم ٿي ويو هو. ماسي سيني کان موڪلائي
کين ڪوڏيئڻا اچڻ لاءِ گهڻو اصرار ڪيو- نجمہ ۽ شفيق کين

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

استيشن تي ڇڏڻ هاما.

ياسمين جن ڪوئيٽا پهچي ويون- نعيم کي ڪرڪيٽ جو سيٽ ڏيڻ وقت ڪيس شفيق جو ڏنل ڪاغذ ياد اچي ويو. پر هن چيو هو تہ 'تون پڙهج!'

ڪاغذ پرس مان ڪڍي هن کوليو- لکيل هو:

"سيمي!"

"مون کي توسان سخت شڪايت آهي. تون آئينده منهنجي زندگيءَ جو سڪون کسي هلي وئينءَ... تنهنجين اکين مون کي اها سزا ڇو ڏني؟....مون کي توسان شڪايت آهي-شفيق"

هنن مختصر لفظن ۾ ڪيڏي نہ وسعت هئي! ۽ سيميءَ جي خميده لبن تي فاخرانہ مرڪ ڇانئجي وئي.

هن دفعي خالہ وٽ ڪوئيٽا نہ وڃڻ معنيٰ خالہ سان قطع تعلق ڪرڻ هيو. شفيق جي وڪيشن نزديڪ هئي ۽ وڪيشن تي سندن ڪوئيٽا وڃڻ جو خيال هيو. نعيم کيس خطن ۾ ايڏانهن اچڻ لاءِ لکندو هيو تہ کهڙيءَ تاريخ توهين ايندا. هو پنهنجا ٺاهيل پروگرام بہ کيس لکي ٻڌائيندو هو تہ 'ٽي ڏينهن زيارت ۾ پڪنڪ ڪرڻ وينداسون، هڪ ڏينهن هنا ڊيم تي هلنداسون، ۽ ڪرڪيٽ گهر جي سامهون واري گرائونڊ ۾ کيڏينداسون' وغيره وغيره.

شفيق سندس خط پڙهي ڪاڏي ويهندو هو.

آخرڪار امتحان ختم ٿيا ۽ کيس موڪل ملي. ليڪن ڪجهہ اهڙو اتفاق ٿيو، جو شفيق جي سڄي موڪل ائين گذري ويئي- هن دفعي مليريا سندن گهر ۾ اهڙو تہ سهي سنيري آئي، جو اڃا هڪ مس خوش ٿيو ٿي تہ ٻيو بيمار. شفيق کي ماءُ ائين چئي پيئي روڪيندي رهي تہ، هيءُ خوش ٿئي تہ سڀ گڏجي هلنداسون- ۽ موڪلن جي آخرين ڏينهن ۾ خود شفيق پاڻ بيمار ٿي پيو ۽ موڪل ائين گذري ويئي!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هن دفعي ماسيءَ نہ مجبوري ڏسي شڪايت نہ ڪئي، مگر شفيق کي نعيم جو پرچائڻ ڏاڍو ڏکيو ٿي پيو. سندس هر خط ۾ شڪايت لکيل هوندي هئي تہ ”توهان نہ آيا، ۽ هتي اسان جا سڀ پروگرام خراب ٿي ويا. مان آپا سان ڏهن ڏينهن جي شرط بہ رکي هئي. آپا چوندي هئي تہ، توهان هميشه بهاني باز آهيو. توهان نہ ايندا. توهان نہ صرف انتظار ڪرائي ڇاڏيو. توهان کي ڪنهن جي انتظار جي ڪهڙي پرواهہ! سو توهان ڪڏهن نہ ايندا. ليڪن مان چوندو هيس تہ توهان ضرور ايندا، ۽ هينئر، هن دفعي توهان نہ اچي، پنهنجي پروگرامن سان گڏ منهنجي ڏهن رپين جو نقصان ڪيو. ان سان گڏ آپا جي مذاق جو شڪار بہ بڻجڻو پيو،“ وغيره مس مس هو نعيم کي راضي ڪري سگهيو ۽ هڪ خوبصورت پين پارسل ڪري، ان شرط هارائڻ جو عيوض موڪلي، ساڍس ايندڙ موڪلن ۾ اچڻ جو پڪو انجام ڪيو- تڏهن مس مس نعيم جا شڪايت آميز خط بند ٿيا.

مئي جي گرم منجهند هئي. هو پنهنجي ڪمري ۾ ويٺو پڙهي رهيو هو، تہ دفعتاً ٻاهر ڪنهن سڏ ڪيو. نوڪر سڀ پنهنجن ڪوارٽرن ۾ ستا پيا هيا. هو جلد هيٺ لهي آيو- تار واري کيس تار ڏني ۽ تار پڙهي هن جي اکين اڳيان اوندهہ اچي ويئي. ”اوهہ، خدا...... ائين ڪيئن ٿي سگهي ٿو“ هو بمشڪل اندر پهتو.

”ڪنهن جي تار آهي؟“ هن جي ماءُ سندس بدحواسيءَ کان خوفزده ٿي پڇيو. هو ڏانهنس تار وڌائي، صوفي تي ان ٿڪل مسافر وانگر ڪري پيو، جنهن جو سڀ ڪجهہ برباد ٿي چڪو هو.

تار پڙهي سندس ماءُ کان بہ بي ساختہ چيٽ نڪري ويئي- ”يا خدا! ياسمين مري وئي....!“ اهي اکر اعتبار ڪرڻ جهڙا ڪٿي هيا؟ سڄي گهر تي غم جي لهر ڇانئجي ويئي، ۽ هو

ان وقت ٿي ڪوئيٽا وڃڻ لاءِ تيار ٿيا.

هو تڏهن وڃي رهيو هو، جڏهن ڪنهن جي ڪنهن جـون اکيون انتظار ڪري، ٿڪجي، بند ٿي چڪيون هيون.... ڏيڍن ۾ ٿي هن کي سخت بخار اچي ويو ۽ مسلسل ٽي ڏينهن غش ۾ ئي هو. آخرين دفعو به هو اهي بند ٿيل اکيون نه ڏسي سگهيو. آخرڪار بخار لهي ويو – ليڪن ياسمين موٽي نه آئي. هينئر اهي نشيليون اکيون ڪٿي؟ ڪنهن هنن جو جادو کسيو هو....؟ ڇا، هوءَ واقعي مري وئي....؟ ڇا، ڪوئي ايترو جوان موت به مرندو آهي؟ هيءَ ڪير هو، جنهن هن جي سڪون جي اها رهي کهي دولت به کسي ڇڏي هئي!

شفيق کي نعيم جا اهي اکر ياد اچي ويا ته آپا چوندي آهي ته 'توهان نه رڳو انتظار ڪرائي ڄاڻو، توهان کي ڪنهن جي انتظار جي ڪهڙي پرواهه....' سچ هن جي انتظار کان ٿڪجي ستارن جي دنيا ۾ هلي وئي ۽ اهي پرفسون ڪاريون اکيون سندس انتظار ڪري ٿڪجي بند ٿي ويون.... ۽ هو نه آيو.... اوهه!... "تون ٿورو ته ترسين ها.... تون ڇو نه ترسينءَ.... تون ڇو هلي وئينءَ... ياسمين.... او ياسمين!...."

سندس اکيون آليون ٿي ويون.

آخر ڪجهه وقت رهي، هو ڪراچيءَ واپس آيا. ليڪن هن جو زخم نه ڇٽو. سمورو وقت هن جي اکين آڏو اهي ئي ڪاريون اکيون ڦرنديون هيون.... ڪاليج ويندو هو، ليڪن پڙهي نه سگهندو هو. جڏهن ڪتاب کولي پڙهندو هو تڏهن هر سٽ تي ڪيس لکيل نظر ايندو هو ته 'توهان نه صرف انتظار ڪرائي ڄاڻو، توهان کي ڪنهن جي انتظار جي ڪهڙي پرواهه....' ۽ آخرڪار هو فيل ٿي پيو. هن جي وڌندڙ اداسيءَ جو سبب نه سڀ کي معلوم هو، ليڪن ڪوئي ڪري ئي ڇا ٿي سگهيو؟ هڪ ڏينهن وري ڪوئيٽا کان خالهه آئي ۽ هن کي

شاديءَ لاءِ اصرار ڪرڻ لڳي. هو روئي ويٺو – ۽ ماسي پنهنجا ڳوڙها لڪائي، هن جا ڳوڙها اگهي، چوڻ لڳي: ”جيئڻ! ائين مري وڃڻ ڪڏهن ٺهي؟ ڏس! صبر ڪر، منهنجي اها آس پوري ڪر، نہ تہ مان بہ روئي ويهندي سانءِ —“

پر هو چپ چاپ ويٺو رهيو.

”مون ڪي اديءَ تنهنجي لاءِ لکيو، نڌهن نہ مان آئي آهيان.... ڏس! هينئر سيالو ٿي.... ۽ مون ڪي ڏک نہ ڏي —“ ۽ ماسي بہ روئي ويٺي.

ڪجهہ ڏينهن کان پوءِ رضيہ هن جي زندگيءَ ۾ داخل ٿي ويئي.

انهيءَ واقعي کي ٻہ سال گذري چڪا هئا، ليڪن هو اڄ تائين ڪجهہ بہ نہ نہ وساري سگهيو هو!

گهڙيال يارهن جا ٽڪ هنيا، ۽ هن جو تصور ٽٽي پيو.... ڪهاڻي بہ ختم ٿي چڪي هئي! اڳتي سوچڻ جي قابل ڳالهہ بہ نہ هئي....!!

هو ڪر موڙي اٿي ويٺو. ۽ هن کان هڪ لنبي آهہ نڪري ويئي.... ۽ هڪ هلڪو آلاپ هن جي ڪنن ۾ وڄڻ لڳو:

”رانيون جاڳن جي، سي آهہ ڪندي سيڻ، جوين ٻہ ٿي ڏينهڙا....“

سچ پچ سيمي هن کي رانين جو اوجاڳو ڏيئي هلي ويئي هئي.... هن ڪيترو نہ سچ چيو هو!

”رانيون جاڳن جي،
سي آهہ ڪندي سيڻ....“

کيس ياد آيو، جڏهن هن سيميءَ کي چيو هو تہ.... ’ها، پوءِ توکي انهيءَ حالت ۾ منهنجي هجڻ نہ هجڻ جو فرق ٿي

محسوس نہ ٿيندو—'

"ڪاش تون اچ ڏسين... تہ مان تنهنجي نہ هجڻ جو ڪيڏو نہ فرق محسوس ڪيو آهي..." شفيق ٿڌو ساهہ ڀري، آهستي چيو... ۽ بتي وسائي، مدهم سيٽي وڄائيندو، خوابگاهہ ڏي هليو ويو.

["مارئي"، جولاءِ- ١٩٥٧ع]

SHER ALI CHANDIO
SINDH
CHANDIA GOTH QASIMABAD

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

بيشرم ڪير؟

”ڪيترا گهرجني؟“

هن اڪيون مٿي ڪيون، سندس چهري ڏانهن نهاريو، جنهن تي واپارين جهڙي پختگي ظاهر هئي. هوءَ ڪجهه مايوس ۽ حيران ٿي ويئي، پر وري به دل پڪي ڪري چيائين:

”جيترا تون ڏين-“

هن چرمي پٽون کولي پنجين پنجين جا ٻه نوٽ ڪڍي ڏانهنس وڌايا.

”اڇي وٽ-“ ۽ ڏهن رپين کي ڏسي هن کان ٽڏو ساهه پرجي ويو، مصنوعي مرڪ سان چيائين:

”رهڻ ڏيو، مون وٽ اڃا ڪافي پيسو آهي. مان اوهان سان پيائي رکي، پيسا ڦرڻ نٿي چاهيان-“

۽ خوشيءَ جي ڪڙ ڪڙ ڪندا نوٽ باآساني چرمي پٽونءَ ۾ پهچي ويا، ۽ اسلم جي ذهن ۾ ڪجهه ننڍڙا ننڍڙا اخراجات اڀري آيا- مثلاً هن ڏهن رپين سان سندس فوزيءَ جو بوٽ ٺي خريد ڪري سگهجي پيو.... هو مطمئن دل سان اٿي ڪڙو ٿيو. يڪايڪ هن کي ڪجهه ياد آيو ۽ گهر ۾ هيڏي هوڏي نهاريندي چيائين:

”سعيد ڪٿي آهي؟“

زبيده طنزيه مرڪ سان ڏانهنس نهاري، آڱر جو اشارو ڪيو، جتي ورانڊي جي ڪنڊ ۾ هو ڀڳل ٽٽل رانديڪن سان کيڏي رهيو هو.

”هون! راند ٿو ڪري - چڱو، ڀلي ويٺو ڪري، مون کي هينئر ٽڪڙو ڪم آهي. هينئر وڃان ٿو، وري ٻئي دفعي ايندس“

چئي، هن وڃڻ لاءِ وک وڌائي، ته سعيد ڏانهس ڊوڙندو آيو ۽ چوڻ لڳو: "بابا، ماستر ٿو چوي ته ٻه رپيا ڪٽي اچ ته سليٽ ڪتاب وٺي ڏيانءِ، نه ته اسڪول مان نڪري وڃ!"

"چڱو، توکي مان آڻي ڏيندس،" هن کيس چيو ۽ پوءِ زبيده ڏي منهن ڪري چيائين: "چڱو! مان وڃان ٿو، خدا نگهبان اٿيئي."

۽ هوءَ ڪوشش جي باوجود کيس ڪجهه به نه چئي سگهي. دروازو زور سان کلي وري بند ٿيو، هو هليو ويو ۽ هن جي اکين ۾ آنسو پرجي آيا.

هوءَ ڪيتري دير تائين پنهنجي قسمت جي ڪارڻ کي اکين جي آب سان ڌوئڻ جي ناڪام ڪوشش ڪندي رهي ۽ ننڍڙو سعيد کيس روئندو ڏسي حيرانگيءَ ۽ ڊپ جي ملي جلي ڪيفيت سان ڏانهنس ڏسڻ لڳو!

"امان، تون روئين ڇو ٿي؟ بابا توسان وڙهيو ڇا؟" سعيد اداس نوع ۾ پڇيو.

زبيده کان چرڪ پرجي ويو. "نه نه، مان ڪٿي ٿي روئان! تون وڃي راند ڪر، شاباس!" هن پوتيءَ جي پلئه سان اکيون اگهندي چيو.

سعيد مات ڪري پري وڃي ويهي رهيو. هن جو ننڍڙو دماغ سوچ ۾ پئجي ويو، ليڪن ڪابه صاف ۽ سلجهيل ڳالهه هن جي دماغ ۾ نه اچي سگهي.

زبيده اٿي، گهر جي ڪم ڪار کي لڳي ويئي. هوءَ سوچڻ لڳي.... هيترو رنو اٿم، پر ڪوبه ته فرق ڪونه پيو، منهنجا ڳوڙها منهنجي قسمت جي سياهي ذري به نه ڌوئي سگهيا آهن-؟ پوءِ هينئر ڇا لاءِ روئڻ گهرجيم! هينئر ته سعيد به مون کي روئندو ڏسي آداس ٿي وڃي ٿو، ڪم از ڪم هن کي ته مان مايوس ٿيڻ نه ڏيان-! ۽ دير تائين سندس دماغ بي ربط ۽ مايوس خيالن جو آماجگاه بڻيو رهيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هن جي زندگيءَ مان بهار تہ تڏهين ئي موڪلائي ويو هو، جڏهن هو ساجده کي پنهنجي ئي زال بڻائي وٺي آيو هو، ليڪن تڏهن بہ اميدن کيس مايوس ٿيڻ نہ ڏنو هو. هن سوچيو هو تہ جنهن دولت ۽ عشرت جي اڳي هوءَ اڪيلي مالڪ هوندي هئي، ان جو هينئر ٻيو ڀائيوار بہ پيدا ٿيو هو- ليڪن سندس مٿي حڪومت ڪسجي وينديءَ، اها کيس اميد نہ هئي!!

۽ پوءِ سعيد جون حرڪتون ساجده جي اکين ۾ ڪنڊو بڻجي چڀڻ لڳيون هيون .... پوءِ، جنهن سعيد کي اڳي پيءُ وٽان پيار ملندو هو، ان کي وٽانئس صرف ڌمڪيون ملڻ لڳيون. آخرڪار هو ۽ زبيده وڏي حويليءَ مان نڪري، پر واري ننڍڙي گهر ۾ رهڻ لڳا هئا!

تڏهن اسلم کيس وچڻ وقت چيو هو:

”زبي! منهنجو ساٿ نوسان آهي. بس، ڇا ڪريان، ساجده بہ عجيب ڇيڙاڪ ٿي پيئي آهي. ڊاڪٽر چيو تہ هوءَ حامله آهي، سندس گهڻو خيال رکندا. نہ تہ مان هن جي انهيءَ صلاح کي ڪونہ مڃان ها تہ ڪو تون اڪيلي وڃي رهہ! مڙيوئي ڪجهہ وقت ڪان پوءِ توکي پاڻ سان وري گڏ رهائيندس.“

۽ زبيده مايوسين جي اٿاهہ لهرن ۾ لڙهندي، وڃي جدا ويٺي- اسلم هينئر کيس هر مهيني جي شروعات ۾ گهر جي خرچ لاءِ ڪافي پيسو ڏيندو هو ۽ زبيده اُداس اُداس پنهنجي حال تي شاڪر زندگي گذاريندي رهندي هئي.

انهن ڏينهن ۾ اسلم کي واپار جي سلسلي ۾ ڪجهہ روپين جي ضرورت محسوس ٿي ۽ هن زبيده تي زور آندو تہ هوءَ پنهنجن عزيزن مان ڪنهن وٽان کيس ٻہ هزار روپيا قرض طور وٺي ڏئي.

هيءُ موقعو سندس دل وٺڻ لاءِ سٺو هو، اهو سوچي زبيده ڪوشش ڪري مڙيوئي هڪ هزار روپيا کيس قرض طور وٺي ڏنا.

اسلم واپار شروع ڪيو جنهن ۾ اميد ڪان وڌيڪ هن کي فائدو ٿيو.

فوزيءَ جي ڇهن ڪان پوءِ ساجده جو ناز اچا به وڌي ويو ۽ اسلم ڪان سندس دلجوئين ڪندي زبيده بلڪل وسري ويئي. پر وري به هن ڪيس خرچ ڏيڻ بند نه ڪيو هو. جيئن مهيني جي شروعات ۾ هو پنهنجن نوڪرن لاءِ پگهار ڪڍندو هو، تيئن زبيده لاءِ به ڪڍندو هو. فرق صرف ايترو هو ته زبيده پاڻ پگهار وٺڻ نه ايندي هئي بلڪ هو خود ڪيس ڏيئي ويندو هو. ساري مهيني ۾ اهو هڪ ڏينهن هن زبيده ڏي وڃڻ لاءِ وقف ڪيو هو.

پر پوءِ جيئن جيئن فوزي وڏي ٿيندي ويئي، تيئن سندس اخراجات وڌندا ويا، ۽ نتيجي طور ڪيس زبيده جو درماه خرچ گهٽائڻ ڪان سواءِ ٻيو رستو نظر نه آيو. ۽ گهٽجي گهٽجي، آخر اهو چند هڪ ڏينهن صفا غروب ٿي ويو، ۽ زبيده جي زندگيءَ ۾ آماس جهڙيون اونداهيون اچي ويون.

سندس درماهه خرچ جنهن مان هوءَ اسلم جي نوڪرن جهڙو گذر ڪندي هئي، ان جي بند ٿيڻ کان وڌيڪ کيس انهن هڪ هزار روپين جي فڪر ورايو، جيڪي هن اسلم کي قرض طور وٺي ڏنا هئا.

آخر هڪ ڏينهن هوءَ دل جهلي وڏيءَ حويليءَ ڏي هلي ويئي، جتي اڳي سندس راڄ هوندو هو. اتي اڄ ساجده راڻي بڻي ويٺي هئي ۽ ساجده کي ڏسي هن جي زخمن ۾ ڄڻ نئون رت پرجي آيو. ساجده سائس ڪيڏي نه بي انصافي ڪئي هئي.

اسلم جي خيالن موجب هوءَ نئينءَ تهذيب ڪان واقف هئي. ڪيس لباس پهرڻ جو طريقو ايندو هو، هن جي پسند ايرانين جهڙي نفاست پري هوندي هئي ۽ سڀ ڪان وڌيڪ نه هوءَ اسلم جي دل ڪسي سگهي هئي، ۽ سندس اکين تي اهڙي پٽي ٻڌي ڇڏي هئائين، جو ڪيس ساجده ڪان سواءِ ٻيو ڪجهه به نظر

نه ايندو هو نه زبيده ۽ نه سعيد! ساجده کيس ڏسي ڇرڪ پريو- ۽ پوءِ نئين تهذيب جي لاڏليءَ کيس بنان تمهيد جي چيو:
"ڇو آئي آهين؟"

"اسلم ۾ ڪم آهي-" زبيده مجروح دل سان ورائيو، ۽ سندس ڪمري ڏانهن وڃڻ لڳي.

"ترس! مان کيس هتي سڏي ٿي اچان." ساجده تڪڙو اُٿي وڃي ويٺي. اسلم آيو ته ساجده کيس قرض ياد ڏياريو ۽ واپس ڏيڻ لاءِ چيو، تڏهن کيس ٥٠٠ رپيا اڌرو ته بچڙو منهن ڪري ڏنائين، جيئن ڪنهن کي ڪنهن قبيح صورت جي طوائف ملي وڃي ۽ سندس معاوضو صورت کان وڌيڪ ڏيڻ ڏکيو لڳي! هوءَ سندس نوع ڏسي، کيس وڌيڪ ڌن سون لاءِ ڪجهه نه چئي سگهي، ۽ آئي پنهنجي گهر هلي آئي.

زبيده پيسا مالڪن کي پهچايا ۽ باقي رقم ڪجهه ڏينهن بعد ڏيڻ جو واعدو ڪيو. هينئر زائد رقم اسلم وٽان ملڻ بيڪار هئي.

انهن پيسن گهري وٺڻ کان پوءِ اسلم هن کان گهڻو بدظن ٿي ويو. ساجده جي چوڻ موجب اهي پيسا هُن جا ڏوروئي هئا اهي ته زبيده اسلم جي پيسن مان ڏي بچائيندي آئي هئي، تنهن ڪري کيس هينئر انهن پيسن وٺڻ جو ته ذرو به حق ڪين هو!

هڪ ڏينهن الائي ڪيئن اسلم پلجي هن جي گهر اچي نڪتو، ۽ ڪائنس پيسن لاءِ پڇيائين ته ڪيترا گهرجني. هوءَ ڪجهه حيران ۽ مايوس ٿي ويٺي. اهو ته کيس معلوم هو نه باقي ٽي سو رپيا قرض ۾ ڏنا آهن ۽ درماهه وظيفو به مقرر هو، ليڪن قرض ته کيس ياد به ڪونه هو! ماهيانو وظيفو به آنهيءَ گهڙي ڪري بند ٿي چڪو هو. تنهنڪري هن کيس صرف ١٠ رپيه ڏنا، جي هن زهرخند مشڪ سان کيس واپس ڪيا. هو مطمئن دل سان اٿي کڙو ٿيو، ڇو ڪنهن جي دل ڏکوئي ۽

نہ هٽائين!

زبيده سوچڻ لڳي تہ منهنجي مضراب هستيءَ کي اڃا باقي ڪهڙيءَ ضرب جو انتظار آهي، جيڪو اُن کي هميشہ لاءِ خاموش ڪندو!

ڪيس ياد آيو، جڏهن هن جو پيءُ راهي عدم ٿيو هو، تہ سندس پاءُ عزيز هن جي شادي ايترو تہ جلد ڪري پنهنجي مٿان ڳرو بوجهو لاٿو، جو برادريءَ جا ماڻهو ڏنـدين آڱريون ڏيڻ لڳا هئا. اسلم جون عادتون بہ ڪنهن کان ڳجهيون ڪين هيون، ليڪن دولت سندس سڀ عيب ڍڪي ڇڏيا هئا! هوءَ اسلم جي رفيقہ بڻجي ويئي، اهو سندس ارمانن جو پهريون موت هو ۽ پوءِ شڪستون سلسلي وار شروع ٿي ويون هيون.

جيستائين هوءَ نئين ڪنوار هئي، تيستائين اسلم جو قدم ثابت رهيو، ۽ پوءِ هو پنهنجي اڳينءَ راهہ تي گامزن ٿي ويو. زبيده ڪيس سڌيءَ راهہ تي آڻڻ جون اڻ ٿڪ ڪوششون ڪيون، ليڪن اسلم جيئن ٿڌ نيئن وڌ. ويو ڪانئس پري ٿيندو، ۽ نيٺ هڪ ڏينهن زبيده جي سمجهاڻيءَ تي ڪيس چٽي ڏنائين:

”مون کي پنهنجي خيالن جو عڪس تو ۾ نہ ملي سگهيو. مان وڏو بدنصيب آهيان. جنهن گهر ۾ سڪون نہ ملي اهو جهنم کان بہ وڌيڪ بدتر آهي. زبي! تون منهنجي زندگيءَ کي بدمزه ڪرڻ جي ڪوشش نہ ڪر، ان جو نتيجو خراب نڪرندو. مجان تو تہ تنهنجي زندگي بہ تباهہ ٿي، پر جيڪو خود تباهہ ٿيو هجي اهو ٻئي جي مدد ڪهڙي ٿو ڪري سگهي!“

زبيده جا سڀ امنگ سرد ٿي ويا هئا. اسلم جهنگلي نہ هو، جاهل نہ هو، لهذا هن ڪيس بدشد ڳالهائڻ جي بجاءِ ۽ جهڳڙي ڪرڻ کان سواءِ پنهنجي دل جو سمورو خيال هن اڳيان ظاهر ڪري ڇڏيو. جنهن زبيده جي اميدن کي موت جي ننڊ سمهاري ڇڏيو.

اسلم ڪيس چيو هو تہ هن کي هن جهڙيون شوهر پرست

عورتون هرگز پسند ڪيائون، جهڙي پنهنجي شوهر کي مجازي خدا ڪري ڏسن. ”مون کي انهن کان سخت نفرت آهي، نون گهر جو انتظام رکي چاهن ٿي، ليڪن زندگي صرف گهر تائين محدود نه ڪيئي، مون کي شاديءَ کان اڳ تنهنجي خيالن جي خبر نه هئي نه نه تو سان ڪڏهن به ظلم هرگز نه ڪريان ها!“

۽ آخر جڏهن هوءَ سندس زندگيءَ جي راهن تي سچو ۽ صحيح معنيٰ ۾ ساٿي نه بڻجي سگهي، تڏهن هو ڪالٿس دامن ڇڏائي اڳتي وڌي ويو، ۽ زبيده پنهنجي زندگيءَ جي راه ۾ پکڙيل ڪنڊن کي ڏسندي رهجي وئي....

* * *

اسلم کان زبيده وسري وئي، ليڪن زبيده کي هڪ نه وساري سگهي!

ناچار هي راهه نه ڏسي زبيده پاڙي اوڙي جا ڪپڙا وٺي مشين تي سلائي ڪرڻ لڳي. رات ڏينهن سخت محنت ڪندي هئي، تڏهن مس وڃي اونرو پيسو حاصل ٿيندو هيس جو پاڻ کائي ۽ ٻن مون جي قرض لاهه به ڪجهه جمع ڪري سگهي.

زبيده کي سلائي ڪندو ڏسي سڄي برادري ۾ چوپچو بڻجي وئي. هڏي وڏي خاندان جي ڌيءَ ۽ نوڻهن، ۽ اڄ هوءَ معمولي ماڻهن جا ڪپڙا سبي پيٽ گذران ڪري رهي هئي! ڪيترن کي سندس قسمت تي افسوس ٿيندو هو ته دولتمند پيءَ جي ڌي ۽ مالدار مڙس جي زال ٿي ڪري به زبيده کي سک نصيب نه ٿي سگهيو! قسمت جي ڪالهه هئي، نه ته ڪيترو ڪنهن جي سک کي ريتي سگهي!

* * *

”تڏهن مان ماڻهن کان جهڙو پڌو هيو، سو غلط ڪوڙ

هو؟“ ڪنڌ مٿي ڪئي ڏسڻ ڪان سواءِ زبيده ڪي سندس آواز مان سخت غصي جو احساس ٿيو. هن اطمينان سان مشين هلائيندي چيو:

”ها! ماڻهو ڪوڙ ٿو ڳالهائيندا.“

”نڌهن ائين پورهيو ڪري مون کي بدنام ڪرڻ ٿي چاهين، ته مان توکي خرچ نٿو ڏيان! ڪجهه، ته منهنجي عزت جو به خيال ڪر، ماڻهو ڇا چوندا، ته وڏن ماڻهن جون زالون ائين پورهيو ڪري گذران ٿيون ڪن؟“

”توهان کي اها بدنامي پنهنجي ڇو سمجهڻ گهرجي. جڏهن توهان منهنجي راهه کان الڳ ٿي ويا ته پوءِ مون کي پنهنجي ۽ سعيد جي پيٽ جي باهه وسائڻ لاءِ اگر شريفاڻو پورهيو ڪرڻو پيو ته ان ۾ ڪهڙي قباحت آهي. آخر به مون کي خدا اڳيان پاڻ کي اهڙو لاچار ڏيکارڻ ته ضروري ڪونهي!“ زبيده اطمينان سان چيو.

۽ اسلم کي ڄڻ چڻنگ لڳي وئي، غصي مان چيائين:

”اِهو جو پئسو جمع ڪيو اٿئي، ان مان گذر ڇو نٿي ڪرين! ائين خاندان جي عزت ٻوڙيندي شرم نٿو اچئي—“

۽ زبيده چپ چاپ ٻڌي ڪٽي ڪنڌ هيٺ ڪيو. هن جي ويران اکين ۾ وري آنسو لرزي رهيا هئا، اسلم کيس چپ ڏسي چوڻ لڳو:

”مون کان ته گهٽوئي پئسو رهڻ هڻ ٻهاني ورتو اٿئي، هينئر وري مون کي بدنام ڪرڻ لاءِ اهو نمونو اختيار ڪرڻ ڪان ته ٻڌي مرهن ها ته بهتر هوا وڃ، وڃي جهنم ۾ پئو! منهنجو ڇا! بيشرم ڪٿي جي....“ ۽ هو غصي ۾ پڻ پڻ ڪندو ٻاهر هليو ويو.

زبيده جي ويران زندگي وري ڳوڙهن سان ٽمٽار ٿي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

وٺي! اسلم سندس پورهٽي کي نفرت جي نگاهه سان ڇو ٿي ڏٺو؟... سندس ته هر خيال عجيب هو، ۽ هوءَ سوچڻ لڳي ته اگر اها بيشرمي آهي ته بيشرم ڪير؟ اسلم يا مان؟ .... ۽ اگر مان، ته مون کي الهيءَ بي شرميءَ تي آماده ڪنهن ڪيو؟

[ماهوار "مارئي" جلد ۱، نمبر ۹، آڪٽوبر ۱۹۵۷ع، حيدرآباد]

A 93
15-2-91

Scanned with CamScanner

لڙڪ ۽ مرڪ

هوءَ اکيون بند ڪري چپ چاپ ليٽي پئي هئي— ٻتيءَ جي ڏيمي جوت هن جي زرد ۽ مرجهايل چهري تي پئي رهي هئي— هن جو چهرو انهيءَ ڪومايل مکڙيءَ جهڙو لڳي رهيو هو، جنهن جو گلستان ۾ اکيون کولڻ سان ئي سرءَ جي تيز ۽ تند هوا سان واسطو پيو هجي— ۽ اهي مخمور اکيون کلڻ سان ئي اهڙيون سخت ستون نه سهي اڌوريون کليل رهجي پيون هجن!— جن مان اذيت ۽ اداسي پئي بکندي هجي، جهڪي ڄڻڪ چئي رهيون هجن ته: ”اي سرءَ جا تند جهونڪا! مون کي گلستان ۾ اکيون کولڻ ته ڏيو ها، بهار ڏسڻ ته ڏيو ها، مان ته اڃا پوريون اکيون پٽيون به نه، ته اڳ ۾ ئي اچي اوهان منهنجو خير مقدم ڪيو!“

جيئن مشڪندڙ گلن کي سرءَ جا گرم جهونڪا مايوسي ڏئي ڪومائي ڇڏيندا هئا، تيئن ئي هن جي به تازگي ڪسي ڪس مرجهائجي ويئي هئي— هن جي اکين مان سدائين مشڪ ڪپندو هو، پر.... هن جون اکيون اداس هونديون هيون.

هن جي زندگي ڪائنات جي مسرتن تي هڪ طنزيه ٽهڪ هئي!

ڪيس نه خبر به هئي ته هيءَ ڪهڙي ناڪرده گناه جي سزا هن کي ملي هئي— پر، هن جا گناه ڪي اهڙا سنگين نه هئائي ڪهن، پوءِ ڪيس ايتري اذيت ناڪ سزا ڇو ملي هئي؟

هن جون ڪيتريون راتيون جاڳندي گذريون هيون— وسيع نيري آسمان تي چنڊ اڪيلو مشڪندو هو ۽ هر ڪوئي ننڊ ۾ آرامي هوندو، پر هن جون اوجاڳن کان ٿڪل اکيون چنڊ کان سوال ڪنديون هيون ته، تون جاڳين ٿو ۽ مان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

به جاڳان ٿي، پر جڏهن تون آرام ٿو ڪرين، تڏهن به مون کي آرام نٿو ملي! ائين ڇو؟.... آخر ائين ڇو؟

۽ چمڪندڙ چنڊ جي پيشانيءَ جو سياه داغ ڄڻ وڌيڪ سياه ٿي ويندو هو— ڪنهن جي دل جي داغ وانگر، ڪنهن پاڪباز جي سفيد دامن تي لڳل ڀريئين داغ وانگر— ۽ هن جي روشن پيشانيءَ تي داغ جي سياهي گهري ٿي ويندي. هني دل جو آهو داغ جرڪڻ لڳندو هو؛ چنڊ جي چانڊاڻ داغ کي وڌيڪ ڪارو ڪندي هئي يا داغ جي سياهيءَ ڪري ئي چنڊ جي چانڊاڻ وڌيڪ چمڪندي هئي.

— پر، هو ڪيس ڪهڙو جواب ٿي ڏئي سگهيو، ۽ انهيءَ ۾ هن جو ڪهڙو ڏوهه هو! هن معصوم جي اوڇاڳن کي ڏسي سندس دل اداس ته ٿي ويندي هئي ۽ هو به بس اداس ٿي ويندو هو، پلا هن کان سواءِ هو ڪري به ڇا ٿي سگهيو ۽ سندس وس ۾ به هوئي ڇا؟

هن کي ته شايد نور مطلق وٽان ازل جو اوڇاڳو مليو هو، هن وٽ ته فروزان روشن داغ هو، جيڪو خالق جي دنيا جي اونڌيري کي لطيف روشني ڏئي ڇڏيندو هو، وٽس ننڊ ڪٿي هئي جو ڪيس ڏئي—!

۽ ڪهڙي خبر ته چنڊ جيان هن جي دل تي لڳل داغ به چنڊ جهڙي روشنيءَ سان دنيا کي منور ڪري ڇڏين! ڪهڙي خبر.... ڇو ته چنڊ ڄاتو ٿي ته سندس وانگر دل جو داغ ته خود دل کي روشن ڪندو آهي ۽ پوءِ سڄو گهر روشنيءَ سان پرنور ٿي ويندو آهي— هن کي به ته اهو نور، اها روشني پنهنجي سياهه داغ جي بدولت ئي ته ملي هئي! پوءِ هن انهيءَ داغ سان دنيا کي ڪهڙي نه روشني پهچائي آهي— ڪهڙي خبر ته هن جي داغن سان به ڪا دنيا روشن ٿي سگهي ٿي— ۽ ممڪن آهي اونڌيرو دور ٿي وڃي—!

* * *

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

سندس ماءُ هن جي پرسان فڪرمند ٿي ويٺي هئي، ڊاڪٽر ٿوري دير اڳ ڪيس ڏسي ويو هو.

”امان، ڪالهه کان وٺي ٢٥ رپيا خرچ اچي ويو اٿئي—“

هن جي ماءُ پنهنجي پوڙهيءَ ماءُ کي اداسيءَ مان ڏٺو ۽ هن جي نانيءَ جي شڪن آلوده چهري تي هڪ ٻئي گهنج جو به اضافو ٿي ويو! هن آهستي چيو:

”چوانءِ ته ٿي، ته ايڏا پيسا چوٽي وڃائين، حال نه ڏسينس، هاڻي ڪو بچندي ٿوروئي—“

۽ هن جي دل ۾ ڇڻ ڇڻ ٿي پئي، سندس ذهن آڏو قبر جو ڀيانڪ انڌيرو اچي ويو ۽ هوءَ سوچڻ لڳي ته ”الا، تڏهن مان جلد مري وينديس!

هن جي ملاحت ويندي هئي زرديءَ ۾ تبديل ٿيندي، مگر ڪو به ڌانهنس ڌيان نه ڏيندو هو.

اول اول ڪيس مليريا جو بخار ٿي پيو هو، جڏهن ان ڏينهن جي سخت تڪليف کان پوءِ سندس بخار پنهنجو پاڻ نه لٿو، تڏهن هن جي ماءُ لاچار ڪيس پاڙي واري حڪيم کي ڏيکاريو؛ پر تڏهن به نه ته سندس لاءِ پرهيز جو کاڌو تيار ڪندي هئي ۽ نه وري دوا ڏي ڌيان سان پيارنيدي هيس ۽ هوءَ ته هئي يارنهن ورهين جي ٻار، سو مرضي پوندي هيس نه دوا پيئندي هئي، نه ته هاري ڇڏيندي هئي.

هن جو بخار بظاهر لهي ويو ۽ ڪائنس بي فڪر ماءُ هن کان وڌيڪ بي فڪر ٿي وئي پر هن جو چهرو سرءُ جي ان جيان ويندو هو پيلو ٿيندو— ۽ ڪنهن جو به ڌانهنس ڌيان نه ويندو هو. هرڪوئي پنهنجي دنيا ۾ مگن هوندو هو.

سندس ماءُ ڏاڍي بخيل هئي؛ سو سندس علاج لاءِ پيسي نان هٿ ڪيئن پئي ڪڍي! سو به وري ڌيءَ لاءِ!

پوءِ اهائي مليريا جڏهن مختلف راهون لتاڙي اچي ٽي-بي جي منزل تي پهتي، تڏهن هن جي ماءُ کيس انهن ڊاڪٽرن کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڏيکاريو جيڪي تقسيم ڪان پوءِ ڪمپائونڊرن مان ڊاڪٽر بڻيا هئا.... ته جيئن پيسو ٿورو خرچ ٿئي. ليڪن هو ڪابه صحيح تشخيص نه ڪري سگهيا ۽ ٻي-بي پنهنجي آخري اسٽيج تي پهچي وئي.

هن جو پيءُ پنهنجي ديوتا ’دولت‘ کي هٿ ڪرڻ ۾ گم هوندو هو، ان جو به هن ذرو ڌيان نه هو. چاڪاڻ ته هوءَ ڌيءَ هئي، تنهنڪري سندس صحت جي درست هجڻ نه هجڻ لاءِ ڪا اهميت ئي نه پئي رکي.

هن جي ماءُ کي ڇهه پٽ هئا ۽ به ڌيئرون هيون جيئي ڀائرن کان ننڍي هئي، پر جڏهن هن کان پوءِ سندس ماءُ کي ٻي ڌيءَ ڄائي تڏهن سندس ماءُ کي ڏاڍو افسوس ٿيو هو، ۽ چيو هئائين ته: ”ڌيءَ ته اڌ به گهوري، هڪ ته هئي هيئنر وري ٻي به ڄائي!“

هن جا پٽ دنيا جي بدفعلين جا مجسما هوندا هئا، ليڪن هن کي انهن تي ڏاڍو ناز هوندو هو. سندس لاءِ پٽ جو ڪنهن به طرح بلند بڻجڻ ضروري ئي ڪونه هو! سندس نظريو اهو هو ته پٽ کهڙا به بدمعاش هجن ليڪن ڌيئرن کان بدرجها بهتر هئا!

دنيا جي رسمن موجب پٽن جي تولد ٿيڻ تي سندس راڄ ۾ ڏاڍيون خوشيون ڪيون وينديون هيون ۽ برعڪس ان جي ڌيئن جي ڄمڻ تي سندس استقبال ڳوڙهن ڀرين اکين سان ڪيو ويندو هو — ۽ اهي انسو عورتن جي قسمت کي ڄڻ هميشه لاءِ ملي ويندا هئا. الائي ڇو سندن ڳوڙها ايترا سستا هوندا هئا، جو نه روئڻ جهڙين ڳالهين تي به هوءَ سانوڻيءَ جي مينهن وانگر وسنديون هيون! ان وقت سندس اداس چهرا ۽ آليون اکيون ڏسي ائين محسوس ٿيندو هو، ڄڻ ڪو قريبي عزيز مري ويو اٿن!

ڪنهن کي گهٽيون ڌيئر هونديون هيون ته سندس دوستن

۽ مائٽن کي سخت افسوس ٿيندو هو — ۽ دشمنن کي خوشي ٿيندي هئي، ڇو ته خدا کين وري سزا ڏني هئي.

۽ اهڙي طرح ڌيءَ هن جو استقبال به هن دنيا ۾ ڳوڙهن پرين اکين سان ٿيو هو — ۽ پوءِ ڄڻ اهي آنسو هن جي قسمت کي چنبڙي ويا هئا. گهر ۾ سڀ ڳالهه ۾ پٽن کان هن کي گهٽ شيءِ ملندي هئي، کاڌو پيتو ۽ ڪپڙا وغيره سڀ ۾ تفاوت هوندو هو.

خبر ناهي پوءِ ته اهي اولاد ۾ ايتري گهري دلچسپي ڇو وٺندا هئا، جو چاهيندا هئا ته جهڙا اولاد هو پسند ڪن سا کين تولد ٿئي. مالڪ جي ڪهڙي به قسم جي امانت هجي، ان جي ته هر حال ۾ حفاظت ڪرڻ ضروري هئي — ليڪن، سندس انڌو دماغ خبر ناهي ڇو چاهيندو هو ته امانت واري شيءِ هيءَ نه هجي، هوءَ هجي!

جڏهن عربستان ۾ اڃا اهو مقدس روح وجود ۾ نه آيو هو، جنهن جي لاءِ ئي خالق هن دنيا کي بڻايو، تڏهن ڇوڪرين کي سندن والدين زنده دفن ڪري ڇڏيندا هئا — ۽ پوءِ آخري پيغمبر اچي کين انهيءَ عذاب کان نجات ڏياري ۽ سندن والدين کي به گناهه کان بچايو. صديون گذرڻ بعد جڏهن ڪٿي اهو داستان دهرايو ويندو هو، تڏهن سڀ ماڻهو انهن والدين کي سخت ملامت ڪندا هئا، ليڪن ان جي باوجود اڄ به ڪيترا جاهل گهراڻا ڇوڪرين کي زنده دفن ته نه، البته زنده درگور ڪرڻ ۾ ڪا به ڪسر نه ڇڏيندا آهن.

انهيءَ جو هڪڙو زنده مثال ته هوءَ هئي! هر ڪو ٿي ڪيس ڏسي کان پوءِ چوندو هو: "اڙي، ايتري زرد ڇو ٿي وئي آهين؟" تڏهن آهي همدرديءَ کان خالي لفظ هن جي دل ۾ چڀي ويندا هئا — اها ته مالڪ کي ئي خبر هئي ته هوءَ ڇو بيمار ٿي هئي ۽ ڇو سندس علاج ڪونه ٿي ڪيو ويو — ڪنهن خبر نه هئي ته هوءَ جنهن گهراڻي ۾ پيدا ٿي هئي، اتي جي غيرتمند

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

والدين لاءِ ڏيءَ هڪ وڏي ۽ وڏي لعنت هئي ۽ هن جو هئڻ هڪ وڏو گناهه هو جو هن ڏيءَ ٻنهي جنم ورتو هو—

سندس پيءُ سوير سوير صبح جو، جڏهن اڃا آسمان تي پرڀاتي ڪارائي ڇانيل هوندي هئي ۽ اڃا ڪجهه ستارا جهل مل ڪندا رهندا هئا، جنهن وقت هر نيڪ انسان معبود حقيقي جي عبادت لاءِ ننڊ جي گود مان اُٿندو هو، ان وقت هو به پنهنجي ديوتا جي پوڄا لاءِ اٿندو هو— ۽ ٻرائيور ڪي جيپ ڪڍڻ لاءِ چئي، ٽڪڙو ٽڪڙو ڇانهه پيو، هيٺ هلندو ويندو هو ۽ پوءِ آسمان تي هڪ به ستارو ٽمڪندو هو، تڏهن هن جي جيپ اچي گهر پهچندي هئي— پوءِ انهيءَ ۾ هن جو ڪهڙو ڏوهه! ڪيس ته فرصت ئي نه هوندي هئي جو ڏيءَ ڏانهن به ڌيان ڏئي سگهي! اولاد کان وڌيڪ ته دولت ديوتا کي پنهنجي ويجهو ڪرڻ اشد ضروري هو— ۽ هر روز هن جي تجوريءَ ۾ سوين هزارن ۾ تبديل ٿيندا هئا. هن جي زندگي جو محض هڪ مقصد هو شايد، ۽ اهو هو دولت جمع ڪرڻ. وري تعجب نه اهو هوندو هو جو هيتري دولت جي باوجود ڪيس دنيوي عيش و آرام ميسر ڪين هوندو هو. هو سڀني حد درجي جا بخيل ۽ ڪنجوس هوندا هئا. سندس زال کي دنيا ۾ فقط ٻه شيون پياريون هونديون هيون: هڪ مڙس، ۽ ٻيو پيسو! ڪنهن کي ڪنهن تي فوقيت حاصل هئي، ان جي ڄاڻ نه ٻنهي سگهندي هئي.

هوءَ پاڻ کي تمام خوش نصيب سمجهندي هئي. وٽس دولت هئي، مڙس هو، ۽ ڇهه پٽ هئا. ماءُ جون جيڪي دعائون اولاد لاءِ وقف هونديون آهن، اهي هوءَ پنهنجي مڙس کي ڪندي هئي: الله لک ورهيه جي عمر ڏئيس— پر انهيءَ دعائن سان ڪڏ بار بار اها دعا مڙس لاءِ هن جي وات مان نڪرندي هئي، خبر نه هئي ته هوءَ صرف زندگيءَ کي باعث مسرت ڇو سمجهندي هئي، ۽ موت کي سزا ڇو؟

* * *

جڏهن هاري ڪنهن ڪم سان وڏيري وٽ شهر ايندا هئا، تڏهن روز جوئر ٻاجهري کائيندڙ هاري سوچيندا هئا ته اڄ وڏيري جي گهر مان مڙيو ٿي سٺو کاڌو نصيب ٿيندو، ڇو ته هتي به وڏيري کين چانورن ۽ دال جو ديڳڙو ٺاهي ڏيندي هئي. هنن جو نصيب ٿي نه هو، پوءِ انهيءَ ۾ وڏيري جن جو ڪهڙو ڏوهه! نصيب ٺاهڻ وارو ته مالڪ هو، هو ته نه هئا! هو ته وڏيرا ٿي ڪري ٻ دنيوي سک ۽ عيش کان محروم هوندا هئا. پوءِ نصيب ته وڏيري جن جو به ساڳيو هو، فرق صرف اهو هوندو هو ته هاري جوئر جو ڊوڊو لسيءَ سان کائيندا هئا، ته هيءُ ڪڻڪ جي ماني سان چانهه ڍڪ پيئندا هئا — ۽ ٻيو ته وڏيري وٽ لڄوڙيون هيون پر هارين جا پيٽ خالي هوندا هئا، وڏيري کي دولت جو آسرو هوندو هو، پر هارين کي ته خدا جو آسرو هوندو هو، مڙيو ٿي تمام دنيا آسري جي سهاري ٽڪي رهي هئي، پوءِ ڪنهن جو آسرو دولت هئي، ته ڪنهن جو خدا!!

۽ جڏهن ڍل جي وصوليءَ وقت وڏيري وٽ هاري جمع ٿيندا هئا، تڏهن اوطاق ۾ وڏيري جون فحش گاريون گونجيون رهنديون هيون. جواب ۾ هارين جو هڪ به هلڪو آواز مس ٻڌڻ ۾ ايندو هو، سخت محنت کان پوءِ به اناج جي مٺ، کين ڪيترين فحش گارين سان گڏ ڏني ويندي هئي. الائي ڇو؟ آهي غيرت مند هاري جيڪي ننڍڙن ڳالهين تي پنهنجي گران نعمت زندگيءَ کان به هٿ ڌوئيندي دير نه ڪن، سي ان وقت ڪيترين فحش گارين ٻڌڻ کان پوءِ به پٿر مثل چپ ويٺا هئا، صرف سندن اکين ۾ خون جهڙي لالاڻ اچي ويندي هئي. اهو اناج جي ڪڻ جو ٿي معجزو هوندو هو، نه ته ڇا هاري ۽ ڇا گارا! اناج جي داڻن ۾ ڪيڏي نه طاقت هئي!!

* * *

گهر جي ٻانهين کي ته انهيءَ دولت جي ديوتا جو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ٻڪر ٻي لکو رپيو هوندو هيو، ۽ هن جي ماءُ ٿورو گهڻو پيسو
جيڪو هنجي دوا تي خرچ ڪيو هو، ان کي ڏينهن ۾ هزار دفعا
وڃي ڳڻيندي هئي ته هيترا فلاڻي حڪيم ورتا، هيترا هن ڊاڪٽر
۽ ڪجهه انجيڪشنس تي خرچ ٿيا — ۽ سندس ٻوڙهي ماءُ ڪيس
هر دفعي چوندي هئي:

"اڄاڻو ٿي ايڏو ٻهسو وڃائين، ڪو ٻچندي ٿوروئي!—"

۽ ڪڏهن ڪڏهن سندس ماءُ به چڙ ۾ چوندي هئي ته:

"خدا موت به نٿو ڏئيس، جيءَ جو آزار ٻڌجي پيو آهي،
نڪ نه رهين جو لائق انسانس، نه ته ٻه ساڳيو حال!...."

سندن ڪنجوسيءَ ڪري هڪ مکڙي ڪلي ڪان اڳ ۾ ٿي
ڪومائجي وئي، ليڪن باغبان کي سندس ذري جيتري به پرواهه
ڪين هئي.

آخر هڪ رات جو، جڏهن سر مٿي آسمان تي ستارا
لڪ لڪ ڪري رهيا هئا ۽ چنڊ اڃا ستارن جي سيج تي
جلوه افروز نه ٿيو هو، تڏهن تارن جي خنڪ ۽ لطيف روشنيءَ
۾ هن هميشه لاءِ اکيون بند ڪري ڇڏيون — سندس اوجاڳن
ڀرين اکين ۾ موت ننڊ ٻڌجي سمائجي ويو — تڏهن گهر جا سڀ
ڀاتي روئڻ لڳا، هن جو پيءُ به گهڙي پل پنهنجي دولتا کي
وساري ويٺو ۽ سندس ماءُ جي خوابيده ممتا جاڳي اٿي.

هوءَ ساڪت و جامد هڪ طنزيه مرڪ ڪئي، قبر جي
سوڳهي سوڳهي مٽيءَ ۾ وڃي ليٽي پئي.

سندس پيمان هن جي ماءُ سماجي رسمن موجب خيراتن
۾ هزار لٽائي ڇڏيا — آهي خيراتون، جيڪي پنهنجي عزيزن ۽
همسر واقفڪارن کي ڏنيون ونڊيون هيون ۽ غريبن کي انهن
خير جي ديکڻ مان ايترو حاصل ٿيندو هو، جيترو الي ۾ لوڻ —
خبر ناهي پئي ته هو انهيءَ کي خيرات ڪيئن چوندا هئا ۽ آهي
وڏا ماڻهو جڏهن اهي انواع اقسام کائيندا هئا، تڏهن ڪين مري
ويل جي روح کي دعا ڪرڻ به ياد رهندي هئي يا نه —

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هن سماج جو هر قانون عجيب ۽ بيڪار ٿي ته پيو. سندس ڪنجوس والدين جڏهن هن کي جمري ڪڪ مثل بيڪار ڇڏي، ٻئي پچاڻان لک لٽايا، تڏهن هرڪوئي هن جي فراخدليءَ تي حيران ٿي ويو. چيو: ”دل ته هنن جي! ڪميري نه ڪهن ڏيءَ پياري آهي! وڏيرا ٻه کيٽا ڏنا هيئن، پر خير ۾ هنن جو ثاني ڪونه هوندو—“ ۽ هن جي ڪنجوس، نالي ناموس جي ٻنڪي ماءُ کي اهي تعريفون ٻڌي جڏهن تمام رقم جي قيمت ملي ويندي هئي.

ٻارهن سالن جي معصوم سڪڙي لئي سال خزان جا خطرناڪ گرم جهولڪا سهي سهي آخر ڏانديءَ تان ڇڄي.... ڪري پئي.

جڏهن ٻه ماءُ هن لاءِ روئندي هئي ته پوڙهيون عورتون کيس چونديون هيون: ”بس نه روءِ! نوائي وڃي سگهي ٿي، خدا پٽن کي حياتي ڏئي. هينئر روئڻ بند ڪر.“

ليڪن سندس ماءُ جي ماءُ جا ڳچي پئي هئي ۽ هن کي هينئر سندس تڪليفون ياد ڪري سخت افسوس ۽ پشيماني ٿيندي هئي.

تقريباً هڪ سال گذري ويو— آهستي آهستي هن جي ماءُ جا ڳوڙها به بند ٿي ويا هئا. سندس پيءُ نه هنجي مرڻ کان ڪجهه ڏينهن بعد ٿي لڪشمي ديويءَ جي پوڄا کي لڳي ويو هو— ۽ هوءَ جيئري ڪان انهن وسري وئي، ڇڏڪ هني ٿي نه؟ هن جي گهر ۾ وري هڪ ننڍڙي زندگي جنم ورتي ٿي هئي، ۽ هن جي ماءُ هڪ کي چوندي هئي ته ”دعا ڪر ته منهنجي سعيده سون وٽ موٽي اچي، ته مان کيس پيار ڪريان ۽ پنهنجي رتل ڏيءَ کي پرچايان—“ تڏهن هرڪا پوڙهي خواه سهاڳڻ تنس حيران ٿي ويندي هئي ته مارا ڪمڙو نه ڏيءَ جو ڏک انس! اڃا تائين ٿي ياد ڪريس—!

* * *

هڪ ڏينهن هوءَ ويٺي ڪٽڪ صفا ڪري رهي هئي ته هڪ فقيرياڻي اندر گهڙي آئي:

"بيبي! خدا جي نالي خيرات ڏي—"

هن ڪٽڪ جي لپ کيس ڏني چيو:

"هيءُ ته مون کي ڇا ڏيندو—؟"

فقيرياڻيءَ هوڪندي چيو:

"بيبي، الله ڀٽ ڏيئي، باقي آثار ته ڏيڻ جا نٿا لڳن!—"

۽ هن جو چهرو ڦڪي آيو: اتاوليءَ مان چيائينس:

"سچ ٿي چوين—؟"

"ها بيبي، مون کي خبر پوندي آهي—" فقيرياڻيءَ ٻڙڪي ڏيکاري.

"چڱو، دعا ڪر ته ڏيڻ جهڙي، پوءِ رکو وٺي ڏينديسانءِ—"

۽ فقيرياڻيءَ حيرانگيءَ سان کيس ڏسندي چيو:

"الله کان ڏيڻ گهرڻ به توکان هڏي اٿئي، تون دنيا کان نرالي آهين بيبي!—"

* * *

سعيده ته وٽس موٽي ڪين آئي، البته کيس ڏيڻ ضرور ڄائي— ۽ کيس ڏسي هن جي اکين ۾ ڳوڙها اچي ويا. کيس ائين پيار ڪرڻ لڳي ڄڻڪ پرچائيندي هجيس ته هينئر مان توکان غافل نه رهنديس، مون کي ماڻي ڇڏي نه وڃجانءِ—!"

ڇنيءَ تي سندس ننڍڙيءَ کي نمونيا ٿي پئي ته هوءَ بيحد پريشان ٿي وئي ۽ ان وقت ئي هن شهر جيپ موڪلي سول سرجن ڏانهن ماڻهو موڪليو ۽ ائين سعيده زندگي ۽ ترت علاج ڪري بچي پئي.

ان کان پوءِ ته هن جو ڏيڻ ۾ ڇڻ ساهه هوندو هو— ذرو ڪٿي پري ٿيندي هيس ته پريشان ٿي ويندي هئي— ۽ سندس چهري کي ڏسندي چوندي هئي ته هيڏاهن ته تون منهنجي

سعيده آهين نه، هينئر مون ڪان نه رسجانءِ ۽ سعيده ڪي ياد ڪندي من جي اکين مان ڳوڙها ڳڙي پوندا هئا ۽ نئين سعيده بيخبري مان کلندي هئي- سندس ماءُ سعيده کي ياد رکڻ لاءِ هن ڌيءُ جو نالو به سعيده ئي رکيو هو.

— دور آسمان کان آها معصوم مکڙي سعيده، جنهن کي دنيا صرف آنسو ۽ اذيتون ڏنيون هيون، هن ننڍين سعيده جي خوشقسمتيءَ کي ستارن جي اکين سان ڏسي فقط مرڪندي هئي ۽ بس—

[ماهوار "مارئي" جلد ۱، نمبر ۱۰، نومبر ۱۹۵۷ع، حيدرآباد]

SHER ALI CHANDIO
SINDH
CHANDIA GOTH QASIMABAD

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ساريان ڪونه سڪوءِ....

ٻاچو ڪڏهوڪو لڙي ويو هو. پر ذهن جي تپش اڃا گهٽ نه ٿي هئي. هوءَ ڪونڙيءَ ۾ ويٺي ڪپڙن ڪي ٽاڪا هڻي رهي هئي. پرسان کٽ تي افتخار ننڊ ۾ ستو پيو هو.

گهر جي ٻاهران واري املواس جي خزان رسيده وڻ تي ڪوئل ويٺي ڪوڪيو، ۽ سندس ڪوڪو فضا کي وڌيڪ اداس ۽ ويران بڻائي ڇڏيو هو.

هوءَ ڪپڙا پاسي ڪري اٿي ته افتخار جاڳي پيو. ڪر موڙيندي کانئس پڇيائين:

”ٽائيم ڪيترو ٿيو آهي؟“

”ڇهه. ڪن نه ٿيا هوندا....“ ساجده ٻاهر نهاريندي چيو.

”هون!“ ڪجهه سوچي هن چيو، ”پلا پنهنجي لاءِ باقي ڪيترا [illegible]؟....“

”ڏيڍ سو....“ ساجده آهستي ورائيو.

افتخار جي چهري تي مايوسيءَ جي لهر ڊوڙي وئي، هن آزارڪيءَ مان چيو:

”پنهنجو گذر ته مڙيوئي ٿـي ويندو، پـر ڪالهه امتحان جي آهي. چوڻ نه پڙهڻ ڇڏي ڏيان، تنهنجو ڇا خيال آ؟....“

”نه، نه باقي ٻه چار مهينائي ته آهن. سڄو سال بيڪار ڪيئن ٿا وڃايو!....“

”پکون ڪيڊنديونءَ! مان امتحان نه ڏيان، پر حالتون به ته ڏس! اسان وٽ ته هينئر اهو ڪجهه به نه رهيو، جو وقت ۾ ڪم اچي سگهي....“ افتخار مايوسيءَ پريءَ طنز سان چيو.

”خدا ڪارساز آهي،“ ساجده گلوگير آواز ۾ ورائيو.

”خدا ڪارساز آهي، پر ساجي، هيتريءَ اولدهه ۾ به

Scanned with CamScanner

اهوئي تو ڀينڪائي، اڃا ڀ اميد تي جيئون؟...."

ساجده آلين اکين سان دريءَ کان ٻاهر گهٽيءَ ۾ نهارڻ لڳي، جتي ٻاڙي جا ٻار بي فڪريءَ سان اِتي ڏڪر راند ڪيڏي رهيا هئا.

"چڱو، پنهنجي قسمت تي وري پوءِ غور ڪنداسين."

افتخار هن جي ڪلهي تي هٿ رکي اُداس مرڪ سان چيو، "تون بندوق ۽ ڪارتوس ڪڍي ٻاهر رک ته مان وهنجي اچان ٿو. اڄ زمين تي ڀ وڃڻو آهي...."

ساجده نڪل قدمن سان آٿي پر واريءَ ڪوٺڙيءَ مان بندوق ۽ ڪارتوس ڪڍي آئي.

ٿوريءَ دير کان پوءِ هو وهنجي آيو. ڪپڙا بدلائي، بندوق ڪلهي تي رکي، ڪمس چيائين:

"چڱو، رات منهنجو انتظار نه ڪجانءِ. متان اٿري ۾ ڪم نه لهي. ۽ هان، ماسي خيران کي چئجانءِ ته رات اچي تو وٽ رهي، چڱو خدا حافظ!...."

"خدا حافظ!...." ساجده آهستي ورائيو.

افتخار ٻاهر لڪتو ته هوءَ در ڏئي اچي کٽ تي ليٽي پئي، ۽ سندس اکيون ٻني آيون......

افتخار سوچ ۾ گم زمين ڏانهن پئي ويو. اڄ هو پنهنجي ذهن ۾ گذريل ڏکن جو حساب لڳائي رهيو هو. ليڪن گذريل ڏينهن جون تلخ يادون ۽ واقعات جو تسلسل ڪجهه اهڙو ته بي ربط ۽ بي ڪيف هو، سو هو سوچيندي سوچيندي بار بار انتهائي بي چين ۽ خفي ٿي ويو.

هو ننڍو ئي هو ته هن جو پيءُ وڏو وڏيرو زاهد عدم ٿيو هو. سندس پيءُ کي پهرينءَ زال مان هڪ پٽ ٿيو هو، پوءِ هوءَ جلد مري وئي هئي. ان کان پوءِ هن جي پيءُ سندس ماءُ سان شادي ڪئي هئي، جنهن کي اولاد پيدا ٿيندي ته هئي، ليڪن بچندي نه هئي. نيٺ مس مس ڪيترن پيرن فقيرن جي خاڪ

چاڙهي ڪان پوءِ ڪيس افتخار ڄائو هو. سندس تولدگيءَ تي وڏي وڏيري خوب خيراتون ڪيون هيون. ۽ گهڻيءَ سڪ کان پوءِ ڄمڻ جي ڪري افتخار ۾ ڄڻ پيءُ جو ساهه هوندو هو. جنهن تي فطرتاً سندس وڏي ڀاءُ حامد جي هن سان دشمني ٿي پئي هئي.

جڏهن وڏو وڏيرو راهي عدم ٿيو ته گهر جي سڀ واڳ ڏور ۽ زمين جي سنڀال حامد جي هٿ ۾ اچي وئي. جيڪو پيءُ جي پوري توجه نه ملڻ ڪري برين عادتن ۾ ڦاسي ويو هو. ان ڪري جڏهن هيءُ موقعو مليو ته هن افتخار ۽ سندس ماءُ جي دل آزاري ڪرڻ هٿان نه ڇڏي! آخر هو وڏيري جي پيار جي ٻڪ ڪنهن طرح ته متائي ٿي سگهيو ۽ قدرت هينئر ڪيس ان جو موقعو به ڏئي ڇڏيو. ان وقت افتخار جي عمر نو سال هئي.

سندس خانداني وڏيءَ حويليءَ ۾ ٻه وڏا گهر هوندا هئا. هڪ ۾ افتخار ۽ حامد رهندا هئا، ٻئي ۾ سندس چاچو پنهنجن ٻچن سان گڏ رهندو هو.

حامد فصلن جا فصل جڏهن جوئا، شراب ۾ لٽائي ايندو هو، تڏهن سندس چاچي کي ان جي ضرورت ڪڏهن نه محسوس ٿي ته هو پنهنجي وڏي ڀاءُ جي اولاد جو اونو رکي ۽ سندن حالت جو جائزو وٺي ته حامد ۽ سندس ماٽيلي ماءُ ۾ ڪهڙو سلوڪ آهي.

چوڏهينءَ جي چنڊ جيان افتخار جي ماءُ جون اکيون گهڙيون ته گذري ويون، هينئر انهن راتين جو سلسلو شروع ٿيو هو، جنهن ۾ روز بروز سندس سک جو سوجهرو دور ٿيندو پئي ويو. حامد جي روش روز بروز ويندي هئي خراب ٿيندي. آخر جڏهن هن شادي ڪئي ته سندس زال هن جو رهيو کهيو سک به کسي ڇڏيو. آخر روز روز جي جهيڙن کان تنگ ٿي حامد کيس چئي ڏنو ته ”امان، تون ڪٿي ڪجهه وقت اوطاق ۾ رهه، جڏهن توهان جون دليون ٺهيون ٺهن، ته پوءِ گڏ رهجو.“ ۽ هوءَ زهر جو ڍڪ پي، وڏيري جي اوطاق ۾ وڃي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

رهڻ لڳي، جيڪا سندن حويليءَ کان گهڻو پري هوندي هئي، جنهن کي وڏيري پنهنجن دوستن جي رهڻ لاءِ ٺهرايو هو. پوءِ حامد فصل لوڻ تي ڪيس سندس حصي جي آپت ڏئي ويندو هو، جنهن مان اڌ کان وڌيڪ ته محنت جو معاوضو سمجهي، پاڻ کڻندو هو. ائين سندن ڏينهن گذرندا رهيا.

ڪيترئي بهارون آيون ۽ گذري ويون. حامد پنهنجن سرمستين ۾ غرق هوندو هو، ته افتخار جو پنهنجي خسته حال زندگيءَ ۾. وڏيءَ حويليءَ جي حالت برساتن زبون ڪري ڇڏي هئي، ۽ جڏهن ان جي ڪرڻ جي ڪسر باقي رهي، تڏهن حامد ماءُ کان جڳهه جي مرمت لاءِ اڌ رقم جي گهر ڪئي هئي. گذريل سال به حامد کيس چيو هو ته فصل پڏي ويو، ۽ کيس ڪجهه پيسو نه ملي سگهيو هو. حامد کيس پيسا قسطن ۾ ڏيڻ جو خيال ڪيو. ليڪن اها ته حامد جي هڪ چال هئي. پوءِ عدالتن جي مقدمن تائين نوبت پهتي، ۽ افتخار جي ماءُ پنهنجي جڳهه تان لا دعويٰ تي وئي!

ان کان پوءِ افتخار جي ماءُ پنهنجي زمين حامد کان وٺي، ٺيڪي تي ڏيڻ ڇڏي. ليڪن "اندر ڪوئا ته ٻاهر ڪانو" جي مصداق، ڪيس اتي به پورو حق حاصل نه ٿي سگهيو! تڏهن کيس معلوم ٿيو ته هڪ پرده نشين پاڪباز عورت هن دنيا ۾ سواءِ مارائڻ جي ٻيو ڪجهه به حاصل نٿي ڪري سگهي. زندگيءَ جون بازيون جيتڻ لاءِ ته سڀ کان وڌيڪ مڪاريءَ جي ضرورت هئي. ۽ اهو هن کان پڄي نه سگهيو. سندس زندگيءَ جو سچ وڏيري جي مرڻ بعد پڌري ويو هو. سائنس خاندان جون ٻيون وڏيريون به راهه رسم نه رکنديون هيون — انڪري ته هوءَ سندن خانداني جي نه هئي. هو کيس اهڙيءَ نگاهه سان ڏسنديون هيون، ڄڻڪ هوءَ وڏيري جي زال نه، پر داشته هئي!

ان کان پوءِ سندس حياتيءَ جي گهور اونداهين ۾ ڪيس افتخار جي اميد روشنيءَ جي جهلڪ ڏيکاريندي هئي. 'آخر نيٺ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ته بهار ايندي!' هوءَ سوچيندي هئي. سندس اداس اکيون دور پريان روشن مستقبل ڏسنديون هيون.... 'جڏهن افتخار وڏو ٿيندو، ۽ آفيسر ٿيندو، جڏهن ڪيس پنهنجي زمين واپس موٽي ملندي.... جڏهن هن اداس ۽ ويران گهر ۾ افتخار جا گلن جهڙا ٽهڪڙا رانديون ڪندا.... تڏهن ٿوٺ ته بهار ايندي!؟....' سندس پوڙهي ماءُ ائيندي جا خوش آئند خيال ڪري پنهنجي موجوده زندگيءَ جي اداسين کي دور ڪندي هئي. ليڪن هن کي ڇا معلوم هو؟.... هن جي خوابن جي تعبير اڄا ڪٿي هئي!؟.... ائين سوچيندي، افتخار جي اکين آڏو پنهنجي ماءُ جي تصوير ڦري وئي. ۽ هن جون ويران اکيون نم آلود ٿي ويون.... اڄا سندس صبح ڪٿي هو؟.... اڄا سندن اها بهار ڪٿي هئي، جنهن جي تمنا سيني ۾ لڪائي، هن جي ماءُ مٽي مٿون ۾ گم ٿي وئي هئي!....

افق تي شفق جي لالاڻ ۾ سج لهي پيو، ۽ آسمان تي آهستي آهستي سياهي ڇانئجي رهي هئي. هن جي زمين اڄا پري هئي. هن پنهنجن قدمن کي تيز ڪيو. ۽ وري پنهنجي ماضيءَ جا ورق اٿلائڻ لڳو. هيءَ سندس تصور جي اي ڪڙي هئي.

هو اسڪول ڇڏي ڪاليج پڙهڻ لڳو هو. ۽ سندس ڇاڇو به هن جي پيءُ جيان پنهنجي زمين هٿن کي سونپي تمام زمينن جي تنها مالڪ ڏي هليو ويو هو. ان جي زمين به هن جا پٽ ئي سنڀاليندا هئا، ليڪن هيئر راڄ ۾ اها اڳين رونق نه رهي هئي. اڳي جتي حويليءَ ۾ هر وقت پيا ٽهڪڙا گونجندا هئا، اتي اڄ ويرانين جو راڄ هوندو هو. افتخار جا سوٽ تعليم حاصل ڪرڻ جي غرض سان ٻاهر هليا ويا. سندن گهر ۾ مڪينن جي وڃڻ کان پوءِ جهرڪين هنڌ هنڌ پنهنجا آکيرا اڏيا هئا، وسيع ورانڊن جي محرابن مان ڪک پن ڪري سڄو گهر ڀري ڇڏيندا هئا. جتي روز شب محفلون هونديون هيون، اتي اڄ ويرانين جو راڄ هوندو هو. جنهن ڊرائينگ روم کي افتخار دلها جهان جي نفيس شين سان سينگاريو هو، اڄ اتي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪوٺن ۾ جهرڪين جي بادشاهي هوندي هئي. ڏهن غاليچن تي ڪوئا ڊوڙندا هئا ۽ قيمتي تصويرن پٺيان ڪن ترقي پسند جهرڪين پنهنجا آکيرا ٺاهيا هئا. افتخار کي ياد آيو، هڪ دفعي انهيءَ ڊرائينگ روم ۾ ويهندي سندس چاچي کيس سخت چماٽ هڻي ڪڍي هئي!.... اڄ اهو شان ڪٿي هو؟.... بادشاهي ڪٿي هئي!؟ سوچيندي، هن جي چپن تي طنزيه مرڪ ڦهلجي وئي.

۽ پر واري گهر ۾ حامد جوئا ۽ شراب ۾ پنهنجو سڀ ڪجهه لٽائي ڇڏيو هو. هيڏي زمين ۾ افتخار جي حصي جو سامان به سندس باده نوشيءَ لاءِ پورو نه ٿي سگهيو هو. اختر ۽ فيروز جن پڙهڻ جي ڪري پرديس هليا ويا هئا. فيروز انجنيئرنگ ڪري رهيو هو. موڪلن تي جڏهن هو گهر ايندو هو، تڏهن زمين تي وڃي هو پنهنجي فيض جي جهنگلي گلن جي خوب خوشبو وٺندو هو، ليڪن ڪيتري عرصي کان هڪ گل کيس پنهنجي سڳنڌ سنگهڻ ئي نٿي ڏني. "هڪ خسيس ڪڙميائي ٿي ڪري، هوءَ مون وڏيري جي پرواهه نٿي ڪري!" فيروز کي بخيلي وٺي ويندي هئي. ليڪن نوران اهو گل هئي، جنهن پنهنجي حفاظت لاءِ پاڻ کي بيشمار ڪنڊا پوشي ڇڏيا هئا. پوءِ جيئن تيئن وڌ جهان فيروز هن جي پٺيان مست ٿيندو ويو. ليڪن ڪو ڪڙ نيل نه پئي لڳو. هن جو پڙهڻ دربدر ٿي ويو هو. هو هر سال فيل جو اعزاز کڻي گهر ايندو هو. ليڪن نوران جي پچر نه ڇڏي سگهيو. هوءَ هرويرو سهڻي به نه هوندي هئي. جاذبيت نه منجهس هئي ئي، پر ان کان وڌيڪ جنهن چيز هن جي ڪيترن کي مست ڪيو هو، اها هئي هن جي بي خوفي، بيباڪي...!

هوءَ اڃا ننڍي ئي هئي ته سندس ابيءَ کي ڪرڪاڏو هو. پوءِ هوءَ پنهنجي ماسيءَ ۾ ماءُ سان گڏ فيروز جن جي اڱڻ تي ڪم ڪندي هئي.

پنهنجا ڳوٺاڻا ته مٿس مرندا هئا. ليڪن کيس اهي به

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

خبر هوندي هئي ته ننڍو وڏيرو به هن تي چڙهيو آهي، ليڪن ان جي ڪيس ذري به پرواهه نه هوندي هئي. تنهنڪري ڳوٺ جا جوان چوندا هئا ته نوريءَ جي سيني ۾ دل نه، پر پٿر آهي، ۽ شهري وڏيرو ڪجهه ترسيم ڪري ڪيس مرمر جو بت سڏيندو هو.

آخرڪار سندس ماءُ بستري داخل ٿي وئي. هو سندس علاج ته ڪرائيندو هو، ليڪن هن کي ذرو به فرق نه پوندو هو. آخرڪار سندس حالت اهڙي ته خراب ٿي وئي، جو هوءَ انهن ويهن ڪان به عاجز ٿي پئي ۽ ڊاڪٽرن ڪيس آپريشن جو مشورو ڏنو. هن ٺيڪيدار کان پوري سال جي رقم اڳواٽ ورتي، سندس آپريشن آمريڪا جي هڪ مشهور ڊاڪٽر کان ڪرائي. آمريڪن ڊاڪٽر ڪانئس گهڻو معاوضو ورتو، اهو هن ڄاتو ٿي. ليڪن سڀ ڪان وڌيڪ ڪيس ماءُ جي زندگي هئي. هيڏي وسيع ويڪريءَ دنيا ۾ اهائي سندس ڏک سک جي اڪيلي ساٿي هئي——!

ڊاڪٽر هن کي آپريشن ڪئي ۽ چيو ته ڪيس پيٽ ۾ ڦوڙهو هو، جو ٽي - بيءَ جو هو. سندس آپريشن خير و خوبيءَ سان ٿي گذري، ته افتخار جي دل تان ڄڻ ڪو جهونو بار لهي ويو.

آخر خدا سندس مدد ڪئي هئي، جو هو ماءُ جو علاج ڪرائي سگهيو هو.

هفتو اسپتال رهي، سندس ماءُ گهر آئي.

فصل لٿو هو، تنهنڪري هو ٺيڪيدار سان حساب ڪتاب لاهڻ ويو. شام جو جڏهن هو واپس گهر ٿي آيو، تڏهن هن جو ڪيسو رپين سان ڀرپور هو ۽ دل خوشيءَ ۾ مگن، ليڪن جڏهن هو گهر پهتو، تڏهن سندس حسرت الائي ڪٿي اڏامي وئي.... دالان ۾ ڪيس ساجده جي دهل سڏڪن جو آواز ٻڌڻ ۾ آيو. هن جي دل اتي ئي ٻڏي وئي.... ٽڪڙ ۾ اندر پهچي هن جهٽڪو ڏنو، تنهن هن جي خوشين جو خاتمو ڪري ڇڏيو....!

Scanned with CamScanner

اوهه، خدا ....! ڪٿ ٿي هن جي ماءُ چپ چاپ ليٽي پئي هئي، ۽ ساجده ويٺي سڏڪا ڀريا .... جڏهن هو حيران اکيون وڌيو نه پاڙي واريءَ ماسيءَ خيران روئندي ڪيس چيو:

"ابا، ڪيڏي دير لاتئه! ماءُ سان موڪلائين ته ها...." ۽ ساجده جو هٿ سندس هٿ ۾ ڏيندي چيائين، "هن جي پارت ڪري وئي اٿئي ته مٿان ڪمس ڏکوئين، نه ته آئي به هن جو روح تڪليف ۾ رهندو."

پوءِ ماسي خيران ۽ ساجده جا سڏڪا ماحول کي ڪيڏو نه اداس بڻائي ويا هئا! هن کي يڪايڪ الائي ڇا ٿي ويو، جو هو ماءُ مٿان پيل چادر ڦٽي ڪري، ڪمس ڏونڌاڙي چوڻ لڳو: "امان — امان، سان افتخار آيو آهيان — مون ڏي ڏس ا — اکيون ته کول — اکيون ته...."

ليڪن سندن ماءُ جي جسم ۾ ذري به جنبش نه آئي — سندس امان جي دل هيتر ڪيڏي نه سخت ٿي پئي هئي!؟ پوءِ کيس ڪجهه به ياد نه رهيو.

هوش ۽ بي هوشيءَ جي درميان هن سڀني سماجي رسمن کي منهن ڏنو. هن دفعي حامد خواهه اختر جن سائس رسمي افسوس کان سواءِ ذري به مدد نه ڪئي.

جڏهن هن جي ماءُ جي قبر جي مٽي سڪي ڪيترا ڏينهن ٿي ويا، ۽ سڀ سماجي رسمون پوريون ٿي ويون، تڏهن هن پنهنجي پتڻ ۾ صرف ادائي سوُ رپيا ڏٺا، جيڪي سندس سڄي سال جو سرمايو هئا.

* * *

هيڏيءَ پريءَ دنيا ۾ ماءُ به کيس ڇڏي وئي، جيڪا سندس اڪيلي مونس و همدم هئي، ۽ هو زندگيءَ جي رڃ ۾ پياسن هرڻن جيان مسرت جي تلاش ۾ ڀٽڪڻ لڳو، ليڪن دور

Scanned with CamScanner

دور زائين هن کي ڪنهن چانوري جي اميد نہ هئي.

ماءُ جي مري وڃڻ کان پوءِ افتخار جي امنگن کي شڪست اچي وئي. ڏهنئر وري نئين سر زندگيءَ جون تمنائون ڪندي کيس خوف ٿيڻ لڳو، هر تمنا جو حاصل جڏهن مايوسيون ئي پئي ٿيون، تہ پوءِ تمنا ڪرڻ مان ڇا فائدو!....

سوچيندي سوچيندي هن جي دل اداس ٿي وئي. جڏهن هو پنهنجي زمين جي حدن ۾ داخل ٿيو، تڏهن سج غروب ٿي چڪو هو. سندس ڪڙمين جون جهوپڙيون اڃا ميل کن پري هيون. هن جي سائيڪل پچي پئي هئي، اڄ هو پيدل زمين تي اچي ٿڪ ۽ پياس کان تنگ ٿي ويو هو. ننڍڙي لوڙهي پٺيان فيروز جن جي زمين جي حد پئي شروع ٿي. کيس لوڙهي کان ٿورو پريان ڪنهن ماڻهوءَ جو ساءو نظر آيو. هن کيس سڏيو. جڏهن هو ويجهو آيو، تہ هن ڏٺو، اها هڪڙي ڇوڪري هئي.

”ڇو؟ تون ڪير آهين....“ ڇوڪريءَ کانئس پڇيو.

”مان ڪير آهيان، ان کي تون ڇا ڪندينءَ، پر تون مون کي ٿورو پاڻي پياري سگهندينءَ“ افتخار رڪائيءَ مان چيو.

”ڇگو رهي، اسان جي جهوپڙيءَ ۾ اڄ تہ پالي ڏيانءِ....“ ڇوڪريءَ کيس چتائي ڏسندي چيو.

”گوڻالي تي ڪري بہ ڏجهن ٿي، تون وڏيري اختر جي ڪڙمياڻي آهين نہ....“ افتخار هلڪيءَ نفرت مان لوڙهو لنگهندي چيو.

ڇوڪريءَ کيس جواب نہ ڏنو. هوءَ تڪڙي تڪڙي هڪڙيءَ جهوپڙيءَ ۾ هلي وئي. افتخار جهوپڙيءَ ٻاهران بيهي رهيو. گهڙيءَ کان پوءِ هڪ مرد پٺيان اها ڇوڪري ٻاهر نڪتي. سندس هٿن ۾ پاليءَ جو ڀريل ٿانءُ هو. انهيءَ مرد ويجهو اچي کيس چيو:

”اچو سائين! مانيءَ لڪر کائي پوءِ وڃجو، ڪيڏانهن وڃڻو اٿو؟“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

افتخار کي خفگي وٺي وئي. هو اڃا جواب ڏئي نهن کان اڳ رمضان کيس چيو: "سائين، اسان کي توهان سان ملڻ جو گهڻو خيال هوندو هو، پر ڪمن ۾ ڦاٿا پيا آهيون، سو اچڻ نه ٿي ٿيو. هينئر گهڙي کن ته هتي ويهو، توهان کي ايتري ۾ ڪونه ڇڏبو...."

رمضان کيس سڃاڻي ورتو هو، هينئر ته ماني کائڻ کان سواءِ سندس جند آزاد ٿيڻ واري نه هئي. پهرين ساري زمين جي سنڀال هن جو پيءُ ڪندو هو، پوءِ سندس پاڻ هن کان حصو الڳ ڪري ورتو هو. افتخار جي پيءُ جي غريبن سان سٺي هلت هوندي هئي، تنهن ڪري اڄ وڏيري فيروز جن جي زمين تي ڪم ڪندي به هو سندس خلوص محبت کي نه وساري سگهيا هئا.

افتخار ٻاهر کٽ تي ويٺو رمضان سان ڳالهائڻ لڳو. نوران جي ماءُ ٽڪڙو ٽڪڙو باهه ٻاري ماني پچائڻ لڳي. رمضان کيس پنهنجا قصا ٻڌائڻ لڳو:

"سائين! اسان جي ڇوري ڏاڏي سيالي آهي، توهان کي جهٽ سڃاڻي وئي، ۽ اچي مون کي ٻڌايائين ته توهان آيا آهيو...."

"ماڻ نه ايترو هن طرف اچان ئي ڪونه، پوءِ تنهنجي ڌيءَ ڪيئن سڃاتو—!" افتخار بي خياليءَ سان چيو. رمضان کلي چوڻ لڳو:

"سائين، ٻاڻ کي ڌيءَ اولاد ئي نه ڏني. هيءَ پاليجي اٿم، جوڪر پٽڙو هجي ها ته، هن سان کلي پرڻايانس ها، پنهنجي ٻانهن هئي.... پر سائين مالڪ مون کي ڀاڳو ئي نه ڏنو.... سائين، ڇوريءَ لاءِ روز ڏيون مٿيون اچن، سو گهر ۾ اها هڪ ئي آهي، جنهن جي دم سان ڪجهه ونڊر آهي، روز لٽائيندو آهيان، پر نيت نه پرائي گهر ڏيندس...."

چوندي چوندي، رمضان سان اڌو ساهه ڀرجي ويو: افتخار

سندس ڳالهه تي مرڪي ڏنو. ڳوناڳان ڪيڏيءَ نه ساديءَ طبيعت جا آهن ا—

نوري ماني کڻي آئي، تڏهن رمضان جو داستان بند ٿيو. افتخار مٿاچري نگاهه هن تي وڌي، ڪيس رمضان جو چولو بلڪل ٺيڪ نظر آيو، واقعي چوري ڏاڍي مست پئي نظر آئي! ماني کائي، هو نڪرو نڪرو موڪلائي هليو ويو.

* * *

سڄي رات سڄو ڏينهن ڪڙمين سان مغز ماري ڪندي، هو شام جو گهر ڏي موٽيو. سندس سڄو خيال ساجيءَ ڏي هو. 'اڪيلي ۾ وڏيڪ اداس ٿي پئي هوندي. متان سڄو وقت ويهي روئندي نه هجي—!' هن کي اڄ ڪڙمين سان ٿورو وقت گذاريندي محسوس ٿيو ته زمين سنڀالڻ هن جو ڪم نه آهي، ليڪن هينئر ته مرد ٿي ڪيس منهن ڏيڻو هو.

ڏينهن پريءَ مهل جڏهن هو گهر پهتو ته هن ڏٺو ته ساجي بورچي خاني ۾ ويٺي هئي. هو آهستي آهستي وڃي هن جي پٺيان بيهي رهيو، ليڪن ساجيءَ جو ڌيان ٿي نه ڇڪيو. افتخار سندس ڪنڌ ۾ ننڍڙي چهنڊي پاتي، تڏهن هن اوڻي ڪندي پٺتي نهاريو، ۽ پوءِ پنهنجي جي چهري تي اداس مرڪ اچي وئي....

"ايتري دير!— مون سمجهيو ته توهان صبح جو اچي ويندا، انتظار ڪندي ڪندي هيءَ مهل اچي ٿي، تڏهن مس—" ساجيءَ شڪايت آميز خوشيءَ مان چيو.

"ڪٿي، اڇا ته پورو ڪم به نه لٿو آهي! منهنجو پاڻ توڏي ساهه هو، توکي ٻي رات اتي رهڻ لاءِ چيو به نه هيم. متان توکي انتظار نه ٿئي، تنهنڪري هليو آيس—"

افتخار سڄو ڏوڙ ۾ پرجي ويو هو. ساجي اٿي، هن جا ڪپڙا ڪيڏڻ وئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

* * *

افتخار کي پنھنجي زمين ٺيڪيدار کان وٺندي ڏکين تڪليفن سان واسطو پيو. آخر زمين سندس قبضي ۾ آئي. في الحال ھو اجا پڙھندو ھو. جيتوڻيڪ کيس خبر ھئي تہ کيس امتحان جي فيس لاءِ پيسا قرض طور بہ ڪٿان نہ ملي سگھندا— پر ساجيءَ ڪاڻس تعليم ڇڏائڻ ٺي نٿي ڏني. ۽ ھو بہ خدا تي ڀروسو رکي ويٺو.

ھينئر ھو زمين جي سنڀال سانگي وقت بوقت پنھنجين ٻنين تي ويندو ھو. ۽ ھن کي زندگيءَ جي رڃ ۾ ٻٽڪندي آخر نوريءَ جي پلڪن جي ڇانو ملي وئي.

نوريءَ جي نھر جھڙن نيڻن سندس ڏکن جي اڃاس مٽائي ڇڏي. ھن ۾ ڪنھن بلند پھاڙ جي مضبوطيءَ سان گڏ آبشار جي شوخي ۽ لچڪ بہ ھوندي ھئي.

ڳوٺ جي فضائن ۾ ايندي ويندي کيس اھو بہ معلوم ٿي چڪو تہ نوريءَ کي سڄي ڳوٺ ۾ ”پٿر“ سان ياد ڪيو ويندو آھي. ۽ ھن ڪيترين دلين چورايون آھن. پر ھينئر انھيءَ پٿر ھڪ رڃ جي لاھيءَ کي سھارو ڏنو ھو.

گھڙي کن رمضان وٽ اچي ھو نوريءَ سان بہ ٻہ چار ڳالھيون ڪري ويندو ھو. تڏھن ھن کي پنھنجي زندگيءَ جي اداسي ڪجھہ ڦڪي نظر ايندي ھئي. ڄڻ تہ بھار ايندي— ھو سوچيندو ھو.

نوري، جڏھن ڪنھن سان منھن ڏئي نہ ڳالھائيندي ھئي، اھا ھن سان الائي ڪٿان ڪٿان جون ڳالھيون ڪيدي ويھندي ھئي، عجيب عجيب معصوميت ڀريون، جن جو مطلب ڪجھہ بہ نہ ھوندو ھو. کيس اھا بہ خبر پئي تہ سندس سوٽ فيروز ھن جي مٿان پاڳل آھي.

* * *

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

بهار جي سنڌ آئي. فضائن ۾ گلن جي خوشبوءِ اچي وئي. ۾ ڏاريءَ ڏاريءَ تي پکين ڪارون لائي ڏنيون هيون، هنڌ هنڌ ساوڪ ٻڪرجي وئي هئي.

ليڪن سنڌس گهر جي ٻاهران وارو امداس جو خزان رسيده وڻ پنهنجيون سڪل ڏاريون آسمان ڏي کڻي چڻڪ قدرت کان سوال ڪندو ٿي رهيو ته "تو جهول پري بهارون وراهايون، پر منهنجي قسمت ۾ هڪ به ساڳو پن نه هوا— ائين ڇو؟— ڀلا، ائين ڇو؟—

شهر جون حدون لتاڙي جڏهن هو پنهنجين پنين ۾ داخل ٿيندو هو، تڏهن سرنهن جي پني خوشبو هن جي روح ۾ حسرت جي لهر ڊوڙائي ڇڏيندي هئي. ۾ نوري هڪ دلفريب مرڪ سان هن جو استقبال ڪندي هئي. تڏهن هن کي زندگي الٻلٽ جي سڀني رنگن جهان دلفريب نظر ايندي هئي.

ڳوٺ جا نوجوان نوريءَ جي تاڪ ۾ ته هئا ئي، سو کين جلد خبر پئجي وئي ته، نوريءَ جي پٿر دل کي هيڻئر وڏي وڏيري جي پٽ افتخار موم ڪري ڇڏيو آهي.

جڏهن ننڍو وڏيرو فيروز امتحان ڏئي پنهنجي زمين تي آيو، تڏهن شيري پڪڪي کيس سڀ ڳالهه ٻڌائي ڇڏي——
فيروز جون اکيون رت ڇڏڻ لڳيون، ته هوءَ اسان جي ڪڙمياڻي ٿي ڪري—

هاري سنڌن اولاد سمان ٿي ته هوندا هئا، اهڙا ٻي ڳالهه، هئي ته وڏيرا کين اولاد جيترو سک نه ڏيندا هئا، سو سنڌن عزت جي سنڀال ڪرڻ ته وڏيري جن جو فرض هوا اڪري سنڌس فصو لازمي هو.

هوءَ فيروز جي زمين تي ڪم ڪندي هئي، کيس افتخار کي پيار ڪرڻ جو ڪهڙو حق هو؟ اڄ هڪ خسيس ڪڙمياڻيءَ کيس ٻڌايو هو ته زر ۽ زمين سان گڏ زن سنڌس مالڪيت ۾ شامل نه آهي. زن پنهنجو الڳ وجود ٿي رکي، هوءَ ٻه هن

وانگر جدا جسم ۽ جان جي مالڪ آهي، ۽ کيس سندس جهڙو حق حاصل آهي نہ هوءَ زندگيءَ ۾ جنهن کي چاهي تنهن کي پنهنجو چوي — اڄ هڪ زن هن جي منهن تي چماٽ هڻي ڪڍي هئي. نوريءَ کيس پڌرو هو نہ هوءَ سندس ملڪيت نہ، بلڪ هن جهڙا حق رکندڙ هڪ انسان هئي.

ڳالهہ معمولي هئي، ليڪن فيروز جو غصو انتها کي پهچي ويو. ٻڪون ڪيڏي جيڪو وڏو ٿيو هو، آهو اڄ کيس شڪست ڏئي ويو هو. اڳي افتخار سان سندس هلت بي نيازيءَ جي هوندي هئي، پر هينئر تہ هو هن جو دشمن ٿي پيو.

* * *

نوريءَ کي بہ فيروز جي غصي جي ڪڙڪ پهچي وئي. ليڪن ان جو مٿس اهڙو اثر ٿيو جهڙو اونڌي ڪوڙي تي پاڻيءَ جو.

هوءَ پپل جي ڇانوَ ۾ ويٺي هئي. ٿورو پريان سندس مينهون گاهہ چري رهيون هيون. اس جي ٽڙڪي تي سندس ڳچ ۾ پيل شيشن ۽ ڪوڏين چمڪو پئي ڏنو.

پريان شهرو ڪافي ڳائيندو کوهہ ڏانهن پئي ويو، ۽ ڪڏهن آڏين اکين سان کيس ڏٺائين بہ ٿي. ليڪن نوريءَ جو پنهنجي وجود کان سواءِ پئي ڪنهن ڏانهن ڌيان ئي ڪونہ هو.

هن ويٺي سوچيو تہ وڏيرو افتخار سيٺي کان ڪمترو نہ ڦريل هو، هن ڪڏهن ساڻس راتين جو اڪيلائيءَ ۾ ملڻ جو انجام نہ ورتو هو ۽ نہ وري سندس پيون عادتون ئي لوفرن جهڙيون هيون. باقي وڏيرو فيروز کيس ڪهڙي نہ واهيات نموني گهوريندو هو، جو هن جي دل چوندي هئي تہ جهڪر سندس اکيون ئي ڪڍي اڇلي. سندس مامي رمضان سان ڳالهائي، جڏهن

افتخار نوريءَ سان ڳالهائيندو پري ڪيتن ۾ نڪري ويندو هو، تڏهن نوريءَ سان اڪثر پنهنجن هارين جي ڏکن جون ڳالهيون ڪندو هو. وقتي ته سندس ڪي ڳالهيون نوريءَ کي سمجهه ۾ به ڪين اينديون هيون. پر تڏهن به هوءَ شوق سان ٻڌندي هئي.

دور ڪٿان کان مينا جو مٺو آواز ٿي ٻڌڻ ۾ آيو. نوري چپ چاپ ويٺي پنهنجي چوٽيءَ ۾ پيل چانديءَ جي ڇلي کي ڦيرائي رهي هئي.

"نوري— او نوري!— اڄ لاءِ به ڏنئي!—" افتخار مرڪي هن ڏانهن ايندي چيو. نوريءَ اداسيءَ سان مرڪي ڏنو. پوءِ کيس فيروز متعلق سڀ ڪجهه ٻڌائي ڇڏيائين.

"پوءِ تون ڀڄي وئينءَ نوري!—"

"مان!— اونهه! مون کي هن جي ڪهڙي پرواهه—"

نوريءَ فخر مان سر بلند ڪري، نفرت آميز لهجي ۾ چيو— ڪجهه سوچي نوري چوڻ لڳي:

"وڏيرو فيروز تنهنجو سوٽ آهي نه! پوءِ به توسان—"

اڌ مان ڪٽي افتخار کيس چيو:

"نوري انسان وڏو خود غرض آهي، تنهن اس ۾ سخت مشقت ڪري جڏهن هو ڪنهن وڻ جي ڇانوري ۾ آرام ڪندو آهي، تڏهن کيس اهو وڻ، اها ڇانو ڏاڍي پياري ۽ مهربان نظر ايندي آهي. پر پوءِ هو انهيءَ ئي وڻ جا ٽڪر ٽڪر ڪري ان کي جلائي ڇڏيندو آهي— انسان وڏو خود غرض آهي—"

نوريءَ سندس ڳالهه ڪجهه سمجهي ته ڪجهه نه....

افتخار ڪانئس موڪلائي اٿي کڙو ٿيو.... موٽڻ مهل هن جي طبيعت ڪجهه پريشان هئي. هن کي فيروز جي عادتن جي پوري خبر هئي. ۽ سندس فتني مچائڻ کان پوءِ کيس نوريءَ جو خطرو ڏسڻ ۾ نٿي آيو. ڳوٺاڻا اهڙن معاملن ۾ ڏاڍو سخت قدم کڻندا هئا. نوري ڪيتري ڪٿي بيباڪ ۽ بي خوف ڇو نه هئي، ۽ رمضان کي مٿس ڪيڏو به اعتبار ڇو نه هجي، پر ته به ڳالهه

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

فڪر جهڙي هئي!....

سياڻي فهم پرڻ جو آخرين ڏينهن هو، ۽ هن کي سمجهه ۾ نه ٿي آيو ته هو ڪهڙو ڪٿان پيدا ڪري!

هن ساجده کي اهو ٻڌايو ٿي ڪواه ته مان امتحان ۾ نه ويهي سگهندس. ان تي هوءَ گهڻو اداس ٿي وئي ها. سندس اداسي سندن ڏک ته دور نه پئي ڪري سگهي، پوءِ هن کي اجايو ڇو مايوس ڪريان! هن ويٺي سوچيو.

اندران ڪوٺڙيءَ مان ساجي ٻاهر نڪتي. هن جي چهري تي استقلال تي ڏسڻ ۾ آيو. افتخار هن کي ڏسي اکيون هيٺ ڪري ڇڏيون. گهڙيءَ کان پوءِ سندس چهري تي مايوسيون مسلط ٿي وينديون.... اهو سوچيندي، هن جي دل کي تڪليف پئي رسي. ويجهو اچي هن رومال افتخار جي هٿ تي رکيو. هن رومال کولي ڏٺو، ان ۾ به ڪنگڻ پيا هئا، ۽ ڪنگڻن کي ڏسي هن کي ڄڻ ڪنهن وڇونءَ ڏنگ هڻي ڪڍيو.... ”نه ساجي، هرگز نه، مان ائين ڪڏهن به نه ڪندس، تنهنجي تمنائن جي شڪست تي منهنجي زندگي ڪڏهن به شادماز رهي نه سگهندي.... نه، ساجي، مون ۾ هنن کي وڪڻڻ جي همت نه آهي.... اهي وٺ، وڃي بند ڪر...“ هن تڪليف وچان چيو،

ساجيءَ مرڪي چيو؛

”۽ ڇو توهان منهنجي زندگيءَ جي تمنا نه آهيو، هيءَ آهي به ڇا، سونهري لوهه، ٿي ته آهي! پلا بي جان چيزن ۾ به ڪنهن جي تمنا لڪي سگهي ٿي.... منهنجو اوهان تي حق آهي، ۽ مان اوهان کي هرگز ائين ڪرڻ نه ڏينديس، جيڪو اوهان سوچيو آهي....“ ساجيءَ همت سان وراڻيو.

”ساجي، تون نٿي سمجهين، اختر جي ماءُ کي جڏهن معلوم ٿيندو، تڏهن شايد هوءَ رشتو ٽوڙي ڇڏي....! مان تنهنجي زندگي تباهه ڪرڻ نٿو گهران....“

”جيڪڏهن هن خسيس ڳالهه، جي ڪري ائين ٿئي ته

پوءِ ڪر نه آهي! اهڙو رشتو ٽٽڻ ئي ڇگو آهي —، جنهن کي مون ڪڏهن ڪر پڌرو ڪجي —"

افتخار سندس ضد اڳيان نه بيهي سگهيو. ڪنگڻ گروي رکي هو فيس ڏئي آيو. اهي ڪنگڻ ساجده کي سندس مڱڻي مهل ڏنا هئا، پوءِ حالتون اهڙيون ٿي ويون هيون، جو افتخار ۽ سندس ماءُ سندس ڏاج به تيار نه ڪري سگهيا. نينهنڪري روز بروز هو ڏير ڪندا هئا ته ڪجهه پيسو ٿئي ته ڪوس سٺيءَ طرح زيور ڏينداسون. ليڪن ساجده جي ماءُ اهو ڏک کڻي هلي وئي. هنن وٽ پيسو نه بچي سگهيو. آخرڪار ساجده پنهنجي مڱڻي جي نشاني زيور به هن مٿان نڇاور ڪري ڇڏيا —!

ڪير خبر هئي ته هن جي دل ۾ اختر لاءِ ڪهڙي نه جڳهه هئي، ليڪن هن بد سوڙهه ڪري اختر به ڪانئس بدظن ٿي ويو، نه ساجده ان جو خيال ڪرڻ به پسند ڪين ڪيو — پوءِ هن کان نندي هئي، ليڪن ڪڏهن نه همت واري —!

سندس دل ساجده جي هن ايثار ڪان گهڻو متاثر ٿي وئي —

* * *

پئڪندي پئڪندي ٽيٽ هن کي رستو مليو — ساجده جا ڪنگڻ گروي رکي، هو گهڻ محنت جي باوجود به پاس ٿي ويو.

تمنائن جي خون جي آهوني وئي ٿي نئون تمنائون جنم وٺي سگهنديون هيون شايد! هيٺر لاهن جون رڪاوٽون دور ٿي ويون هيون. ۽ هو نئين امنگن سان نئين زندگيءَ جا پروگرام سوچڻ لڳا.

فيروز وسان ڪين گهٽايو هو، پر اڳيان به ٿوري هئي —! هر دفعي سندس ارادا شڪست کائي وڌيڪ مشتعل ٿي ويندا هئا، گهوٽ جي فضا ۾ ڪجهه بي آرامي ڦهلجي وئي هئي.

”ادا.... او ادا هڪ ڳالهہ ٻڌائينداسين؟....“

”جي، چئو ساجي!....“ افتخار پيار سان پڇيو.
ٻوٽيءَ ٽي پاؤ کي آڱرين ۾ وڙهيندي هن هڪ ڀيرو وري چيو:
”سڃيندا سهڻا!....“

”پر تون چئو نہ....“ افتخار کلي چيو.

”ادا، مونکي اڪيلي گهر ۾ مزو ڪونہ ٿو اچي—منهنجي مرضي آهي تہ—هو؛ هڪ ڀيرو ٻيهي رهي—افتخار تعجب سان کيس ڏسندي چيو:

”چئو نہ چپ ڇو ڪئي؟—“

”منهنجي مرضي آهي تہ اوهان شادي ڪيو—، گهر ۾ رونق اچي ويندي، ۽ مون لاءِ بہ ونڊر ٿيندي—“ ساجيءَ شرمائجي جملو ختم ڪيو.

”او!—“ افتخار کلي ويٺو.

”پر تنهنجي ڀاڀي اُئين جو جوڙي نہ پورو ڪائي لاءِ پال کي اٿن ڪونہ، پوءِ مونکي بکون ڪيڏي لاءِ ڇو آنڊائون!—“ افتخار گنڀيرتا سان چيو.

”اوهان اهو خيال نہ ڪيو، ان جو الله مالڪ آهي—“

”خبر اٿئي ساجي، ماميءَ خيران ٻڌايو تہ اختر جي ماءُ تنهنجن ڪنگڻن جي گرويءَ جو ٻڌي ناراض ٿي وئي آهي، چيائين ٿي تہ اگر سندن ڪور اهڙي سچ آهي تہ پوءِ اسانجي هن رشتي کان بس آهي، ڪهڙي خبر سڀان شاديءَ بعد بہ هوءَ ڀاءُ جي ڪيڏ گهر وڃائي ڇڏي!—“ افتخار ڏک وچان چيو.

ساجي حيران ٿي وئي—پوءِ بي پرواهيءَ سان چيائين:
”جيڪي رشتا ننڍڙين ڳالهين تي ٽٽي وڃن، انهن جو نہ ٿيڻ ئي بهتر آهي! جهڙو ٿيوا ڳالهہ اتي ئي ختم ٿي وئي—
ليڪن هن جي بي پرواهيءَ پٺيان لڪل ڏک افتخار کان لڪي نہ سگهيو. ننڍپڻ جا ناتا هن افتخار جي ڪيڏ ڪيئن ٽوڙي ڇڏيا! اها سندس ئي همت هئي—.

”ساجي، مون نوڪي ڪيڏو سمجهايو—نيٺ منهنجي ڪيڏي ڳالهه ڪئي به تمام ڪري ڇڏيئي—“ ساجيءَ ڪوبه جواب نه ڏنو، اٿي ٻاهر هلي وئي.

ٻئي ڏينهن هن افتخار کي ڏاڍو تنگ ڪيو ته هو پنهنجي شاديءَ لاءِ ڇوڪري ڪيس ٻڌائي ته هوءَ مامي خيران کي چئي رشتو پڪو ڪري ڇڏي. سندس ضد کان تنگ ٿي هن ڪيس نوريءَ جي سڄي ڳالهه ڪري ٻڌائي. ساجيءَ خوشيءَ مان چيو:

”چڱو ادا، مان مامي خيران سان ڳڌ ڪجهه ڪپڙا ناهي ٿي وڃان، توهان جلد بندوبست ڪيو—“

”ٻڌي نڪرا—“ افتخار مرڪي ڏنو.

ساجي خوش خوش مامي خيران کي ڳالهه ٻڌائڻ هلي وئي.

* * *

فيروز جي شرارتن رمضان جو نڪ ۾ دم ڪري ڇڏيو هو. سو هو آتو هوندو هو ته ڪنهن سٺي پيغام اچڻ تي هو نوريءَ کان آجو ٿي وڃي—افتخار جڏهن ڪيس چيو ته ڏهن الائي ڪهڙيءَ ڏن ۾ اچي هن ڪيس ها ڪئي.

رمضان سان ڳالهه ٻولهه پڪي ڪري جڏهن شهر وڃڻ لاءِ ٿي موٽيو، ته ڪوهه تي ڪيس نوري نظر آئي. هن کي ته اهو پتو ئي ڪونه هو. افتخار به ڪيس ڪجهه نه ٻڌايو.

اڄ قدرت خلاف معمول هن تي مهربان ٿي هئي. رمضان کي سندس الائي ڪهڙيءَ ڳالهه موهي ڇڏيو، جو هو سندس چوڻ تي ڪيس هڪدم ها چئي ويٺو، جنهن هن جي دل طمانيت سان ڀري ڇڏي.

هو ڳالهائيندا ڳالهائيندا ڀري نڪري ويا. نوري اڄ ڪجهه اداس ٿي ڏٺي. ڪيس چيائين، ”فيروز هفتو اڳي هتي آيو آهي. هن دفعي ڏاڍو ڪاوڙيل ٿو ڏسجي. سندس من ۾ الائي ڇا آهي. مون کي نه پيو ٿو ٿئي——“

ساريان ڪونه سگهو....

”نڌڻ خوف ماں ۾ چانهن. نوري! ——“ افتخار مرڪي چيو.

”هونئن نه نه، پر هميشه شيروءَ جون هر وقت فيروز وٽ ويٺا هوندا آهن. مون تي ڏاڍيون نگاهه هونديون اٿن. ماما مون کي پاهر نڪرڻ به ڪونه ڏيندو آهي——“

”تون به هميشه سوير تي هلڻو وڃ——“ نوريءَ ڪجهه تنبيهه ڪندي چيو.

”نه نه، هو ان وٽ زمين جي ڪم لاءِ ويٺا هوندا، تون ڪوبه فڪر نه ڪر——“

افتخار کيس اطمينان ڏياريندي چيو.

پوءِ هو نوريءَ کان موڪلائي پنهنجي پراڻيءَ سائيڪل تي چڙهي هليو ويو.

اڄ هن جي دل ڏاڍي خوش هئي. اهڙي خوشي هن اڳ ڪڏهن به محسوس نه ڪئي هئي. هو پنهنجي سوچ ۾ مگن شهر ڏانهن وڌي ويو.

رستي جي ٻنهي طرفن کان وڻ ساڪت و جامد بيٺا هئا. ٻنن جي سرسر ڪي ازل جا پيغام سلي رهي هئي. هن جي اکين آڏو ٻه معصوم صورتون ڦري رهيون. هڪ ساجي، جنهن جو وجود هن جي زندگيءَ ۾ سڪون جو موجب هو، ۽ نوري، جنهن هن جي زندگيءَ جي اونداهين کي پنهنجي نور سان دور ڪري ڇڏيو هو.

اڄ ساجي هيءَ ڳالهه ڪيڏو نه خوش ٿيندي!— سندس چهري تي مرڪ ڪيڏي نه پياري لڳندي آهي! اڄ مس مس هو سندس اداس اکين ۾ خوشيءَ جي جهلڪ ڏسندو— سوچي، هن پاڻ به مرڪي ڏنو.

پريان پوڙهن ۾ ڪيترن اکين ۾ شيطاني چمڪ اچي وئي—“ کنهن پڇيو:

”اهو ئي، وارو ڪر— ۽ هڪڙي اکين سان اشارو ڏنو.

Scanned with CamScanner

فضا ۾ گولي ڇٽڻ جـو آواز ڦهلجي ويو. ان کان پوءِ
هڪ ڇيٽ اپري بند ٿي وئي—لڳاتار ٻه فائر ٿيا، پوءِ ٻوڙن
۾ ڏڪ ٻوڙ لڳي وئي.

خاموش فضا ۾ شور ڇانئجي ويو. گوليءَ جي آواز تي
آسپاس جا ماڻهو مڙي آيا.

* * *

نما شام مهل هن آئي ڏيئي تي وٽ چاڙهي. ۽ وري
اچي کنهبي رئي کي ڪناري لڳائڻ لڳي. پرسان ويٺي ماسي
خيران سرخ ريشمي ڪپڙن تي سرمون زري پري رهي هئي.
ٻنهي آهستي آهستي لاڏا سهرا پئي ڳايا. ته دفعتاً ساجيءَ جي
آڱر ۾ سئي چڀي وئي. هن جو راڳ ڇيٽ ۾ ڦري ويو. ماسي
خيران هن جي آڱر مان سئي ڇڪي ڪڍي، ته هن جي اکين ۾
سور جي تڪليف ڪان پاڻي اچي ويو ۽ آڱر مان رت وهي
کنهبي رئي ۾ جذب ٿيڻ لڳو....

"ڌيءَ، بدسوڻ نه نه ڪر، سنڀال نه متان شاديءَ جي
ڪپڙن تي رت نه لڳي وڃي!—."

ساجيءَ هٿ پري ڪيو، پر خون جا ڪيترا ڦڙا سرخ
ڪپڙن تي ڪري، سندن سرخي گهري ڪري ويا—!

۽ گهر جي ٻاهران واري املداس جي خزان رسيده وڻ
تان الو چرڙاٽ ڪندو، دور تاريڪين ۾ گم ٿي ويو—!!

["مارئي"، جلد نمبر ١، جولاءِ ١٩٥٨ع حيدرآباد]

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪنول

اڄ ڏکن وري ڪر موڙيا، دل ۾ جيڪو زخم وقت جي مرهم سان ڀرجي ويو هو، سو وري تازو ٿيو. ذهن نارسا موت و زيست جي ڪشمڪش کان ٿڪري، ماضيءَ جي خوابيده ياد سان ٽڪرائجي ويو. ٽٽل ساز وڄي اٿيا ۽ ڌيمي سر ۾ غمگين نغمه جاڳي اٿيا، اهي نغما، جيڪي دل جي ساز تي بارها ناڪاميءَ تي ڳايا ويا آهن.

هيءَ الجهن، هيءَ درد، جو اڄ منهنجي رڳ رڳ ۾ محسوس ٿي رهيو آهي، اهو ڪو نئون نه آهي. جڏهن به تارن تي ڪنهن بي فڪريءَ ۽ زور سان ڪو نئون سر شروع ڪيو آهي، هو هڪ چيٽ ڪري ڇڄي پيا آهن— هر دفعي، جڏهن به ناڪاميءَ سان واسطو پيو.

اڄ سعيد، منهنجي دوست، جنهن مون کي وارڊ ۾ آڻي، دوا ۽ کاڌي جو بندوبست ڪيو آهي، الائي ڪٿان تنهنجي تصوير کڻي آيو. ليڪن تنهنجي اکين جا چراغ وسايل معلوم ٿين ٿا. هيءَ تنهنجي نئين تصوير آهي، شاديءَ کان پوءِ جي. انهن حيران ڪن اکين ۾ ڪيترن يادن جا راز پوشيده هئا.... ليڪن اڄ مون کي انهن ۾ سواءِ ويرانين جي ٻيو ڪجهه به نظر نٿو اچي. شايد هي منهنجي نظر جو قصور هجي، جيڪا زندگيءَ جي هر چيز ۾ صحرانوارديءَ واسطي ويراني تلاش ڪندي آهي.

مون کي منهنجي آنسن جو عيوض ڪجهه نه مليو. اهي آنسو، جيڪي اڄ ڏئين منهنجو دامن آلو نه ڪري سگهيا، انهن جي بي وسي تون ڇا ڄاڻين! جيڪي پلڪن تي لرزڻ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

لذت کان محروم رهيا هجن؛ وڏيون وڏيون حيران اکيون جي صحرائن جون وسعتون سمائجي وڃن؛ سياه پريشان وار، جن ۾ آهستي آهستي ٻنهجي چمڪ ۽ خوبصورتي وڃائي رهيا جهڪي آهن، جن ۾ اڃا به منهنجي زندگيءَ جون بيتابيون الجهيل آهن.

ياد آهي توکي اها ملاقات! جڏهن تنهنجي چلڪندڙ اکين ڪجهه دير ترسڻ جو اصرار ڪيو هو؛ ليڪن تنهنجي شوهر جي خشمگين نگاهن توکي ڪجهه چوڻ نه ڏنو هو. ان ڏينهن تنهنجن ويران اکين ۾ آنسو ڪيئن آيا! شايد اهي ماضيءَ جي پاداش ۾ هجن....ماضي، جڏهن تون مون کي هڪ ٻئورو سمجهندي هئينءَ. ڇاڪاڻ ته تنهنجي ڪا شيءِ چورائي رهيو هئس. تون هر دفعي مون سان خفا ملندي هئينءَ ۽ دور رهندي هئينءَ؛ ڇاڪاڻ ته تنهنجي حسن جون رنگينيون ٻنهنجي بي رنگ زندگيءَ ۾ پري ڇڏيندس.

مون کي خوشامد ڪرڻي نه آئي، ورنه شايد اڄ هيءَ داستان ايترو نامڪمل نه هجي ها، شايد هن سر ۾ هم آهنگي هجي ها. ليڪن هيئنر ”شايد“ سان ڇا ٿي سگهي ٿو.

گذريل زماني جا اونداها نقش اڄ تنهجي تصوير ڏسي چمڪي اٿيا. زندگيءَ جا لطيف صبح ۽ شام وري اسپتال جي مرضن پيڙهي ماحول ۾ ساه کڻڻ لڳا. تون اها تصوير ڏسڻ چاهين ٿي؟....پوءِ تنهنجي لبن جي لرزش، ٻنبڻين جي جنبش ڇا چئي رهي آهي؟ ڇا، تون منهنجي زخمن جي مهڪ کان تلافي لاحاصل ٿي چاهين!....ٿي سگهي ٿو اهو منهنجو قصور هجي، منهنجي ويرانيءَ جو عڪس هجي، منهنجي ذهن جي خوش فهمي هجي! خير، نه ٻڌ! ۽ انهن آرزوئن جي چراغن کي ياد ڪر؛ جيڪي خود ٻنهنجي ئي جوش ۾ جلي رک ٿي ويا! جن جي روشني منهنجي تاريڪ راتين جي مونس و همدم رهي چڪي آهي، جن جي تاريڪيءَ کي سان اڄ به، سوني سان لڳائي ويٺو آهيان! انهن جي وسائڻ ۾ تنهنجو قصور آهي يا منهنجو؟ اسان ٻنهي

جو نہ سهين، تہ حالتن جو ـ مان ڇني نٿو سگهان! حالتون اسان جي ٺي نہ اصولن ۽ عملن سان ٻڌجي وينديون آهن. انهيءَ ڪري ٺي تون سمجهہ تہ بيئنر منهنجي زندگي ڇو ايتري تلخ ٿي وئي، تہ توکي رحم اچڻ لڳو.... جو پنهنجي حسين شامن ڪان مشهور آهي ۽ جنهن ۾ خبر نہ آهي تہ ڪيترن زخمن جي خوشبو رچيل آهي.

تون هيرآباد جي پرسان رهندي هئينءَ ۽ تنهنجو ابو ڪنهن ڪاليج ۾ ليڪچرار هئو. هڪ ڏينهن انهيءَ مون کي باغ ۾ تفريح ڪندو ڏٺو. ان سان گڏ تون بہ هئينءَ. تنهنجو پيءُ منهنجو دور جو رشتيدار هو. جنهن منهنجو تعارف توسان ڪرايو ـ "پنهنجي پاءُ کي آداب ڪر." تو مونکي اٿين ڏي ڏٺو، ۽ پوءِ سلام دعا بعد نہ مانٺي توکي اهميت ڏني نہ وري تو.

اسان جي پهرينءَ ملاقات لاءِ پنهي کي ڪشش نہ هئي. انهيءَ ڪري مونکي تنهنجي لباس، تنهنجي رنگت جو ڪوبہ خيال نٿو اچي، جيڪا پهرينءَ ملاقات سان تعلق رکندي هجي ها. تون زياده فيشن ايبل نظر نہ آئي هئينءَ.

انهيءَ ملاقات ۾ تنهنجي پيءُ مون کي پنهنجي گهر اچڻ جي دعوت ڏني. جيتوڻيڪ اها دعوت رسمي هئي، پر تڏهن بہ مان خلوص سان قبول ڪئي.

مان انهيءَ سال گورمينٽ ڪاليج ۾ پروفيسر ٿيو هوس. هيءُ سال وڏين مشڪلين، وڏين ناڪامين ڪان پوءِ منهنجي زندگيءَ ۾ آيو هو؛ جنهن مونکي پنهنجي والده ڪان جدا ڪيو هو. ۽ مون کي هن صحرا ۾ اڪيلو ڇڏيو ويو هو. پر خوش نصيبن واسطي هتي بہ نخلستان موجود آهن. غريبن جو خون جمع ڪرڻ وارا دولتمند ـ انهن جي نخلستان ۾ باد سموم جو ڪهڙو گذر!

هيءُ اتفاق هئو تہ مان بہ ساڳئي محلي ۾ پنهنجي هڪ عزيز دوست سان گڏ رهندو هئس. ڪڏهن ڪڏهن تنهنجي پيءُ سان ملڻ ايندو هئس، تہ توسان بہ دعا سلام ٿيندي هئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

خبر نہ آهي تہ اهو ڪهڙو ڏينهن هئو، جڏهن تون ورانڊي
۾ بيٺي هئينءَ ۽ منهنجي احاطي ۾ داخل ٿيڻ تي اندرنہ وٺي آئينءَ.
ان ڏينهن تو عجيب انداز سان منهنجو خيرمقدم ڪيو هو. مون
چيو: ”اوهان جو والد صاحب آهي؟“ تو جواب ڏنو: ”نہ، ٿوري
دير ترسو، جلد اچي ويندا.“

”هن باغ ۾ ٿي ساعت ملندس، ڪو خاص ڪم نہ آهي“
مون ائين ٿي نہ ترسڻ جو ارادو ڪري چيو.

”جي! هو بہ اچي ويندا، اگر توهان کي جلدي هجي نہ
توهان جي مرضي!“ تو پنهنجا ابرو مٿي ڪئي چيو، ۽ مان توسان
گڏ باغ ۾ ويهي رهيس. تنهنجا خد و خال ڪي خاص جلاب
ڪين هئا. ٿورو لمبو چهرو، صبيح رنگت — ليڪن سياهہ اکين
۾ نہ گويا هزار چراغ جهرمر ڪري رهيا هئا. ائين، جيئن تاريڪ
راتين ۾ ستارن جي چمڪ! وارن جي ترتيب مان سليقہ منديءَ
جو پتو پئجي رهيو هو ۽ انهن مان هلڪي چنبيليءَ جي خوشبو
اچي رهي هئي. خاموشيءَ کي ٽوڙيندي، مان دريافت ڪيو:
”توهان کي ڪهڙا گل پسند آهن؟“

”گل تہ سڀ سٺا آهن،“ تو معصوميت سان جواب ڏنو.

”ها، اهي گل بہ ته ڪي وڻندا آهن، جن جي مهڪ انهن
تائين محدود رهندي آهي؛ جيئن ڪنول جو گل، جيڪو پاڻيءَ
۾ پنهنجون سفيد پنکڙيون ڦهلائي ترندو آهي، جنهن جون پاڙون
نگاهن کان اوجهل رهنديون آهن. يا اهو گل، جو سيني جي
نگاهن کان دور، لڪي مشڪندو آهي، جيئن چمپا جو بدصورت
گل!“ مان يڪساهيءَ الائي ڇا ڇا چوندو ويس. تون پنهنجا
ابرو مٿي ڪئي عجيب انداز سان مون کي ڏسڻ لڳينءَ.

”توهان ڪاليج ۾ گلن جي تعليم تہ نٿا ڏيو، آفتاب
صاحب!“ تو طنزيہ مشڪ سان چيو، ۽ مون کي خبر نہ آهي تہ
ڇو پنهنجي افلاس جو مون کي افسوس ٿيو.

”جي نہ،“ مان گفتگو جو سلسلو شروع ڪرڻ لاءِ چيو

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هو، ”اسان جي دنيا ۾ ڪوبہ گل نہ مشڪندو آهي، خواہ ڪنول هجي يا چمپا.“

”توهان جي دنيا جو مطلب؟“ تو تشويشناڪ لهجي ۾ پڇيو. ڄڻ تہ ڪويا تو ساريءَ دنيا کي هڪجهڙو سمجهيو هو.

”اهائي دنيا، جنهن کان توهان ناواقف آهيو. توهان گلن جي دنيا جا رهندڙ، ڀلا ڇا ڄاڻو صحرائن جا حال.“

”توهان گلن جي زبان ۾ ڳالهايو، ۽ وري پرولين پڇائڻ واسطي! ڇو؟ ڀلا مان ڇا سمجهان!!“

”نزهت، او نزهت صاحبہ! گلن جي زبان تہ توهان جي آهي.“ تنهنجي اکين ۾ جيئڻ نشو اچي ويو. تون ٺي نہ، پر هر عورت پنهنجي حسن جي تعريف جي خواهشمند هوندي آهي. تنهنجي پيشانيءَ تي چنبيليءَ جا قطرا چمڪڻ لڳا. هيءَ اسان جي پهرين ملاقات هئي.

اُهيءَ ڏينهن مان توکي چڱيءَ طرح ڏٺو. تنهنجو ڪاسني چست لباس اڄ بہ منهنجي ماضيءَ جي خوابن ۾ محفوظ آهي. ۽ هن نئينءَ تصوير ۾ توکي ساڙهي پيل آهي. ڇو هيءَ چند سالن ۾ تنهنجي پسند بہ تبديل ٿي وئي يا ڪرائي وئي!

مان ان ڪانپوءِ جڏهن ايندو هئس، توکي پنهنجي انتظار ۾ ڏسندو هئس. ليڪن هيئنر اسين گلن جي زبان ۾ نہ ڳالهائيندا هئاسون. هاڻي توکي منهنجي اُجڙيءَ دنيا جو راز محسوس ٿيندو ويو. تون منهنجي دنيا جي آهن جي سوزش کي محسوس ڪرڻ لڳي هئينءَ.

توکي اها شام ياد آهي؟ جڏهن مان ڪافي تلاش جي بعد توکي چمپا جو گل تحفي طور ڏنو هو ۽ توکي چيڙائڻ واسطي چيو هو تہ: ”اي ڪنول! هيءُ گل توکان وڌيڪ مهڪندڙ آهي، ليڪن ان جو رنگ روپ خراب ۽ بي ڍنگو آهي.“

”ڪيتروئي خوبصورت ڇو نہ هجي، آفتاب جي تابش کان سڀ ڪومائجي ويندا آهن....“ تو جواب ڏنو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

"نه، اهو ٿي هنن کي شوخي بخشي ٿو. هنن جو حسن
نه انهيءَ لاءِ ٿيندو آهي." مان برتري ظاهر ڪندي چيو.
تون گلن جي ٻولي سمجهڻ لڳي هئينءَ. تو انهن شوخ
نگاهن سان ڏٺو، جي چئي رهيون هيون، "سچ کي ڏسي ٿي
ڪير ٿو؟ چاهي بادلن ۾ رهي چاهي چمڪي." پوءِ عجيب
انداز سان گردن کي جهٽڪو ڏيئي ٻئي طرف ڏسڻ لڳينءَ.
پوءِ جلد بادل ڇانئجي ويا ۽ اسين سياهه ٻادلن جي سايي ۾ گلن
کي جهومندو ڏسڻ لڳاسين. انهن جي سرمستي، انهن جي
جذبات اسان جي جذبن جهڙي ملول جليل هئي. انهن کي فڪر
فردا نه هو، اهي چند لمحا هو دل کولي جهومڻ چاهين پيا،
جيئن ڪهڙي خبر ته مسرت جا اهي لمحا وري اچي سگهن يا
نه! مان ڪجهه دير ترسي چيو-
"ڪنول! هن کي سيالي ڪو پٽي پنهنجي ريشمي سياهه
وارن ۾ پائيندو؛ ۽ هي پنهنجي خوبصورتي ۽ مهڪ ان کي
بخشي ڇڏيندو. هنن جي زندگي چند لمحا آهي." مان پوءِ بادلن
کي ڏسڻ لڳس. توکي ياد آهي اهو جواب جو تو ڏنو هو!
"چند لمحن جو سک به اهم چيز آهي؛ ۽ اهو به
ڪنهن کي ملي ٿو!" هوائون خشڪ ٿي ويون هيون. اسان باغ
مان اٿي وراندي ۾ اچي ويٺاسين. تنهنجي ماءُ مون کي ماني
کائڻ جو اصرار ڪيو. کاني جي ٽيبل تي ويهندي ٿي برسات
به شروع ٿي وئي. پوءِ بارش ۾ مون کي انتظار ڪرڻ واسطي
چيو ويو. تنهنجو ٻيءُ پنهنجي ڪمري ۾ وڃي چڪو هو. مان
تنهنجي پرسان ويٺو رم جهم برسات کي تڪي رهيو هوس.
چند منٽن کان پوءِ برسات جي بس ٿيڻ تي مان توکي شب بخير
چئي گهر هليو آيس. تنهنجي دل ۾ مون لاءِ ڪا به جڳهه ڪانه
هئي. شايد مان ٿي پهريون انسان هئس جو تنهنجي زندگيءَ ۾
بغير تنهنجي اجازت جي داخل ٿي رهيو هئس ۽ اهو به ٺيڪ
آهي ته تو مون کي هن درد کان آشنا ڪيو، جو هن وقت ۽

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

۾ گهڙيءَ مون کي توکي ياد ڪرڻ تي مجبور ڪري رهيو آهي. تو هلڪو زخم لڳايو، ليڪن ناڪامين اڄ هن کي ناسور ڪري ڇڏيو آهي. تون نرم نرم تلخ درد جو سرچشمو آهين. اگر تون پهرين نشتر نه هڻين ها نه شايد مون کي ناڪامين ۾ مشڪل نه اچي ها ۽ هجوم ياس ۾ مرڻ جي تمنا هجي ها.

هڪ عرصي تائين توسان ملاقات نه ٿي سگهي. گرمين جي موسم ۾ توهين سڀ ڪوئٽه ويا هئا ان زماني ۾ مان پنهنجي هڪ دوست وٽ رهندو هئس. روز لائبريريءَ ۾ وڃي پورهيون شامون گذارڻ منهنجي زندگيءَ جو اصول بڻجي پيو هو. الائي ڇو، انهن ڏينهن ۾ ڪنهن گل تي نگاهه پوندي، مون کي احساس ٿيندو هئو ته بس، هينئر گل چند لمحن واسطي مشڪي چڪا، ۽ هينئر ڪومائجڻ کانسواءِ ڪجهه به ڪري نه سگهندو. خوشبو پيئن لاءِ هوندي. خواهه خيالن ۾ ڪيترائي گلستان چوڻ بڻايان! پر اسين نه رڱ جا راهي هئاسون. اهو به ڇا گهٽ هو، جو ڪجهه وقت گلن جي راڻيءَ سان گذاري سگهياسين! ليڪن مان ان تي خوش نه هئس. تونئي مون کي گلن جي دنيا جا خواب ڏيکاريا، ان جي تبسم، ان جي سرمستيءَ کان آگاهه ڪيو، پوءِ مان ڇو صحرائن جي خاڪ ڇاڻيندو ڦران! ڇو ويرانيءَ سان سودو ڪيان؟ ليڪن تنهنجي واپسيءَ مون کي وري پنهنجي دنيا ۾ اچلي ڇڏيو. ريگزارن ۾ سراب جي دوڙن ڪاٽڻ واسطي واريءَ جهڙي خشڪي منهنجي ذهن ۾ پيري ڇڏي.

ڪاليج کليا هئا. توهين ڪوئٽه کان واپس آيا. ليڪن توهان سان گڏ توهان جو ڪو رشتيدار به هيو. منهنجي ملڻ تي تو منهنجو تعارف هن انداز سان ڪرايو هو-

”هيءَ آهي آفتاب صاحب، گلن جو پروفيسر“، ۽ پوءِ مرڪي قمر جي تعريف ۾ گم ٿي ويئينءَ ”بي - اي آهي، شاعر آهي، وڪيل آهي“ وغيره. مان هن ڏي غور سان ڏٺو. سبز رنگ جي فل سوٽ ۾ هن جو سياهي مائل رنگ مون کي پنهنجي

نالي جو مذاق اڏائيندو محسوس ٿيو. سندس چهري تي ميڪ اپ غضب جو ڪيل هو. هو ڪوٺي جون ڳالهيون اوهان کي ٻڌائي رهيو هو ۽ تنهنجي مشڪ ڳنڍيل ڳالهين جي غمازي ڪري رهي هئي. مان تنهنجي خيريت پڇي. تو جواب ڏنو، "توهان ڪان جي ٻولي وساري ڇڏي ڇا؟" "توهان ئي ته چيو هو ته گل ڪي گهڙيون مشڪندا آهن ۽ بس!!"

"اڙي، توهان ته اڃا گلن جي ٻولي نه وساري آهي!"

۽ تنهنجي تبسم مون کي حيرتن جي دنيا ۾ اڇلي ڇڏيو. تون قمر جون ڳالهيون غور سان ٻڌي رهي هئينءَ.

ان کان پوءِ مان توهان ڏي اچڻ بلڪل گهٽ ڪري ڇڏيو. مان ٻڌو ته قمر توکي مختلف شاعرن جا نظم ٻڌائيندو آهي ۽ پنهنجا به. ليڪن مان اڄ تائين سندس هڪ به نظم نه ٻڌو هو. هو توکي ٺهڪ ڏياري خوش ڪندو هو ۽ تون به خوش هئينءَ. سندس ننڍين ننڍين اکين مان هوشياري جهلڪندي هئي. الائي ڇو مون کي احساس ٿيو ته هو تنهنجو تبسم ڇني رهيو آهي.

شاديءَ کان ٻه ڏينهن اڳ، جڏهن تنهنجي پيءُ مون کي ڪيترائي ماڻهو موڪلي گهرايو هئو تڏهن تون مون کان ائين بي نياز ٿي نظر آئينءَ، ڄڻڪ منهنجي واقف ئي نه هئينءَ. صحرائن جي ويراني ڀلا توکي ڇو پسند ايندي! واريءَ جي طوفانن ۽ سنسان فضائن سان توکي ڇو همدردي ٿيندي؟....... تون گلن جي راڻي!...... تون تند هوائن جو ساٿ ڏيڻ ڇا ڄاڻين......!

تنهنجي شاديءَ کان پوءِ مان غيرارادي طور اتان هليو ويس. تنهنجي دل شڪن حالت ۽ هوائن جي ڪاڙي مون کي مريض بڻائي ڇڏيو. ماڻهو چون ٿا ته مان ٽئي درجي جو مريض آهيان، ليڪن مان ته ان کان به وڌيڪ مدارج طي ڪري چڪو آهيان، نه ته گلن جي راڻيءَ جي اکين ۾ آنسو نه اچن ها.......!

مان رستي تان وڃي رهيو هئس ته قمر جي نالي تي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

نگاهہ پئي. بغير اجازت جي مان اندر هليو آيس. تون اٽڪ ڪري رهي هئينءَ ۽ ڪاڪ پريشان نگاهن سان ڏسندي ٿو چيو: ”آفتاب، تنهنجي هيءَ حالت!؟“ ۽ تنهنجي اکين ۾ آنسو ڇلڪي آيا. مون کي ائين محسوس ٿيو ته تون شايد وري منهنجي دنيا ۾ واپس اچڻ ٿي چاهين. ڳلن جي دنيا کان تون بيزار پئي نظر آئينءَ. اهي آنسو جي مون کي ڏسي تنهنجي اکين ۾ ڇلڪي آيا، اهي صرف ڪنهن بهاني جا منتظر ٿي ڏٺا. نه ته تنهنجي پلڪن ني ته هو مدت کان منتظر بيٺا هئا!

”مون تي هينئر رحم ڪرڻ مان فائدو! نزهت، هتي واريءَ کي نچڻ ڏي. مون کي سراب جي تلاش ۾ ڀٽڪڻ ڏي، شايد ڪڏهن ڳلن جي دنيا ۽ صحرائن جي دنيا جو فرق مٽجي وڃي!“ ۽ مان گهر ۾ هيڏي هوڏي نهارڻ لڳس.

”ويهه!“ تو منهنجون مخروطي آڱريون منهنجي وارن ۾ ڦيريندي چيو. ڪنهن جي اچڻ جو آواز ٻڌي تون الڳ ٿي وئينءَ. قمر سگار پيئندو اندر داخل ٿيو.

”اوهه! تون ڳلن جو پروفيسر آفتاب صاحب! هو پيانڪ طريقي سان ٽهڪ ڏيڻ لڳو. منهنجي جواب کان اڳ ۾ هن وري چيو!

”ويهه جناب! غالباً آخري جهلڪ ڏسڻ آيو آهيو.“ هن اهو اهڙي انداز سان چيو، جيئن هو مون کي هڪ منٽ به هتي ڏسڻ نٿو چاهي.

جڏهن مان وڃڻ لڳس، تڏهن ڳلن جي رائيءَ جي اکين ۾ شبنم جا قطرا لرزي رهيا هئا، ۽ قمر جي نگاهن ۾ بي انتها جلن ۽ نفرت.

قمر جي اکين ۾ منهنجي لاءِ جلن ڇو هئي!؟ تنهنجي اکين ۾ آنسو ڇو هئا!؟.... شايد رحم جي ماتحت هجن...... شايد انهن ۾ پيار جو عنصر به شامل هجي... .... ڪهڙي خبر منهنجي شڪسته حالت تنهنجي خوابيده جذبي کي سجاڳ

ڪري ڇڏيو هجي........ ورنه قمر جي اکين ۾ فانحانه چمڪ جي بجاءِ مون لاءِ جان نه هجي ها!

اڄ، ائين محسوس ٿي رهيو آهي ته زندگيءَ جو ٻيو ڪنارو اچي چڪو. مان به هميشه سراب جي تلاش ۾ زنده رهڻ نٿو چاهيان.

اڄ يادن جا ناسور مون پنهنجن هٿن سان ڪرڙيا آهن. شايد هنن زخمن جي مهڪ تو تائين به پهچي وڃي!

تنهنجي تصوير منهنجي دوست الائي ڪٿان آڻي ڏني آهي........ مان سنسان فضائن ۾ ساهه کڻي نٿو سگهان........ رهگذارن تي ٻوڙڻ جي قوت ختم ٿي چڪي آهي.... واريءَ کي اڪيلو نچڻ ڏي........

تنهنجون اکيون اڄان به چلڪي رهيون آهن. شايد، محبت ڪان، شايد رحم ڪان،.... ممڪن آهي هيءَ به منهنجي ويرانيءَ جو عڪس هجي........ خوش فهمي هجي........ خوابن جي دنيا هجي........ تنهنجي اکين جا آنسو نه هجن.... پنهنجي دل جا زخم هجن.... جوڪي مون کي هنڌ هنڌ پيا نظر اچن!

["مارئي"، جلد-٢- نمبر ٢، آگسٽ ١٩٥٨ع، حيدرآباد.]

SHER ALI CHANDIO
SINDH
CHANDIA GOTH QASIMABAD

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

پتنگ چاڙهين پار ڪي.....

دور آسمان جي سياهه وسعتن ۾ لاتعداد ستارا ٽمڪ ٽمڪ ڪري رهيا هئا؛ خاموش رات مسافر عدم جيان آهستي آهستي وڃي رهي هئي؛ هو دريءَ وٽ بيٺو، سامهون سنسان سڙڪ کي تڪي رهيو هو. جتان ٿوري دير اڳ فوزيءَ جي گلن سان سينگاريل ڪار بينڊ ۽ شهنائيءَ جي نغمن سان ڪيترين موٽرن سان گڏ لنگهي وئي هئي.

پروفيسر ۽ هو ڦاٽڪ وٽ آلين آلين اکين سان ان وقت تائين بيٺا رهيا، جيستائين ڪ سڀني موٽرن جي روشني ٽانڊاڻي جيان انڌيري ۾ گم نه ٿي وئي.

"فوزيءَ کان سواءِ منهنجي زندگي اهڙي ويران ٿي ويندي! مون نه ٿي ڄاتو....... اڄ ائين محسوس ٿي رهيو آهي، ڄڻڪ منهنجي زندگيءَ ۾ ڪجهه به باقي نه رهيو هجي." پروفيسر اداس آواز ۾ چيو.

پوءِ هو ٻيئي ٿڪل قدمن سان بلبن سان جرڪندڙ ڪوٺيءَ اندر هليا آيا. ٽڙيل پکڙيل ميز، ڪرسيون ۽ سامهون مسند تي گلن جا پکڙيل پن ڪنهن قتل محفل جي يادگيري ڪري رهيا هئا. ڪجهه دير اڳي! هتي روشنيءَ جي ساڌي ۾ راڳ ناچ ۽ ٽهڪ ٻڌجي رهيا هئا، هينئر ڪجهه به ڪونه هو.... بهار گذري وئي هئي.... پوءِ پروفيسر کيس چيو هو: "دوست، تون ڏاڍو ٿڪل هوندين، هينئر ڪجهه وقت ته وڃي آرام ڪر".

۽ هو چپ چاپ هن ڪمري ۾ هليو آيو هو. ٿوري دير اڳ هن پروفيسر جي خوابگاهه جي دروازي بند ٿيڻ جو آواز ٻڌو هو، ليڪن هو خاموش دريءَ وٽ بيٺو، سانتيڪيءَ

مرڪ کي نڪي رهيو هو.

هن کي پنهنجو روح ڏاڍو نڪل محسوس ٿي رهيو هو. اڄ هن پاڻ وٽهي پروفيسر جي ڪوٺي آسمان جيان ستارن سان ڳاري هئي. اميدن کان خالي دل سان هن شاديءَ جا سڀ انتظام پورا ڪيا هئا. پروفيسر شادي هن لاءِ ترسائي هئي، ۽ هن ان جو کيس پورو عيوض ڏنو هو.

پوءِ ستارن سان سينگاريل هن محفل ۾ فوزي سهاڳ جي سرخ ڪپڙن ۾ چنڊ جهڙي سونهن سان اچي ويٺي هئي- تمام محفل خوشيءَ ۾ مست هئي. ۽ فوزي پريان گلن سان سينگاريل مسند تي، ميندي رتن ڳاڙهن هٿن پيرن سان فيروز جي پر ۾ ويٺي هئي. گلن ۽ سينٽ جي خوشبو سان رچيل فضا ۾ ناچ ۽ ٽهڪڙا گونججي رهيا هئا. شاديءَ جون تمام رسمون پوريون ٿي چڪيون هيون، صرف رخصتي باقي هئي، پروفيسر ڇڙي والي رخصتيءَ جو وقت پنتي ڪري رهيو هو ليڪن بيند جي رخصتي آلاپ کيس آخري فرض پوري ڪرڻ لاءِ متوجہ ڪيو. ان وقت سندس چهري تي اداسي گهري ٿي وئي.

الوداع وقت فوزيءَ کي ڪار ۾ ويهاريندي، پروفيسر فيروز کي چيو:

"فيروز! منهنجي فوزيہ ڏاڍي پياري ۽ قيمتي اٿئي، هن کي نہ ڏکوئجانءِ. آءٌ هوند هنجو هٿ تنهنجي هٿن ۾ نہ ڏيان....... جيڪڏهن هيءَ قدرت جو دستور نہ هجي ها!...." چوندي چوندي، سندس اکين ۾ لهي اچي وئي.

فيروز جي چهري تي بهار رقص ڪري رهي هئي ۽ فوزيءَ جي ڪنولن تي شبنم پئي لرزي. شبنم کان سواءِ بہ گل ڪڏهن شاداب ٿيا! شبنم ۽ گلن جي مرڪ نہ هڪبئي کان جدا ٿيڻ جا ئي ڪونہ هئا.

جن اکين ۾ پروفيسر آنسو ڏسي ڪونہ سگهندو هيو، اڄ انهن اکين ۾ آنسو روڪڻ جي همٿ ڪنهن ۾ هئي! هر

پتنگ جاڻين ٿا ڪي....

اڄ آسمان ۾ ڪيترا ئي ستارا جهل مل ڪري رهيا هيا. پوءِ به انڌيري اوندهه نه ستارا ٿي اکين ۾ سمائجي ويا هيا.... پوءِ به انڌيري اوندهه چو پٺي محسوس ٿي!.... چنڊ جي روشنيءَ جو ڪٿي پتو ڪونه هو.... بهار لنگهي وئي هئي.... پروفيسر جي دل ۾ وري ويران انڌيرا گهر ڪري رهيا هيا، ۽ ستارن جي جهلمل.... ليڪن هن جي اکين ۾ هڪ به ستارو نه چمڪي سگهيو. سندس روح هن بيڪران اوندهه ۾ ڀٽڪي رهيو هو.

پوءِ گلن سان سينگاريل فوزيءَ جي ڪار هوائن کي خوشبو سان رچائيندي، ڦاٽڪ مان نڪري وئي..... آهستي آهستي سڀ مهمان رخصت ٿي ويا. گهڙي اڳ جتي خوشين ڀريو هنگامو هو، اتي ويران خاموشي ڇانئجي وئي....... محفل اجڙجي وئي....... بهار گذري وئي.

۽ هو پروفيسر سان گڏ دير تائين ڪار جي روشنيءَ کي جگنوءَ جيان انڌيري ۾ گم ٿيندو ڏسندو رهيو...... پوءِ جگنو به انڌيري ۾ غائب ٿي ويا...... هر طرف انڌيرو ڇانئجي ويو ۽ هو واپس جهلمل ڪوٺيءَ اندر هليا ويا.

هوا گلن جي پنن خوشبو سان رچيل هئي. رات جو پهر حصو گذري چڪو هو. هو دريءَ وٽ بيٺو ستارن جڙيءَ رات کي تڪي رهيو هو، سندس ذهن ۾ ماضيءَ جون يادون به ٻهڪ. ستارن جيان پئي چمڪيون. هن جي ذهن ۾ هڪ روشن ياد اڀري آئي.

* * *

هن جي پروفيسر سان پهرين ملاقات پنهنجي ڪاليج فنڪشن ۾ ٿي هئي. ان کان اڳ هن سندس متعلق ڪيتريون ڳالهيون ٻڌيون هيون. هو سائيڪالوجيءَ جو ماهر پروفيسر هو، شاگرد سندس قابليت جي ساراهه سان گڏ سندس نرالي طبيعت جا شاڪي به هوندا هئا. هن جي ساري ڪاليج ۾ ڪنهن سان

ٻه دوستي نه هوندي هئي، جيڪو ٻه هن سان دوستيءَ جو هٿ وڌائيندو هو تنهن کي آخر پڻ ڇهڙي ٻي نماز عادت اڪيهان نوڪر ڪاڏي پنتي هٽيو پوندو هو. آخرڪار هرڪوئي ڪانئس پري ٿي ويو.

اتي پروفيسر رحمان رسمي طور هن جو سائس تعارف ڪرايو هو، بس........ ان کان پوءِ ڪيترا ڏينهن گذري ويا.

هڪ ڏينهن هو وٽس هاسپيٽل ۾ هڪ غريب ڇوڪرو وٺي آيو، جنهن جي ٽنگن کي ڪنهن جي ڪار لتاڙي هلي وئي هئي. پرويز ان جو علاج خاص خيال سان ڪيو. پروفيسر هرروز ڏينهن ۾ هڪ ٻه دفعا اچي کيس ڏسي ٻه ويندو هو ۽ هن لاءِ دوائون ۽ ميوو ٻه وٺي ايندو هو- ليڪن ڇوڪرو بچي نه سگهيو. سندس مرڻ تي پروفيسر کي ڏاڍو ملال ٿيو- هن جي انتري افسوس کي ڏسي پرويز خيال ڪيو ته شايد هو سندس خانداني نوڪر هوندو- هن کيس چيو:

مون کي افسوس آهي. هن جي زندگي بچي نه سگهي؛ بعضي ملازم واقعي اهڙا ايماندار ٿيندا آهن، جو سندن موت تي بنهه عزيز جهڙو ڏک محسوس ٿيندو آهي-"

"ليڪن هي منهنجو ملازم نه هو. مون کيس پهريون دفعو ان ڏينهن ڏٺو هو، جڏهن هن کي ڪنهن جي ڪار جي مهربانيءَ زخمي ڪيو هو،" پروفيسر جواب ڏنو هو.

"تڏهن....."

"هو هڪ انسان هئو. ڇا اهو رشتو هن جي مدد ڪرڻ لاءِ ڪافي نه هو!" پروفيسر کيس حيران ڏسي، هلڪيءَ مرڪ سان چيو، جنهن ۾ ڪجهه طنز ٻه مايل هئي.

پرويز سندس انهيءَ جذبي کان متاثر ٿي ويو. ۽ هن کانئس سندس علاج تي خرچ ڪيل دوائن جو پيسو وٺڻ کان انڪار ڪيو. ليڪن سعيد کيس عجيب خشڪ جواب ڏنو هو ته:

"جيڪڏهن تون ڪنهن جي مدد ڪرڻ چاهين ٿو ته توکي دنيا ۾ اهڙا ڪيترائي ماڻهو ملي ويندا، ليڪن مون کي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

تنهنجي مدد جي ضرورت نه آهي“ ۽ هو پيسا سندس مٿي تي رکي، کيس خدا حافظ چئي، هليو ويو. پرويز کي سندس شخصيت گهڻو متاثر ڪري ڇڏيو، ۽ هن ساڻس دوستي رکي. مس مس هو هن جو دوست ٿيو ۽ وري اهڙو ته گهرو، جو کيس چوندو هو ته دنيا ۾ مون سچائي ۽ بي غرض محبت ڪٿي نه ڏٺي. هميشه جڏهن ته تون منهنجو دوست ٿيو آهين، تڏهن منهنجي تمنا آهي ته اها دوستي هميشه قائم رهي. آءٌ خود ڪڏهن ان کي ٽوڙڻ لاءِ ڪو قدم نه کڻندس. اسين انسان هميشه سراب جي پٺيان ڀٽڪندا رهيا آهيون. اسان ڪڏهن به ته ڪنهن محبت ۽ سچائيءَ کي برقرار ۽ زنده رهڻ نه ڏنو آهي! ائين ٿيندو آهي ڇاڪاڻ اسين سچائيءَ ۽ خلوص جي تلاش ۾ نه بلڪ نفرت جي تلاش ۾ آهيون. تڏهن ئي ته اسان جي جستجو جي آخر ۾ محبت کان وڌيڪ نفرتون نظر اينديون آهن. هر دل نفرتن جو آماجگاهه بڻيل آهي. ڪنهن انسان جي دل ۾ ڪنهن جي نفرت ته ڪنهن ۾ ڪنهن جي. اسان ڪنهن سچائيءَ جو قدر ڇو نه ڪندا آهيون؟.... اسان محبت کي موت ڇو ڏئي ڇڏيندا آهيون....؟ ۽ اها انسان جي ڪمزوري نه وڏي شڪست آهي!“

هو فلسفي ۾ ڇڙي ويندو هو. هن پرويز جي عادتن کي به ڏاڍو آئلائي ڏٺو ۽ جڏهن کيس سندس دل ۾ سچو خلوص نظر آيو تڏهن هن کيس پنهنجو آخري دوست بڻايو، ۽ هن کي پنهنجي ڏکويل دل جا داغ ڏيکاريا.

پروفيسر جي دل ۾ پنهنجي وڏيءَ ڀيڻ لاءِ بي انتها عزت ۽ محبت هوندي هئي، اهڙي جهڙي ڪنهن ديويءَ لاءِ پوڄاريءَ جي دل ۾ هجي. هو اڪثر ساڻس پنهنجي فرشته خصلت ڀيڻ جون ڳالهيون ڪندو هو، جنهن کي هن دنيا ۾ هڪ جواري شرابي شوهر مليو هو؛ ليڪن سندس دل ڏاڍي وسيع هوندي هئي. سعيد ڪڏهن به هن جي چهري تي فڪر جي علامت نه ڏٺي هئي، خواه سندس شوهر راتن جون راتيون عيش پرستيءَ

۾ بسر ڇو نہ ڪندو هجي، ليڪن هن جي مرڪ بدستور جوان هوندي هئي. سعيد جا والدين ننڍپڻ ۾ فوت ٿي ويا هئا. هن کي پنهنجي وڏي ڀيڻ اينتريءَ ٿي محبت ۽ شفقت سان پاليو هو جهڙو پيار کيس والدين ڏين ها. پوءِ اها مشفق ڀيڻ سندس اَفيسريءَ ۽ شاديءَ جو ڏک کڻي، هن کي هڪ گلن جهڙي ڌيءَ سونپي، ستارن جي دنيا هلي ويئي هئي. هن ڪڏهن به پنهنجي شرابي سائيءَ جي حڪم جي انحرافي نہ ڪئي هئي، ۽ نہ سائس ڪا شڪايت ٿي ڪئي؛ ليڪن ان جي باوجود سندس دل ۾ پنهنجي شوهر جي ڪنڊن جهڙي وجود لاءِ ذري بہ جڳهہ نہ هوندي هئي. هو هڪٻئي جا سائي هئا، ليڪن هڪٻئي کان بيخبر. سندس شوهر زندگيءَ جي گلستان ۾ گلن جي خوشبو سان پنهنجي روح کي معطر ڪندو هو ۽ هوءَ ساڳئي رستي تي پنهنجي سائيءَ سان گڏ ڪنڊن ڀريءَ راهہ تي پنهنجا پير زخمي ڪندي، منزل ڏي وڌندي هئي.

هڪ دفعي سندس مڙس ڪنهن ڳالهہ تي مٿس سخت ناراض ٿيو. کيس سخت بد شد ڳالهائي، جڏهن هو ٻاهر هليو ويو، تہ سعيد معصوميت سان هن کي چيو هو:

”ادي، ادا جو توسان هيڏو وڙهندو آهي، پوءِ تو کي ڏک اصل نہ ٿيندو آ ڇا؟“ آن وقت هن ڏٺو هو تہ سندس اکين ۾ نمي اڇي وئي هئي- ڪو سندس غمگسار بہ تہ ڪونہ هوندو هئو، پوءِ هوءَ روئي بہ ڇا لاءِ، جڏهن ڪو سندس آنسو اُگهڻ وارو ڪونہ هو. هن کيس چيو هو:

”نہ منڙا....“ پوءِ محويت ۾ چيوهئائين.... ”باقي ٿورو پنڌ.... ليڪ تہ منزل ايندي.... هان سعيد! ليڪ تہ منزل ايندي....؟“ سعيد بنا سوچڻ سمجهڻ جي کيس ڪنڌ لوڏي ”ها ڪئي“ هئي ۽ سندس اکين ۾ بہ لڙڪ تري آيا هئا. سالن گذرڻ کان پوءِ بہ سعيد کي اهو واقعو اڄ تائين چٽو ياد هو. هوءَ ”ڪانهي ڪڙائي، چڪين جي چيت ڪري“ جو زنده مثال هئي. جڏهن

هوءَ دنيا جي ڏکن کي پنهنجي مرڪ سان شڪست ڏئي، ستارن جي دنيا ۾ هلي ويئي، ته ان جي سال ڏيڍ بعد فوزيه جو پيءُ ڪنهن طوائف جي ڳالهه تي جهڳڙو ڪندي، خون ٿي ويو. ۽ فوزي هميشه لاءِ سعيد جي حفاظت هيٺ اچي وئي. جڏهن هن وسيع ويڪري دنيا ۾ پيءُ به ڪيس اڪيلو ڇڏي وئي، تڏهن هن جي بي سهارا ڏکويل دل کي سخت ڏک رسيو ليڪن هن جون شڪستون ايستائين ختم نه ٿيون هيون. پوءِ هن به دنيا جي ميلي ۾ ڪنهن کي ساٿي ڪري پڪاريو. سعيد جي شخصيت کان هوءَ گهڻو متاثر ٿي وئي، ليڪن جڏهن هن کي خبر پئي ته سندس جهولي سون چانديءَ کان خالي آهي، تڏهن سندس شخصيت جو جادو ڪن پل ۾ هن جي دل تان لهي ويو. دنيا ۾ غريبن جي ڪمي نه هئي ته اميرن جي به نه هئي. ڪيس پنهنجي خوبصورتيءَ جي ڪري دولت جي جهنڪار ملي وئي؛ ۽ پروفيسر جو زخمي روح تڙپي اٿيو.

زندگيءَ جي هن دور تائين هن ڪنڊن پريل راهن تي سفر ڪيو هو. سندس پير رتورت ٿي چڪا هئا، هن جو روح ٽڪجي پيو هو، هن ۾ مزيد زخم کائڻ جي همت نه رهي هئي. پيءُ جي مرڻ کان پوءِ هن در در جا ڌڪا کاڌا هئا ليڪن هو همت نه هارئيندو هو. سندس تصور ۾ ڪا تابناڪ مسرور زندگي به هوندي هئي. جيستائين هن جو مستقبل مستقبل هوندو هئو تيستائين هو ان لاءِ ڪا ناڪامي سوچي به نه سگهندو هئو، ليڪن جڏهن اهو مستقبل ويجهو اچي حال بڻجي ويندو هو، تڏهن ڪيس پنهنجي زندگيءَ جي بربط مان اهوئي غمگين پرسوز نغمو ٻڌڻ ۾ ايندو هو. خود سندس قسمت ڪيس جام مسرت کان محروم ڪندي! اهو هن نه چاتو هو.

هڪ ڏينهن پرويز هن جي زخمي رڳ کي ڇيڙي ڇڏيو هو: هو باغ ۾ ويٺو، انهماڪ سان گلن کي پاڻي ڏئي رهيو هو. پرويز پرسان بيٺو، سندس انهيءَ شوق کي دلچسپيءَ سان ڏسي

رهيو هو. هينئر جڏهن دولت اچي هن جا قدم چميا هئا، تڏهن به هن گهر ۾ گلن جي ڪا راڻي نه آندي هئي. پرويز کيس چيو:

”سعيد! گلن سان ايترو پيار اٿئي ته چوڻ، ڪنهن گل جي مهڪ سان پنهنجي گهر جي ويراني دور ڪرين؛ دوست، هن عمر ڪان پوءِ شادي ڪندين!—“

سعيد سندس سوال تي چرڪي ويو. پوءِ پاڻ سنڀالي چيو هئائين:

”پر دوست، گل به جڏهن ڪنهن سان نباهه ڪن ٿا! اهڙن گلن جي تمنا ڪير ڪري جيڪي ڪنڊا وڇڙائي پاڻ پري ٿيو وڃن....“ هن جي ذهن آڏو پنهنجو ماضي تري آيو. پوءِ هن کيس پنهنجي دل جو راز ٻڌايو هو.

”مون به ڪنهن گل کي پيار ڪيو هو پرويز! پر تون نٿو چائين ته ان جي خوشبو سنگهڻ لاءِ مون کي ڪيڏن ته ڪنڊن جو چڀڪو سهڻو پيو.... گهڙيءَ پل ڪان پوءِ گل به مون کان پري ٿي ويو.... سندس خوشبو ڪن پل ۾ هوا ۾ تحليل ٿي وئي.... پر، ڪنڊن جو چڀڪو اڃا به محسوس ٿي رهيو آهي........ ننڍڙا ننڍڙا زخم، جن ۾ خون جون ٻوندون مرجان جي ننڍڙن نگينن وانگر چمڪي رهيون آهن.... ڇا، اڃا به چوندين ته گلن کي پيار ڪيو وڃي.... هڪ بي ثبات لمحاتي چيز جي تمنا ڪئي وڃي؟.... گل ڪسجي وڃي ته سندس سڳنڌ به باقي نه رهي.... پر ڪنڊن جو پيار ڪيڏو نه پائدار.... اهي ننڍڙيون خون جون ٻوندون ڪيڏيون نه جاودان آهن.... جيڪي اڄ به منهنجي دل جي اندرين ۾ ٽانڊائن جيان نيون چمڪن....“

پرويز ائين محسوس ڪيو ڄڻ هن سندس زخمن سان هٿ چراند ڪري وڏي غلطي ڪئي هجي. هن سائس ڪيڏي نه بي الصافي ڪئي هئي! هوءَ هن کان پنهنجون يادون به ڪسي هلي وئي هئي؛ هينئر اگر هو کيس ياد به ڪري ته

ڪهڙي نموني پئي ڪري سگهيو!

فوزيه جي اچڻ تي هو چپ ٿي ويو هو. هن گفتگو کي يڪسر بدلائي ڇڏيو هو ۽ پنهنجي چهري تي خنده مرڪ آندي هئائين- ائين، ڇاڪاڻ هن کي ڪنهن اداسيءَ ڇهوڻي نه هئي.

سو هيءُ هيو پروفيسر، جنهن کي پٿر جو خطاب مليل هو. هو پٿر ڪونه هيو- هو نه صرف هڪ دنيا جو ڏکن ماريو انسان هيو.

پرويز کي سندس زخمي روح ڏسي مٿس بي انتها پيار اچي ويو. آف، زندگي ايتري بي رونق ۽ نامراد به ٿي سگهي ٿي!....

هينئر سندس تمنائن جو تنها مرڪز فوزي هوندي هئي جنهن تي هن ڪڏهن اداسيءَ جو پاڇو به پوڻ نه ڏنو هو. هو چوندو هو ته "مان پنهنجي دل جي خون سان به هن جي مرڪ کي تازو ۽ شاداب رکندس، مون کي همت نه آهي جو مان هن جي اکين ۾ آنسو ڏسي سگهان! سڀ ڪجهه وڃائيندي به اگر منهنجي زندگي فوزيءَ کي خوش رکڻ ۾ ڪم اچي سگهي ته مان پاڻ کي خوش نصيب سمجهندس...." ۽ هن پرويز کي چيو هو ته پڪڪندي نمٽ مون کي تنهنجي پرخلوص ۽ بي‌غرض دوستي حاصل ٿي وئي، اگر اها هميشه قائم رهي ته پوءِ مون کي پنهنجي قسمت سان ايتري شڪايت نه به رهي.

پرويز خيال ڪيو هو ته خواهه ڇا به ٿي پوي، هو هن سان ڪڏهن به دوستي نه ٽوڙيندو.

* * * *

هن جي ذهن آڏو فوزيءَ جي تصوير اڀري آئي- جڏهن هن کيس پهرين ڏٺو هو.

هو گرمين جي شام جو ڪنهن ڪم سان پروفيسر وٽ

ويو هو. ڊرائينگ روم ۾ ويٺو هو ساڻس ڳالهائي رهيو هو، ته هڪ نوعمر ڇوڪري اندر هلي آئي. سندس عمر سترهن جي لڳ ڀڳ هئي، هوءَ کيس ڏسي هڪدم پٺتي موٽڻ لڳي ته پروفيسر کيس چيو:

”اچ، اچ فوزي! هيءَ پنهنجو پاڻ آهي....“ سعيد فوزيءَ ڏي بزرگانہ شفقت سان ڏسندي چيو: ”پرويز، هيءَ اٿئي منهنجي فوزي!....“ هن کيس اهڙي انداز سان چيو، جيئن ڪو مصور پنهنجو شاهڪار ڪنهن کي انتهائي محبت سان ڏيکاريندو هجي.... پرويز کيس ڏٺو. سندس اکين ۾ ننڊ جو خمار پريل هو، شايد تازو ننڊ مان اٿي آئي هئي. پوءِ هوءَ کيس بي نيازيءَ مان سلام ڪري هلي وئي.

هو جڏهن سندس بنگلي ۾ داخل ٿيندو هو، تڏهن کيس ڏسي فوزيءَ جي لبن تي مرڪ ڦهلجي ويندي هئي. مشڪل وقت صرف سندس چپ نہ مرڪندا هئا، بلڪ سندس اکيون، چهرو ۽ سارو وجود مجسم مرڪ بڻجي ويندو هو. سندس اها مرڪ هن جي چهري تي ڏاڍي پياري لڳندي هئي. پرويز کي ائين محسوس ٿيندو هئو ڄڻ ته گل مرڪي بهار کي خوش آمديد چوندا هجن. پروفيسر پنهنجي خون جگر سان بہ هن مرڪ کي شگفتہ ٿي رکڻ چاهيو، پوءِ ان ۾ اينتري خوبصورتي ڇو نہ ٿيندي!__

هڪ دفعي هن کيس چيو هو:

”فوزي! جيڪڏهن تو وٽ اها مرڪ نہ هجي ها تہ تون ڇا هجين ها__؟“

”مان فوزي هجان ها__“ هن مرڪي چيو.

”نہ فوزي، گل جيڪڏهن مشڪن نہ، تہ انهن کي گل ڪير چوي!__“ فوزيءَ کان بہ برجستہ نڪري ويو:

”گل جيڪڏهين ڪومائجن نہ تہ خزان جو وجود ڪير محسوس ڪري!“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ان وقت هو ٻئي ڪالي ويٺا هئا — ليڪن اڄ هو سوچي رهيو هو ته سچ پچ گل جيڪڏهن ڪومائجن نه، ته خزان جو وجود ڪير محسوس ڪري.... احساس ڏيارڻ لاءِ صرف بهار ته ڪانهي هئي، خزان جو به ته حصو هو.... ۽ خزان جو وجود ۽ احساس ڪيڏو نه سخت هو!!

سوچيندي سوچيندي، هن جي دل مان سيسڙاٽ اڀري وئي. خيالن کي جمع ڪري هو وري پنهنجي ماضيءَ جا ورق اٿلائڻ لڳو.

هڪ ڏينهن هن پروفيسر جن کي پنهنجي گهر اچڻ جي دعوت ڏني. اچانڪ ڪنهن ضروري ڪم سبب پروفيسر کي پهچندي دير ٿي وئي. فوزيءَ معذرت ڪندي کيس چيو:

”اوهان کي انتظار ڪرڻو پيو، ان جو مون کي افسوس آهي.“

”ليڪن مون کي ته ڪونهي —“ پرويز مرڪي چيو.

”واهه! تڏهن نوهان کي انتظار ڏکيو نه لڳندو آهي! مان ته جيڪر نه ڪري سگهان.“ فوزيءَ بيساخته چيو.

”چو نه، فوزي! انتظار واقعي ڪٺن چيز آهي.... پر، اگر ڪوئي انتظار جي قابل هجي ته.... هيءَ گهڙي ته ڇا.... تمام عمر به ڪوئي ڪنهن جو انتظار ڪري سگهي ٿو.“

هن مرڪي فوزيءَ ڏي نهاريندي آهستي چيو.

فوزيءَ جي ڳلن جي لالاڻ وڌي وئي. ۽ هن جون ريشمي پلڪون هيٺ جهڪي ويون.

* * *

اهڙين ڪيترا خوشگوار ڏينهن گذري ويا. ان ڪان پوءِ هو مزيد تعليم لاءِ سمنڊ پار هليو ويو. وڃڻ وقت هن پروفيسر ۽ فوزيءَ کي اداس ڏٺو. ايئروڊرام تي فوزيءَ جي مرڪ غائب ٿيندي ڏسي، هن کيس چيو هو:- ”بهارن ۾ ٻئي مشڪڻ وساري ڇڏيندءِ. فوزي! جيستائين آءُ نه موٽندس، تون نه مرڪندينءَ، مان نه ويندس.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

”خواهه ايترو پلين اڏامي چو نه وڃي.“

”ها، پلي اڏامي وڃي—“ فوزي مرڪي وڌي، ۽ هو کيس خدا حافظ چئي هليو ويو. کيس سعيد ۽ فوزيءَ جي اکين ۾ چراغ جهل مل ڪندا نظر آيا. هن جهاز جي ڏاڪڻ تي چڙهندي ڏٺو ته فوزي ريلنگ جي سهاري بيٺي پنهنجو رومال لوڏي رهي هئي.

ان ڪان پوءِ هو اجنبين جي ديس پهچي ويو. پروفيسر جا لمبا خط هن ڏي ايندا هئا. جن ۾ فوزيءَ لاءِ صرف ايترو لکيل هوندو هو ته ”پڙهڻ ۾ مشغول آهي، توکي ياد ٿي ڪري“ بس.

رات گهڻي لنگهي وئي هئي. ليڪن هن جي نيڻن ۾ ننڊ نه آئي هئي. سندس ذهن ماضيءَ پنيان ڀٽڪي رهيو هو. آسمان مان ڪيترا ستارا ٽٽي، فضا جي تاريڪين ۾ گم ٿي ويا هئا، ۽ هن جون به ڪيتريون روشن يادون حال جي انڌيرن ۾ دفن ٿي چڪيون هيون. هيٺ پروفيسر جي ڪوٺي اونداهي ۾ بغلگير ٿي چڪي هئي.

هن جي ذهن آڏو ايڊنبرگ ۾ گذاريل بهار جي رات تري آئي. نيرڙن اکين ۽ سونهري وارن واريءَ جوليا جو برٿ ڊي هئو. هن يونيورسٽيءَ جي ڪيترن ئي شاگردن کي مدعو ڪيو هو. انگلستان جي بهار جوان هئي. لان تي ميڪس فيڪٽر مان سينگاريل ڇوڪريون قيمتي لباسن ۾ گهمي ڦري رهيون هيون.

هن جون اکيون انهيءَ شفاف چشمي جهڙيون هونديون هيون، جنهن جو ترو به صاف نظر ايندو هجي، جن ۾ ڪا به گهرائي نه هوندي هئي. کيس ائين لڳندو هو، ڄڻ جوليا پنهنجي اکين ۾ شيشي جا بلور رکي ڇڏيا هجن، جن جي گهرائيءَ ۾ گم ٿيڻ جي ڪا تمنا ئي پيدا نه ٿي سگهندي هئي. ۽ سندس سنهيدي مائل سونهري وار هن جي گلابي رنگت تي ائين لڳندا هئا، ڄڻ هن پلال جي ڍڳي پنهنجي مٿي تي رکي هجي. ليڪن

فوزيه جي اکين ۾ ڪڏهن نه گهرائي هوندي هئي! هن جي ڪنول جهڙين اکين جون پاڙون سندس دل جي پاتار تائين پهچي ويندڙيون هيون. سندس اکيون ڪاريون هيون ۽ ريشمي پلڪن ني حيا جو بار.

هڪ ڏينهن هن کيس چيو هو:

”جوليا، تون سڀ ڪلاس جو نه پاڻيندي آهين—“

”ڇا، آءُ سڀني کي لڳندي آهيان—؟“ هن اشتياق سان پڇيو.

پرويز منهن بڻائي کيس چيو هو: ”ها، ڪم از ڪم ان سان تنهنجون هي پرڪشش آرائيون نه لڳي وينديون.

جوليا غصي ۾ لال ٿي وئي هئي. کيس چيو هيائين:

”تون انتهائي بدتميز آهين، توکي ڇوڪرين سان ڳالهائڻ جو ذرو به ڍنگ ڪونهي—“

”ڇو جيڪڏهن سان چوان ته تون بيحد خوبصورت آهين، ته پوءِ تون چوندين ته ماڻهو بدتميز نه آهيان.... ائين نه؟....“ پرويز مشڪي ٿو ڪهڻي.

جوليا خار ۾ کيس ڏسندي ڪلاس ۾ هلي وئي. هو مرڪي، سيٽي وڄائڻ لڳو.

اڄ انهيءَ جوليا جو برٿ ڊي هئو. هن الائي ڇو سندس بدتميزي درگذر ڪري کيس پارٽيءَ ۾ اچڻ جي دعوت ڏني هئي. ڌيمي سر ۾ مغربي موسيقيءَ فضا کي خواب آگين بڻائي ڇڏيو هو.

هو پريان ويٺو آلريڊ سان ڳالهائي رهيو هو. ان ڏينهن هن جي دل الائي ڇو بيحد اداس هئي.

محفل برخاست ٿي رهي هئي. جڏهن بزرگ قسم جا سڀ مهمان رخصت ٿي ويا، تڏهن جوليا ڪجهه يونيورسٽيءَ جي ساٿين کي سان وٺي، هن وٽ آئي هئي. ۽ کيس چيو هئائين:

”اڄ توکي پاڪستاني راڳ ضرور ڳائڻو پوندو، مون سان

هن مهيني ۾ واعدو ڪيو آهي-“

پرويز اکيون مٿي کڻي ڏٺو ته جوليا، آمريڪي، هندستاني، ۽ ايراني راڳ جي شوقين ساٿين جي ميڙ وچ ويٺي هئي....

”پر جوليا پاڪستاني راڳ ته تون سمجهندينءَ ئي ڪونه، ڀلا رڳو اڳيان رباب وڄائڻ مان ڇا فائدو....“ هن چاڙهي واري کيس چيڙايو.

ليڪن جوليا پنهنجي خوشيءَ ۾ مگن هئي. هن کيس چيو:

”مان اڄ تنهنجو ڪوبه اعتراض نه ٻڌنديس. تون پوءِ مان کي ان جو ترجمو ٻڌائج....“

هن کي به موڊ اچي ويو.... بنا پس و پيش جي هو اٿي کڙو ٿيو. پوءِ هن ڳايو....

”پتنگ چاڙهين پاڻ کي ته اچي آڳ اجهاءِ....“

اڄ هن جي آواز ۾ ايترو سوز الائي ڪٿان اچي ويو هو. خود کيس به خبر نٿي پئي ته هو ڪٿي هو ۽ ڇا ڪري رهيو هو. جڏهن هن راڳ ختم ڪيو، ته تاڙين جي شور ۾ پنهنجي انگريزيت تي مغرور الفريڊ کيس چيو.

”مون نٿي سمجهيو ته پاڪستاني راڳ به ايترا موثر ٿيندا آهن! اڄ تنهنجي راڳ مون کي سچ پچ گهڻو لطف ڏنو.“ پوءِ سڀ ترجمي ٻڌڻ لاءِ هن کي وڪوڙي ويا هئا.

دير تائين کين سمجهائڻ بعد هو اٿيو— رخصتيءَ وقت نڪن نقشن ۽ سانوري رنگت واري پنجابي طالبه شمس، ساڙهيءَ جو پلئو آڱرين ۾ ويڙهيندي، هن کان پڇيو.

”مسٽر پرويز، اوهان جي راڳ ۾ بيحد سوز هو؛ ڇا، اوهان کي ڪو غم آهي؟“ ۽ هوءَ سندس غم جي مداوي ڪرڻ لاءِ هن ڏي رڙهي آئي هئي.

پرويز مرڪندي کيس چيو.

”مون کي ڪوبه غم ڪونهي مس شمس! ڪوبه نه.... تون پڇين ٿي ته منهنجي راڳ ۾ ايترو سوز ڇو هئو، ڪهڙي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

خبر نہ آئينده مون کي ڪو زخم ملڻو هجي، اهو هن سوز جو سبب هجي.... ڪهڙي خبر!...." ۽ هو سگريٽ جو دونهون اڏائيندو جوليا کان رخصت وٺي ويو....

شمسہ ڪجھ پريون اکيون کڻي هن کي تعجب سان ڏسندي رهجي وئي.

"فوزي منهنجي دل ۾ آهي. اهو ڪو غم نہ ڪونهي.... فوزي منهنجي آهي، ۽ هميشہ منهنجي رهندي. انهيءَ ۾ ڪنهن شڪ جي گنجائش ئي ڪين هئي!" شمسہ جي سوال کي سوچي هن جي لبن تي مرڪ ڦهلجي وئي.

ٽن سالن بعد هو سمنڊ پار ڪري پاڪستان پهتو. تڏهن ڪيس خوش آمديد چوڻ لاءِ ايئر پورٽ تي فوزي ڪانہ آئي هئي. پروفيسر آيو هو ۽ ٻيا بہ ڪيترائي دوست، ليڪن هن کي ائين محسوس ٿيو ڄڻڪ هو وري ڪنهن اجنبي ديس ۾ داخل ٿي رهيو هجي!

هن ان وقت پروفيسر کان فوزيءَ لاءِ پڇڻ مناسب نہ سمجهيو، پر جڏهن سندس اچڻ جي خوشيءَ ۾ ڏنل ڊنر پارٽيءَ ۾ بہ فوزي ڪانہ آئي، تڏهن هن ان جي پروفيسر سان شڪايت ڪئي. پروفيسر کيس چيو:

"سچ پچ مون کي تنهنجي اچڻ جي خوشيءَ ۾ اهو نہ ٻڌائڻ ئي وسري ويو. مهينو اڳ سندس مڱڻو فيروز سان ٿيو آهي، شايد شرم ڪندي هوندي، تڏهن نہ آئي آهي: مون شادي تنهنجي ڪري ترسائي ڇڏي آهي........" پرويز ڪم سم ٿي ويو.

"مهينو اڳي سندس مڱڻو ٿيو آهي، ۽ تو مون کي ان جي خبر بہ نہ ڏني!.... انهيءَ قابل بہ نہ سمجهيو دوست!...." پرويز ڏک ۽ شڪايت ڀري آواز ۾ چيو.

پروفيسر پيار مان سندس ڪلهي تي هٿ رکي چيو:

"منهنجو هن دنيا ۾ فوزيءَ ۽ توکان سواءِ ٻيو آهي

ڪيرۀ سان توکي ڪڏهن نه خبر ڏيندس! افسوس ته مون کي هئو، جو تو مبارڪباد به نه لکي موڪلي؛ ليڪن مون کي تڏهن به تو سان شڪايت نه آهي....“

”اوهه!.... تڏهن شايد مون کي اهو خط نه مليو آهي!....“ پرويز ٿڪل آواز ۾ چيو، ”مون ان ۾ فيروز متعلق گهڻو ڪجهه لکيو هو- فيروز نهايت سٺو آهي، مون کي يقين آهي ته هو فوزيه کي ڪڏهن نه ڏکوئي سگهندو- خدا کيس سک نصيب ڪري، منهنجي آخري تمنا اهائي آهي....“ پروفيسر چيو....پوءِ ڪيترائي مهمان ڪانئس انگلستان جي طرز معاشرت متعلق پڇڻ لڳا- ليڪن هن جي دماغ ۾ صرف پروفيسر جا هيءَ اکر وڄي رهيا هئا.... ”مان شادي تنهنجي ڪري ترسائي ڇڏي آهي-“ اما پروفيسر هن سان ڪڏهن نه مهرباني ڪئي هئي!....

ٿڪاوٽ جو بهانو ڏئي، هو جلد خواب گاهه ڏي هليو ويو- سندس وڃڻ کان پوءِ محفل به جلد برخاست ٿي وئي.

ٻئي ڏينهن پروفيسر کيس پنهنجي گهر ڊنر ڏني. هن ناسازي طبيعت جو گهڻو ئي بهانو ڏنو. ليڪن پروفيسر چيس ”هن ۽ هن گهر ۾ ڪهڙو فرق اٿئي. جهڙو هت ويٺو آهين اهڙو ئي اتي ويهج.“

اتي هن فوزي ڏٺي.... بهار گذري وئي هئي.... گلن ني مرڪ جو نشان به نه هئو.... فوزيه ڪيس صرف خوش آمديد چئي، بس. آنسن سان پرپور اکيون بس چاڪڻ جون منتظر هيون؛ چنگ اهڙو ته نغمن سان پرپور ٿي نظر آيو، جو پرويز کي ان کي ڇهڻ جي همت نه ٿي؛ سندس سر ٻڌڻ جو تاب ڪنهن ۾ هئو!!....

محفل برخواست ٿيندي ئي هو جلد گهر هليو آيو. ان کان پوءِ هن وري پروفيسر جي گهر ۾ قدم نه رکيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

پروفيسر کيس ڪيترائي دفعا ان لاءِ چيو. ليڪن ولس ان جو معقول بهانو به موجود هئو: هو هميشه کيس پنهنجي وڏندڙ مصروفيت جو سبب ڏئي کيس ٽاري ڇڏيندو هو.

....

اڃان هن پنهنجن پريشان خيالن کي پورو سنڀاليو به ڪونه هو، ته". هڪ رات پروفيسر کيس سخت گهٻراهٽ ۾ فون ڪئي ته "جلد اچ ۽ هڪ نرس کي وٺندو اچج...." پوءِ هن جلد رسيور رکي ڇڏيو. پرويز ڪان ڪو بهانو پڇي نه سگهيو.

پروفيسر جي گهر پهچي، کيس خبر پئي ته فوزيءَ کي ڊبل نمونيا ٿي وئي هئي. هن سندس معائنو ڪيو. سندس ٻئي ڦڦڙ ونجي چڪا هئا. ڊبل نمونيا جو ٻڌي پروفيسر جا اوسان خطا ٿي ويا.

هن پرويز کان گهٽيل آواز ۾ پڇيو:

"ڇا، مان اميد رکان؟" پرويز چپ چاپ دور خلا ۾ نهاريندو رهيو. پروفيسر کيس ڏونداڙي چوڻ لڳو: "مون کي جواب ڏي دوست، ڇا، بچڻ جي اميد ڪونهي؟—"

"خدا تي ڀروسو رک. صرف اڄ رات خطرو آهي." پرويز هڪي هڪي چيو.

سعيد سخت گهٻرايل ٿي نظر آيو. سندس حالت انهيءَ مسافر جهڙي ٿي نظر آئي، جنهن کي منزل تي پهچي خبر پوي ته سندس سارو متاع حيات راهن ۾ ئي لٽجي چڪو آهي.

"اگر فوزي زنده بچي نه سگهي، ته....!" اهڙي سوچيندي ئي پرويز جي دل ڏڪي وئي.

ڪجهه انجيڪشن بعد فوزيءَ کي آرام اچي ويو. خاموش ۽ اداس رات ۾ صرف سندس بي‌ربط ساهه کڻڻ جو آواز اچي رهيو هو. هن جو پيلو چهرو رضاين جي ڍڳ ۾ زرد گلاب جيان پئي لڳو. پرويز جون نگاهون ڪن پل سندس زرد چهري تي کپي ويون، جنهن جو فسون کيس اڄ به اهڙو جهڙو نظر آيو.

ان رات هن کي پنهنجا ڊاڪٽري فرائض پورا ڪرڻ سخت مشڪل نظر آيا. قدرت هيءَ آخر هن سان ڪهڙو ڪيڏ ڪيڏي رهي هئي! – جنهن چٽنگ تي هو رک جو ملڪو تهه مس رکي سگهيو هو، اڄ ان کي پروفيسر هوا ڏئي سندس رک اڏائي ڇڏي. ۽ هن جي تمنا وري شعلو بڻجي جلڻ لڳي. هن جي دل سوزش سان ڀرجي وئي. ڪيس خيال آيو ته هو فوزيءَ کي موت حيات جي ڪشمڪش ۾ ڇڏي هليو وڃي.... ليڪن، پروفيسر جي اداس چهري هن جا قدم روڪي ڇڏيا. هن ڏکوئل کي ڏک پهچائڻ سان ڪيس ڪهڙو سک حاصل ٿي سگهي ٿي —! جنهن گل جي تمنا پروفيسر هن جي دل ۾ ڪنڊن جيان چڀائي ڇڏي هئي. اڄ ان جي شادابيءَ لاءِ هو وري ڪانئس ئي مدد طلب ڪري رهيو هو —! هتي اچي اڄ هن جا ستا سور جاڳي اٿيا هئا.

اها سڄي رات پروفيسر ۽ هن جي نيڻن ۾ ننڊ نه آئي هئي. پرهه ڦٽي کان ٿورو وقت اڳي هو ٻاهر ورانڊي ۾ ڪرسيءَ تي ليٽي پيو. خنڪ هوا ۾ جهٽ هن جي اک لڳي وئي.

شفق جي گهونگهٽ سان سج منهن ڪڍيو هو، پکين جي چهڪار تي هن جي اک کلي ته هن جي ڀرسان پروفيسر کي شڪر گذار اکين سان تڪيندو ڏٺو. ڪر موڙي هو اٿي وهي رهيو. اندر وڃي هن فوزيءَ کي ڏٺو، سندس زندگي خطري کان ٻاهر هئي.

”هينئر مون کي اجازت ڏي دوست، منهنجو فرض پورو ٿي چڪو.“ ليڪن پروفيسر ڪنڌ لوڏي انڪار ڪيو. ”تنهنجو فرض اڃا پورو نه ٿيو آهي. فوزي جهڙي منهنجي آهي، اهڙي تنهنجي؛ تنهن ڪري تون هن کي ڇڏي وڃي نه سگهندين، بلڪ مون وانگر وٽس رهڻو پوندو.“

پرويز پس و پيش نه ڪري سگهيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

شام جو پروفيسر پنهنجي لئبرريءَ ۾ ڪجهه ضروري ڪاغذ ڏسي رهيو هو. فوزي گاديلن جي سهاري بستري تي ويٺي هئي. پرويز، فوزيءَ جي ڪمري ۾ ويٺو پروفيسر جو البم ڏسي رهيو هو. خاموشيءَ کان تنگ ٿي هن ڪانئس پڇيو:

”هينئر ڪيئن آهين فوزي؟“

پرويز جي دل ۾ شڪايت پرجي آئي. هن کيس چيو:

”فوزي، بهارن کي ايتري ۾ رخصت ڪري ڇڏيئي، تي سال به انتظار نه ڪري سگهينءَ....!.... يا مان انتظار جي قابل نه هيس.

فوزي ڪوبه جواب نه ڏنو. سندس ڪنول نيڻن ۾ جهل مل آنسو پرجي آيا.... گلن تي، شبنم لرزڻ لڳي....

پرويز اٿي ٻاهر هليو ويو. فوزيءَ جون ڇاڪندڙ اکيون جن کيس چئي رهيون هيون ته، جڏهن انتظار به ڪنهن جي وس ۾ نه هجي ته پوءِ.... پوءِ ان ۾ ڪنهن جو ڪهڙو قصور؟....

* * *

فوزيءَ جي شادي نزديڪ اچي رهي هئي. ۽ هو پروفيسر کان پري لڪندو وتندو هو. هڪ ڏينهن شام جو هو پنهنجي ڪمري ۾ ويٺو پيانو تي ڪا اداس ڌن ڇيڙي رهيو هو ته پروفيسر وٽس لنگهي آيو. افسرده ۽ ٿڪل. کيس ڪجهه سامان به ساڻ هيو. هن مايوس آواز ۾ کيس چيو:

”هينئر جڏهن فوزي مون کان جدا ٿي رهي آهي ته تون به ڇڏي وڃين دوست!.... شايد منهنجي زندگي ئي اهڙي آهي.“

پروفيسر جي لفظن کيس سجاڳ ڪري ڇڏيو. کيس سندس پريشان صورت ڏسي مٿس رحم اچي ويو. پوءِ هو اٿي سانس گڏ شاديءَ جي بندوبست ڪرڻ ۾ لڳي ويو. اهڙي انهماڪ سان، ڄڻ ته سندس زندگيءَ جو مقصد صرف اهوئي هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

پروفيسر ڏاج لاءِ ڪيترائي قيمتي ڪپڙا، زيور ۽ سامان وغيره ورتا هيا. هن پنهنجي پوري پونجي فوزيءَ جي شاديءَ تي خرچ ڪرڻ ٿي چاهي. هو زنده به ته صرف هن لاءِ رهيو هو، نه ته سندس زندگيءَ ۾ هئو ئي ڇا! پوءِ اماس جي ڪاريءَ رات ۾ هن فوزيءَ جي محفل ستارن سان سجائي هئي. ۽ سندس اکين ۾ هڪ به ستارو نه پئي چمڪيو.... پوءِ.... فوزيءَ جي گلن سان سينگاريل ڪار هوائن کي خوشبو سان اڇائيندي ڦاٽڪ مان لنگهي وئي هئي.... ۽ سڀڪجهه ختم ٿي ويو هو.

سڀڪجهه ختم ٿي ويو هو.... ۽ هن تمام رات ستارن سان جهلمل روشنين کي ٽڪيندي پره ڪري ڇڏي، آسمان مان آخري ستارو به فضا جي تاريڪين ۾ گم ٿي ويو، ۽ وٽس به ڪا چمڪندڙ ياد باقي نه رهي. هو آهستي آهستي جهونگارڻ لڳو:

پتنگ چائين پاڻ کي، ته اچي آڳ اجهاءِ
پچن ڪيئا پچائيا، تون پچن کي پچاءِ....

دفعتاً هن کي خيال آيو ته اگر هينئر شمس ڪانئس پڇيو ته هو ڪيس هينئر ڇا چوندو: هو ڪيس ڪهڙو جواب ڏيندو........

["مارئي"، جلد ٢- نمبر ٦، ڊسمبر ١٩٥٨ع، حيدرآباد]

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

چانو

چائنٺ ٽپي اندر ٿي، نه ساهمون ڪٽ تي رمضان جو پٽڪو ڏسي انهن ڇرڪ نڪري ويس، ڄڻ ڪڇپ نانگ ڏٺو هجائين. جي پاڻ نه سنڀالي ها، ته هٿن مان ماني هيٺ ڪري پوس ها.

هونئن اڪثر ڪنهن ناگوار حالت جي سامهون پوڻ تي هوءِ دل کي ڏڍ ڏئي چوندي هئي، ”ماشاخدا— جيڪي آئي، بسم لا— جهاڳي چڙهنداسي.“ پر هينئر ڪيس لڳو ته رمضان جي ڪاوڙ به ٿوري ڪٿي ماشاخدا هئي، پوءِ به هوءَ اها ڪاوڙ ۽ ان جو تاءُ جهاڳي نه سگهندي. هٿ پنڌ جيترو رمضان، جيڪو هن جي شاديءَ کان ٻه پوءِ چانئو هو، ان کان هوءِ انئين ڪنبي وئي، جو ڪيس لڳو، ته زال ذات ٿوري عمر ۽ رشتي ۾ ڪيڏي به وڏي ڇو نه هجي، پوءِ به وڏي نه هوندي آهي.

آس جي تاءُ ۽ ٻاهه جي تپش پنهنجي سان منهن ڏيندي، فتحان ماني پچائي رهي هئي. ٻڌر جي ڪنڌ، جتي ڇاهون ٽهيل هيون، اتي اونهاري جو سڄ ڏاڍيءَ فراخدليءَ سان آس اڇلائي رهيو هو. هن ٽڪو ڪري پڇيو: ”رمون اڃا ويو ڇا؟“ ڪيس اڃا به پنهنجي ٻچڙ جي الڪي اميد هئي.

”ها— هاڻي پاڻ وڃي منهن ڏينس، انهن سڀني ٽڪرن ٻنان ٿون جي نٿي سگهين ته لوڙ به وڃي پاڻ. ڪيستائين مان تنهنجي ٻدران ڪوڙ ٺاهيندي وتندس—“ فتحان انئين ٻوڪ ڦاڙيو، ڄڻ ڪو بم ڦاٽو.

نوران وسي ٿي وئي، ڄڻ هيستائين هوءَ ڪيس بچائيندي آئي هئي. هن کي فتحان مان ڪو آسرو ڪا اميد ڪانه هئي. هن جو ته وس پڄي، سيان جي مرلڊز کي اڄ ڪهاڙي هڻائي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڪر ڪرائيس. پر نوران جا ڀاڳ زور ھئا جو ھيئن لوڪ لڄا جي پرواھ نه ڪري، ناس پٽو ڀوڙي، ويٺي آغلان مٽغلان ڪندي وتندي ھئي ۽ ھيستائين ٽيڪي ڦڏو ٿئي آيس.

نوران آسائتيون اکيون کڻي ھن ڏي ڏٺو ته من ڪا ڀاڄھ اچي وڃيس، ۽ ھاڻي رموزءَ کي ڪو بھانو ڏئي ٽڙو ڪري. پر فتحان جي نگاھن ۾ اھڙو نه جوش ۽ گرمي ھئي، جھڙي چلھ ۾ ٻرندڙ ٽانڊن ۾ به ڪين ھئي، شايد.... ھن جو ھنيانءُ وڃي پيرن ۾ ڪريو. اجرڪ لاھي، کوڪي تي ٽنگي، ھوءَ ٻاھر ٿي ويھي رھي. اندر رمضان جي سامھون وڃڻ جو ساھس نه جھلي سگھي. پر ڪيستائين! رمضان ماني کائي ھٿ ڏونڻ ٻاھر نڪتو ۽ ھن کي ڏٺائين ته ڪاوڙ ۾ ٻرجي ويو. ھٿ ڏونڻ بنا وٽس آيو. ھن ڏپ مان اکيون ھيٺ جھڪائي ڇڏيون.

”ڦٽي، ڪھڙو ٿو چوانءِ، پر تون مڙيو نٿي مڙين! ڪجھ ته منھنجي عزت جو به خيال ڪر. ھيئن لوڪ لڄا ڪان مٿي ڇانو ڪرين، اھا چڱو، ڪين ھي در جو پنڪڻ. جڏھن به توکي چئه ته، ٻابا، شرا شريعت نڪاح ڪري وٺھ، ته جواب ڏين: ’منھنجي ھاڻ وھي آ نڪاح جي.‘ ھون.... نڪاح جي وھي ڪانه اٿي، باقي ھيئن دربدر ٿيڻ جي سو وھي اٿئي.“

نوران جو ست ڇڏائجي ويو. ھن مجرم وانگر اکيون جھڪائي ڇڏيون. نوران جي ڏپ کي ڏسي، رمضان جي ڪاوڙ ھٿئون وڃي وئي. ويتر جو ڪٽ ٿي نوران جي آنڊل ڪڇڙن، مٿائي ۽ مھوي تي نظر پيس نه ٻرنديءَ تي تيل پئجي ويس.

”مان چئي ٿو ڇڏيانءِ، مون سان ھاڻي ھڪ ھڪالي ڪر. نه ته يا مان ڦاھو کائي مرانديس، يا توکي ڪھاڙيءَ جو ڪاڄ ڪندوسانءِ. لعنت آ رن ذات تي....“ جوش ۾ ڏرنيءَ تي ٽڪ اڇلائي رمضان ٻاھر ھليو ويو.

ڪا مھل ھن جي دل سامت ۾ نه پئي آئي. رمضان ٻاھر نڪري ھليو ويو، ته ھن جي اکين مان ٽاھ ٽاھ ڪري ڳوڙھا وھڻ لڳا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

فتحان ڪجھ ماني جيڏو گرھ وات ۾ وجھي، ڪنهن وانگر وات بہ هلائي رهي هئي، ۾ ڏاڍي تسڪين پري احساس سان هن کي بہ ڏسي رهي هئي. رڌي جي ڪنڊ ڇڪيندي، نواز چيس: ”امان، او امان، مون کي ماني ڏي نه-“

تڏهن هوءَ محشر جي ميدان تان واپس موٽي. پر هن جي اکين ۾ اڃا بہ گهڙي اڳ گذري ويل قيامت جي دهشت موجود هئي. هن ٻوڙ ماني نواز کي اڳيان ڪري ڏني. پاڻ وري ويچارن ۾ پنهنجي وئي. خبر تڏهن پيس، جڏهن نواز سڄو ٻوڙ ماني ڪاڏي چٽي اٿيو. پر خالي ٿانو ڏسي بہ هن جي بک موٽي نه آئي.

....

ڪاڏي پي چڙهي هئي. عمر جي ته صحيح خبر ڪانه هئس، پر اهو ته هن جي صورت بہ گواهي ڏيندي هئي، ته جوڀن جون حدون هوءَ اُڪري چڪي آهي. ڳلن مان هڏڀانيون ظاهر ٿي رهيون هيس، ۾ هڪ اک ڪان نوري چنجهي ٿي وئي هئي، پر رمضان لاءِ هوءَ اڃا بہ چڻ ڪا انگور جي ول هئي، جنهن کي منهيءَ جي ضرورت هئي. ”هيڏي عمر لنگهي وئي، مان اڃا بہ پنهنجي سر حياتي جالي نٿي سگهان! مون کي مٽي ڇانو جي هائي ڪهڙي ضرورت آ- هينئر ته مان ٻاڙ ڪنهن ڇانو ڏيندڙ مضبوط وڻ سمان آهيان.“ پر رمضان هن جو سڪ ڦٽائي ڇڏيو هو.

فتحان جي روز روز طعنن هن کي نيٺ ڪجهہ ڪرڻ تي مجبور ڪري وڌو. آئي وئي سان هوءَ ٻچڙي شڪل ڪري چوندي هئي، ”ها ادي. جهنجهہ شل- گهر وارو تہ ڪٿر سان سول ۾ پٽوالو اٿم. رزق ڏڌ ڏاڍ جام سبيل ڏنو آ، پر ادي، هيءَ جو رنڙ ٻڌي ٻار سوڌي متان اڇي ڪريس، تہ ان جو بہ تہ دوزڪ (دوزخ) پرڀندو، بس مڙهوئي ٻچن جو پيٽ ڪٽي تا هن جي پورت ڪيون.“ اهي لفظ نوران جو ڪرب ٽڪر ٽڪر ڪري ڇڏيندا هئا.

Scanned with CamScanner

گويا سومر جي مرڻ کان پوءِ هن جي زندگيءَ ۾ ڪٿي به سک ۽ ساهه ڪونه هو. سومر کي مئي پيون ڏينهن گذريو هو، ته سندس تڏي تي برادريءَ جي چڱن مڙس جي سامهون هن جي ڏير عيدوءَ چانئيءَ تي هٿ رکي، ڪنڌ جهڪائي، نياز سان چيو هو: ”هاڻي ڀاڄائيءَ جي ٻنيءَ ۽ ونيءَ جي حفاظت منهنجي ذمي آهي. مان ڀاڄائيءَ جو شرا شريعت ڏيڪ نهن لاءِ تيار آهيان.“

”بابا، ڏاڍو چڱو- ڏاڍو چڱو- مانجهي مڙسن جا اهي ڪم ٿيندا آهن. سومر جي گهر واريءَ کي اڻين هيڪلو ڇڏڻ ڪو واجب هو ڇا. جوان جماڻ وڃاءِ . هيءَ ته ويچاريءَ جي قسمت ڦٽي، جو ڏهاڳ اچي ورس- نه ته....“ برادريءَ جي ٻرئي مڙس اکيو.

”عثو سائين! منهنجي ملوڪان کان به. هڪ ورهيه نندي آ___“

۽ اڻين هن جي اٽل قتل قسمت کي جوڙڻ جا سانباها ڪري، هرڪو گهر وريو.

ڀڳل چوڙين جي ٽڪرن کي حسرت سان نڪهندي هوءَ پنهنجي آئيندي زندگيءَ لاءِ ويچار ڪري رهي هئي.

ٻه ٻلا ڏاند هئا. ٻه چار ايڪڙ زمين هئي. گهر ۾ سڀڪي هو. پر اهو سڀڪي جنهن سان سونهندو هو، ۽ آن جو جهڪو رکوال هو، اهو مڙ مٽيءَ ۾ وڃي ستو هو.

هينئر ڪير هن جي سار لهندو! تلف جهترو ننڍڙو ٻچڙو، ۽ هن جي ٽاڪ منجهند جهڙي وهي. ٻڍن سان رت ڇٽندو هوس. هن چال کي ساٿهو مڙي مڙي ڪنڌ ورائي ڏسندا هئا. هوءَ ڪڏهن به زمين تي مڙس سان گڏ پورهيو ڪرڻ نه وئي هئي. سومر وٽ خدا جو ڏنو سڀڪي هو، ۽ هن وٽ به خدا جي ڏني مان سونهن جو چڱو خزانو هو. وڏيرن جي ويڙهن وانگر، سومر هن کي سنڀالي ۽ لڪائي جهڙي املهه وستو سمجهندي، برقعو پارائي ڇڏيو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

”هينئر هوءَ برقعو لاهي ڪيئن ڪيتي سنڀاليندي؟.... ۽
جي نه سنڀاليندي ته عيدو هن کي بڪ ڌ نه ماريندو؟،
سوچيندي سوچيندي، هن جي نيڻن مان نئن اٿلي پئي هئي.

”بس، لڏڻ ڏيءَ! ائين روئي اکين جو نور وڃائي
ويهندينءَ. مولا ڪارساز آ، رک انهيءَ تي—“ ماڙي جي هڪ
پوڙهيءَ هن کي آٿت ڏنو.

اوڏيءَ مهل جنت اچي هن کي ٻڌايو ته، ماهر تڏي
تي، عيدوءَ هن سان نڪاح ڪرڻ جي ڳالهه ڇيڙي آهي. هن کي
ڄڻ ڪنهن وڇونءَ ڏنگ هڻي ڪڍيو. منهن ٽاٽي هڻي ويس.
هن کي ڪڏهن شڪ نه پوندو هو، ته عيدي جي اک
مٽيوٽي پئي آهي. پر هوءَ سوچيندي هئي ته اهو منهنجو اجايو
ڀرم آهي.

هوءَ ڏاڍي ڇوج سان دانگيءَ تي ٻاجهريءَ جو ڍوڍو
پچائيندي هئي. هن جو ٽڪ ونو رنگ باهه جي تو تي آگ
آلا ٿي ويندو هو، ۽ سامهون کلي مان مونهن چڙهندي عيدو
سڪ ڏي ويندو هو. سندس نگاهن جي تپش کان ور ور ڪري
هن جون نگاهون ڏانهنس کڄي ويندڙيون هيون. هوءَ کيس ائين
واٽڙن وانگر تڪيندو ڏسي کلي چوندي هئي:

”سوني آءُ عيدو، ڪهڙن جهانن جا تو سير ڪرڻ....“

عيدو ڄڻ ننڊ جي گهيرٽ مان وراڻيندو هو، ”آن....
ياڇاڙي، ڇا پئي چئين؟“

”اڙي ائين رکي رکي ڪهڙن خفتن ۾ پئجي ويندو
آهين. جوان ماسيءَ کي ته تنهنجي شادي ڪرائي!“ پنهنجيءَ
دنيا ۾ مگن هوءَ ڏاڍي بيپرواهيءَ سان کيس چوندي هئي.
عيدو شڪي ٿي ويندو هو.

”ياڇاڙي، توسان ته هٿ جوڙ آهي.“

۽ هينئر عيدوءَ جي خفتن ظاهر صورت ورتي ڇڏي. ائين
نه سوچي ۽ عيدو پئي پائر هئا، پر سندن عادتن ۾ زمين آسمان جو

فرق هو. سومر محنتي ۽ هڏ ڀڳو هو، ته عيدو چور. سومر ڀاڙي اوڙي ته ڇا، پر سڄي ڳوٺ ۾ تهڙو ۽ نيڪ مشهور هو، ۽ عيدوءَ جو ڏالو نمائين وارن لاءِ خطري جو اشارو هو.

عيدوءَ هن لاءِ جنسي باهه ٻاري ڏني ۽ اها باهه هئي، هن جو گهڙيءَ گهڙيءَ ٻڌ سماءُ لهي، ڇيز وست موڪلي، ٻهاني ڪٻهاني اندر اچي، مرڪندڙ اکين سان ڏسي.... عيدوءَ جي انهن ڳالهين تي هن جي اکين ۾ ڳوڙها ڀرجي ايندا هئا. هوءَ ان کي پنهنجي بي عزتي محسوس ڪندي هئي. ڇا، هوءَ عيدوءَ جي اختيار ۾ اچي ويندي؟.... سوچيندي، هوءَ ڇرڪ پائيندي، جا اکين مان اوتي ڇڏيندي هئي. کيس خود به خبر نه پوندي هئي، ته آخر هوءَ عيدوءَ کان ايترو ٿهندي ڇو هئي. جنت ۾ صاٻيءَ جي ڇوڻ موجب ته اها بيحد رواجي ۽ بيحد سٺي ڳالهه هئي، ته ڪو ڪنهن کي پسند ڪري، ۽ زندگي ڀر جو نگهبان بڻجي. عيدو هونئن ڪٿي ڪهڙو به هو، پر نوران کي حق نڪاح ۾ آڻڻ لاءِ سندس ڇوڻ گناهه هرگز نه هو. سڀ چوندا هئا ته عيدوءَ جهڙي جلاد کي خدا ساڃهه ڏني آهي، جو ڀاءُ جي ونيءَ جو ڏک ٿيڻ لاءِ تيار آهي. نه نه جوان جماڻ وياهه، سڀ جي اکين ۾ تي پوي ها. هوءَ اڏين رلي ويهي، سڄي ڳوٺ جي اکين ۾ تي پوي ها. هيئن عيدوءَ جي زال ٿي رهڻ جو تصور نه رکيو هن جي اکين ۾، پر هن جي وجود جي ذري ذري ۾ ڪنڊار وانگر چڀڻ لڳو. سيني جي ڀڪي ٻولي ٻاجهسهن هئي. ڪوبه هن جو هم خيال ڪونه هو. هوءَ پنجوڙ ۾ ڦاٿل شينهن وانگر تنگ ٿيڻ لڳي.

ٻوه هڪ دفعي رمون هن جي دل کي آٿت ڏيڻ لاءِ شهر مان آيو، ته هوءَ جنسي هن جي پيرن ۾ وڃي ڪري. انسان پناهه جي لاءِ ڇا ڇا نه ڪري سگهي! ڪاڏي هن جو ڪيرب، ڪاڏي هيءَ اوڙت!

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

رمون ننڍيءَ ٻڍڙيءَ جهڙي ڪيرب واريءَ زال کي ائين پنهنجن ٻچن ۾ ڪرندو ڏسي هڪو ٻڪو ٿي ويو.

”ڇو ٻڍي .... خير ته آ! آڻي، ائين روئيو آ! هاڻي دل جهل! زالن تي اهي وقت ايندا آهن. هو ته ڏس، نواز ويچارو وسوڙو ٿيو پيو توکي ڏسي.“

هن ڪيس اهڙا سهڙا دلاسا ڏنا.

”رمون، رب جي نانءَ، مون کي هٿان وٺي هل.“

هاڻي رمون نورو پنهنجي عقل تي زور ڏنو. سنجيدو ٿي چيائين:

”ڇو ٻڍي، ڀلا ڇو! عيدو تو سان ڇڱو نٿو هلي؟“

”نه، رمون .... مان هن ذاڙيل سان شادي نه ڪندس....“

هوءَ اوڇاڪين ۾ ٻچي وئي. رمونءَ جي دل ٻني ٻڻي-

’ڳالهه ته سچي هئي. عيدوءَ جهڙو ڳڙنگ لوفر ٻڍيءَ جي ’ڇانو‘ ٿيندو، سو نه ڪهوريو، مرڪو نٿهن آس ٿي ٿوندس. ڀلا اهڙن سان پاند انڪائي زندگي زهر ڪرائڻ ڪهڙو خدائي حڪم آ. هن مٺان به ملڪ منجهايو آ. جوان ويڳاءَ .... جوان ويڳاءَ. هون ... زال ذات سان به نسورو ناحق آ. هيئن نه ڪر، هوئن نه ڪر.‘

هن نوران جي مٿي تان ڪسڪي ويل اجرڪ جو پلئه ٺيڪ ڪيو، ۽ هن جي مٿي تي شفقت جو هٿ ڦيري ڇوڻ لڳو:

”ٻڍي، منهنجي خون جو آخري قطرو به تنهنجي ميلڪ آ. هل، جيڪا جائي جواري (جـو، جوئر) اٿم، اها اول تون، پوءِ منهنجا ٻچا کائيندا.“

”هاڻي نه، مدت جا ڏينهن گذرن، پوءِ مان توسان هلنديس.“

هن ڳوڙها اگهندي چيو. رمونءَ تڏي ڪوسي سڀ هن کي سمجهائي.

”ٻڍي، جي هن سان ائين هوڏ ٻڌي هلينءَ ته ٻڪ ڇال، هو زمين جو ڪلو به توکي نصيب نه ڪرائيندو.“

هوءَ ماٺ ٿي ويئي: ’پنهنجي روزي هٿان ڇڏائجي ويندي.
رمون ڪٿي اڪمن جو ڏارو ٻڌائي رکي، ته به چوندا آهن ’پنهنجيءَ ۾ هٿ، ٻئي جي ۾ اکيون. ٿيندي نه محتاجي. ته رستا هئا: يا عيدوءَ جي اختيار ۾ اچي يا روزيءَ جو رولڙو.‘

هن خوب سوچيو. هن جهڙي سوسان پسند زال لاءِ ٻئي جي هٿ وس ٿيڻ به ڏاڍي ڏکي ڳالهه هئي. ۽ عيدوءَ جي رفاقت؟ اها هن لاءِ اهڙي ته هيڻائيءَ ڏاريندڙ ڳالهه هئي، جو هن کان لنڊ مان به ڇرڪ پرجي ويندا هئا.

”منهنجو ٿوازو وڏو ٿي پاڻهي زمين ونندس. تيستائين مان هٿين سڄي آهيان، پاڻهي لوچي لهندس.“

رمونءَ ڏک مان چيو:

”ها، پڪي، مان بي غيرت آهيان نه. منهنجو خون پاڻي ٿي ويو آهي، جو منهنجي هوندي تون پورهيو ڪندينءَ!— خدا سون، ڪهڙيون ڳالهيون ڪندي آهين. مون کي مرندي ڪلمو نصيب نه ٿئي، جي تو سان مندو هلان.“

”او، نه رمون— مان تو ۾ شڪ ٿورو ئي ٿي آڻيان. پر ڏس، اسان زالون دل جون ننڍيون آهيون، متان فتحان بيزار ٿي پوي.“

”اهي پيا هوندا، جن کان زالن دين ايمان وساريو هوندو. مان ڪنهن جي چوڻ ۾ اچي ورو ماڻهو ٿي ڪونه آهيان.“

هن پري نهاريندي سوچ ۾ چيو:

”بس .... مون کي ننهنجي ڇانو کپي. تو آبي ڏاڏي جو خون ملهايو آهي. ان جو اجر مان ڇا ڏئي سگهندي مانءِ، خدا پاڻهي ڏيندءِ.“ ائين رمون هن جي لاءِ ڳوڙ اونداهيءَ راهه ۾ لمڪندڙ ڏيئي وانگر ٿي آيو.

عيدوءَ کي ڪنڊا پيئي، ته هن کي تعزير ۾ آڻڻ شروع ڪيائين. هن جا ڏاند چوري ٿيا. هن جو فصل ڪجي ويو. هوءَ ڪمزور عورت هئي ته ڪن اڏو هماليه ٻڌجي بيهي رهي. جڏهن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

به کو کنهن نقصان جي خبر پڌائيندو هوس، ته هوءَ پڌي چپ ڪندي هئي. هن نه ڪڏهن رنو، نه واڪا ڪيائين. رکو هن جو منهن جوش ۾ ڳاڙهو ٿي ويندو هو. هوءَ دل ۾ چوندي هئي: ”عيدو تنهنجن اِنهن پرڪارن جا مون کي اول ئي پروڙ هئا. زاريءَ کان پوءِ زور ئي ته ٿيندو آهي. پر اها به ماڻ چائي نه هوندي جيڪا تنهنجي پناري پوندي.“

جيستائين رمون هن کي وٺڻ اچي، تيستائين هن جو گهر پولجي چڪو هو. سڪٿن هٿن هوءَ جان بچائي نواز سوڌي رمونءَ سان آئي. پنيان عيدو سڀ کي چوندو رهيو، ”جي پن ڪهاڙين جو ڪاچ نه ڪيو مانس، ته منهنجو نالو مٽائي پيو رکجو.“

پهرئين ڏينهن ئي فتحان چئلي پئي: ”يلا عيدوءَ کان اهڙو ڏهه ڪوهه پري پڄڻ جو ڪهڙو ضرور پيو هوءِ. مردن کي چاهي، خون ڪرائين، توڙي ڪنهن جو مال پيل ڪرائين، ٿو ڪي ته ماڻي، سڪيو رکي ها!“

رات جو ڪيڏيءَ مهل تائين فتحان جا لفظ هن جي ڪنن ۾ پڙندا رهيا.

هينئر واريءَ جو پنڌ شروع ٿي چڪو هو، جيڪو شايد زندگيءَ جي آخري گهڙيءَ تائين ڪيس جهاڳڻو هو. هوءَ به ڪيڏي نه جري هئي. سڌي سنواٽي واٽ ڇڏي اوجهڙ ۾ هلي آئي هئي. پلا دنيا ۾ سڀ سوهر جهڙا انسان ٿورا ئي هوندا آهن، جن جي دل اهڙي صاف شفاف هوندي آهي، جو اُن ۾ پنهنجي صورت، پنهنجي روح جو عڪس، به نظر اچي وڃي. دنيا ته آخر دنيا هئي، جنهن ۾ سڀ ڪجهه ممڪن هو.

رمونءَ جي روبرو فتحان توڙي پهروپ ڪندي هئي ۽ نواز نان اول گهول ويندي هئي، پر رمونءَ جي چهن حواس لڌو هيو، ته اهو سڀ ڍونگ آهي، ۽ فتحان هن کي تعزير ۾ آڻڻ جي ڪا ڪسر نه ڇڏي آهي.

Scanned with CamScanner

نوريءَ ڪڏهن هن سان ڳالهه ڪانه ڪئي. پر ننڍيءَ ڀيڻ جي اکين ۾ ڪيڏي نه دردناڪ اداسي هوندي هئي! اکين جي اها ٻولي، ڇا هو سمجهي نٿي سگهيو؟ ڳالهائڻ لاءِ ڇا، رڳو زبان ڪافي هوندي آهي!

هڪ رات هو دير تائين سوچيندو رهيو. زندگي رڳو پنهنجن سهڻن نظرين جي آڌار تي گذاري سگهڻ ممڪن نه هئي. حقيقتن کي روئي ڪاٽي منهن ڏيڻو هو. ڀيڻ لاءِ هن وٽ رڳو هڪڙو حل هو. (جيڪو هن کي نه وڻندو هو). اهو هو، هن جو پنهنجو نڪاح. فتحان جي جلائيندڙ ٻاڇي کان هو ڪهڙيءَ طرح ڪيس پري ڪري ٿي سگهيو.

ڏنو ڏپ ڪندي، هن پاڙي جي پوڙهيءَ هٿان نوريءَ کي چوايو. پاڻ سچو ڏينهن گهر نه گهڙيو. لڙيءَ رات جو چورن وانگر گهر اچي سڌو وڃي هنڌ تي ڪريو. ائين پئي شڪي ٿيو، ڄڻ هن نوران سان ڪا وڏي گهاتي ڪئي هجي.

صبح جو پوڙهيءَ هن کي ٻڌايو: ”ابا، هن نه ته ڀيڻ اکر ٻڌندي وڏي آهه ڇڏي ڏني، جو منهنجا ڪن ٿي لڳي ويا، چوي پئي، ’منهنجي ماءِ وهي آ نڪاح جي!‘ پوءِ ته اچي روئڻ ۾ چڪي پئي، ’رمون نيٺ ڪجهي پيو نه ـ‘ چيو سانس، ’پڙي، رمونءَ مون کي ٿورو ٿي چيو آهي.‘ مان ڏاڍو لنوايو سانس پر ابا هوءَ به سمجهي وئي.“

جيتوڻيڪ پوڙهيءَ کي چيو به خود رمونءَ هو، پوءِ به ڀيڻ جو انڪار ٻڌي نجاڻ ڇو هن جي اکين ۾ خوشيءَ ۽ فخر جي لهر ڊوڙي وئي.

”ڏاڍي منهنجي ڀڻي ته بيشڪ مڙس ماڻهو آ ـ هن کي ٻراون گهرن جا ٿاڻا ڪاڻ جي ڪهڙي لوڙ پئي آهي. مون پئي خيال ڪيو ته متان فتحان جي ڪِر ڪِر کان ٻير ٿي پئي هجي. پر نه، منهنجي ڀيڻ سورهيه آهي. هوءَ اهڙين رواجي ڳالهين کي ته ليکي ۾ به نه آڻيندي هوندي.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

اڄ آفيس وينديءَ هن جي دل ۾ ڪو ڪٽڪو ڪونه هو.
پر ان جي بجاءِ عجيب فتحمنديءَ جو احساس — ڀڳي هن جو
ٿي ته هڏ رت هئي، ۽ هنن جو خون ڪيڏو نه غيرتمند ۽
خود دار هو!

ڪي ڏينهن هو ڀڳيءَ جي سامهون اهندي ڪيٻائڻ لڳو،
۽ جتي ڪٿي لنڍيءَ ڀڳيءَ جون ڏورايي پريون اکيون هن جو
پيڇو ڪنديون رهيون.

هڪ ڏينهن ڀڳيءَ ماني سنڌ س اڳيان رکي ته رموزءَ
کيس چيو:

”ڀڳي — خدا جي واسطي، مون کي پنهنجو دشمن نه
سمجهه، مان ته.... مان ته....“ رمون هيي تبي ئيڻ لڳو.

ڀڳيءَ کلي ڏنو. هن جي چپن تي برابر مرڪ هئي. پر
اکين ۾ اڏاهه درد — ”نه، رمون، مان توکي ته ڇا، پر ڪنهن
کي به پنهنجو دشمن نٿي سمجهان. منهنجو دشمن ته خود منهنجو
ڀاڳ آ — آن سان جڏهن مان پاڻ نٿي لڙي سگهان، نه تون
وري ڪيئن لڙي سگهندين.“

رمونءَ جي اکين ۾ ڳوڙها پرجي آيا. هن ڏاڍي شفقت
۽ پيار سان هن جي مٿي تي هٿ رکيو، ڄڻ هن جو اهو هٿ
هن کي دنيا جي سڀني ڏکن ڏولاون کان پناهه ۾ رکندو هجي.

”پلا هڪ ڳالهه مڃ، رمون —“

”ڇا —“

”تنهنجن ڪکن تي جيڪي نصيب هوم، سو ڪاڏم. هاڻي
مون کي موڪل ڏي، ته مان پاڻ ڪٿي لوچي لهان.“

رمون ڪاڻ لڳو. ”ڀڳي، الله سون، تنهنجون ڳالهيون
مڙي اچرج ايندو آهي. جڏهن الله سائنءَ وٽ عقل پيو ورهائجي،
تڏهن الائي ڪاٿي ويٺي هئينءَ.“

”ان ۾ عقل جي ڪهڙي ڳالهه آ؟“

”ڀڳي، توکي زال ذات ٿي ڪري به ايڏي غيرت آهي،

۽ مان مرد ٿي ڪري بيغرت ٿيان؟ توکي ڪل ڪونهي، ته تنهنجا اهي لفظ مون کي ڪيڏو نه وڍي رکندا آهن—"

"يلا، مان ڇا ڪيان؟" نوران روئڻهارڪي ٿيندي چيو.

"تون ڪجهه به نه ڪر. آرام سان گهر ويٺي رهه. چاڻ نوازو وڏو ٿيو ڏس، ائين دلگير ٿيو آ! باقي جيسين منهنجي سسيءَ ۾ ساهه آهي، تيستائين جي تنهنجي سار نه لهان، ته مرندي ڪلمو نصيب نه ٿئيم—"

رمون‌ءَ جهڪي، هن جي پيشانيءَ تي مٺي ڏني.

رمونءَ کي آٿس وٺي ڪا مهل گذري وئي. پر هوءَ اڃا سوچ ۾ غرق هئي. ٻڌو ۾ فتحان ٿانو ۽ ٻيو ڏوتا، ۽ پنهنجن يارن کي بدشد چوندي، هن کي طعنا ڏيئي هئا، لفظن جا گهاءَ، جيڪي ڇٽڻ جا نه ٿيندا آهن. فتحان جي اٿندي ويهندي جي طعنن تنڪن هن جو اندر پروڻ ڪري ورتو هو. هن ششدر ٿي سوچيو:

'فتحان، مان توکي ڪيئن قرار پهچايان؟.... مان ڇا ڪيان....؟'

ڪيس خبر نه هئي ته ڪڏهن پيار به ائين پيڪڙا ٿيڻ جي راهه روڪي بيهندو آهي....! جي رمون هن کي ايڏو نه گهري ها، ته سندس چوڻ نه مڃڻ ڪيڏو نه سولو هو. پر هينئر....؟ هينئر رمونءَ جي خلوص جا زنجير هن کي ٻڌي ويٺا هئا. هينئر هوءَ فتحان جي نفرت لاءِ ڇا ڪري؟.... هوءَ رمونءَ جي سيني پري دل لتاڙي، وڃي پورهيو ڪري؟.... ائين ڪندي، رمونءَ جو اندر وڍجي نه پئي ويندي؟.... فتحان جي دل ڪاري ديويءَ وانگر ڪنهن جي پيار جو بک چو گهري رهي هئي. آخر؟....

جيترو وٺي ورڪ هن کي رمون چاهيندو هو، اوترو وٺي فتحان هن لاءِ رڻ تپائي ڏنو ۽ هن جي دل چاهيندي هئي ته جيڪر رمون مون کي ايڏو پيارو نه گهري ها، ته شايد فتحان جي پرنديءَ ٽي تيل نه پوي ها.

هيءَ دنيا به ڪيڏي نه عجيب هئي. هتي جنهن کي به

خلوص جي خوبصورت دولت حاصل هئي، اهو شخص نجاڻ
ڇو دنيا آڏو گردن زدني بڻجي پوندو هو- ۽ هن تي نفرتن ۽
وير جي پٿرن جي بارش شروع ٿي ويندي هئي. خواهه اهو
خلوص ڪهڙي به روپ ۾ ڇو نه هجي.

ڪيس خبر نه هئي، ته خلوص جا گل ائين ڏکندڙ ڏاڍا
به بڻجي سگهندا آهن، جو انهن کي سانڍڻ ممڪن نه ٿي سگهندو
آهي! آڇڻ ممڪن نه ٿي سگهندو آهي!!

هر رمون به مولائي هو. اکين سان ويٺو جوه جي شڪل
ڦرندي ڏسندو هو. پر مجال جو هن کي ڪا پرواهه ٿئي.

هن جي خيال موجب ته فتحان جهڙيون سطحي، بيوقوف
۽ حاسد جذباتي عورتون ته دنيا ۾ لکين موجود هيون. ۽ ٻڍيءَ
جي روپ ۾ هن هڪ نئين عورت ڏٺي هئي فخر لائق، مثال
ڏيڻ جهڙي، لاشعوري طور انهيءَ عقيدت وچان هو هن تان پلهار
ويندو هو. نه ته جي ٻڍي به ائين فتحان جهڙي سطحي ويچارن
جي هجي ها، ته شايد هن جي خلوص ۾ ايڏي گهرائي نه هجي
ها. انسان جي دل ڪا اهڙي سولي سستي چيز ٿوري ٿي هوندي
آهي، جو متس هرڪو حڪمران ٿي سگهي ـــ! ۽ اها ڳالهه
فتحان نه سمجهي سگهندي هئي.

نوران ٻن باهين ۾ اچي وئي. پورهيو ڪري ته رمون
ناراض- نه ڪري ته فتحان ناراض.

* * *

هن رمونءَ کان لڪي مرچ پيٺا. هن جي هٿن جون
تريون ڇلجي ويون. هن پر وارن گهرن ۾ وڃي پورهيو ڪيو.
فتحان هن ريت سندس ڍڪ ڍڪڻ لاءِ تيار هئي. رمون ڪورٽ
ويندو هو، هوءَ ان کان پوءِ پورهئي تي ويندي هئي. ۽ هن
جي اچڻ کان اڳ ۾ ئي موٽي ايندي هئي. سخت پورهين هن
جو رنگ روپ آڏائي ڇڏيو. هن جي جوڀن جا پکيڙا وقت
کان اڳ ۾ ئي اڏري ويا. هيئنر هوءَ اهڙي سڪل وڻ سمان

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هئي، جنهن ۾ هڪ اِن به سائو نه هجي. رڳو ڪهراڻ ۾ مضبوطي هجي.

هن جي ڪاڏي ۾ ڪپڙي جو بار فتحان نان لهي ويو. ۾ فتحان پوءِ به خوش نه هئي.

هڪ ڏينهن هن رموزه کي چيو:
”نڍيڙي ٻڍي ويچاريءَ جي جندڙي جلي وئي_“
رموزءَ ٿڌو ساهه پريو.
”مان ٿي چوانءِ، ڪهس ڪٿي جائتو ڪر ته به ڏينهن کو سک مالي_“

رموزه چرڪي کيس ڏٺو.
”ڇو هالي سکي ناهي؟.... هن ته ٻهاڻ ڪوله ٻاسيو؟“
”عيدو ٻاسڻ جهڙو ماڻهو نورونئي هيو— ۾ سڀ ته عيدوءَ جهڙا ناهن.“

”اڳي ته توکي عيدو به سٺو لڳندو هو!“
”ها، مان سڙانس ٿي نه— مان هن جي ٻهاج....“
رموزه کي ٻاهه وني وئي— ۽ ڪاوڙ ۾ پي ويو.
”چوانءِ ٿو، مون سان اها اجائي ٻڪ نه ڪندي ڪر،“
چوندي هو ٻاسو ڦيري ليٽي پيو.

اڳي هن کي خبر نه هئي. پر هالي هن ڏٺو هو ته رڳو مڙس جي زال جي نه، پر عورت، عورت جي هر روپ ۾ ٻهاج آهي. مرد جو خلوص خواهه ڪنهن به صورت ۾ هجي، عورت اهو برداشت نه ڪري سگهندي آهي. ڊچئي مخلوق! حسد جي تهه ۾ دراصل شڪست لڪل هوندي آهي. ۾ شڪست جو ڊپ ڦري حسد جو روپ وٺندو آهي. جڏهن ڪوئي ڪنهن کي ڪجهه به نه ڪري سگهي، ته ان کان حسد ڪرڻ سڀ کان سولي ڳالهه آهي. ۾ سولين ڳالهين کي فتحان نه پسند ڪندي، نه ڇا ٻڍيءَ جهڙي جان جوکي ۾ وجهندڙ عورت ڪندي!

هڪ ڏينهن هن وري رمونءَ کي چيو:

”هاءِ، شل نہ ڪو سکيو ماڻهو ڏکيو ٿئي!“

”ڇو، ڇا ٿيو؟“

”پڪي اصل کان سٺو ڪاڏو، سٺو پاتو. پلا اسان غريبن جو رکو ٽڪر کيئن وڻندس. هاڻي ڏينهن ۾ ٻوڙهيو ڪندي اٿئي، اتان چڱو ڇوڪو ٿو ماڻس.“

”۽ جيڪو توني اعتبار ڪري، ان جا تہ ٻئي جهان هليا وڃن،“ رمون جوش ڏيکاريو، ٽوڪ مان ٺهڪ ڏنو.

”ان ڪوڙنہ نٿي چوان. ڪي هن ڏينهن اکين سان ڏسجانس.“

”ٻڌي ڇڏ فتحان. پڪي ۽ منهنجي وچ ۾ نہ ايندي ڪر- نہ تہ پڇتائيندينءَ.“

هو هن کي چتاءُ ڏئي هليو ويو. ظاهر هو، ان ڪان پوءِ فتحان حيرت جي ڳالهہ نوران سان ڪرندي هئي. نوران پل پل سوريءَ جو سينگار ٿيڻ لڳي. رات جي اوندهہ ۾ هن جي اکين مان درياہ اٿلي پوندا هئا.

ٻہ ٽي دفعا هڪڙا اوپرا ماڻهو رات جي اويلي وقت رمونءَ جي گهر آڏو چڪر ڏيندا نظر آيا. رمون رات جو گهڙيءَ گهڙيءَ اٺي گهر ۾ ڪنگهڪار ڪري چڪر ڏنا. نوران ڊپ ۽ انديشن ۾ ماٺ ميٺ ۾ هن جي بي قراري ڏسندي رهي.

ٻي رات هو ڪهاڙي ڪٽ جي پرمان رکي سمهيو. ڪهاڙي ڏسي نوران جو هيانءُ وسامجي ويو.

”ڇو رمون.... هيءَ ڏاڪڻ ڇو....؟“

ڊپ ۾ هن کان اکر نہ آکلي سگهيا.

”تون ڪو آلڪو نہ ڪر، پڪي- عيدوءَ کي جي هاڻ تنهنجي پيرن جي پٺي بہ نصيب ٿئي، تہ مان پيءُ جو پٽ ناهيان.“

ٻڌي، نوران جا وائسر ٿي ڪم ٿي ويا.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

”هان....! تڏهن عيدو انهيءَ نالائقيءَ کي وجهي پهتو!“ کن تہ هوءَ بوتي وانگر ماٺ ٿي ويئي.

”سان پنهنجا ڏک ہاڻ پوکيندي رمون، توکي چوان ٿو ته پاڻيوار ڪريان. جي عيدوءَ جي اها منشا آهي، تہ ڪري مون کي ہورو. باقي مان تنهنجو وار بہ ونگو ٿيڻ نہ ڏيندس. تو جهڙا مانجهي مڙس تہ شل جڳ جڳ جيئن. تون نيائين جو نماڻ، تو مٿان مون جهڙيون لکين گهورجن تہ بہ ٿوريون.“

رات جو رموزءَ جي ساٿون تہ فتحان ڪجي نہ سگهي. ہر صبح جو رمون ڪورٽ ويو، تہ هن جي زبان کلي:

”ماڻي، هاڻي تون خون ڪرائي خوش ٿجانءِ. چنڊي، منهنجو سهاڳ اکين ۾ ٿي پيو اٿئي. موئي سوس نہ مٿو اسان لاءِ ظلم ٿيو. عيدو نہ هجي ها، ڪٿي سولچيءَ جو سردار هجي ها. پنهنجا ڪرم وجهي ہاڻ لوڙهہ نہ، مون وٽ اها ہاهہ ڪٿي جو آئينءَ.“

هوءَ وڏي واڪ اوسارا ڪري روئڻ لڳي. ہاڙو اوڙو اچي ڪٺو ٿيو. نوران ڪنهن مجرم وانگر چپ چاپ هن جو تاندبو ناچ ڏسي رهي هئي. هن جو مٿو ڦرڻ لڳو. ڪنهن چا چيو، نہ ڪنهن چاہ ۾ هوءَ ٻڌندي بہ نہ ٻڌي رهي هئي.

هڪ ٻيڙيءَ هن جي ڪلهي تي هٿ رکي همدرديءَ سان چيو:

”ڏيئڙي! دل ۾ نہ ڪرين تہ هڪ ڳالهہ چوانءِ؟“

”جي!.... چئو ماسي.“ نوران ڏپ ۾ ڏک ہر هن ڏي اٿين ڏسڻ لڳي، چڱي ٻيڙي هن کي موت جو فرمان ٻڌائڻ واري هجي.

”سچ چوانءِ ڌيءَ، هاڻي رمون ويچارو عيدوءَ سان نہ ہجي سگهندو. اجايا خون ٿين، تنهن کان.... (هن جي نڙيءَ ۾ ڄڻ ڪجهہ اٽڪي پيو) ڪٿي مٿي چانو ڪرين تہ عيدو پاڻهي ماٺ ٿي ويندو. امان، زال ذات ڪٿي هيڪلي رهي بہ وڃي،

پر دنيا وارا هن کي رهڻ اصل نه ڏيندا. منهنجي منڙي، پڌام، دلبا ڇڏي ڪاڏي وڃبو....“

جواب ۾ نوريءَ ڪان سڏڪو پرجي ويو.

۽ اڄ رموںءَ هن کي پورهئي تان واپس موٽندي ڏٺو. رمونءَ جي اندر ڪا چيز ٽڪرا ٽڪرا ٿي وئي. هان، پڦيءَ منهنجو اعتماد هيئن مجروح ڪيو! ڏک ۽ جوش ۾ هو الائي ڇا ڇا واهي تباهي ڳالهائي ويو. رات جو هو الائي ڪهڙي پهر گهر گهڙيو، پر نوران هن جي اوسيئڙي جاڳي پئي.

جيڪي ڪجهه وسارڻ جي ڪوشش ۾ هو سڄو ڏينهن ٻاهر پٽڪيو هو، نوريءَ کي ڏسندي اهو سڀ هن کي ياد اچي ويو. هن جي سهڻ ۾ گهنڊ پئجي ويو.

”ماني....“ ڊنل آواز ۾ نوريءَ کان رڳو هڪڙو اکر نڪتو.

”نه کپي....“

”رمون.... تون به....!!“ هن جي اکين مان جهرجهر ڪري ڳوڙها وهڻ لڳا.

سندس ڳوڙهن کي ڏسي هن جي ڪاوڙ جي آڙاهه تي ڇڻ مينهن پئجي ويو ۽ ان جي جاءِ ڪهڙي ڏک اچي ورتي.

”تو سان هاڻي ڪهڙي منهن سان ڳالهايان، پڦي!“

نوريءَ کان سڏڪو پرجي ويو.

”تو منهنجين هيڏين آزين ۽ قسمن کي نه ڏٺو، ۽ نيٺ پورهيو شروع ڪيئه. ماڻهو چوندا هوندا ته ڏٺئه رمون پنهنجا ته ٿوڙي ڏهه ٻچا ٿيندس ها، نه اهي به پالي وڃي ها، پر پڦيءَ کي هڪ ٻچي سوڌو نه پالي سگهيو.“

”تون مون کي سمجهين ڇو نٿو....! ڀلا مان ڇا ڪيان رمون.... مان تنهنجي گهر جو سک ڪيئن ڦٽايان.“

هن جي گهر جو سک بيشڪ اهم ڳالهه هئي. پر ڇا، هن جي دل سندس گهر جيتريءَ اهميت واري به ڪانه هئي؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

انسان جي وجود جو اهو ٽڪڙو لڪرو، جيڪو ڪهڙي به مات ڪونه هو، جيڪو هر وقت ٽڪ ٽڪ ڪري پنهنجي هئڻ جو احساس ڏياريندو هو، ان جي وقعت خود انسان جي هٿن سان ٺهيل ڪهر جيتري به نه هئي!

رمون پڦيءَ سان سنئين منهن ڳالهائڻ ڇڏي ڏنو. فتحان جو منهن ڀڪي اٿيو. ۽ نوريءَ جي درد جي راهه آڳ آلا ٻلجي پئي.

رمونءَ جي پيار ۽ شفقت هن سان پڇائيون ڪري ڇڏيون. سندس خلوص جا زنجير هينئر هن کي پنهنجي وهم وجهڻ به نه ڏيندا هئا. هن چاهيو هو، ته هوءَ نواز جي وڏي ڀيڻ ناتي رمونءَ جي پاڇي هيٺ هجي، ۽ پنهنجو گذر بسر ٻورهئي سان ڪري؛ جيئن فتحان جي تعصب جي آزار سان ڪجهه هارڻ گهٽ ٿي سگهي- پر رمونءَ جو خمير اُن ديس جي مٽيءَ سان ڳوهيو هو، جيڪي نهالين جا نياڻ هوندا هئا. هو هن مطلبي دنيا ۾ ساجهه ۽ ٻاجهه جو پيڪر هو. هن جي دل سنڌوءَ جيڏي ڪشادي هئي. جنهن ۾ اڻميو خلوص موجزن هو، جيڪو هو ڪليءَ دل سان پاڙي اوڙي، مٽ مائٽ، دوستن، سيني ۾ ورهائي رهيو هو. ان ڪري هو ڏوهي هيو. ڇو ته اها ڳالهه دنيا جي رواج پٽاندر ڪانه هئي. نوريءَ جي جهول خلوص جي گلن سان ڀريل هئي ۽ نوريءَ جو ڏوهه رمونءَ کان به وڏو هو.

آخر هن رمونءَ جي سک خاطر هڪ فيصلو ڪري ورتو.

هوءَ، جيڪا ٿڪجي لٿي بستري تي ڪرندي هئي، ته ڪن ۾ ننڊ ڪچي ويندي هيس، هينئر هن جي اکين مان ننڊ جي پکيئڙن جا بسيرا ڪڇي ويا ـ ۽ رات جو پر واريءَ ڪوٺيءَ مان رکي رکي فتحان جو آواز ٻڌڻ ۾ ايندو هو.

”پڦيءَ جي سڱ ۾ ملوڪ جيڪا مينهن ڏني آهي. اها واهه جي ڀلي آهي. اٺ سير تي وهلي ٿي ڏئي.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

’هن جي عيوض ۾ ڏانل ميهڻن ڀلي هئي. ۽ هوءَ ڀالي؟...‘
بي اختيار هن جا هٿ پنهنجين هڙپالين نڪتل ڳلن تي وڃي پوندا هئا.

ننڊ جي گهيرٽ سان رمون جواب ڏيندو هو:
”ڪڏهن ۾ پوي ها ميهڻ.... نياڻيءَ جو ڪائي به ڪو سگهيو ٿيو! مان ته جيڪر شرط وجهانس ها، ته اسان کي ميهڻ نه ڪڍي. نواز پٽيلو ڪري ڪن. پر هن جوان کي ڪنوار سان ڪڏهن پار لنگهندي ٽپ تو چڙهي. ڇي ايهٽ ماڻ کان ڪاڏي ويندو؟ پر هالي اِتي هجي“

”پوءِ انهيءَ ۾ ڇا هي- پاڻهي لٽڪي لائق ٿيندو. اسان نه ويٺا آهيونس!“

فتحان ڀڙيون دنعو نواز سان پيار جي فياضي ڏيکاي هئي، رمون پريشان آواز ۾ چيو هو:
”اسان لک هجونس- پر ماڻ نيمٽ ماڻ آهي.“
رمون پوءِ پوٽ سڄائي پاسو ورائي ليٽي پيو هو.

۽ نوزان چڙين وانگر ننڊ ۾ ستل نواز کي مٺيون به ڏيندي هئي ته روئندي به هئي. نواز ڪڇيءَ ننڊ مان جاڳي ماءُ کي روئندو ڏسي وائڙو ٿي سوچيندو هو:
’اماڻ به ڪا چري آهي- ڀلا هاڻي مون کي ڪٿان ڪو ڏک ٿورڻي لڳو آهي، جو ائين ٿي مٺيون ڏئي.‘

* * *

رات جي پوئين پهر سڀ ڪتڙاڳ ختم ٿيو. چانديءَ جي گجرين کي چمڪائيندي، اجرڪ ويڙهي، هوءَ بيل گاڏيءَ ۾ چڙهي، هڪ نئين منزل ڏانهن رواني ٿي....
تارن جي ٽڙيءَ چانو ۾، گوٺ ڏي ويندڙ ڪچو رستو هن کي سڏي رهيو هو. بيل گاڏي ڇنڪهندي، ڇمڪائيندي، ڪچي رستي تي هلي آئي.

رات جي مهيب سناٽي ۾ ٻيل گاڏيءَ جي ڦيٿن جو
آواز اڌمن لڳي رهيو هو، جڻ ڪو زخمن ۾ چور ڏکويل روح
ٻاڪاريندو هجي- نوريءَ جو روح- ڪيس لڳو، جڻ فتحان ٻيل
گاڏي هئي، ۽ هوءَ پاڻ ڌرتي. فتحان هن کي ايذائيندي، لتاڙيندي
۽ واڪا ڪيا هئا ۽ هن ڌرتيءَ وانگر سڀ ماٺ ميٺ ۾ سٺو
هو. هن جي اکين مان هڪ ڳوڙهو ڪري اجرڪ ۾ جذب ٿي
ويو. هن جي ڪنن ۾ حليمان جو ڳايل سهرو ٻرڻ لڳو. جڻ
فضا ۾ اڃا به ان جي گونج باقي هئي. جڻ اهو سهرو هن کي
نئينءَ منزل تائين پهچائڻ لاءِ هن سان گڏوگڏ هلي رهيو هو. پنن
جي سرسراهٽ ۾، سناٽي جي ٻوليءَ ۾-

'منهنجو شرابي ڪجلو پاڻ ڏي ٻولي'....

هن جي اکين جو ڪجلو ڇا ٻولي رهيو هو؟....

مند مٽي هئي. سرد جون هوائون شروع ٿي ويون هيون.
رات جو پوئين پهر اينڌي ته ماڪ ٿيندي هئي، جو هنڌ بسترا
پڇي پٽ تي ويندا هئا. هوءَ هر هر اٿي نواز جي مٿان رليءَ
جو پلئه وجهي ڇڏيندي هئي ۽ نواز هر هر لت هڻي رلي لاهي
ڇڏيندو هو. ساريو شيطان.

اڄ هن کي ڪير رلي وجهندو؟.... .... مٿان ماڪ ۾
اگهه نه ڪنهنجي ٿيونس.... دل جو به ڪهڙو نه نٺيڙو آهي.
رات جو اڄ لڳيس، ته ڊپ ڪان ڀاڻي به اٿي پاڻ نه پيئندو. هاڻي....

هن جي اکين ۾ جلن ٿيڻ لڳي — ۽ هن جي اکين
جي ڪجلي وهان ٿيندا گرم گرم ڳوڙها ڪري، اجرڪ ۾ جذب
ٿيڻ لڳا. ڏاڍي مشڪل سان هن پنهنجو سڏڪو روڪيو. هن
وهيءَ ۾ ڀلا اهڙن روئڻ سونهين ٿيو؟....

وڏو ڏندو ساهه پري هوءَ اکهون ٻولي، ڪپڙن جي ڳنڍ
ني، آڳلي پئي.

ملوڪ هن کي ليٽندو ڏسي، پاڻهه مان چيو:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

”ٿڪجي پيئين ڇا؟.... بس، هاڻي سج لهڻ آيو ڪي آيو. اجهو ٿا گهر پهچون.“

هن اجرڪ جي اوٽ مان آسمان ڏي نهاريو.

اوڀر وٽ شفق جي ڳاڙهي گهونگهٽ مان سج جو ڀڪندڙ چهرو ظاهر ٿيندو پئي ويو.

[هفتيوار مارئي (؟)]

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

صبح ٿئي آهي

آداس چنڊ، وسيع نيري آسمان تي اڪيلو چمڪي رهيو هو. فضا تي نرم ۽ دل آويز روشنيءَ جي چادر ڇانيل هئي، جنهن تي ـ لهر ڪنڌ ستارن کي لڪائي ڇڏيو هو. ڪٿي، دور ڪو ستارو مشڪي رهيو هو.

هن خاموش فضا ۾، ڪيس چنڊ جي نور پري نيراڻ ايتري ته دل آويز لڳي رهي هئي، جو هوءَ ڪيتريءَ دير تائين چنڊ کي ڏسندي رهي. ليڪن نند، آهستي آهستي، پلڪن جي دروازي ڪان، هن جي تڪل اکين ۾ داخل ٿي رهي هئي، ۽ هن جون اکيون بند ٿيڻ لڳيون. هوا جي پرن تي ڪڇندي، سرنهن جي پني پني خوشبوءِ هن کي اچي ڇڻ لولي ڏيڻ لڳي.

اوچتو، خاموش فضا ۾، هڪ طويل ـ ڏکو ٻڌڻ ۾ آيو. هن پاسو بدلائي ڪيس ڏٺو، ۽ پاڻ به اداس ٿي ويئي. سندس غمگيني ڏسي، هن جون به اکيون پرجي آيون، ۽ ننڊ ٻر لڳائي آڏامي وئيس.

هوءَ سوچڻ لڳي ته ڪٿي ڏکويل ماءُ جا اهي آنسو هن جي ٻرمسرت زندگيءَ تي گران نه بنجن! اگرچ هن غمگينيءَ ۾ هوءَ خود به شامل هئي، ليڪن هن وقت ڪيس پاڻ کان به وڌيڪ هن جو ڏک محسوس ٿيو.

هوءَ چپ چاپ سوچيندي رهي. هن ڪيس ڪجھ نـ ـ ڇيو. ڪيس اها ڄاڻ هئي ته جيڪڏهن هوءَ ڪانئس ڪجھ پڇندي ته آنسو، پلڪن جا بند ٽوڙي، برسات جهڙيءَ رواني سان، هن جي ويران اکين مان ٽپڪڻ لڳندا، ۽ هن جو زرد چهرو آلو ٿي ويندو. پوءِ، جيئن ڪنهن بنجر زمين تي مسلسل

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

برسات پنهنجي به ڪجهه اثر نه ڏيکاري، تيئن هن جا ڳوڙها به هن جي افسرده چهري کي شادابيءَ ۾ تبديل نه ڪري سگهندا.

هوءَ سوچيندي رهي –

هن جو پيءُ ته گهڻو اڳ خدا ڏي هليو ويو هو. ڪيس اها به يادگيري نه هئي ته سندس پيءُ جي شڪل شبيهه ڪهڙي هئي. هن جي ماءُ کي جوانيءَ ۾ ئي بيوگيءَ جي سوغات ملي. سندس ماءُ جو غمزده حسن وڏيڪ اثرانگيز ٿي پيو. شهر جي خاندان عورتن جيان، هوءَ به مشين تي سلائي ڪري پنهنجي ڌيءَ ۽ پٽ جي پرورش ڪرڻ لڳي. شريعت ۾ بيواهي عورت لاءِ ٻي شاديءَ نسبت ڪابه برائي نه ڏيکاري وئي هئي، پر شهر ۾ اهڙيءَ قدم کي سخت برو سمجهيو ويندو هو. جيڪڏهن ڪا لاوارث عورت اهو قدم کڻندي به هئي ته سندس عزت طوائف کان به گهٽجي ويندي هئي – الائي ڇو؟ هن جي ماءُ پنهنجي زندگيءَ جي خاموش نهر ۾ وري پٿر اڇلڻ نٿي چاهيو، ۽ هوءَ پنهنجي شهري عورت هجڻ تي مطمئن هئي. جيڪڏهن هوءَ ڳوٺاڻي هجي ها، ته يقيناً ڪيس جلد ٻي شادي ڪرائي وجي ها – جا هن هرگز پسند نٿي ڪئي.

هينئر هوءَ پنهنجي ننڍڙي گهر ۾ گذر ڪندي هئي. خاندان جي ڪيترن نوجوانن جون هريون نگاهون ڪيس بي آرام ڪرڻ لڳيون. آهي، جيڪي ماڻهن وٽ ويهي ٻيءَ شاديءَ کي سخت خراب چوندا هئا، سي، ماڻهن کان لڪي، ڪيس گناهه جي ترغيب ڏيڻ لڳا. هو ڪيس پنهنجي بي انتها پيار جو يقين ڏيارڻ لڳا. هوءَ ڪجهه حيران ٿي ويئي – اهڙن جي پيار تي، جن جو پيار ڪيس طوائف بڻائي رهيو هو. خبر نه آهي ته هو سوسائٽيءَ جا معزز انسان، ٻيءَ شاديءَ کان وڌيڪ طوائف کي ڇو ترجيح ڏيئي رهيا هئا، ۽ انهن شريعت جي اصولن کي ڇو نظرانداز ڪيو هو؟

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

جوانيءَ جو زمانو هن ڪٽريءَ خبرداريءَ ۽ سنڀال سان گذاريو، آها ڪيس ٿي ٺهڪ چاڻ هئي. قدم قدم تي گناهه، خوبصورت لباس ۾ ملبوس، کيس دعوت ڏيئي لڳو: ’اچ، ويرانيءَ کي ڇڏي، اچ.... گلستانن ۾! هِهو سڀ ڪوڙ آهي، سڀ اجايو ٻڌاءِ آهي ڪن قنوطين جو. تنهنجو حسن، جهڙو وينس کي شرمائيندڙ آهي؛ اهو، جهڙو گلاب جي گلن کي شرمائي ڇڏي؛ اهو تنهنجو حسن، هن افسردگيءَ لاءِ نه آهي: تنهنجي لاءِ دنيا مسرتن جو جهولو آهي.... اچ، ۽ انبلٽ جي ستن رنگن جيان، زندگيءَ کي به اهڙا حسين رنگ ڏي!‘ هن انهن دعوتن کي نفرت ڀرين نگاهن سان ڏٺو، منهن ڦيري ڇڏيو. هن کي خدا انور ڏنو هو، رضيه ڏني هئي- باقي کيس ڪهڙو فڪر!

هوءَ، اميد جي سهاري، پاڪيزگيءَ جي دامن کي مضبوطيءَ سان جهلي، زندگي بسر ڪرڻ لڳي. هن جا شب سياه جهڙا ڪارا وار، سفيديءَ ۾ تبديل ٿي ويا- صبح جهڙيءَ سفيديءَ ۾! هن سوچيو ته سندس زندگيءَ جي رات به ختم ٿي چڪي، ۽ صبح قريب آهي.

انور کي هن پنهنجا سڀ زيور وڪڻي تعليم ڏياري، جيئن هو وڏو آفيسر بڻجي سگهي. رضيه روز صبح جو نماز پڙهڻ بعد جڏهن مشين تي ڪپڙا سبڻ ويهندي هئي، تڏهن، صبح جي سهاني وقت، هن جي هٿ ۽ پير چورين جو آواز مشين جي بي ربط آواز سان هم آهنگ ٿي ويندو هو؛ ۽ هوءَ انهيءَ موسيقيءَ ۾ پنهنجي زندگيءَ جو دلنواز نغمو مرتب ڪندي هئي: ’جڏهن پٽ پڙهي آفيسر ٿيندو، تڏهن سڀ ڏک دور ٿي ويندا؛ ۽ هو، جيڪي اڄ غريب بڻجي غريبن جي مدد ڪرڻ کان قاصر آهن، وري غريبن جي مدد ڪرڻ لڳندا- پنهنجي ميءَ جهان!‘ کيس ساهه پڪايو ته سندن پيءُ غريبن جي خدمت ۽ قوم جي مفاد لاءِ گهڻو ئي پاڻ پتوڙيو هو — نه ته اڄ، هڪ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

گزيٽيڊ آفيسر جي ڌيءُ ني ڪري، رضيه کي مشڪن ني ڪپڙا سلائڻي نـه ڪرڻا پون ها! انور کيس آسلي ڏيندو هو: ”رضيه، صبح دور نـه آهي. جڏهن مان پڙهي ڪا نوڪري حاصل ڪئي، تہ وري اڳي جهان اسين غريبن جي مفاد لاءِ هر طرح جي مالي مدد ڪنداسين“

انور تعليم ختم ڪئي. سندس پيءُ جي اثـر ۽ رسوخ جي ڪري، کيس جلد ئي نوڪري ملي وئي. هن ٿورن ڏينهن بعد هڪ امير گهراڻي جي ڇوڪريءَ سان شادي ڪئي، جن جو هڪ هڪ رپيو غريبن جي هڪ هڪ خون جي قطري مان ٺهيل هو. رضيه کي انور جي انتخاب تي افسوس ٿيو، ۽ سندس آهي هوائي قلعا ـ تہ هو غريب گهراڻي جي ڇوڪريءَ کي پنهنجي گهر آڻيندو ـ معدوم ٿي چڪا. هينئر، هڪ امير ڌيءَ جي نازبرداريءَ ڪرڻ ڪان پوءِ، غريبن جي مدد لاءِ پگهار ۾ گنجائش ئي نہ رهي.

ڪجهہ وقت ڪان پوءِ انور کي پٽ ڄائو. هينئر سندس اخراجات وڌي ويا، ۽ آخر رشوت جي آڏ وٺڻي ئي پيئي. پلا، ايترا اخراجات ڪيئن پورا ڪيا وڃن؟ ليڪن، انور جي ڪردر جي پستي رشوت تائين بہ محدود نہ رهي. سندس امير گهراڻي جي ڪم ظرف ۽ بيوقوف زال کي رضيه ۽ بيواهہ ماءُ جي موجودگي بہ گران گذرڻ لڳي. هن هڪ ذليل جهڳڙو ڪري ڪانئن علحده رهڻ جي بہ آساني ڪري ڇڏي. هينئر، هڪ بيواهہ ماءُ ۽ يتيم ڀيڻ جي مقابلي ۾، پٽ ۽ زال جي خدمت وڌيڪ اهميت واري هئي، لهاذا انور، ٻنا ڇون چران جي، هڪ مقدس ماءُ ۽ پرخلوص ڀيڻ ڪان جدا ٿي ويو.

علحدگيءَ ڪان پوءِ، هو ڪجهہ وقت تائين ڪين مالي امداد ڏيندو رهيو. آخرڪار کيس دولت ائين بيڪار وڃائڻ سخت ڏکي لڳي، ۽ ماءُ ۽ ڀيڻ جو وظيفو بہ بند ڪري ڇڏيو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

پلان، هڪ آفيسر ۽ سندس زال ڪي، آفيسرن سان راهه رسم رکڻ لاءِ پيسو ته درڪار هوندو پوءِ، دوراندِيشي ڪيئن نه ڪئي وڃي!

هينئر وري ساڳي مشين هئي، ساڳي رضيه، ۽ ساڳي بيواهه ماءُ! هينئر زندگي اڳي کان به بدتر هئي. اڳ اميد جي سهاري زنده رهيو ويو هو، ۽ هينئر آنهيءَ اميد کي انور نااميديءَ ۾ تبديل ڪري چڪو هو. انور ۽ سندس زندگيءَ جي شريڪا، دولت جي نخلستانن ۾ جهومي رهيا هئا. ٻئي طرف، رضيه ۽ سندس بيواهه ماءُ لاءِ اهـا ئي رڃ هئي. اها دوري وڌي رهي هئي.... ۽ آخرڪار، هڪ ڀـاءُ ڀيڻ ۽ هڪ ماءُ-پٽ جي وچ ۾ خليج ٻڌجي ويئي. هاڻي اهي مشفق اکيون، جن ۾ مامتا جي محبت موجزن هئي، انور جي شڪل کان به محروم رهڻ لڳيون.

ڪالهه عيد هئي. انور، ٽي چار ڏينهن اڳ، عيد جي پارٽيءَ جي بندوبست ۾ مشغول رهيو هو. هن شهر جي معزز ماڻهن کي عيد جي دعوت ڏني هئي. هن جي زال ۽ هو قيمتي لباس ۾ ملبوس هئا، ۽ سندن ننڍڙو خوبصورت گهر بلبن جي روشنيءَ ۾ ٻهڪ ٻهڪ ڪري رهيو هو. اهڙي پرمسرت عيد اڳ انور جي زندگيءَ ۾ نه آئي هئي. پر، رضيه عيد جي ڏينهن به ڪپڙا سلائي ڪرڻ کان نه بچي سگهي هئي. انور پارٽيءَ ۾ مشغوليت جي ڪري ماءُ کي عيد مبارڪ ڏيڻ لاءِ به نه اچي سگهيو هو، ورنه ته هو اهڙو ٿورو ئي هو!

سندس ماءُ جي اداسي گهري ٿي ويئي. انتظار ڪري، هن جون اکيون ٿڪجي پيون، پر انور عيد ڏينهن به نه آيو! هن جون ويران اکيون آليون ٿي ويون. هوءَ سوچڻ لڳي، ”منهنجي زندگيءَ جي رات ايڏي طويل ڇو آهي؟ منهنجو صبح ڪٿي آهي؟“ اهو آجالو، جنهن کي هن صبح صادق ٿي سمجهيو، اهو صبح ڪاذب هو........ ۽ خاموش رات جو، چند

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

صبح ڪٿي آهي

جي نور پريءَ نيران ۾، ڪيتريءَ دير تائين، هن جون غمانگيز اکيون فضا کي اداس ڦهانئيندڙيون رهيون.

”رضيه، سوچڻ لڳي – ’اسان جي شب سياهه جو صبح ڪٿي آهي؟‘

[”مهران“، جلد ۷، نمبر ۳–۴، ۱۹۵۸ع، حيدرآباد]

SHER ALI CHANDIO
SINDH
CHANDIA GOTH QASIMABAD

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com
Scanned with CamScanner

وچايل واٽ

هن کي پنهنجو پاڻ تي بيحد افسوس ۽ حيرت ٿي رهي هئي.

آخر هي سڀ ڪيئن ٿي ويو؟ ٻي وقت ۾ اوچتو! هارٽ فيل سان ٿيندڙ موت وانگر.

شڪست ۽ لاحاصلات جي احساس کان هن کي پنهنجو پاڻ تي ڏاڍا ڇڪ ۽ روئڻ پئي آيو.

آخرڪار پنهنجي بجاءِ جي هن کي رڳي هڪ صورت نظر آئي ته جيڪر هوءَ آنهيءَ رات ڊنر پارٽيءَ تي نه وڃي ها ته سٺو ٿئي ها!

هن کي اها شڪست ملي به ته ڪنهن کان؟.... آنهيءَ دارا کان، جنهن کان هن ڀرپور نفرت ڪرڻ چاهي هئي.

جيتوڻيڪ جيڪي هن سان ٿيو هو، اهو بيحد رواجي هو، ۽ شايد ذري گهٽ خدا جي هر مخلوق سان ٿيندو آيو هو. اها ڳالهه البت افسوس جي ضرور هئي ته وقت تي نه ٿيو هو.

۽ هوءَ بلڪل آنهيءَ بي سمجهه مسافر وانگر افسوس ڪري رهي هئي، جيڪو ٽڪيٽ وٺي پليٽفارم تي پهچي، ته کيس خبر پوي ته هن جي ٽرين وڃي چڪي آهي. ۽ هو ٽرين جي مس ٿيڻ کان وڌيڪ ٽڪيٽ جي زيان تي سوچيندو رهجي وڃي ته جي ٽرين نه ملي هئي ته نه هو، پر هيءَ ٽڪيٽ ته زيان جو احساس ٻٽجي سندس هٿ ۾ موجود نه هجي ها!

....

ست سال اڳ جي ڳالهه هئي. ڪاليج ۾ ”لطيف ڏي“ ملهائڻ جون تياريون ٿي رهيون هيون. اهيءَ موقعي تي هن

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڏاڍي زوردار تقرير لکي هئي. هوءَ سهيل کي تقرير ڏيکارڻ لاءِ نڪتي، ته هال ۾ ڪيس ڪنهن سان ڳالهائيندو ٻڌائين - سهيل جو ڪوئي دوست هو، جنهن سان ملي هو بيحد خوش پئي معلوم ٿيو. هن جي انساهه ۽ خوشيءَ تي پاڻي ڦري ويو. هوءَ ساڻ ڪري موٽي آئي. ۽ سندس انتظار ڪري جڏهن رات جا ڏهه ٿي ويا، تڏهن هوءَ مايوس ٿي پنهنجي ٻيڊ روم ۾ هلي وئي.

سهيل آنهيءَ دوست سان گڏ ماني کاڌي ۽ پوءِ ٻئي ڄڻا گڏجي واڪ ڪرڻ هليا ويا.

رات جي الائي ڪهڙي وقت ڏاڍي ونڊڙ موڊ ۾ اچي سهيل کانئس پڇيو، ”مونا.... جاڳين ٿي نه.“

تڏهن مونا ٻڌندي به جواب ڪونه ڏنو. پر سندس چهري تي ڇانيل روسامي جي تاثرات مان سهيل کي جواب ملي ويو.

”اڙي، ها– تو تقرير لکي؟“ هن پيار مان سندس وارن جي چڳ هٽائي پري ڪئي.

اسڪريٽ پري ڪري، هن ناراضگيءَ مان چيو:

”هيئنئر پڙهي ڇا ڪندءُ - توهان کي ته پنهنجن دوستن کان منٽ به فرصت نٿي ملي. مان شام کان وٺي تقرير ڏيکارڻ ويٺي هيس.“

”ته پوءِ اچي ڏيکارينءَ. چو نه! هو ته دارا هو.“

”مون کي توهان کي ڏيکارڻي هئي، ڪنهن دارا کي-“

”چڱو، هيئنئر ڏي- مان منٽن ۾ پڙهي تو ڏسان.“ سهيل ڪلپيو.

”توهان ته منٽن ۾ پڙهندءُ. پر مان ريهرسل ڪڏهن ڪنديس! تقرير سڀاڻي ڏي ته ڪرڻي آهي.“

”توکي محنت جي ضرورت ئي ڪهڙي آ. توکي اول ڪنهن کان ڊپ به ٿيو آهي، جو تقرير ڪندي ٿي گهبرائين.“ سهيل هن جي خوشامد ڪئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

هو تقرير ڪٿي هليو ويو.

ٻنهي خاندانن جا پاڻ ۾ ايڏا گهرا تعلقات هوندا هئا، جو ٻنهي خاندانن جي گهرن جو ماحول ٻنهي گهرن ۾ ساڳيو هو. ٻنهي گهرن جي ٻارن ۾ هڪٻئي سان دوستيءَ ۾ گهڻي ويجهڙائي هئي.

مونا جي وڏي ڀيڻ رضيه جي دوستي دارا جي وڏيءَ ڀيڻ فريده سان هوندي هئي. ۽ سهيل دارا جي وڏي ڀاءُ خرم جو دوست هو. پر اها ڳالهه ان وقت جي آهي، جڏهن مونا اڃا ٽن سالن جي مس هئي.

جڏهن رضيه ۽ فريده شادي ڪري پنهنجن گهرن هليون ويون، ۽ هو نوڪريءَ سانگي هڪ شهر کان ٻئي شهر رهڻ لڳا، تڏهن ٻنهي خاندانن جو هڪٻئي سان رکيو شاديءَ ۽ غميءَ جي موقعي تي ملڻ مس ٿيندو هو.

دارا جن ٻن مستقل طور لاهور رهڻ لڳا.

سن شعور کي پهچڻ کان پوءِ مونا نه ته ڪڏهن سندن گهر ۾ قدم رکيو هو، نه وري ڪو دارا جن کي ڏٺو به هيائين. ان جي باوجود هڪٻئي جي ٻاني ٻاتيءَ جي عادتن ۽ صورتن جي کين پوري پوري خبر هئي.

پنهنجي سڄي خاندان ۾ سڀ کان وڌيڪ پياري صورت، دل آويز شخصيت ۽ سڀ کان وڌيڪ بي پرواهه ۽ اڻتر طبيعت جو مالڪ جي ڪوئي هو ته بس دارا هو.

هن جي شخصيت جي جادوءَ ۾ گرفتار ڇوڪرين جي لسٽ ڏاڍي وڏي هئي. سڀ چوندا هئا ته دارا جي ذوق کي جهڙي تهڙي ته پڇي سگهڻ واري نه هئي. هن جي دوستيءَ جي حلقي ۾ هاءِ ڪلاس شخصيتون هيون- پر هو انهن کان به وڌيڪ غير ملڪي ڇوڪرين سان گهلو ڏسبو هو. فرينچ، آمريڪن ۽ لبناني ڇوڪرين سان گڏ گهمندي، هو ڪڏهن به اجنبي نه، پر سندن ملڪ جو باشندو لڳندو هو.

www.sindhsalamat.com   books.sindhsalamat.com   Scanned with CamScanner

مونا کي دارا جي انهن ڪارگذارين جي پوري پوري خبر هئي. ۽ دارا کي به چڱيءَ طرح معلوم هو ته مونا هرڻ جهڙي چنچل ۽ مست ۽ ٻارن جهڙي معصوم طبيعت ڇوڪري آهي. جنهن کي هن ننڍي هوندي ڪترائي دفعا سندس چاچي جي گهر ڏٺو هو. جنهن جي نرم سونهري وارن ۾ رتن جا گل ڏاڍي سليقي سان ٻڌل هوندا هئا. ۽ جنهن جي نزاڪت ۽ سونهن ڏسي سڀ چوندا هئا ته سندس ڀيڻ هن کي ايران مان ڪٿي آندو آهي. سالن کان پوءِ هينئر سندن تجديد ملاقات جي صورت هيئن نڪتي، جو دارا جي پيٽوئي جي بدلي ڪراچيءَ ٿي، جتي سهيل جن رهندا هئا.

فريده اچي هنن سان ملي وئي. تڏهن مونا کي خبر پئي ته سندس ڪاليج ۾ فرسٽ ايئر ۾ پڙهندڙ فوزيه، دارا جي ننڍي ڀيڻ آهي.

هن ملاقات کان پوءِ مونا سائنس دوستي رکي ضرور، پر ايتري گهري نه، جيتري سندن ڀائرن ۽ ڀيڻن ۾ هئي. پر سوڪلن ۾ دارا ڀيڻ وٽ گهمڻ ڇا آيو، بس گذريل زماني جو ورق ورائي ڇڏيائين.

سهيل تقرير پڙهي. مونا تقرير ته واقعي شاندار لکي هئي. پر معاشري خلاف ڪي ڪي جملا ايڏا ته صاف گوئيءَ ۽ بي ڊپائيءَ سان لکيل هئا، جو اعتراض جوڳا ٿي لڳا— هن ڪيس چيو: ”تقرير ته ٺيڪ آ— پر پبلڪ فنڪشن ۾ پڙهندينءَ ڪين ڪاليج اسٽاف سامهون.“

”پبلڪ فنڪشن ۾.“

”پوءِ ته جيل ويندينءَ.“

”ڇو؟ مون غلط ته نه لکيو آهي.“

”تو غلط برابر نه لکيو آهي. پر دنيا غلط ڳالهه تي هريل جو آهي.“

”جڏهن سچ ڳالهائڻ تي هروڀرو جيل ملي، ته هڪ ڀيرو اهو تجربو به سهي.“ هن لاپرواهيءَ سان مرڪي چيو.

”پالهي هوننگ ڪري اڄ ۾ موٽائيندءِ. ڏسجانءِ! پهريون دفعو ٿي پبلڪ فنڪشن ۾ تقرير ڪرين – اها به وري ريهرسل بنان.“ سهيل کلڻ لڳو.

”مان تقرير سچي ڪندس ۽ سٺي ڪندس- شرط آ.“ چوڻ کي ته هن چئي ڏنو، پر دل ۾ ڊني- ’ڪٿي جي هوننگ ڪان اڙوس ٿي وڃان ته....!‘

شام جو هوءَ تيار ٿي وڃڻ لڳي ته سهيل مذاق ڪيو:

”امان، مونا جي مٿي تي ته اچي قرآن شريف رکينس. خدا شل پيڙو پار ڪريس.“

”شابس هجيوَ، همت ڏيارهو، اها ته گهوري. هٿئون هيٺن نااميد ٿا ڪريو!“ مونا شڪايت ڪئي.

”توکي ڪنهن جي همت ڏيارڻ جي ضرورت ڪهڙي آ مٺن! ماشا الله، پاڻ ٿي ايڏي بهادر آهين، جو ڪنهن کي ليکي ۾ ئي نٿي آڻين. خير، مان تنهنجي تقرير جي ڪاميابي پڌڻ لاءِ هتي گهر ۾ ويٺو انتظار ڪندس. بس وڃ. خدا ڪري ۽ سامعين کي پرتينءَ.“

هن سندس مٿي ٿڦڪي وارن تي زور زور سان هٿ ڦيرڻ شروع ڪيو. مونا سندس هٿ کي تيزيءَ سان هٽائي هلي وئي.

هن تقرير ڪئي. ۽ خوب ڪئي. هوننگ هن جا قدم ذرو به لوڏي نه سگهي. ۽ اهو سڀ سهيل جي طنز جو نتيجو هو.

هن کي فرسٽ پرائز ملي. فوزيه بيحد خوشيءَ مان کيس مبارڪباد ڏني. هوءَ خوش خوش گهر واپس آئي.

ڪار مان لهندي، هن جي نگاهه پورچ جي ڪنڊ ۾ بيٺل اسڪوٽر تي پئي. هن جي پيشانيءَ تي گهنج پئجي ويا.

’متان ڪوئي پيو هجي،‘ دل کي تسلي ڏيندي، هوءَ اندر گهڙي.

هال مان برابر دارا جو آواز اچي رهيو هو. ساڳيو بيحد وڻندڙ، رسيلو، اثرانگيز آواز. جيڪو ڇت جي اوچائين سان ٽڪرائجي اچا به وڌيڪ گونج پيدا ٿي ويو هو.

”نوبهار! هن شخص مان هاڻي الائي ڪڏهن جند آزاد ٿيندي.“

پئي پئي ڪندي، منهن سجائي، هوءَ اندر هلي وئي. اچا ويٺي مس، ته سهيل اچي چيو:

”هاڻ، پڌاءِ- ڪهڙي خبر آ!“ هو سچ پچ هن جي تقرير جي ڪاميابي يا ناڪامي ٻڌڻ جو منتظر هو.

”فرسٽ پرائيز!“ هن انعام ڪيس ڏيکاريو.

”هون! مَنِ، سچو وقت امان ۽ مان توکي دعائون ڪيون سي- تڏهن ته انعام مليو اٿئي. نه ته....“ سهيل بناوٽي سنجيدگيءَ سان چيو.

”چا!! بهرحال، مان جيل به ته ڪانه ويس،“ هن ٻارن جهڙي سنجيدگيءَ سان چيو. سهيل کي ڪل اچي وئي.

”چڱو، اسڪرپٽ ڏسان.“

هن پرس مان اسڪرپٽ ڪڍي ڪيس ڏنو. پر جڏهن هو دارا کي پڙهائڻ هليو ويو، ته هن کي باهه وٺي وئي.

ٻئي گڏجي پڙهي به رهيا هئا ۽ واهه واهه به ڪري رهيا هئا. کيس لڳو، ٻئي هن کي يا ته، چيڙائي رهيا آهن، يا هن تي رحم کائي هن جي تعريف ڪري رهيا آهن. هن چڙ ۾ رات جي ماني به چڱيءَ طرح نه کاڌي. انعام ملڻ جي خوشي دارا جي موجودگيءَ سڄي ختم ڪري ڇڏي.

ڪالهه وانگر اڄ به دارا تمام دير سان واپس ويو. سهيل سندس وڃڻ کان پوءِ اچي چيو: ”موناءِ، ننڍ ئي اچئي چا- دارا پيو چوي، تقريرته واهه جو شاندار لکي اٿائين- پرڪهڙائين الائي ڪيئن! جيڪڏهن زالن مردن جو گڏيل فنڪشن هجي ها، ته اسان به ته ڏسون ها. پوءِ خبر پوي ها، ته واقعي تقرير فرسٽ پرائيز لائق هئي يا نه.“

پرانڊز باهه تي تيل پئجي ويو. هن کي دارا جي اچڻ جا اڳيئي جڪ هئا، جهڪو روز روز اچي سهيل جي ڪمري ۾ ڪان هن کي دور ڪندو هو. ورنه اڄ هن کي ساڻس ڳالهائڻ لاءِ ڪيڏيون نه کٽيون ڳالهيون هيون- پنهنجي تقرير جون ۽ ٻين جي تقريرن جون. هوءَ جلسي جي پوري رپورٽ سهيل کي گوشگذار ڪرڻ لاءِ اتاولي هئي، ۽ هتي سهيل دارا جي راءِ هن کي ٻڌائي رهيو هو! هن کان پنهنجي چڙ لڪائڻ نه پڄي سگهي.

”دارا جي راءِ کي اول اهم سمجهي ڪير ٿو! هون! جنهن کي هيءَ سڌو چوندو، اهائي چيز بس سٺي هوندي-“ هن پاسو بدلائي، اکيون ٻوٽي ڇڏيون. سهيل مرڪي هليو ويو.

ٻئي ڏينهن هن فون تي فوزيه کي چيو: ”مان اڄ ڪاليج نٿي وڃان.“

سهيل کي آفيس وئي ڪلاڪ ڏيڍ گذري ويو، ته فون جي گهنٽي وڳي.

”هلو-“ مونا فون رسيو ڪئي.

”هلو، سهيل آهي؟“

”جي، نه- آفيس ويو آهي.“

”توهان ٻڌائي سگهندا ته ڪڏهن ايندو؟“

”ڏيڍ بجي-“ چئي، هن فون رکي ڇڏي.

هن جي طبيعت خراب ٿي پئي. هن فوزيه کي وري فون تي چيو: ”مان اڄا به ٻه ٽي ڏينهن ڪاليج نه ايندس، طبيعت ٺيڪ ناهي.“

ٻئي ڏينهن به ساڳئي وقت تي دارا جي فون آئي. هو پڇندو ته سهيل لاءِ هو، پر ڳالهائڻ مونا سان چاهيندو هو. پر هو هن سان گفتگو وڌائڻ ۾ ڪامياب نه ٿي سگهيو- مونا هميشه هن سان بيحد رکو ڳالهائيندي هئي. ۽ هڪ ڏينهن هن سندس پڇڻ تي طنز مان جواب ڏنو:

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

”تعجب آ! توهان کي پنهنجي دوست جي آفيس ٽائيم جي خبر ڪانهي! ۽ توهان کي هڪ دفعو ٻڌائڻ به شايد ڪافي نه هوندو آهي نه؟“

شڪجي، دارا خود ئي فون بند ڪري ڇڏي. ان کان پوءِ هُن وري ڪيس فون نه ڪئي، ورنه سندس فون اچڻ تي مونا ڪيس ابتا سبتا جواب ڏئي، پڻ پڻ ڪندي ونندي هئي- ’خدا جا بندا منهنجو روز سِر ڇو ٿو کائين- هڪ دفعو سهيل کان ڇو نه ٿو پڇين. جڏهن ته گهر کان گهورجي، جو شام جو نڪرندا آهيو، ته لڙيءَ رات ٿائين وڃڻ ياد نه هوندو اٿو-‘

هُوَ جيڪو چوڪرين جي خوابن جو شهزادو هو، تنهن کي مونا ڪڏهن اک کڻي ڏسڻ جي زحمت به گوارا نه ڪئي. ڪڏهن به هن جي دل ۾ هن سان ملڻ يا هن کي ڏسڻ جو چاهه نه جاڳيو. هوءَ دل ۾ چوندي هئي، ’دارا خان، جي تنهنجي اها مرضي آهي ته تنهنجون موڪلون هتي هڪ عدد افيئر لڙائڻ ۾ گذرن ته افسوس، مان تنهنجي اها آرزو پوري نٿي ڪري سگهان.‘

هوءَ ڪاليج کان واپس گهر اچي بيرُ ٿي پوندي هئي. هونئن اڪثر شام جو چانهه تي ۽ رات جو ڊائننگ ٽيبل تي سهيل ۽ هوءَ ٻئي هڪٻئي سان سڄي ڏينهن جي ڪار گذاري بيان ڪندا هئا. رات جو گڏجي واڪ ڪرڻ ويندا هئا. پر دارا جي اچڻ کان پوءِ سهيل جي فرصت جي هر گهڙي دارا سان گڏ گذرندي هئي.

الائي گهڻا دفعا سهيل جي ماني ٽيبل تي ٺري بيڪار ٿي ويندي هئي، ۽ هو دارا وٽان ماني کائي موٽندو هو، ته ان کان به وڌيڪ دفعا دارا بنان سڏ جو مهمان بڻيو هنن وٽ ماني کائيندو هو.

مونا کي تعجب ته ان ٿي لڳندو هو، جو سهيل پنهنجي هم خيال ماڻهوءَ کان سواءِ ٻيو ڪنهن سان به ايترو وقت گڏ

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

رهي نه سگهندو هو، پر اهو دارا سان، جيڪو ڪافي عمر ۾ به ڪافي ننڍو هو، الائي ڪيئن ايترو وقت گڏ گذاريندو هو.

هنن جي محفل ۾ رڪارڊنگ ته خير ملندي ٿي هئي، پر دارا ملڪه پکراج جو هڪ غزل ذري گهٽ زور سان وڄائيندو هو. پهريون هن نه پئي سمجهيو، پر هڪ ڏينهن جڏهن رڪارڊ هلي هن شعر تي پهتو:

هزاروں پردوں میں او چھپنے والے یہ سن لے
تیرا جمال میری دامن نگاہ میں ہے۔

ته دارا آواز گهٽ ڪري سهيل کي چيو:

”هي شعر ڪيڏو نه شاندار آهي!“

”ڪهڙو؟“ فوٽوگرافيءَ جي نئين پرچي کي ڏسڻ ۾ گم سهيل پڇيو. ۽ هن پنهنجي رسيلي مڌ ڀري آواز ۾ شعر دهرايو. فوٽو گرافي جي سحر ۾ گم سهيل چيو: ”گڊ.... ويري گڊ!“

هن ڀڄو ته ڪيس محسوس ٿيو، دارا چڻ هي سڀ ڪجهه ٿي ٻڌائي رهيو هو– ۽ ڪيس مٿي ڪان پيرن تائين باهه وٺي وئي. دل ۾ چيائين:

’جي تون ائين ٿو سوچين، دارا جا پٽ!.... ته منهنجو به توکي چئلينج آهي. مان تنهنجو پرم ٽوڙي ڇڏينديس. مون وٽ جمال ڪيترو قيامت خيز آ مان خوب ڄاڻان ٿي. مان تنهنجهن پين سلق وارين ڇوڪرين وانگر ڪوڙي تعريف جي جادوءَ ۾ گرفتار ٿيڻ واري نه آهيان. هون، اهو آ ويچارو معمولي صورتن کي جمال سڏڻ وارو!!‘

هن اهو رڪارڊ ڪٿي ڪٿي لڪائي ڇڏيو. هو آيو ته فيضوءَ کان پڇيائين:

”اڙي، سهيل صاحب هتان ڪجهه رڪارڊ کنيا آهن ڇا؟“

”نه صاحب – بيبي مونا کنيا شايد.“

دارا زير لب مرڪي ڏٺو، دل ۾ چيائين:

’تنهنجي منهنجي لڪل جنگ ارستائين جاري رهندي مونا ٻوسي، جيستائين اسان مان ڪنهن هڪ مڪمل طور شڪست نه کاڌي آهي.‘

سهيل اڪثر کيس چوندو هو: ”مونا، هل ته ٻڪچر تي هلون.“

مونا ٻڪچر ڏسڻ لاءِ ته بيشڪ تيار هئي، پر دارا سان گڏ نه — هن وٽ بهانن جا ڍير موجود هئا.

سهيل کيس اڪيلو ڪمري ۾ بند ڏسي چوندو هو: ”اڙي، پاڻ کي ائين هروڀرو قيد ڇو ڪيو اٿئي! ٻاهر لان تي اچي هوا کاءُ.“

پر دارا سان گڏ ويهندي هن لاءِ دوزخ جي دري کلي ويندي هئي — ۽ پاڻ وٽ وقت ناوقت لاءِ اسٽاڪ ٿيل بهانن مان ڪو هڪ بهانو هن کي ڪم اچي ويندو هو.

بهرحال، سهيل ايترو ضرور سمجهي ويو ته کيس دارا سان سندس ٻنهي دوستن کان مڙيوڻي وڌيڪ چڙ آهي.

هڪ ڏينهن فريدا هنن سڀني جي ڊنر ڪئي. فوزيه کيس اچڻ لاءِ خاص طور اصرار ڪيو. هن کي وڃڻ کان ڪوبه اعتراض ڪونه هو. پر دارا ياد ايندي، هوءَ شش و پنج ۾ پئجي وئي.

پنهنجي گهر ته هن ڪڏهن کيس سڪٽي خوش آمديد به نه چئي هئي. پر دارا جي گهر وڃي دارا سان نه ڳالهائڻ ڪيئن ممڪن ٿي سگهندو. پرائي گهر تــه اهو رعب نـه هلندو ته مان توسان ڳالهائڻ نٿي چاهيان.

هن کي ترڪيب ياد آئي. هوءَ اطمينان سان پنهنجي ڪم کي لڳي وئي.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

شام جو سڀ تيار ٿيڻ لڳا. ٺيڪ اُن وقت هوءَ منهن سِر وڏڙهي پلنگ تي ليٽي پئي. سهيل تيار ٿي آيو. ڪيس ائين بي فڪر ستل ڏسي چيائين:

”اڙي، تون اڃا تيار به نه ٿي آهين!.... اٿ، جلد ڪر.“

هن ڪنجهندي چيو:

”آف، مٿي ۾ ڏاڍو سور آ.... شايد بخار نه ٿئي.“

سهيل کي ڳالهه نه وڻي. خفي ٿي چيائين:

”اول ته چوين ها، ته سياڻي تي پروگرام رکجي ها!“

پر سياڻي هلڻ جو خيال ڪهڙي ڪافر کي، ڪهڙي مسلمان کي هو!

”نه نه، تون هان وڃو. هو سڀ انتظار ۾ هوندا.“ هن تڙ نڪري به چيو.

لاچار سهيل ماڻ سان گڏ ويو.

انٽرنس گيٽ وٽ دارا مجسم انتظار بڻيو بيٺو سگريٽ پي رهيو هو. هو مرڪي سوچي رهيو هو ته ’مونا، پنهنجي گهر ته تو هر طرح مون کان پاڻ لڪايو پر منهنجي گهر اچي ڏسان، ته تون مون کان ڪيئن ٿي لڪين!‘ هو سوچي سوچي خوش ٿي رهيو هو ته هو ڪمرس ايڏين ته ڏکين ڳالهين ۾ الجهائيندو، جو مونا کان جواب نه پڄي سگهندو.

پر ڪار مان رڳو سهيل ۽ سندس ماڻ کي لهندو ڏسي هن کي ايترو ته افسوس ۽ حيرت ٿي، جو هن کي سهيل اڳيان پنهنجا تاثرات لڪائڻ مشڪل ٿي پيا.

’ڇا سچ پچ مونا کي هن کان نفرت آهي؟!.... ظاهر ته ائين ٿي نظر آيو. پوءِ به دل ايڏو واضح ثبوت مڃڻ لاءِ الائي ڇو تيار نه پئي ٿي.‘

هو واپس وريا ته هن فوزيه کان تهه لهي چاهيو.

”تنهنجي دوست مونا ڇو نه آئي؟“

”اوچتو بخار اچي ويس— ان ڪري نه اچي سگهي.“

”نه فوزي، تنهنجي دوست کي ڏاڍو غرور آ، ان ڪري ....“

”مونا کي غرور آ....؟ اڙي، هن کي پاڻ مغرور ماڻهن کان سخت نفرت آ.“

دارا جي دل کي چوٽ رسي. ’نڌهن رڳو هڪ هن سان سندس سلوڪ ايترو خراب آهي!‘

حد ٿي ته هئي. لڪ ڪوشش جي باوجود هن ساڻس ڳالهايو ته ڪونه هو، پر ڪڏهن سندس سامهون به نه آئي. ڪيڏي نه ضدي طبيعت جي هئي، هيءَ ڇوڪري! هو جيترو هن جي قريب اچڻ چاهيندو هو، مونا ايترو ئي هن کان دور هٽي رهي هئي. ۽ هن جي آرزو هئي ته هو ڪيس ڏسي، ته سندس ننڍپڻ جي نرالي سونهن جوانيءَ سان همڪنار ٿي ڪهڙو روپ اختيار ڪيو آهي.

’تون هرڻيءَ وانگر ڀڄندي ڇو آهين مونا؟ ڪنهن جي نگاهن ۾ پاڻ لاءِ پيار جي جهلڪ پسندي، تون هڪدم ٿاهه ڪائي ان کان ٻري ڇو پيڇي ويندي آهين؟.... ٻر هرڪو ته شڪاري نه هوندو آهي....! تنهنجي دل ۾ هن جذبي لاءِ ايڏو ڊپ ڪنهن پيدو آهي؟.... تون هر ڪنهن جي پيار کي ائين شڪ سان ڇو ڏسندي آهين؟....‘

سوين سوال هن جي ذهن ۾ گڏ سڏ ٿي رهيا هئا. اي ڪاش، هو جهڪر هن کان اهو سڀ پڇي سگهي!

هو برابر شڪاري هو. پر ٻين لاءِ، مونا لاءِ ته نه— !

جن لاءِ هُو شڪاري هو، آنهن کي ڪڏهن هن کان ڊپ نه ٿيو هو. ۽ جنهن لاءِ هن جي دل ۾ ننڍپڻ کان وٺي محبت هئي، اها هن کان ائين ڀڄي رهي هئي، جيئن ڪو دولتمند عادتي چور کان.

هو بيحد اداس رهڻ لڳو. فريده کان هن جي خاموشي لڪي نه سگهي. پڇڻ تي هن سچائيءَ سان اعتراف ڪيو ته هن جي اداسي جو باعث مونا جي بي رخي آهي.

”تون به آخر ايترو بي آرام ڇو ٿو ٿئين. هوءَ هروڀرو اهڙي خوبصورت ته ناهي، جو ڏني هوش آڏامي وڃن.“ فريده هن جي دل وٺڻ چاهي.

”صورت جي ڳالهه ناهي، آپي.... هن جي شخصيت....“

”پر به، ڪوئي نه مڃيندو ته، ڇا ڪبو نيٺ....“

دارا کان ٿڌو ساهه ڀرجي ويو.

”نه مڃيندو ته....؟ نيٺ مڃائبو آپي.“

”ويٺو ڪنڌ ڪاءِ.“

”نه آپي. تون ڏسجانءِ! مان هن کي حاصل ڪري رهندس.“

دارا محڪم ارادي سان چيو- پيٽس ڪاڻ لڳي.

”ڏس، دارا اجايون بي سمجهيءَ جون ڳالهيون نه ڪر. مان ڪوشش ڪري رشتو ڏاهيان به، پوءِ هوءَ توکي پيار نه ڏني ته....؟ هوءَ ضدي ڇوڪري آ. هن کان اهو بعيد ڪونهي.

دارا شرارت سان مرڪي چوڻ لڳو.

”ناممڪن!.... مان هڪ ڪن لاءِ به مڃڻ لاءِ تيار نه آهيان ته، هوءَ منهنجي ايڏي شديد جذبي جي موٽ نه ڏيندي.

فريده چڱي طرح محسوس ڪري چڪي هئي ته مونا کي دارا کان الرجڪ بنائڻ جو سبب، سندس سڪل پن جيان هوائن جي رخ تي اڏامندڙ بي راهه زندگي هئي. هن يقين سان چيو.

”مان ته هن جو ڪنهن ۾ به انٽريسٽ نه ڏٺو آهي. اڃا ته هن جي دل ۾ تو جهڙي جذبي جي چاهنا ئي پيدا نه ٿي آهي ۽ توکي خبر آ، ري گهرئي چيز جو قدر نه ٿيندو آهي.“

”هوءَ ٻار ناهي.“ دارا زهرخند ڪليو.

Scanned with CamScanner

"برابر، پر هارن وانگر معصوم ضرور آهي."

دارا چپ ٿي ويو.

سچ پچ جي هيءَ خوبصورت ضدي ڇوڪري سندس ئي پناهه پيار جو اثر ٿي نه ولي ته.....؟ پوءِ ڏٺو ڏينهن هو ڪاوڙ ۾ اچي هن کي ۽ پاڻ کي شوٽ ڪري ڇڏيندو.

مونا وٽان هر طرح نااميد ٿي دارا واپس لاهور هليو ويو.

هفتي بعد فوزيه کيس خط لکيو ته: "مونا آئي هئي. تمام دير سان گهر واپس وئي. اسان جو وقت ڏاڍو دلچسپ گذريو."

هن خط ڦاڙي ڇڏيو.

فوزيه مونا کي ڳالهين دوران ٻڌايو، "دارا اڪثر ماستر فقيرالدين جو هڪ پراڻو راڳ جهونگاريندو آهي. اچ ته ٻڌون."

۽ ماستر فقيرالدين جو هڪ سرگوشين ۾ ڳايل راڳ ٻڌي مونا کي ڪل اچي وئي. راڳ جا ٻول هئا:

شکوہ کسی سے ہم نہ کچھ فریاد کریں گے

لیکن ستم کو تیرے صنم یاد کرینگے۔

گذريل صديءَ جي مظلوم قسم جي پيار جي کهاڻي.

هڪ طرف مصر جي فرعونن جهڙيون جلاد قسم جون ڪنوار محبوبائون!!

کيس دارا تي تعجب لڳو.

ڪٿي ڪلبن ۾ بهترين ڊانس ڪندڙ دارا. ڪٿي هي مظلوميت ڀريل غزل.

مونا جي پيءُ جي بدلي نوابشاهه ٿي وئي. سڀ نوابشاهه هليا ويا.

هنن جي درميان وري ڪاهي اچي وئي.

....

ٻي سال گذري ويا.

انهن سالن ۾ مونا دارا لاءِ ايترو ٻڌو ته عطيه چوڌريءَ سان سنڌس افيئر ڏو هلي.

عطيه پهريون پروفيسر ارشد جي گرل فرينڊ هوندي هئي. هن جو پرفيسر ارشد سان ڏاڍو پيار هو. جڏهن هو آمريڪا بي - ايچ - ڊي ڪرڻ ويو، ته هوءَ به سندس ڪيڏ اوڏانهن هلي ويئي پوءِ به ارشد هن سان شادي نه ڪئي. هو شادي شده هو، ۽ ڪيس چار ٻار هئا.

وڏي عمر جي هئڻ جي باوجود هن جي شخصيت ايتري دل آويز هئي، جو عطيه ته ڇا، ڪاٻه ٻي نو عمر ڇوڪري هن جي زندگي ڀر جي رفاقت قبول ڪرڻ کان نه هٽڪي ها. ارشد جيتوڻيڪ عطيه سان شادي نه ڪئي، پوءِ به هو ڪيس ڇڏڻ لاءِ تيار نه هو. هو وڏو عقلمند عاشق هو، جيڪو ڏاڍيءَ سياڻپ سان پنهنجو عشق ۽ گهرٻار ٻئي برقرار رکي رهيو هو. پر اوچتو سڄي گروپ ۾ مشهور ٿي ويو، ته عطيه اشرف کي ڇڏي هينئر دارا سان گهمندي آهي.

ارشد جي شخصيت جو جادو ٽوڙڻ واري وٽ، ارشد کان به وڌيڪ ميجڪ (Magic) هوندو ــ سڀني جو اهو رايو هو.

هڪ دفعي سال جي آخري رات انٽرڪانٽينينٽل هوٽل ۾ عطيه سان گڏ دارا کي ڊانس ڪندو ڏسي، سڀني سچائيءَ سان اعتراف ڪيو ته واقعي دارا جي شخصيت ارشد کان ڀر اثر هئي.

مونا ٻڌو ته هن طنز سان مرڪي ڏنو.

”آهي به ڇڻ ڪو اٿينس جو ذهين ۾ سهڻو شهزادو نه. توبهه! ماڻهن کي ڪنهن جي ذري جيتري خوبيءَ کي آسمان تي چاڙهڻ ۾ الائي ڪهڙو مزو ايندو آهي.“

Scanned with CamScanner

هينئر مهني جو اهو خيال هو ته دارا عطيه سان ضرور شادي ڪندو. ڇو ته هو ارشد وانگر گرفتار پڪي ڪونه هو. سال گذري ويو. پر دهلي اڃا دور هئي. هڪ ڏينهن آرٽس ڪائونسل ۾ "رشين پينٽنگس" وٽ هن عطيا ڏٺي- صورت جي لحاظ کان هوءَ ڏاڍي پياري هئي، پر هن جي اکين مان نئر بي حيائي جهاتي رهي هئي. سندس اکيون تلوار جي ڌار جهڙيون تيز ۽ قاتل پئي لڳيون. هڙيءَ پياريءَ صورت تي، روح جون ڳڙڪيون، اهي ذليل ۽ بي حيا قسم جي احساسات جو مظهر اکيون هن کي ڏاڍو خراب لڳيون. ڪيس ڏسي، مونا کي محسوس ٿيو ته عورت خواه ڪيڏي به حسين ڇو نه هجي، پر جي هن جي اکين ۾ بي حيائيءَ جا شعلا آهن ته پوءِ هوءَ گل جي بجاءِ زهريلي نانگ مثل لڳندي آهي. عطيه نس پس هڪ سريت پئي لڳي.

"پر دارا وري ڪهڙو فرشتو آهي، جو ان جي دامن تي حورون نماز پڙهن— جهڙا روح تهڙا ختما."

هن سوچيو. ۽ هلي وئي.

ڪڏهن اتفاق سان دارا جي مامي سندس گهر ايندي ۽ باءِ دي وي دارا جو ذڪر نڪرندو ته پيا ڇون تنهن کان اڳ ۾ هوءَ چوندي هئي:

دارا ته عطيه چوڏريءَ سان شادي ڪئي آهي نه"

هن جي مامي دهيل احتجاج ڪندي: "نه نه، اجايو مٿس ڪوڙ ڪنيو اٿائون."

ششدر ٿي هوءَ چوندي هئي:

"هوءَ نالائق ڪڏ ته برابر اٿس، پر هن ساڻس شادي ڪٿي ڪئي آهي!"

رعنا طنز سان سوچيندي هئي 'شادي نہ ڪئي اٿائين تہ ڄڻ سٺو ڪيو اٿائين! ٻہ هوءَ ڪئي اٿس. پر پاڻ تہ ڏاڍو معصوم آ ڄڻ.'

گلبرگ ۾ دارا جي ننڍڙي سينگاريل خوبصورت بنگلي ۾ هوءَ ساڻس گڏ رهندي هئي.

سهيل کي سڀ ٻڌي بيحد افسوس ٿيندو هو. فريدا ٻڌندي هئي، تہ ڪيس طرحين طرحين انديشا ويڙهي ويندا هئا.

"دارا .... ڪجهہ تہ خيال ڪر .... ائين ڪئريڪٽر داغدار ٿي ويندو، تہ پوءِ ڪابہ خانداني ڇوڪري توکي ڪانہ ملندي." دارا جي اکين ۾ زهر ڀرجي ايندو هو، مون کي ڪابہ ڇوڪري اول کپي ٿورو ئي ٿي."

"نہ سهي — پنهنجو تہ خيال ڪر."

"آپي مون شخصيت نہ خراب ڪئي آهي، نہ ڪوئي سمجهي ٿو."

"ٻہ هوءَ عطيہ ...."

"ڳالهائڻ کي تہ ماڻهو خونين سان بہ ڳالهائيندا آهن، تہ بدنام عورتن سان بہ. پر ائين ڪندي ٻين جا گناهہ پنهنجي ذمي اچي وڃن تہ اها سمجهندڙ جي بہ تہ زيادتي آهي."

"بحث نہ ڪر دارا — عطيہ تو وٽ رهي پئي ٿي؟"

"ڪير ٿو چوي. (ڪلي) مون وٽ ڪوبہ نہ رهندو آهي .... سڀني وٽ مان رهندو آهيان آپي. (ڪلي) يعني انهن جي دل ۾."

"دارا، مون توتي فخر ڪرڻ چاهيو هو.... ٻہ هينئر تو ڪارڻ منهنجو ڪنڌ جهڪي ويو آهي." فريدا ڏک مان چيو.

دارا جي اکين ۾ پيڙا ڀرجي آئي. هن جي چپن تي زخمي مرڪ وري وئي.

جڏهن ذهن ۾ 'منزل' جو ڪوئي تصور موجود ئي

نه هجي، ته پوءِ راهه جي چونڊ ڪابه معنيٰ نه رکندي آهي، آبي.... ۽ 'منزل' جو تصور به توئي منهنجي دل ۾ رهڻ نه ڏنو هو."

فريدا عجب مان پڇيو:

"ڇا، مونا توکي اڄا تائين ياد آهي؟"

"افسوس، مان هن کي وساري نه سگهيو آهيان. تون ٻڌي شايد اعتبار نه ڪرين .... پر ننڍي هوندي کان وٺي، مون جڏهن مونا کي ڏٺو هو، تڏهن کان ئي مان سوچيو هو ته وڏو ٿي مان هن سان شادي ڪندس.

".... ۽ توکي خبر آ.... پوءِ هن تائين رسڻ جي ڪا واٽ نه ملي....!! ۽ جيڪو ڀٽڪي ويو، تنهن لاءِ منزلون ۽ واٽون بي معنيٰ ٿيو وڃن."

فريده چپ ٿي وئي– ڪن رکي طنز مان چيائين:

"ڊونگ نه ڪر دارا— پوءِ به توکي پرواهه ڪانهي– ۽ تون بيحد خوش ۽ مطمئن آهين!"

دارا جي اکين ۾ شڪايت ڀرجي آئي. هن سگريٽ جي رک ڇنڊيندي چيو:

"زندگي بيشڪ آهي. وقتي طور خوشگوار به .... پوءِ به جيئڻ لاءِ ڪو مقصد سامهون ڪونهي .... اهو همه گير مقصد، جنهن کي ڇڏي ڪوئي مرڻ نه چاهيندو آهي .... ۽ مون کي موت کان بچڻ لاءِ، جيئڻ لاءِ گرفت ۾ آڻڻ لاءِ ڪوئي مضبوط مقصد ڪونهي مون کي چوي ته تون سياڻي مري ويندين، ته مون کي هتي ڪنهن به پياريءَ چيز جي ڇڏڻ جو افسوس نه ٿيندو— ۽ مان ائين ڏرتيءَ جو بار بڻجي مرڻ نٿو چاهيان .... پر ڪنهن جي دل جي تمنا بڻجي .... جيئڻ مرڻ بعد به ڪنهن جي دل ۾ ياد بڻجي زنده رهي سگهان."

فريده جون اکيون هيٺ جهڪي ويون.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ميجر اقبال جي ماءُ هن جي آڱر ۾ هيري جي منڊي پارائي، ڪيس پيشانيءَ تي چمي ڏني. هيري جي چمڪ آڏري مونا جي اکين ۾ سمائجي وئي. سندس اکيون منڊيءَ ۾ جڙيل وڏي هيري کان به وڌيڪ چمڪي رهيون هيون. هوءَ خوش هئي. ان ڪري نه ته ڪيس ميجر اقبال پسند هو. ڪيس ميجر اقبال پسند يا ناپسند ڪجهه به نه هو. هيءَ سڀ ته رسم دنيا هئي. ميجر نه سهي، ڪو ٻيو سهي. زندگيءَ جي ڊگهي ڊوڙ ۾ هن کي پنهنجي حفاظت لاءِ ڪنهن نه ڪنهن جو هٿ پڪڙڻو هو. سندس والدين هن جو هٿ هڪ اجنبي اڻڄاڻ شخص جي هٿ ۾ ڏنو هو.

جنهن جي رفاقت جو ثبوت هيءَ هيري جي منڊي هئي، جيڪا البت هن جي مسرت جو باعث ضرور هئي. هن کي زيورن سان ذرو به چاهه ڪونه هو. هوءَ ڪڏهن به ڪجهه نه پائيندي هئي. پر ننڍي کان وٺي هن جي دل جي خواهش هئي- چڱي خاصي وڏي هيري جي منڊي— جيڪا جڏهن هوءَ ڳالهائيندي ڳالهائيندي هٿ هلائي ته ڪنوڻ جيان چمڪي، ساٿين جو ڌيان ڇڪائي ڇڏي.

اها ننڍپڻ جي آس اڄ ميجر اقبال جي طفيل پوري ٿي هئي. ۽ هوءَ پنهنجي آڱر ۾ پيل منڊيءَ کي ڏسي خوش ٿي رهي هئي.

فواد بحرين کان واپس آيو، ته سندس ماءُ هن جي اچڻ جي خوشيءَ ۾ شاندار پروگرام ٺاهيا. ديس، پرديس جي مائٽن کي دعوت موڪليائين. مونا کي جيتوڻيڪ پڪ هئي ته، هنن محفلن ۾ انٽرٽين (Fntertain) ٿيڻ جو سامان نه

هوندو، پر رسمي شرڪت ضروري هئي.
عاسما ڪيس ٻڌايو ته، دارا جن به شرڪت ڪرڻ آيا آهن. هن سوچيو:
”جنهن جي شخصيت ۾ ايڏو زبردست ميجڪ (Magic) آهي، ان ڪي گهٽ ۾ گهٽ ڏسڻ ته ضرور ڪبي... ۽ نيٺ به ڏسڻ ۾ چاهي آخر....!!“
رات جو ڊنر تي هن رڳو دارا کي ڏسڻ لاءِ ئي هيڏي هوڏي نگاهون ڦيريون. پر ڪيس ڪابه اجنبي صورت نظر نه آئـي. اشفاق، فواد، سعيد، خرم سڀ جاتل سڃاتل ٻينا هئا، هن کي توري ڪمي محسوس ٿي.
هوءَ عاصما سان ڳالهائي رهي هئي. اوچتو هن جي نگاهه هڪ غير واقف صورت تي پئي.
مهانڊا ڪجهه ڪجهه فوزيه سان ملندڙ، شخصيت واقعي دلفريب ۽ سچ پچ اٿينس جي شهزادن جهڙي شاندار قدوقامت. هو سڀني کان پري لاتعلقي سان ٻينو هو ۽ ٻڪيءَ سان ڏاڍي شائستگي سان ڳالهائي رهيو هو.
آسپاس فيشن شو ۾ حصو وٺندڙ ڇوڪرين وانگر سينگاريل ڇوڪريون ٻيٺيون هيون ۽ دارا ڪنهن کي به نه ڏسي رهيو هو. مطمئن پروقار صورت ۽ اهو ئي بيحد اثرانگيز دلنشين آواز. هـوءَ حيران رهجي وئـي. هـن جون اکيون هار ڪائـي هيٺ جهڪي ويون.
هوءَ اهو ڏسڻ لاءِ منتظر هئي ته، دارا ضرور سستي قسم جا مذاق شروع ڪندو ۽ ڇوڪرين کي فواد ۽ اشفاق جن وانگر حريص نگاهن سان ڏسندو— پر دارا ڏاڍي وقار سان پري ٻينو هو. ايتري بي نيازي ۽ اطمينان سان، ڄـڻ هال ۾ سڀ ٻڪيءَ جهڙيون معمر عورتون ويٺيون هيون.
ڪيس تعجب ٿي رهيو هو ته، هن دارا لاءِ جيڪو تصور

قائم ڪيو هو، اهڙي هڪ ڳالهه دارا ۾ ڇو ڪونه هئي! ۽
دارا ۾ هر اها خوبي ڇو پئي نظر آئي، جيڪا هن کي پسند هئي!
سندس اکيون ڪنهن شڪاريءَ جي اکين جهڙيون
ڊيڄاريندڙ ۽ خوفناڪ هئڻ جي بجاءِ ايتريون سنجيده ۽ پروقار
ڪيئن پئي لڳيون، جڏهن ته دارا شڪاري هو ...
دارا جي شخصيت هن جي هر خيال کي شڪست
ڏئي ڇڏي.
هن کي دارا کان سخت نفرت هئي ۽ هن دارا سان
شعوري طرح هميشه نفرت ڪرڻ چاهي به هئي، پر هينئر انهيءَ
نفرت لاءِ قائم ٿيل تصور تيز سيلاب ۾ سڪل ڪک پن وانگر
لڙهي ويو. دارا هن جي آئيڊيل جي هوبهو تصوير نڪتو!!
هن جي دل ۾ چڪتاڻ پيدا ٿي وئي. ڪيس پنهنجي
شڪست ۽ پنهنجي تصور جو موت پسند نه پئي آيو شايد.
هن وري ڪيس ڏٺو- لاشعوري طور اهو ڳولهڻ لاءِ ته،
جيئڻ سندس دم ڌوڙيندڙ نفرت ۾ ساهه پنجي سگهي ۽ هوءَ
دارا کي ڇوڪرين سان سستي قسم جا مذاق ڪندو ڏسي
ڪيس لالچي نگاهن سان ڏسندو ڏسي.
هينئر هو اچاتري نگاهه سان مجمعي کي ڏسي رهيو هو.
هوءَ غور سان ڪيس جاچڻ لڳي. سندس نگاهن جا پکيئڙا سڀني
جي چهرن تان تيزيءَ سان اڏامندا ويا. ڪٿي بسيرو نه ڪيائون.
جڪ ڪائي هن اکيون هٽائي ڇڏيون.
عينڪ جي شيشن پٺيان هن جون اکيون پروقار، سنجيده
۽ ڪجهه ڪجهه اداس لڳي رهيون هيون.
”خدا ڄاڻي ڇا ۾ ڊاڪٽريٽ ڪيائين، جو انعام ۾
اهو چشمو مليس.
هن ساڙ مان پڻ پڻ ڪئي.
ڊائننگ ٽيبل تي هن جيئن پڊنگ کڻڻ لاءِ هٿ وڌايو

تہ، هڪ پرِيل پرِيل مضبوط هٿ هن کان اڳ ۾ پيالي مان ڇمڇو
کنيو. هن هٿڪي هٿ پري ڪري ڏنو. دارا هو- ڪيس
ڇمڇو رکي ڇڏائين:

”اوهہ— پهرين توهان ڪٿو.

”مهرباني–“ هن مرنڌڙ آواز ۾ جواب ڏئي پيالي مان
پڊنگ کڻي. يڪايڪ هن کي محسوس ٿيو- هو ڪيس ڏسي
رهيو آهي. گهٻراهٽ ۾ هن جا هٿ ڪنبي ويا. هوءَ نگاهون
مٿي کڻي ويون.

۽ متلاشي، سوال پرِيل اکيون بيحد شوق وچان هن
کي تڪي رهيون هيون، جن جي ڪشش هن جي اکين کي
جڪڙي ڇڏيو. هي حيران حيران هن جي اکين ۾ تڪڻ لڳي.

ڪي چاتل سچاتل پيچرا هئا، جيڪي روح تائين ٿي
پهتا. ڪي ڏٺل وائنل واٽون هيون، جيڪي سندس اکين وٽان
ٿينديون هن جي دل تائين ٿي پهتيون.

هي سڀ هڪ پل هو- يا پل کان بہ مختصر- پر
جيڪو صدين تي حاوي بڻجي ويو.

ڪيس لڳو دور ڪٿي بجلي ڪري پئي ۽ ڌماڪي کان
هن جي هستيءَ جا بنياد لڏي ويا. هي تخليق جو درد هو ۽
هن جي هستيءَ جي اندر ڪا چيز وجود ۾ اچي وئي شڪستہ دليءَ
سان پيالي کڻي هوءَ ڪنهن انڌيري ڪنڊ ۾ وڃي ويٺي.

رات جو دير سان هل هنگامو ختم ٿيو - هوءَ واپس
گهر وئي.

۽ اها هن جي زندگيءَ جي پهرين رات هئي، جيڪا
هن اڌ ننڊ، اڌ جاڳ ۾ گذاري. سندس دل جي ڪيفيت ڏاڍي
عجيب هئي.

....

پهريون تہ هوءَ مڃڻ لاءِ تيار نہ پئي ٿي، راتوڪي

Scanned with CamScanner

اوجاڳي جو سبب هن ڏنر جي ثقيل ڪاڏي کي سمجهيو. پڻ ڏينهن پڇاڻان به جڏهن دارا هن ڪان وسري نه سگهيو، ته هوءَ چڙڪي وئي.

”يا خدا!.... ڪٿي هي پيار ته ناهي!؟....“پيار ۽ دارا سان؟....

....جنهن سان هن ڀرپور نڪر ڪاڏو هو!.... جنهن سان هن دل کولي نفرت ڪئي هئي....!!

اهو دارا پوت ٻٽجي هن جي دل ۽ دماغ تي ڇانئجي ويو هو.... هن جي پکين وانگر آزاد سوچيندڙ ذهن تي هينئر هڪ دشمن شخش جي حڪمراني هئي.

جنهن دارا کي پنهنجي زندگي ۾ اڇڻ ڪان روڪڻ لاءِ هر دروازو هر گهڙڪي ڏاڍي مضبوطيءَ سان بند ڪئي هئي، اهو هڪ طوفان ٻٽجي هن جي دل جي هر پناه گاه ڏوڙي اندر هليو آيو هو.

هن جي اکين ۾ اروڪ ڳوڙها اچي ويا. هي سڀ هينئر ڇو ٿيو؟.... جڏهي ته ... جڏهن ته.... !!؟

وهاڻي ۾ منهن لڪائي هوءَ ٻارن وانگر سڏڪا ڀري روئڻ لڳي.

هن جي ساڄي هٿ جي ٻاچ ۾ ٻهل هيري جي منڊي کيس ايتري تنگ محسوس ٿيڻ لڳي، جو ان کي لاهڻ جي ڪوشش ڪرڻ ٺي بيسود هئي.

صبح جو هو رابيل جي جهڳٽي پرسان ڊلي نائيٽ سوٽ ۾ ويٺو هو. وچايل، وچايل فريدا کيس سڏيو. هو ڏکل ٿي لڳو. اوجاڳي ڪان هن جي اکين ۾ گلابي ريکائون نمايان ٿي ويون هيون.

”ڇو، طبيعت ٺيڪ نه ائي ڇا؟“ فريدا کيس ائين ڏسي پڇيو.

”طبيعت ته ٺيڪ آ، پر.... مون سڄي رات ننڊ نه ڪئي آ.“

هن ٻارن وانگر منهن ٺاهي شڪايت ڪئي. پيٽس هن کي ڏسي مرڪي ڏنو.

”۽ اها ڪا نئين ڳالهه ناهي.“

”نه آپي،— بلڪل ڳالهه آ.“

”رات اچي وڃي هوندي ڪا پسند.“ فريده کلڻ لڳي، هن ٿڪي کل کلندي چيو:

”تون مون تي ٺوڪون پلي ڪر. منهنجي زندگيءَ ۾ ڇوڪريون برابر گهڻيون آيون آهن، پر منهنجي ننڊ ڪنهن نه کسي هئي.“

”پوءِ هاڻي اهو ظلم ڪنهن ڪيو!“ پيٽس کلي رهي هئي.

”چڏينس اِن ڳالهه کي— مون کي چانهه ڏي.“

”تورو ڪاڻ ۾ ته سهي“— فريده هيڏانهن پليٽ وڌائي هو چانهه پيئڻ لڳو— فريده ماني کائڻ ۾ مگن هئي.

يڪايڪ چانهه جو ڪوپ واپس ميز تي رکي هن چيو:

”هڪ ڳالهه پڇان، آپي؟“

”چئه.“ هن کي فڪرمند ڏسي هوءَ سنجيده ٿي وئي.

”رات ڊنر پارٽيءَ تي براؤن ڪالر هاف ڪوٽ ۾ ڇا مونا هئي؟“

فريده جي چهري تي سنجيدگيءَ جو تهه گهرو ٿي ويو.

”تنهنجون اهي پارٽيون عادتون اڃا نه ويون— الائي ڪير هئي، مون کي ته ياد ناهي.“

”نه آپي، تون هن سان ڳالهائي ته رهي هئينءَ پيو ته فوجي ڪالر سان ڪوٽ صرف هڪ هن کي پيو هو— تو ڪان پڇڻ ڪري مون اها ڳالهه نوٽ ڪئي.“

”مارا— دارا اڃايو همت سان پاڻ کي بيقرار ڪرڻ

Scanned with CamScanner

مان ڪهڙو فائدو. جيڪا ٻه هئي، وساري ڇڏ.“

”وساريندس آپي — تون ڪرڳو ٻڌاءِ ته —“ هو اچا سواليه نگاهن سان ڪيس تڪي رهيو هو.

”ها — اها مونا هئي.“ چانهه جي پيالي ۾ کنڊ ملائيندي فريدا گهٽيل آواز ۾ چيو.

دارا جون اکيون خوشيءَ کان چمڪڻ لڳيون.

”سچ !؟.... مون کي پاڻ سندس خدوخال ڏسي خيال ته آيو، پر ڪ سان نه پڇو چئي سگهان.“

هن جي تصور ۾ مونا جي صورت ڦري آئي.

شهزادين جهڙو گريس (Grace) ۽ ڊگنٽي (Dignity)....

منفرد انداز.... ۽ بي پرواهي اهڙي جڻ جهنگل جي وحشي هرڻي.

فريدا شفقت سان هن جي ڪلهي تي هٿ رکي چيو:

”منهنجي هڪ ڳالهه ڌيان سان ٻڌ دارا !“

”چئه آپي —“ هو پنهنجي سهاني خواب مان موٽي آيو.

”جيڪا چيز لاحاصل هجي، ان جي چاهه ۾ پنهنجو سک ڦٽائڻ اجائي بيوقوفي ناهي!؟“

”پر مان هن کي حاصل ڪري رهندس آپي. مان هينئر اڳي وانگر ميدان ڇڏي نه ويندس.“

”سڀ اجايو آ.“ فريده رنجيده آواز ۾ چيو- ”ناممڪن!“

”ناممڪن ڇو؟.... مان . .. مان هن کي حاصل ڪري رهندس، تون ڏسجانءِ....!“

هن جي آواز ۾ استحڪام هو ۽ اکين ۾ عزم جي چمڪ —

فريدا سهمجي هن ڏانهن ڏٺو- چپن کي چڪ پائي هن رکجي رکجي چيو:

”ڇهه مهينا اڳ مونا جو مڱڻو .... ميجر اقبال سان ٿي چڪو آهي.... ۽ سندس شادي.... هن مهيني جي آخر ۾

ٿيٺي آهي.... دراصل دارا.... سون کي اهو سڀ تو کي ٻڌائڻ وسري ويو هو...."

"ڇا....!!؟" دارا حيرت مان رڙ ڪئي.

ٻئي لمحي هن جي اکين ۾ انت ۾ پيڙا ڀرجي آئي. ڏجندي فريدا هن ڏانهن ڏٺو.

سندس چهري تي قبرستان جهڙي ويراني ۽ تاريڪي نظر اچي رهي هئي. ۽ هن جون چڪندڙ پرازم اکيون وسامي ويل ڏيئي وانگر بي رونق لڳي رهيون هيون.

["نئون نياپو"، جلد ٢، نمبر ٣، سيپٽمبر - آڪٽوبر، ١٩٧٦]

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ٻه رستا هڪ منزل

ڊرائينگ روم مان هن جو تيز آواز اچي رهيو هو— ڪيس آئي ڪافي وقت ڏسي ويو هو، پر وڃڻ هميشه وانگر اڄ به ڪيس ياد نه هو.

اڄ هن جي اچڻ تي هوءَ هميشه جيان بي آرام نه هئي، ۽ لائونج ۾ ويٺي، ڏاڍي سڪون سان دنيا جي عظيم چيمپئن محمد علي ڪلي تي لکيل مضمون پڙهي رهي هئي.

سامهون فضا خزان جو پورو سمپل نظر اچي رهي هئي.

ڪمپائونڊ ٻاهران نم ۽ سرنهن جي وڻن جون ٽاريون مالهيءَ ڇانگي ڇڏيون هيون. وڻن جون ننڍيون ٽاريون پنن ٻنا فضا ۾ ائين لڳي رهيون هيون، جيئن ڪنهن مشاق مصور آسمان جي نيري ڪئنوس تي خزان جو اسڪيچ ڪڍيو هجي.

هن کي اهو منظر ڏاڍو وڻي رهيو هو— هن ”ٽائيم“ بند ڪري، ٽپائيءَ تي رکي ڇڏيو. ٽارين جي وچان آسمان جي نيراڻ ڏاڍي پياري نظر اچي رهي هئي ۽ پريان مسز عابديءَ جي بنگلي جي سمر هائوس تي ڪبوترن جو جوڙو ويٺو هو. دور نظر نهار تائين آسمان جي نيراڻ ڦهليل هئي.

”قدرت جي مصوري ۾ ڪيڏي نه ڪاريگري ۽ ڪيڏو نه حسن آهي.“ هن کي پنهنجا ڪڍيل اسڪيچ بي رنگ، بي معنيٰ محسوس ٿيڻ لڳا.

وسعتون هن کي هميشه وڻنديون هيون. سمنڊ جون، آسمان جون ۽ ميدانن جون. ويڪراڻ کي ڏسندي، خود هن کي پنهنجو وجود به ايترو ئي وسيع محسوس ٿيندو هو.

الائي ڪيتريءَ دير تائين هوءَ قدرت جي مقابلي ۾

پنهنجو فن ڪمتر محسوس ڪندي رهي ها، جيڪڏهن هو نہ اچي وڃي ها.
”اوهہ هيلو“ هوءَ سڌي ٿي ويئي.
”مان چو آيو آهيان. اها تہ توکي خبر هوندي نہ؟“
هن ڪرسيءَ تي ويهندي چيو.
”ها، اوهان ٻڌايو هو!“هن رسمي خوشيءَ جي اظهار خاطر مرڪي چيو.
”پوءِ تون ايندينءَ نہ؟“
”مان! ـ ڏسجي.“
”نہ تون ضرور اچجانءِ. مان پاڻ چوڻ تہ ڏهن تہ آيو آهيان.
هن عجب مان سندس چهري ڏانهن ڏٺو. هن جي نگاهن چهري جي تاثرات ۽ لهجي، سڀني ۾ اصرار هو، التجا هئي.
ڀلا هن جي اچڻ يا نہ اچڻ سان ڪهڙو فرق پئي ها! ٻيو ڪوئي هن جي جاءِ تي هجي ها تہ هن کي ائين اصرار تہ ٺهيو، دعوتي ڪارڊ بہ نہ موڪلي ها.
هن جي عجيب گهر تي سندس دل ۾ ٿوري شفقت ڀرجي آئي. نرم لهجي ۾ چيائين، ”چڱو، مان ضرور ايندس.“
”مان ڇئين بجي پنهنجي ڪار موڪليندس.“
”ڇئين بجي!- ايترو سوير؟ پنهنجي ڪار ڇا لاءِ آهي ڀلا؟ توهان کي تہ سڀاڻي هوندن بہ ڪار جي گهڻي ضرورت پوندي.“
هن کلي چيو، ”سڀاڻي توهان جي ڪار منهنجي حوالي هوندي. انهيءَ ۾ مان ڪنوار کي وٺي ايندس.“
ڪيس عجب ۾ وجهي هليو ويو.
هن جي ڪار ڪان نئين تہ خود سندس ڪار هئي. پوءِ اجائي بدل سدل چو؟ ڇا، اهڙيءَ طرح هو پنهنجي دل کي تسڪين ڏيڻ ٿو چاهي؟ هن کي مونجهارو وٺي ويو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

جڏهن کان رياض جو ٽرانسفر هتي ٿيو هو، تڏهن کان وٺي اڄ تائين، انڪل هن سالن جي عرصي ۾، هو هفتي ۾ ٻه ٽي يا چار شامون اڪثر هنن وٽ گذاريندو هو. رياض وٽ ڪير ڪير ٿو اچي، ڇو ٿو اچي، اهو سڀ ڄاڻڻ جي هن ڪڏهن به تڪليف نه ورتي هئي. پر سندس گهر سان حامد جي دلچسپي ڏينهون ڏينهن وڌندي نمايان ٿيندي وئي، ۽ سچي ڳالهه اهو محسوس ڪرڻ لڳي ته پس پرده ڪجهه ضرور آهي. پوءِ به هن پاڻ کي ڪنهن خوشفهميءَ يا غلطفهميءَ ۾ مبتلا ڪرڻ نه چاهيو هو. هن جي ساڻس گفتگو ”هيلو، خوش آهين!“ کان اڳتي نه وڌي هئي. جڏهن به هو هن جي سامهون پهچي ويندو هو، ته رسمي خيروعافيت کان پوءِ ياسمين کي اڪثر سندس ڀيڻ پروين جي خيريت پڇڻ ياد اچي ويندي هئي. حامد خفي ٿي ابتا سبتا جواب ڏئي اٿي هليو ويندو هو.

پوءِ به حامد کي آٿت هو. ڇو ته جي هوءَ هن سان گهري نه هئي، ته ٻئي ڪنهن سان به نه هئي. ’سندس عادت ائين هوندي.‘ ۽ هن جي عادت جو ائين هجڻ حامد کي پاڻ وڻندو هو.

پوءِ سڄي گهر ۾ حامد جو ذڪر گهڻو ٿيڻ لڳو. (سندس موجودگيءَ ۾ خاص ڪري.) ’حامد ڪيڏو نه نهٺو ۽ نيڪ ڇوڪرو آهي....‘

هن جي گهٽ ڳالهائيندڙ ماءُ کي به حامد جي تعريف ضرورت محسوس ٿيندي هئي.

”ها، امان! مون کي پاڻ تعجب ٿيندو آهي ته، ٽي هزار ايڪڙ جو اڪيلو مالڪ ٿي ڪري به، نه ته کيس ڪا وڏائي آهي، نه ڪا خراب عادت.“

رياض تعريف سان گڏ تعجب جي به ضرورت محسوس ڪندو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

اهو سڀ صحيح هو، پر هي به غلط ڪونه هو ته حامد بيحد سادي دماغ جو ڇوڪرو هو. هن کان وڌيڪ سمجهه وارا ته هن جا هاري هئا، جن توڙي علم جي روشني نه پسي هئي، پوءِ به دنيا جي تجربيگاه مان گهڻو ڪجهه سکي ويا هئا. پر حامد وٽ ڳالهائڻ لاءِ ڪو به موضوع ڪونه هو. کيس نه سياست سان دلچسپي هئي، نه ادب ۽ آرٽ سان.

هيڏو وڏو ماڻهو ٿي ڪري به هن جي گهر ۾ ڪا شاندار هوم لئبرري ته نهيو، ڪو هڪ ڪتاب (اهو ڪٿي مذهب تي ئي هجي ها) به ڪونه هو. هن جي گهر جي ديوارن تي ڪنهن مشهور مصور جي هڪ به پينٽنگ ڪانه هئي، ۽ سڀ کان اهم ڳالهه اها، (جيڪا ياسمين جو ساه ڪڍي ڇڏڻ جهڙي هئي) ته کيس ياسمين جي مصوري پسند نه هئي، ان کان شديد حقارت هئي.

حامد جي خيال موجب آرٽ هوندڻ ئي ڪفر، ويتر ڇوڪريون (جيڪي بذات خود وڏي بلا آهن) ان ۾ دلچسپي وٺن! ڏرتي ڏڏڻ جهڙي ڳالهه!

ياسمين جو خيال هو ته حامد ۾ سندس ماءُ ۽ رياض جي ڄاڻايل خوبين سان گڏ هيءَ به خوبي هئي ته بيحد (ضرورت کان وڌيڪ) معصوم هو- بنهه ٻار جهڙو يا وري قدرت سندس دماغ ۾ ذهانت جو خانو خالي ڇڏي ڏنو هو. مرد جو معصوم هجڻ تعريف جو ڳو آهي— اها ڳالهه الائي ڇو هن جو ذهن قبول نه پئي ڪري سگهيو.

پوءِ آسماني مخلوق جيڏي مان واري حامد جي پيڻ (ڪنهن جي گهر نه وڃڻ جو خانداني روايت جو لوح لتاڙي وٺس آئي ته ڀاءُ جي ٻڏيل سونهن هن جي چهري مان ائين.

ٻ ڏنگ ڳولڻ لڳي، جو ڪيس چڙ اچي ويئي.
"ڪوٺي ڪٿي سٺو ٻه لڳي ته ٻه ائين لڳاتار ڪنهن ڪي ڏسڻو آهي؟"

هوءَ ڪيس دعوت ڏئي هلي وئي. ڪجهه ڏينهن بعد ياسمين سيڻي گهر ٻاتين سان گڏ حامد جي گهر وئي.

حامد جي گهر اچي ياسمين کي تعجب سان گڏ ڏک به ٿيو. بيش قيمت سامان، بنا ڊيڪوريشن جي ائين ٽڙيا پکڙيا پيا هئا، ڄڻ ڪنهن لاوارث جو مال. ديوارن تي ڪنهن مشهور مصور جي ڪا پينٽنگ ته ٺهيو، پر ڪوئي ڪئلينڊر به ڪونه هو ۽ ڳولڻ سان به پڙهڻ لاءِ ڪو اخبار جو پراڻو ٽڪر به نه پئي ملي سگهيو. اهو ڏسي هن سوچيو، مان ته جيڪر هن گهر ۾ هڪ پل به گذاري نه سگهان.

پر حامد سندس زندگيءَ جو هر پل انهيءَ گهر ۾ گذارڻ لاءِ پروپوزل ڏئي ڇڏيو.

انهيءَ موضوع تي گفتگو ڪندي، سندس وڏي روشن خيال آپي به جڏهن چيو، "اهي تنهنجا ٻاڳ آهن، جو اهڙو سٺو، وڏو ماڻهو ۽ چاهيندڙ گهوٽ ملي رهيو آهي."

۽ اهو ٻڌي هن کي پنهنجي ٻاڳ تي روئڻ اچي ويو.
"اوهه! هن سڄي گهر ۾ هڪ به منهنجو همخيال ڪونهي."

"تون سڄي خاندان ۾ سڀني کان وڌيڪ ٻاڳ واري ڇوڪري ٿيندينءَ" هن جي ماءُ حامد جي وڪالت شروع ڪئي.

"پر...... زميني ماحول مون کي پسند ڪونهي امان.... ۽ وڏيرن وٽ ننڍيءَ وڏيءَ ڳالهه تي خون ڪرائڻ ذاتي هٿ جو کيل آهي. جيڪو طبقو انسانن تي ايترو ظلم ڪندو هجي، مان ان طبقي سان...." هوءَ چوندي چوندي، روئڻهارڪي ٿي وئي. سندس پيڻ کيس دلاسو ڏيندي چيو: "انهن اجاين ڳالهين کي ڇڏي ڏي، هن دنيا ۾ ڪوبه فرشتو ڪونهي.

Scanned with CamScanner

ملڪ سچو منصور لڳو پيو آهي."
آپيءَ کي شايد پنهنجي مڙس جا عيب ثواب ياد آيا.
"ملڪ سچو منصور ٿيهين، پر اهو منصور هرويرو ڪوئي بي علم وڏيرو ڇو هئڻ کپي"، هن سوچيو.
مون کي پئسي سان پيار ناهي، ۽ حامد وٽ صرف پئسو آهي،" هن احتجاج ڪيو. هينئر آپيءَ کي ڪاوڙ اچي وئي. تکائيءَ مان چيائين—
"توکي پئسي سان رڳو انهيءَ حد تائين پيار ناهي، جو ان کي نجوڙين ۽ جمع نٿي ڪرين - باقي جنهن هاءِ اسٽينڊرڊ سان تون زندگي گذارين ٿي، ان لاءِ صرف، پئسي جي نه، پر گهڻي پئسي جي ضرورت آهي."
"..........."
"تون سوچ اهڙي طرح سک ۽ بي فڪريءَ سان زندگي گذارڻ لاءِ پئسو درڪار نه هوندو آهي؟"
سڀ صحيح هو حرف بحرف — ۽ هن وٽ جواب ڪونه هو هن چپ ڪئي.
"عام طرح وڏيرن جي ذهنيت ڪا ساراهه جوڳي ڪانهي، پر حامد کي تون پسند آهين. توکي هن وٽان پيار جي ڪمي ڪڏهن به محسوس ڪانه ٿيندي." آپيءَ وري ليڪچر جو ڇڏيل سلسلو جوڙيو.
"مون کي صرف پيار نه کپي - ۽ ان جي ڪهڙي گارنٽي آهي ته هو هميشه ساڻو هلندو. ٻهريون سڀ وڏيرا ائين ئي پيار ظاهر ڪندا آهن ۽ بعد ۾ ٻي شادي ڪري ڇڏيندا آهن." هن ڏک ۽ رنج مان چيو.
سندس ماءُ ۽ ڀيڻ ٻڻ ٻڻ ڪنديون هليون ويون.
"ڪيس صرف پيار نه کپي — دولت به نه کپي — نيٺ ڇا کپي آخر؟ الائي ڇا؟"

Scanned with CamScanner

هوءَ چبوتري جي ڏاڪڻ تي ويٺي سوچي رهي هئي.

”ابي، اڄ ادا حامد مون کي هيءَ گڏي وٺي ڏني-ڏس ته....“ هن جي ننڍڙي ڀيڻ سلمه کيس گڏي ڏيکاريندي چيو.

”هون....!! سٺي آ.“ هن بي دليءَ سان گڏي ڏسي واپس ڪئي.

”آپي ادا حامد پيو چوي تون ڏاڍي سٺي آهين. منهنجي ڀيڻ ٿيندينءَ؟“

”.........“

مون چيومانس، ”نه مان رڳو پنهنجي آپا جي ڀيڻ آهيان.“

”..........“

آپي، پوءِ چوي پيو......“

”چڱو - منهنجو مغز نه کاءُ - توبهه، جنهن کي ڏس، تنهن کي حامد حامد لڳي پئي آ.“

”آپي، توکي ادا حامد نه وڻندو آ ڇا؟“ سلمه هن جي ناراضگيءَ کي عجب مان ڏسي پڇيو.

هن ڪان ڇرڪ نڪري ويو - حامد لاءِ هن جي بيزاري ايڏي ته واضح ٿي چڪي هئي، جو سلمه ٻار هوندي به محسوس ڪري وٺي هئي. ”پر امان ۽ آپي ته ڏس....“ هن اداسيءَ مان سوچيو.

”بعض وقت ٻارن جي سمجهه ڪيڏي نه تيز ٿي ويندي آهي، وڏا چاهيندي به لنوائيندا آهن.“

”نه سلو - سڀئي ماڻهو سڀني سٺن ماڻهن کي وڻندا آهن.“ هن اداسيءَ مان چيو.

پوءِ انهن ڏينهن ۾ جڏهن حامد جي پروپوزل ڪوڊيڊ اسٽيج مان نڪري گول ميز ڪانفرنس جو فرسٽ نمبر فائيل بڻجي ويو هو، رياض جي سيلاني طبيعت جنبش ۾ اچي وئي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

۽ هو ڪيس وٺي ڪجهه ڏينهن لاءِ ڪوئٽا هليو ويو.

ڪوئٽا جا نظارا هميشه جيان دلفريب هئا ـ هوائن ۾ وڻندڙ خنڪي، گلن ۽ ميون سان ڀريل باغ، ۽ پس منظر ۾ جبلن جون قطارون— پر ڪوئي ڪنڊو هن جي دل ۾ رهجي ويو هو.

گرئنڊ هوٽل ۾ انگور جــي ولين سان ڍڪيل دريءَ وٽ ويهي، ٻاهر ڏسندي، ڪيس ماحول جي سونهن ڪڏهن به ايڏي ڪشش نه ڪئي، جو هوءَ ڪوئي اسڪيچ ڪيڏي ـ باسڪيٽ ۾ رکيل رنگ ۽ برش ڄڻ هن جي هٿن جي ڇهاءَ لاءِ واجهائي رهيا هئا.

هينئر هوءَ اڪثر خاموش رهندي هئي ۽ هميشه جيان رياض سان بحث ڪندي، هن ڪان ڪٽي نه سگهندي هئي. ڇو ته اڄڪلهه رياض جي نوانوي سيڪڙو گفتگو حامد جي خوبين ڄاڻائڻ تي مشتمل هئي.

حامد سنو هو ۽ رياض کي بيحد پسند اچي ويو هو. ايستائين ته ڪيس ڪا شڪايت ڪانه هئي، پر رياض جي پسند کي هوءَ ڇو پو ڳي؟ اتي پهچي، هن جي دل روئڻ چاهيندي هئي. پر مشڪل ته اها هئي ته دل جو بار هلڪو ڪرڻ لاءِ روئڻ به هن کي نه ايندو هو. هوءَ روئي ۽ ڪوئي هن تي قياس ڪري، اها هن جي خودي برداشت نه ڪري سگهندي هئي.

شام جو ٻاهر گهمڻ لاءِ نڪتا. سامهون واري روم ۾ رهندڙ لکنئوءَ جي نواب جــي فئملي لائونج ۾ ويٺي هئي ـ ململ جو ڪڙتو ۽ تنگ پاجامو پهريل ديــو قامت نواب ان وقت نپهريءَ جي نماز پڙهي رهيو هو. سندس آمريڪن زال گهري سبز رنگ جي ساڙهيءَ ۾ جيپنيز گيشا گرل هيئر اسٽائيل سان بهارن جي راڻي لڳي رهي هئي. هن جي ڀرسان ڪتو ويٺو هو. ۽ سندس حبشڻ آيا هن جي گلن جهڙي پياري ٻيبيءَ کــي گهمائي رهي هئي، ۽ سندس ڀر واري روم ۾ رهندڙ اڪيلي

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

نوجوان جي دل جي حالت بنهہ ڏانوان ڏول ٿي رهي هئي.

هو ڦوهاري جي اوٽ مان نڪ ٻڌي ڪيس ڏسي رهيو هو. اکين ۾ ڪنهن جذبي جو اظهار جيتريءَ حد تائين ممڪن ٿي سگهي ٿو، اوتريءَ حد تائين هو پنهنجي نگاهن ۾ پيار سمائي ڪيس تڪي رهيو هو.

لهندڙ سج جا پويان ترڪا هن جي ڇهري تي پئجي رهيا هئا ـ ۽ سندس جهنگلي ڪبوتر جهڙو مٽيالي رنگ پڳهر (لائي لوشن) سبب چمڪي رهيو هو.

هفتي کن کان حامد جي پروپيگنڊا کان پوءِ ياسمين جڏهن ان ۾ دلچسپي نه ورتي، تڏهن رياض کي چڙ وٺي وئي.

واپس موٽندي ٺنڊي سڙڪ تي هن ملازم جو ذڪر ڇيڙيو.

”شميءَ کي مڙس وٺڻ آيو هو نه!“ هن پڇيو.

”هائو، شايد ٻه چار دفعا آيو هوس.“

”پوءِ تنهنجو ڇا خيال آهي، ڪيس مڙس وٽ ڪڏهن وڃڻ ڪين ڏيندا؟“

هوءَ سندس چوڻ جو مطلب سمجهي وئي. شمي جو مڙس لاءِ راڄي نه ٿيڻ محض بهانو هئي. هن کي حامد لاءِ ناپسنديءَ جا ساز ڪڍيا هئا.

شمي سندس ملازم هئي. الائي ڪيترا دفعا مڙس هن مان وڙهيو ۽ پرتو هو. پر هن دفعي شمي بر ٿي پئي هئي. هوءَ هين جي سمجهائڻ تي چوندي هئي، ”هيءُ پنهنجي عادت کان مڙندو مور ڪونه ـ ريچڪ ايندس ته وري ماري، رت ڪڍي، گهر مان لوڌي ڪڍندو. موٽي وڃڻ کان پوءِ پيو ته ڪو فرق ڪونه ٿو پوي، وڃن سال ٻسال ٻار وڌندا — ۽ مون کي پلڻ کي پالڻ جي طاقت ڪانهي.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

فطرتاً رياض سندس مڙس جو طرف وٺندو هو، ۽ هن جي ماءُ ۽ ڀيڻ شميءَ جي وڪالت ڪنديون رهيون.

اڄ انهيءَ شميءَ جي ذڪر جو ٻهانو هٿ ڪري هن حامد لاءِ ساڻس ڳالهائڻ ٿي چاهيو. ڏاڍي مشڪل سان هن پنهنجي ڪاوڙ کي روڪيندي، ڏاڍي ڌيرج سان چيو، ”منهنجي خيال ۾ جيڪي صحيح لڳي اهو ڪرڻ کپي - ڇو ته هر ڪنهن کي ٻئي جي خيالن تي نه پر پنهنجن خيالن تي هلڻ جي طاقت مليل هوندي آهي.“ رياض لاجواب ٿي ويو. هن گهٽيل آواز ۾ تائيد ڪئي.

ريزيڊنسيءَ وٽ پهتا ته سندن پير واري روم ۾ رهندڙ يونانين جهڙو خوبصورت پرويز ۽ سندس زال ڪين گڏي.

”هلو، ڪيڏانهن؟“ رياض چيو.

”پڪچر تي — توهان هلندؤ؟“

رياض ياسمين جي رضا لاءِ ڏانهس ڏٺو.

”اڄ نه — ڪڏهن ٻئي دفعي“ ياسمين رکائيءَ مان چيو.

هو ريلوي رنائرنگ رومس طرف مڙيا. پوءِ سڄو رستو هنن ڪونه ڳالهايو.

لکنئو جي نواب جن اڄا لائونج ۾ ويٺل هئا. سفيد براق وردي ۽ ڪلف دار پٽڪا پهريل بيرا ڦڙتيءَ سان ڊنر پهچائڻ ۾ رڌل هئا. سامهون روم ۾ رهندڙ اڪيلو نوجوان اڄا تائين ڦوهاري پرجان ويٺو، سندن هر چرپر کي دل ۾ اتاري رهيو هو- ۽ آمريڪن ليڊي پاڻ تي پوندڙ حريص نگاهن جي احساس کان مسرور نظر اچي رهي هئي.

”اڙي، تڏهن هن ويچاري هيءَ سموري شام رياضت ۾ وڃائي ڇڏي!“ ياسمين سوچي مرڪي ڏنو.

ٻئي ڏينهن صبح جو هوءَ رياض سان گڏ ٻاهر ڪانه وئي. رياض پنهنجي هڪ پراڻي دوست سان ملڻ هليو ويو.

منجهند جا ڏهه کن ٿيا هئا. صرف اهڙي وقت هوٽل جو ماحول پرسڪون هوندو هو. هوءَ پنهنجي ڪمري جي ٻاهران ايزل بيهاري، ڪئنوس تي اسڪيچ ڪيڻ لڳي. ڪافي دير تائين به جڏهن هن جو تخيل واضح صورت وٺي نه سگهيو ته هن خفي ٿي برش رکي ڇڏيو.

”اف، عجب حالت آهي- ڪٿي به من نٿو لڳي؟“

ايزل ريڙهي، ديوار سان لڳائي، هوءَ مڙي ته هن ڏٺو سامهون ڪئميرا هٿ ۾ جهلي پرويز هن جي اڌوري تصوير کي غور سان ڏسي رهيو هو.

”ڪهڙي نه شاندار آئيڊيا آهي!“ هن تصور کي غور سان ڏسندي چيو.

”جي، شاندار...... هيءَ ته اجا ديواني جي خواب جهڙي منجهيل چيز آهي.“

ياسمين چپن ۾ مرڪي، جڻ هن جي سمجهه ۽ پنهنجي تصوير تي طنز ڪئي.

”بهرحال.... وري به اسان ڪان ته زور آهيو. هو شعر نه ٻڌو اٿو، مسز رياض.“

ايک هم هيں کہ ہيں صورت سے بهی اپنی بيزار
ايک وه ہيں، جنهيں تصوير بنانا آتی ہے

پرويز کلي چيو- هوءَ ٿورو شڪجي وئي. هلڪي چيائين ”جي، مان رياض جي ڀيڻ آهيان.“

”او، ويري ساري.“

”خير ڪا ڳالهه نه آهي- مٿرڊ ماڻهن کي سڄي دنيا مٿرڊ نظر ايندي آهي.“

”اهو ته هائي توهان بدلو ٿا وٺو- حالانڪه مان مٿرڊ ڪونه آهيان.“

”تڏهن هوءَ چارمنگ ڇوڪري ۽ ننڍو ٻار؟“

ڪيس سوچيندي ڏسي، هن چيو، ”مون چيو نه، توهان
پورو بدلو ورتو- ثريا منهنجي ڀيڻ آهي.“
”..................“
”خير، رهڻ ڏيو انهيءَ ڳالهه کي، توهان کي ماڊرن آرٽ
پسند آهي يا........؟“
”ماڊرن آرٽ لاءِ خود پڪاسو ٿي انڪشاف ڪري
ويو ته بيڪار آهي، ته اهي سيڪڙن هاٿي ڪيئن پسند ڪري
سگهنداسين.... بهرحال مون ڪنهن به هڪ گروپ سان پاڻ
کي ٻڌل نه رکيو آهي.“
”پوءِ به ڪيترا مصور آهن، جن کي اڄ به ماڊرن آرٽ
ديوانگيءَ جي حد تائين پسند آهي. بهرحال مون کي ته صادقين،
چغتائي ۽ گل محمد کتريءَ جون تصويرون پسند آهن. چغتائيءَ
۽ صادقين خالص مشرقي رنگ ۾ پنهنجو آرٽ ڏنو آهي ته
ظفر ڪاظميءَ ۽ گل محمد کتريءَ خالص سنڌي رنگ ۾.“
”توهان گل محمد کتريءَ ۽ ظفر ڪاظميءَ جون
تصويرون ڏٺيون آهن؟“
”ايتريءَ حد تائين، جو منهنجي ڪمري ۾ هنن جون
ٻه پينٽنگس ٽنگيل آهن.
”۽ فيضي رحمين توهان کي ڪيئن لڳندو آهي؟“
”فيضي، اهو بدقسمت مصور جنهن جي فن تي گرانٽ
تڏهن منظور ٿي، جڏهن هو زندگيءَ جا آخري ڏينهن تڪليف
۾ گذاري مري ويو. پوءِ اها گرانٽ سندس پيرسن زال عطيه
فيضيءَ (اقبال جي همعصر) ڏانهن منتقل ٿي، ۽ ان کي به ڪيترو
وقت ملي سگهي؟- رڳو سال ڏيڍ!“ پرويز افسوس مان چيو.
”پر، اها نئين ڳالهه ته نه آهي. هر فنڪار جي قسمت
۾ اها ازلي بدبختي رهي آهي. فردوسيءَ ڏي به شاهنامي جو عطيو
کڻي قاصد ان وقت پهتو هو، جڏهن هو قبر ۾ داخل ٿي چڪو هو.“

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ڇا توهان کي خبر آ، ته فيضي رحمين جرمني هو. جيڪو عطيه جي ڪري مسلمان ٿيو هو. پرويز اشتياق سان ڪيس ٻڌايو.

ياسمين ڪنڌ لوڏي هاڪار ڪئي. پرويز مرڪي چيو "ڀلا منهنجي لاءِ ٻڌايو مان ڪٿان جو آهيان؟"

ياسمين غور سان هن ڏانهن ڏٺو— هو سنڌي ڳالهائي رهيو هو، هن جو لهجو خالص سنڌي نه پئي لڳو. هن جا مهانڊا يونانين وانگر ڪهڙبل هنا، ۽ هن جو رنگ اڇو ڳاڙهو هو— هوءَ ڪو صحيح اندازو نه لڳائي سگهي.

"منهنجي خيال ۾، توهان جو هن ديس سان تعلق ضرور آ، پر ان سان گڏ ڪنهن ٻئي ديس سان ٻ."

"درست." هو مرڪي چوڻ لڳو، "پر رڳو ٻين ملڪن سان نه— منهنجو تعلق گهڻن ملڪن سان آهي. آسمان وانگر مان سڀني ملڪن جو آهيان— ٻڌو منهنجي ماءُ ترڪ آهي، ۽ منهنجو پيءُ سنڌي— منهنجي پيءُ هن سان شادي لبنان ۾ تعليم دوران ڪئي. مان پيدا سنڌ ۾ ٿيس، پر منهنجو ننڍپڻ آمريڪا ۾ گذريو. مون پنهنجي تعليم قاهره جي الازهر يونيورسٽيءَ ۾ مڪمل ڪئي. هينئر ڏه سالن کان لاهور ۾ رهندو آهيان، ۽ منهنجي ڀيڻ ثريا جي شادي هڪ فلسطيني عرب سان ٿيل آهي، جيڪا مون وٽ پنهنجو وطن گهمڻ لاءِ آئي آهي— ۾ ايترن ملڪن سان هڪ ڏونُرست وانگر منهنجو رڳو مادي رشتو نه آهي، بلڪ روحاني ٻ— مون هر ملڪ جي ماڻهن جي روح ۾ جهاتي پائي ڏٺو آهي، سندن ادب جي وسيلي سان."

هو ڪن ترسي وري ڳالهائڻ لڳو، "اسان کي ترڪي ۽ سنڌي پنهنجي والدين جي بدولت ايندي آهي. عربي مون قاهره مان سکي. باقي انگريزي ته انٽرنيشنل ٻولي آهي مون کي انهن سڀني ملڪن جي ادب ۽ آرٽ جي ٻه ٿوري ٿوري واقفيت

حاصل آهي."

"الله غني! ڇڄبو توهان ته ڪا وڏي بلا آهيو! يعني ازل ڪان وٺي انٽلايڪچول- پوءِ ته توهان ڪان ڏجڻ ڪپي- اڙي اچا تائين ٻينا آهيو؟"

"ڇو، ڏجڻ ڇو ڪپي؟" پرويز کلي پڇيو.

"پئي ايترا سياڻا ماڻهو ته ايڪسري مشين وانگر ٿيا نه. سندن ادراڪ جون اکيون ماڻهوءَ جي آرپار ٿيو وڃن."

پرويز مرڪڻ لڳو- پري جبلن ڏانهن ڏسندي چيائين، "پر روح جي سچ‌اٽپ لاءِ ادراڪ جي ضرورت ته بنهه نه ٿيندي آهي، اتي ته...."

"اوهه بهرحال توهان کي مون ڪان ڏجڻ نه ڪپي."

"اوهه، چڱو باءِ باءِ."

هوءَ ڪافي دير ڪان منتظر ٻيٺي هئي، پر رياض جون پرويز سان ڳالهيون ختم ئي نه پئي ٿيون.

"اچ ته هلون." هن ياسمين کي سڏيو.

"ڪيڏانهن جو پروگرام آ — جلد موٽندؤ نه؟" پرويز پڇيو.

"صرف جناح روڊ تائين- ڇا ڪو ڪم آهي؟"

"ها- رات چانڊوڪي آهي نه، ٻاهر لائونج تي گڏجي ڊنر ڪائينداسين."

"ونڊرفل." رياض خوش ٿي چيو.

"ثريا، هيءَ ٽپيڪل لباس ۾ ڪهڙي نه سٺي لڳي رهي آهي. مون محسوس ڪيو آهي ته سنڌي ڪلچر اسپيني ڪلچر وانگر رنگارنگ آهي. سڀ رنگ گهرا ۽ اميدن ڀريا، ڇا ته سوسي ۾، مرروورڪ ۾، ۽ ڇا ته رليءَ ۾ — سڀ ۾ توهان کي رنگ نظر ايندا."

"جي برابر- ۽ اسين سنڌي ماڻهو ڪڏهن به مايوس

ڪونہ ٿيون. هي گهرا رنگ، جيڪي زندگيءَ جون علامتون آهن. اسان کي ڪنهن بہ مشڪل ۾ مايوس ٿيڻ ڪونہ اچي. سنڌي ڏاڍا پرخلوص ۽ قانع ماڻهو ٿيندا آهن. پنهنجي حال ۾ مست." ياسمين چيو.

"ڇا توهان هن لباس ۾ پنهنجي ڪا تصوير ٺاهي آهي؟"

"پنهنجي تصوير مان خود ٺاهيان! جيڪڏهن توهان کي هي لباس ايترو پسند آهي تہ، هن تصوير ٺاهڻ لاءِ توهان کي مصور ٿيڻ کپي."

چوڻ کي تہ هن چئي ڏنو، پر پرويز جي چهري تي ان جو ردعمل ڏسي هوءَ گهبرائجي وئي.

"توبہ، ڇا بڪواس ڪيم."

"جي، منهنجو مطلب آ..."

هو مرڪي منهن ڦيري گلن ڪي ڏسڻ لڳو. گويا چوندو هجي، "مون مطلب سمجهيو — تنهنجي اکين مان — هينئر رهڻ ڏي، مطلب جي وضاحت ڪي."

پوءِ چانڊوڪي رات ۾، گرينڊ هوٽل جي لائونج تي ڊنر جي بهاني هنن پهر رات گذاري ڇڏي.

خنڪ هوا ۾ انگور جون وليون جهومي جهومي ڪي اڻ ڇاتا نغما الاپڻ لڳيون.

....

ٻئي ڏينهن هوءَ وري رياض سان ٻاهر ڪانہ وئي، ۽ ڪنهن ڏينهن وارو اڌورو اسڪيچ مڪمل ڪرڻ لڳي.

آهستي آهستي تصوير جو رنگ اجاگر ٿيڻ لڳو. ٻنهي طرفن ڪان وڻن سان گهيريل پيچرو- اوپر کان سج جي روشنيءَ جا شعاع— سڙڪ تي قدمن جا نشان— ۽ هڪ مدّم انساني پاڇو— ثريا ڏاڪڻ تي وٺهندي چيو، "مان جيڪڏهن تو کي تصوير ڪڍندو ڏسان تہ، تون ڊسٽرب تہ نہ

ڏيندين ؟"

نہ، نہ — هينئر تہ صرف آخري ٽچ ڏيڻو آهي. آئيڊيا تہ مڪمل ٿي ويو."

"تون هتي هئين ته — مون تو کي ڪمري ۾ پئي ڳوليو."

پرويز ثريا کي هتي ڏسي هايو آيو.

"مان اڪيلي بور پئي ٿيس، پر هتي ياسمين سان ڳالهائڻ آيس تہ، هيءَ بہ پنهنجي تصوير ۾ گم ويٺي آهي."

"تصوير مڪمل ٿي؟" هو جهڪي غور سان هن جي تصوير ڏسڻ لڳو.

"ها."

"مان هن تي رايو ڏيان؟" هن مرڪي چيو.

"توهان مصوري ڄاڻو ٿا؟" هن جواب بجاءِ سوال ڪيو.

"مون بہ سال لاهور جي فائن آرٽ ڪاليج ۾ باقاعدگي سان ڪلاسز اٽينڊ ڪيا آهن."

"پوءِ تہ توهان بہ تصويرون ٺاهيندا هوندا؟"

"نہ، مون ڇڏي ڏنيون."

"ڇو؟" ياسمين کي عجب لڳو.

"هر فنڪار ازلي بدبخت هوندو آهي نہ، ۽ مان، فيضي يا فردوسي بڻجڻ نٿو چاهيان." پرويز زيرلب مرڪي هن جا اکر دهرايا.

"اوهہ!"

"مان تنهنجي تصوير تي رايو ڏيان؟"

"ڏيو —" هن گهٽيل آواز ۾ جواب ڏنو. کيس يقين هو تہ، هو کيس ضرور چيڙائيندو.

"ڏسو توهان هتي پاڇو ڏيکاريو آهي نہ، حالانڪہ اهو غلط آهي."

"منهنجي آئيڊيا جي مون کي خبر — پر هن ڪيئن

چاتو تہ پاڇو واضح صورت وٺي چڪو آهي!"

"پليز- هي ٽاپڪ هيئنئر بدلايو- توهان کي خبر نہ آهي تہ مون کي هنن بيڪار لڪيرن ۾ ڪا دلچسپي ڪونهي تہ پوءِ بہ توهان دڪبئي کي ليڪچر پنيان ليڪچر پيا ڏيو."

ثريا بوريت مان چيو.

پرويز ۽ ياسمين هٽي ڪاڻ لڳا.

"چڱو، موضوع بدلايون ٿا— اسان سڀائي واپس وڃي رهيا آهيون."

ثريا ٻٽ جو روئڻ ٻڌي ڊوڙندي روم ۾ هلي وئي.

"ڇو؟" پرويز کي ياد ئي نہ رهيو تہ، سندس سوال ڪيڏو نہ اجايو هو.

"تصوير مڪمل ٿي وئي نہ، ان ڪري." ياسمين مذاق ڪيو.

"مون تڏهن تہ چيو هو، آرٽسٽ ماڻهو مڻاءان ٿيندا آهن." پرويز مدم آواز ۾ چيو.

"ڇو، ڇاجي ڪري؟" ياسمين کي عجب لڳو.

"آرٽسٽ ماڻهو پنهنجي تصور جي تصوير ڪڏهن خوش ٿي سگهن ٿا، پر هين جو سڀ ڪجهہ لڪل رهجي ويندو آهي...."

هن پرسان ہوئي مان فلوڪس جي مکڙي پٽي اڇلائي ڇڏي.

شام جو هن رياض کي چيو، "توهان جو وڃڻ ضروري آهي ڇا؟ اسان تہ اڃا بہ هفتا هتي آهيون. جيڪر ترسو تہ...."

"ڇا ڪجي- ياسمين جي شادي جي ڳالهہ طئي ڪرڻي آهي تنهنڪري وڃڻو پوندو." رياض سگار جو ڪش ڀري چيو.

دونهي جي بادلن ۾ هن کي پرويز جي چهري تي بدلجندڙ تاثرات نظر نہ اچي سگهيا.

رات جو سندن روم جي سامهون واري لائونج جو حصو ويران پيو هو. پرويز واپس نہ موٽيو. حالانڪ رياض آخري

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

رات دل کولي انجوام ڪرڻ ٿي چاهيو.

ثريا پنهنجي روم ۾ بيبي جي ڳاي کي وڪس جي مالش ڪري رهي هئي. هوءَ ڪيتري دير تائين ثريا سان وٽني رهي، پر پوءِ هو ڪونه آيو ۽ ڪيس صبح جو سوير پنجين بجي واپس وڃڻو هو. الائي ڇو هوءَ سمجهي رهي هئي ته هن سان خدا حافظ ڪرڻ بنا وڃڻ تهذيب جي خلاف ٿيندو.

صبح جو رياض کي ڪار ڊهرائڻ ۾ دير ٿي وئي— هن کي اطمينان ٿيو ته هوءَ ڪيس خدا حافظ چئي سگهندي، پر وڃڻ وقت رڳو ثريا پنهنجي بيبي سميت هنن کي سي-آف ڪيو.

”پرويز ڪٿي آهي؟“ رياض کي ڪمي محسوس ٿي.

”هو ته صبح صبح حناليڪ تي هليو ويو- مون ڪيس چيو به ته هنن کي خدا حافظ ڪري پوءِ وڃ- ته چوي پيو ”خدا حافظ ڪرڻ وارو منظر برداشت ٿي نه سگهندو آهي- مون کي ته صرف خوش آمديد چوڻ ايندي آهي.“

ڪار آهستي آهستي ڳرنڊ هوٽل جون حدون ڇڏي اڳتي وڌي وئي. آسپاس ڳان ڦان ۽ پس منظر ۾ ڪنور جبلن جون قطارون ڏسڻ جي بجاءِ هن اکيون ٻوٽي مٿو سيٽ جي پٺيءَ تي لاڙي ڇڏيو... رياض مڌم سر ۾ ڪوئي انگريزي راڳ جهونگاريندي ڪار ڊرائيو ڪرڻ لڳو.

....

هيڏي ظاهري بيزاري ڪان پوءِ به جڏهن وري هن ڪان حامد جي باري ۾ پڇيو ويو ته هن مايوسي وچان ششدر ٿي چيو- ”جيڪا توهان جي مرضي.“ ۽ ڪوئنٽم ۾ ٻاڌل تصوير کي ڏسي هن جي اکين ۾ آنسو اچي ويا. هن تصوير اونڌي ڪري ٽيبل جي خاني ۾ اڇلي ڇڏي.

پوءِ تصور ئي تصور ۾ هن پاڻ کي حامد جي شاندار گهر ۾، اداس روح وانگر ويڳاڻو ڦرندو ڏٺو. ائين سوچيندي سوچيندي آخر ڪيس نروس بريڪ ڊائون ٿي پيئي. سندس ڳلن

جي شفق اڏامي وئي ۽ رياض کي مٿس قياس اچي ويو. هن حامد کي انڪار ڪري ڇڏيو. بستري تي بيمار هن اها خبر ٻڌي ته، هن جي دل تان ڄڻ پوري ڌرتي جو بوجهه لهي ويو.

حامد اچڻ ڇڏي ڏنو- رياض چوندي ڇيو اهو لازم آهي.

پوءِ حامد جي شادي جي شوق ۾ بيحال ٿيندڙ سندس ماءُ هن جي رضامنديءَ سان ترت ئي هنڌ شادي طئي ڪئي ياسمين وڏو سک جو ساهه کنيو.

اڄ هو پنهنجي شادي جي دعوت ڏيڻ آيو هو. ايتري تائين تعجب جي ڳالهه نه هئي، جو رياض لاءِ هن جي دل ۾ بيحد عزت هئي، پر ياسمين کي اچڻ لاءِ خاص طور اصرار ڪرڻ ضرور عجيب هو.

ٻئي ڏينهن ڇئين بجي ڪار پهچي وئي. لاچار سڀ ان وقت تيار ٿي ويا.

انٽرنس گيٽ وٽ حامد سندس آجيان لاءِ منتظر بيٺو هو. ! ڇاڪاڻ ته ڪوبه مهمان ڪونه آيو هو. هو کين وٺي ڊائننگ روم ڏي هليو.

”توهان چانهه ته ڪونه پيتي هوندي نه؟“

”نه اسين پي آيا آهيون.“

”ته پلا، هڪ ڪپ پيو سهي.“

ڊائننگ ٽيبل ڪاڌي جي چيزن سان ڀري پئي هئي. ڪنهن وزير جي شاندار ائٽ هوم جو گمان پئي ٿيو.

”ايتري اهتمام جي پلا ڪهڙي ضرورت هئي. ڊنر لاءِ به ته آخر پيٽ ۾ جڳهه هئڻ کپي.“ ياسمن کي هن بي تڪلفي سان ڳالهائڻ ۾ هينئر ڪو عذر ڪونه هو.

”آخري دفعو توهان جو ميزبان ٿجي رهيو آهيان نه.... تڏهن....“ حامد مرڪي چيو. ياسمين ڇرڪي کيس ڏٺو- هن جي چهري تي سمنڊ جهڙي گهري ماتائي هئي.

جڏھن سڀ مهمان اچي ويا تہ حامد جي ماءُ ڪنوار جي گھر هاڻ لاءِ تيار ٿي. ٻاھر روڊ تي ڪارين ۽ جيپن جي قطار ۾ ياسمين جن جي ڪار گلن سان سينگاري بيٺي هئي.

ياسمين کي ڪجھہ محسوس ٿيو.

ھوءَ ھڪ ڪار ڏانھن وڌي ئي، حامد اڳيان چيو، "توھان ھيڏانهن...."

ھوءَ ڪار ۾ ويھي رهي. پر جڏھن ڪار ۾ صرف حامد ۽ ان جي ڀيڻ اچي ويٺا ۽ ڪار حامد ڊرائيونگ ڪرڻ لڳو تہ ياسمن چيو، "توھان جي ماءُ بہ هن وقت توھان سان گڏ ھجي ھا نہ. اسان وٽ گھوٽ اڪيلو نہ ويندو آھي."

حامد ڪوبہ جواب نہ ڏنو. سندس ڀيڻ چيو، "ادا تہ پوءِ موڙ پائي تيار ٿي بابا سان ايندو نہ. ھينئر رڳو اسان کي ڇڏڻ ٿو ھاي."

پر اجوڪي ڏينهن گھوٽ ٻجي ڇيچ ڊوڙڻ جي آخر ڪھڙي ضرورت ھئي!" ياسمين سوچڻ لڳي.

ڪار اسٽارٽ ٿي، ۽ پوءِ ايڪسيليٽر تي حامد جي پير جو دٻاءُ وڌندو ويو.

رستا ٽريفڪ سان ڀرپور ھئا ۽ حامد ھوش ڪان بي خبر.

حامد جي ڀيڻ ڊپ ڪان رڙ ڪئي، گھوٽ ڀائو ڪجھہ تہ آھستي ڪر. خدا شل خير ڪري."

پر حامد پنھنجي ڌن ۾ مگن ھو. ڪار جڏھن چوواٽي وٽ پھتي ۽ حامد رفتار گھٽ نہ ڪئي تہ، ياسمين کي خوف وٺي ويو. ھن ڊجي سندس ڇھري ڏانهن ڏٺو.... جنھن تي پٿر جي بت جھڙي سختي ھئي...

سندس پيشاني تي پگھر جا ڦڙا چمڪي رھيا ھئا.... ۽ اکين ۾ ڏوڪ ڀريو تاثر.... سندس مطلب ڇاھي آخر؟.... ڇا ايڪسيڊنٽ؟.... ھن کي سنسني وٺي وئي.... اف، خدا....

ٿورو آهستي هلايو نه.... ڏسو ٿا ڪيڏي نه ڏريقڪ آهي.... جي خدانخواسته ڪجهه ٿي پوي ته...؟"

هن حامد جي ڪلهي تي هٿ رکي ڪيس جاڳائڻ چاهيو پر حامد ڪجهه نه ٻڌو.

اوچتو هڪ وڏو جهٽڪو کائي ڪار بيهي رهي. حامد ڏٺو ساهه کڻي مٺو اسٽيئرنگ ويل تي جهڪائي ڇڏيو.

"توهان جي طبيعت ته ٺيڪ هي نه؟" سامهون ونڊ اسڪرين مان دور نهاريندي هن آهستي ٻڪيو:

ياسمين، مون سوچيو هو، جي مان توسان گڏ زندگي گذاري نٿو سگهان ته گڏ مري ته سگهان ٿو ... پر پوءِ خيال آيو ته، جيڪڏهن هن ايڪسيڊنٽ ۾ تون به مري وڃين، ۽ مان بچي پوان ته ...؟ تڏهن مون ڪار بيهاري ڇڏي." هڪ زخمي مرڪ هن جي خشڪ چپن تي وري وئي.

ياسمين جي حيران اکين ۾ افسوس ۽ پشيماني جا تاثرات گڏ ٿيڻ لڳا. "اف، منهنجا رب ...!" ... هن اکيون ٻوٽي ڪنڌ سيٽ جي ٻنيءَ تي لاڙي ڇڏيو.

مندس دل ايڏو ته زور سان ڌڙڪي رهي هئي، جو کيس لڳو ته اها به ائين ئي اچانڪ جهٽڪو کائي بيهجي ويندي جيئن حامد ڪار کي وڏي جهٽڪي سان بيهاريو هو.

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

ناري پبليڪيشنس جا شايع ٿيل ڪتاب

(١) هيل نہ ڪو سنگ ڪاڄم (پهريون ڪتاب) ٥/-
(٢) ڪل جا ڪستوري (ختم ٿيل) (ٻيون ڪتاب) ٥/-
(٣) منهنجون اکيون آليون (ختم ٿيل) (ٽيون ڪتاب) ٥/-
(٤) ڏاهيون ڏک ڏسن (ختم ٿيل) (چوٿون ڪتاب) ٥/-
(٥) مان اک جو ٻن (پنجون ڪتاب) ٦/-
(٦) اڄايل ناري (ڇهون ڪتاب) ٦/-
(٧) هڪ ڇوڪري هڪ عجيب ملڪ ۾ (ختم ٿيل)
(ٻارن لاءِ) (ستون ڪتاب) ٣/-
(٨) سوني زنجير - ترجمو حميد سنڌي (ختم ٿيل)
(ٻارن لاءِ) (اٺون ڪتاب) ٣/-
(٩) راڻا جي راجپوت (ختم تيل) (ڪهاڻيون) حميد سنڌي ١٢/-
(١٠) هيلوڪو وري آ (ختم ٿيل) (ڪهاڻيون) نذير ناز ١٥/-
(١١) هٿين دٿ ڪڙول (جيل جي ڊائري) طارق اشرف ٤٠/-
(١٢) تو بن تو سنگ ڏينهڙا (انعام يافتہ ڪهاڻيون)
محمود مغل ٢٠/-
(١٣) جهرٽا (ڪلام) نذير ناز ١٥/-
(١٤) پياسي ڌرتي پياسي دلڙيون (ناول) ڪرشن چندر ١٢/-
(١٥) روپ ۽ بهروپ (ناول) خواجہ احمد عباس ١٠/-
(١٦) وڇوڙو (ڪهاڻيون) سندري اتم چنداڻي
(١٧) پيار جو آئينو (ناول) وشنو ڀاٽيا
(١٨) اڏران ها هن پار (منگزين) نذير ناز ١٥/-
(١٩) زلزو (ناول) ترجمو نجم عباسي ٢٠/-

گهرائڻ لاءِ پتو:
پوسٽ بڪس نمبر ١٥ حيدرآباد سنڌ.

SHER ALI CHANDIO
CHANDIA GOTH QASIMABAD
SINDH

www.sindhsalamat.com books.sindhsalamat.com Scanned with CamScanner

اڄ سنڌ جي مهان ليکڪا ثميره جيئري ڪو نهي، پر سنڌ ۾ جيستائين سنڌي ادب جيئرو آهي ثميره جيئري رهندي. پنهنجي انهن ڪهاڻين جي ذريعي. اسان جي دلين ۾ ۽ ايندڙ نسل جي دلين ۾. ثميره اسان لاءِ ڪيترو شاهڪار ڪهاڻيون ڇڏي ويئي آهي، ثميره اهڙا ڪهاڻيڪار آهي، جنهن پنهنجي سماج پنهنجي ٻولي پنهنجي ڦٽ طبقي جي قلم وسيلي ترجماني ڪئي اٿس، هن پنهنجي ئي اسٽائيل ۾ روان دوان نرم ۽ لطيف انداز ۾ ان ماحول جي عڪاسي ڪئي اٿس، جنهن ۾ پاڻ گذاريو اٿس. سندس انداز ۾ پره ڦٽي وارو هڳاءُ آهي. سندس طنز جو نرم لهجو سڌو وسنئون دل کي ڇهي ٿو. سندس ڪهاڻين ۾ نديءَ ٻيلا خوشبوءِن، ڏکن، ڏولاون، محبتن ۽ نفرتن جو عڪس آهي هن پنهنجي ڪردارن جي لطيف، نفيس نازڪ [illegible] اسان کي اهڙي انداز ۾ چٽيو آهي جو پڙهندڙ هن جي ڪردارن کان پاڻ کي جدا ۽ ڌار ٿيل محسوس نٿو ڪري، بلڪ انهن ڪردارن جي احساسات لاءِ پاڻ سان اهڙو ته ڳنڍيل آهي جو هن جي ڏکن سان اکين ۾ ڳوڙهه تري اچن ٿا.

آخر ۾ مان سنڌ ۽ سنڌي ٻولي جي سچي انهي مهربان دانشور سائين ابراهيم جويو جن جي بيحد ٿورائتي آهيان جن جي ذاتي ڪوشش ۽ محنت جي ڪري هي ڪتاب اوهان جي هٿن ۾ آيو آهي.

نذير ناز

سنڌ سلامت

www.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت جو مشن ۽ مقصد سنڌي ٻوليءَ جي ڊجيٽلائيزيشن ۽ پکيڙ کي وسيع ڪرڻ آهي ۽ پڻ دنيا سان گڏ سندس رفتار سان هلڻ جو سانباهو آهي، ڇو تہ تاريخ هميشہ انهن قومن جو احترام ڪيو آهي جن پنهنجي علمي سرمائي جي حفاظت ڪئي آهي. سنڌ سلامت پڻ پنهنجي ٻوليءَ جي بقاء خاطر سنڌي ٻوليءَ ۾ لکيل قيمتي ۽ ناياب ورثي کي ضايع ٿيڻ کان بچائڻ ۽ ان کي نہ رڳو محفوظ رکڻ پر پنهنجي اديبن، ليکڪن، محققن ۽ شاعرن جي علم، هنر ۽ تخليقن کي ڊيجيٽلائيز ڪندي دنيا جي ڪنڊ ڪڙڇ ۾ موجود سنڌين تائين مفت ۾ آسانيءَ سان پهچائڻ جو عزم ڪيو آهي.

اسان جي خواهش هئي تہ سنڌي مواد تي مشتمل هڪ اهڙو ڪتاب گهر قائم ڪجي جتي هر موضوع تي مشتمل ڪتاب موجود ملن. ڪتابن کي ڳولڻ ۽ ڊائونلوڊ ڪرڻ آسان هجي ۽ اينڊرائيڊ سميت آئي فون يا ونڊوز آپريٽنگ سسٽم سميت هر قسم جي ڊوائيس تي آساني سان آن لائين پڻ پڙهي سگهجي.

۽ اهو سڀ ”سنڌ سلامت ڪتاب گهر“ ذريعي ئي ممڪن ٿي سگهيو. اميد تہ سنڌ سلامت ڪتاب گهر ذريعي سموري دنيا ۾ موجود سنڌي نہ صرف ڀرپور لاڀ حاصل ڪندا پر سنڌ سلامت ڪتاب گهر کي وڌيڪ فائديمند بنائڻ لاءِ پنهنجو پورو ساٿ نڀائيندا.

books.sindhsalamat.com

سنڌ سلامت ڪتاب گهر جي اينڊرائيڊ ايپليڪيشن پلي اسٽور جي هن لنڪ تان ڊائونلوڊ ڪريو:

https://play.google.com/store/apps/details?id=com.sindhsalamat.book